

STUDIA LATINA ET GRAECA

Letnik XXIII, številka 1, Ljubljana 2021

KERIA

Univerza v Ljubljani

FILOZOFSKA
FAKULTETA

DRUŠTVO ZA ANTIČNE IN HUMANISTIČNE ŠTUDIJE SLOVENIJE
SOCIETAS SLOVENIAE STUDIIS ANTIQUITATIS ET HUMANITATIS INVESTIGANDIS

Vsebina

RAZPRAVE

- Krzysztof Tomasz Witczak: *Rodilniške oblike na -erum in -us v arhaični latinščini*..... 5
- Milan Lovenjak: *Lex Irnitana – flavijski municipalni zakoni* 19
- Ana Bembič: *Podoba Julijana Odpadnika v zgodovinopisju Amijana Marcelina* 97
- Blaž Božič: *Dioniz in Nil v varstvu Boga: o dveh problemskih iztočnicah za razmišljanje o pesništvu Flavija Dioskora, »najslabšega pesnika antike«*... 137
- Marko Marinčič: *Latinska res publica litterarum pod avspiciji božanskega Homerja: Enij, Petrarka in druge pesniške investiture*..... 155

PREVODI

- Gaj Julij Cezar: *Zapiski o državljanski vojni. Prva knjiga.*
Prevedel Yoshinaka Jošt Gerl 179
- Karel Veliki: *Admonitio generalis.* Prevedel Matic Kristan..... 211
- Ovidij: *Ojnonino pismo Parisu (Heroides 5).* Prevedla Polonca Zupančič ... 223

Contents

ARTICLES

- Krzysztof Tomasz Witczak: *Old Latin Genitives in -erum and -us* 5
- Milan Lovenjak: *Lex Irnitana - The Flavian Municipal Law* 19
- Ana Bembič: *The Image of Julian the Apostate in the Historiography of Ammianus Marcellinus*..... 97
- Blaž Božič: *Dionysus and Nilus under Divine Protection: Two Cues for Reflection on the Poetry Composed by Flavius Dioscorus, 'Antiquity's Worst Poet'* 137
- Marko Marinčič: *The Latin res publica litterarum under the Auspices of Divine Homer: Ennius, Petrarch, and Some Other Poetic Investitures* 155

TRANSLATIONS

- Gaius Julius Caesar: *Commentaries on the Civil War. Book I.*
Translated by Yoshinaka Jošt Gerl..... 179
- Charlemagne: *Admonitio generalis*. Translated by Matic Kristan 211
- Ovid: *Oenone to Paris (Heroides 5)*. Translated by Polonca Zupančič 223

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.15-18>

Krzysztof Tomasz Witczak

Rodilniške oblike na *-erum* in *-us* v arhaični latinščini

V indoevropskem prajeziku je bila dvojina produktivna slovnična kategorija, kot taka pa se je ohranila tudi v številnih mlajših indoevropskih jezikih. V latinščini in (verjetno) v drugih italskih jezikih se je po drugi strani izgubila razmeroma zgodaj. Vsaj klasična latinščina izkazuje razmeroma nepomembne ostanke dvojine.¹ Leksema *ambō*, *ambae*, *ambō* »oba« in *duo*, *duae*, *duo* »dva« imata razmeroma nenavadno sklanjatev, ki izhajajo iz korenitega preoblikovanja prvotne dvojinke sklanjatve in njene vključitve v latinsko 1. in 2. deklinacijo. Ohranjata sicer nekatere arhaične oblike, značilne za prvotno dvojinke sklanjatev, denimo v imenovalniku; a v drugih sklonih so končnice množinske (rod. mn. *ambōrum*, *ambārum*, *ambōrum*; daj./loč. mn. *ambōbus*, *ambābus*, *ambōbus*). Očitno imamo torej opraviti s procesom oblikoslovne prilagoditve in nadomeščanja nekdanje dvojinke sklanjatve z množinskim oblikoslovjem.

V splošnem so si dandanes jezikoslovci enotni v stališču, da je latinščina Avgustovega in Ciceronovega časa poznala le nekaj obrobni ostankov dvojine, omejenih na tri števnike, in sicer *duo*, *octō* in *vīgintī*, pa tudi na leksem *ambō*.² Povsem drugačno pa je vprašanje obstoja imenskega dvojinke oblikoslovja v zgodnejših obdobjih latinščine.³ V pričujočem delu bom torej skušal odgovoriti na vprašanje, ali v stari latinski književnosti in v epigrafskih virih naletimo na še kak ostanek dvojine.

¹ Sihler, *New Comparative Grammar*, 195.

² Weiss, *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*, 195.

³ Witczak, »Konsekwencje zaniku liczby podwójnej w języku łacińskim«, 101–120; Id., »Pozostałości liczby podwójnej«, 37–58; Id., »Liczba podwójna w archaicznej poezji rzymskiej«, 107–123.

1 ALTERNATIVNE OBLIKE RODILNIKA MNOŽINE NA -ĒRUM

V 74. poglavju 8. knjige dela *De lingua Latina* znameniti latinski pisec, filolog in učenjak Mark Terencij Varon iz Reata (116–27 pr. Kr.) opazi, da starejša besedila izpričujejo nekatere netipične oblike v rodilniku množine:

Neque oportebat consuetudinem natate alios dicere boum greges, alios boverum, et signa alios Ioum, alios Ioverum, cum esset ut Iovis, bovis, struis et Iovem bovem struem Iovi bovi strui. (Varro, *De Lingua Latina* 8.74)

Ne bi se smelo dogajati, da raba niha in da eni rečejo *boum greges* in drugi *boverum* in da eni rečejo *Ioum* in drugi *Ioverum*, moralo bi biti kot *Iovis*, *bovis*, *struis*, tako kot *Iovem*, *bovem*, *struem* in *Iovi*, *bovi*, *strui*.

Raba končnice *-ērum* v rod. mn. 3. deklinacije je seveda nenavadna. Varon na žalost ne navaja vira v odlomku navedenih oblik. A vsaj kar se tiče oblike *bovērūm*, jezikoslovci ponavadi opozarjajo na 62. poglavje Katonovega dela *De agri cultura*, v katerem naletimo na naslednji odlomek:

Quot iuga boverum, mulorum, asinorum habebis, totidem plostra esse oportet. (Cato Maior, *De agri cultura* 62)

Kolikor parov volov, mul in oslov boš imel, toliko vozov bo moralo biti.

Nepričakovana oblika v rodilniku množine *bovērūm* je brez dvoma ostarek dvojninskega imenovalnika **bovē* »vola«; opozoriti velja, da so večje vozove (*plostra maiora*) vedno vlekli pari/vprege volov, običajne vozove (*plostra*) pa pari/vprege mul ali oslov.⁴ Razume se, da v Katonovih časih (234–149 pr. Kr.) ne bi bila raba dvojine kot sinhrona kategorije nič drugega kot anahronizem; kljub temu pa so osamljene jezikovne oblike, podedovane iz starejše latinščine – kjer pa dvojninske oblike niso bile neobičajne in še manj nemogoče – očitno vztrajale v nekaterih stalnih frazah. Tovrstna jezikovna raba je torej Katona privedla do rable oblike *bovērūm* (rod. mn. na podlagi im. dv. **bovē*) – namesto običajne *boum* ali *bovum* –, ko je bilo govora o paru volov, ki za sabo vleče voz (*plostrum*).

Rimski slovníčar Flavij Sosipater Harizij ohranja še eno obliko samostalnika 3. deklinacije z rod. mn. na *-ērum*, na katero je naletel v besedilih arhaičnih piscev:⁵

4 White, *Farm Equipment of the Roman World*, 80. V tem kontekstu je treba dodati, da sta se pričakovani dvojninski obliki **mūlō* »muli« and **asinō* »osla« zlahka reinterpretirali kot množinski.

5 Reichardt, *Sprachlich-stilistische Untersuchungen*, 173, 204.

Cum vero e vel i vel u terminetur ablativus singularis, um accipit et facit genitivum pluralem [...] invenimus tamen apud auctores etiam his contraria. Nucерum enim Coelius dixit, Lucilius naverum, Gellius vero regerum et lapiderum.

(Keil, »Flavii Sosipatri Charisii Artis grammaticae libri V«, 54)

Medtem ko se ločilnik ednine končuje na e ali i ali u, dobi roditeljski množinski um. A pri piscih naletimo tudi na nasprotno primere. Kojlij namreč reče *nucerum*, Lukilij *naverum*, Gelij pa *regerum* in *lapiderum*.

Očitno je torej, da vzporedne oblike za rod. mn. 3. dekl. na *-erum* ni uporabljal le Mark Porcij Kato, ampak tudi trije drugi rimski pisci iz 2. st. pr. Kr., in sicer Lukij Kojlij Antipater, Gaj Lukilij in Gnjaj Gelij (in to v primerih *lapis* m., redko ž. »kamen«, *navis* ž. »ladja«, *nux* ž. »oreh«, *rex* m. »kralj«). Kot rečeno, bi takšna končnica zlahka nastala v procesu reinterpretacije izvorno dvojinskih oblik na *-ē* (im./tož. dv. sogl. osnov) kot množinskih. Posledično je mogoče na podlagi roditeljskih oblik na *-erum* rekonstruirati naslednje dvojinske oblike:

- 1.1 Arh. lat. **bovē* m. »vola« (rod. dv. **bovovus* »dveh volov«), od tod – po prevzemu množinskega pomena – rod. mn. *bovērūm* »volov«.⁶
- 1.2 Arh. lat. **Djovē*, kasneje **Iovē* m. »(dva) Jupitra« (v eliptičnem pomenu »Jupiter in njegova božanska družica Junona«), rod. dv. **Djovovus* (ki se postopoma razvije v *Diovōs* > *Iovōs* > **Iovūs*),⁷ od tod – po prevzemu množinskega pomena – *Iovērūm*, rod. mn. »Jupitrov«.⁸
- 1.3 Arh. lat. **lapidē* m. (ali ž.) »kamna«, od tod sekundarni rod. mn. *lapidērūm* »kamnov«, ki ga je po Harizijevem pričevanju uporabljal Gelij.⁹
- 1.4 Arh. lat. **nāvē* ž. »ladji«, odtod rod. mn. *nāvērūm* »ladij« (po Hariziju je obliko uporabljal Lukilij).
- 1.5 Arh. lat. **nucē* f. »oreha« (ali »ladjici, podobni orehovi lupini«), odtod rod. mn. *nucērūm* »orehov/ladjic«, po Harizijevem pričevanju pri Kojliju.¹⁰
- 1.6 Arh. lat. **rēgē* m. »kralja« (rod. dv. **rēgous* > arh. lat. *regūs* »(dveh) kraljev),¹¹ odtod novi rod. mn. *rēgērūm* »kraljev«, po Harizijevem pričevanju pri Geliju.¹²

Kot je bilo bežno že omenjeno, je vsaj dve od navedenih dvojinskih oblik (točki 1.2 in 1.6) mogoče potrditi na podlagi epigrafskega gradiva iz arhaične dobe. Temu je posvečeno nadaljevanje prispevka.¹³

6 Cato, *Agr.* 62; Varro, *Ling.* 8.74.

7 Prim. arh. lat. *Diovos castud* (CIL I² 360; Norba, današnja Norma, okr. 80 km J od Rima), *Diovo[s] filea* (CIL I² 60; Praeneste, današnja Palestrina), *Iovos* (D 772).

8 Varro, *Ling.* 8.74.

9 Reichardt, *Sprachlich-stilistische Untersuchungen*, 173, 204.

10 Ibid., 204.

11 CIL I² 730.

12 Reichardt, *Sprachlich-stilistische Untersuchungen*, 173, 204.

13 Gl. še posebej 2.4, 2.5 in 2.11, kjer so obravnavane prej omenjene oblike.

2 OSTANKI OBLIK RODILNIKA DVOJINE V STARIH EPIGRAFSKIH VIRIH

V korpusu epigrafskih besedil iz 2. st. pr. Kr. naletimo na razmeroma številne oblike samostalnikov 3. deklinacije z rodilniško končnico *-us*. Običajno se razlagajo kot edinske.¹⁴ Poudariti pa velja, da je večino teh primerov možno razlagati tudi kot dvojinske – četudi v jezikoslovni literaturi ta možnost do sedaj še ni bila obravnavana.

Kot je znano, je imel staroindijski rod. dv. soglasniških osnov končnico *-ōs* (< indo-iran. **-aus* < IE. **-ous*), npr. Ved. *dātārau* im. dv. »dajalca«, rod./mest. dv. *dātros* »dajalcev« (← Ved. *dātā* im. edn.); Ved. *pitārā* dv. »starši«, rod./mest. dv. *pitros* »staršev« (← Ved. *pitā* im. edn. »oče«). Če bi se ta končnica rod. dv. ohranila v latinščini, bi pričakovali, da bo ohranila obliko **-ous* vse do latino-faliskiše faze; po poenostavitvi dvoglasnikov bi nato nastala vmesna oblika **-ōs*,¹⁵ ki bi slednjič dala končnico **-ūs*. Skladno s tem je možno, da v epigrafskih virih izpričane oblike samostalnikov 3. deklinacije z rodilniškimi končnicami *-us* (ali *-os*) dejansko odražajo dvojinske oblike, čeprav slednje sinhronega vidika niti v arhaični dobi niso več samostojne končnice (in se včasih dejansko uporabljajo kot edninske).¹⁶

Na arhaičnih latinskih napisih je ohranjeno skupno 23 primerov rodilniških oblik na *-us*, ki povečini segajo v čas 2. st. pr. Kr.¹⁷ V nadaljevanju obravnavam najpomembnejše med njimi in razložim, zakaj jih lahko razlagamo kot dvojinske končnice.

2.1 Arh. lat. *Kastorus* (rod. dv.)

Na napisu iz Tiburja preberemo: *sub aede Kastorus* »v svetišču (dveh) Kastorjev«.¹⁸

Besedna zveza se nanaša na slovito rimsko svetišče, znano tudi kot *aedes Castorum*, *aedes Castoris* ali *aedes Castoris et Pollucis*.¹⁹ Obliko na *-us* bi le

14 Blümel, *Untersuchungen zu Lautsystem und Morphologie*, 63–64; Leumann, *Lateinische Laut- und Formenlehre*, 435; Campanile, »Il latino dialettale«, 17–18; Baldi, *The Foundations of Latin*, 324; Adams, *The Regional Diversification of Latin*, 40–43; Weiss, *Outline of the Historical and Comparative Grammar*, 202.

15 To vmesno stanje se je ohranilo za ustničniškimi soglasniki, prim. arh. lat. *Diovos*, *Iovos*.

16 Relevantna literatura poudarja, da je dvojina v bistvu izražala enotnost parnih stvari oziroma enotnost stvari, ki so parne po naravi; prim. Kuryłowicz, »Linguistics of To-day«, 496. Razume se torej, da je proces singularizacije doletel tudi *dualia tantum*; gl. Witczak, »O kilku możliwych śladach *dualia tantum*, 47–58.

17 Adams, *The Regional Diversification of Latin*, 41.

18 CIL I² 586; okr.150 BCE, Tibur, današnji Tivoli, okr. 20 km zahodno od Rima.

19 Gl. Richardson, *A New Topographical Dictionary*, 75–76; Platner in Ashby, *A Topographical Dictionary*, 102–105.

stežka razložili kot rod. edn., saj sta bila v svetišču čaščena božanska dvojčka (Kastor in Poluks) in ne zgolj eno božanstvo po imenu Kastor. Posledično je – po mojem mnenju – edina sprejemljiva domneva ta, da gre pri omenjeni obliki za okameneli rod. dv. *Kastorūs* (in tako za obliko z dolгим [u:] v končnem zlogu).

2.2 Arh. lat. *Castorus* (rod. dv.)

Besedna zveza je [*pro ae*]de *Castorus* »pred svetiščem (dveh) Kastorjev, t.j. Kastorja in Poluksa).²⁰ Tako kot v prejšnjem primeru je razlaga, da gre za (eliptično razumljeni) rodilnik *Castorūs*, bistveno bolj verjetna od domneve, da gre za ednino.

2.3 Arh. lat. *partus* (rod. dv.)

V primeru *Lex Latina tabulae Bantinae* je povsem smiselna interpretacija, po kateri ima državni uradnik pravico dolžniku odvzeti eno od dveh polovic (delov) družinskega imetja (*partus familias*).²¹ Na tej podlagi se sama po sebi ponuja razlaga, da gre pri obliki *partūs* »od dveh delov« (od lat. *pars*, rod. edn. *partis* ž. »del«) za rodilnik dvojine.

2.4 Arh. lat. *Diovos* (rod. dv.)

Na napisu se prebere: *P. Rutilius M. f. | Iunonei Loucina | dedit meritod | Diovos castud* (»Publij Rutilij, Markov sin, je [to] poklonil Junoni Lukini v zahvalo po pravilih Jupitra/ov«).²² Zadnji del – *Diovos castud* – bi bilo v resnici treba dobesedno prevesti kot »v skladu z ritualom dveh Jupitrov (t.j. Jupitra in Junone)«. Čeprav napis omenja zgolj posvetitev Junoni Lukini (daj. edn. *Iunonei Loucina[i]*), pa se je treba zavedati, da je boginja tvorila božanski par z Jupitrom. Zato smemo postaviti domnevo, da oblika *Diovoš* predstavlja rod. dv. imenovalniške dvojinske oblike **Djovē* v eliptičnem pomenu »Jupiter in družica Junona« (dobesedno »dva Jupitra«), ki se lahko vzporeja s staroindijsko

20 CIL I² 582; 133–118 BCE, Bantia.

21 CIL I² 582; 133–118 BCE, Bantia. Ohranjeno besedilo se glasi: *sei quis mag. multam irrogare volet, | [quei volet, dum minoris] partus familias taxsat, liceto*. Loebova izdaja predlaga naslednji prevod: »If any magistrate shall be minded to inflict a greater fine, let it be allowed him who shall be so minded, provided only that the same comes to less than a half part of the defendant's estate« (Warmington, *Remains of Old Latin*, 299). Brez dvoma gre za manjši poseg, če se namesto tega besedilo rekonstruira kot [*ūnam*] *partūs* »eden od dveh delov (polovic) imetja«.

22 CIL I² 360; 2 st. pr. Kr., Norba.

dvojino *dyāvā* »nebo in zemlja« (dobesedno »dve nebesi«). Dvojinska oblika *Diovōs* (kasneje *Iovōs*) je bila nato nadomeščena z novim rod. mn. *Iovērum*, ki ga nakazuje Varon.²³

2.5 Arh. lat. *nationū(s)* in *Diovō(s)* (oboje rod. dv.)

Naslednji dve dvojinski obliki se najdeta na arhaičnem napisem iz kraja Praeneste.²⁴ Na prvi primer naletimo v besedni zvezi *nationū(s) gratiā(d)* »iz hvaležnosti zaradi (dvojnega) rojstva«, drugi pa je oblika *Diovō(s)* rod. dv. »(dveh) Jupitrov, t.j. Jupitra in Junone« in je identičen s prej obravnavanim.

Celotno besedilo se glasi: *Orcevia · Numeri [...] | nationu · cratia | Fortuna · Diovo · fileā | primo·cena | donom · dedi* »Jaz, Orgevija, [žena] Numerija, sem iz hvaležnosti zaradi (dvojnega) rojstva, [to] kot dar poklonila Fortuni, prvo-rojenki Jupitra in Junone.« Zveza *Fortuna(i) Diovo(s) Filea(i) Primogenia(i)* ne potrebuje posebne razlage. Obenem se za povsem sprejemljivo izkaže domneva, da gre pri *Diovo(s)* za dvojinsko obliko:²⁵ navsezadnje je Fortuna imela dva božanska roditelja (Jupitra in Junono), ki se pravilno omenjata kot **Diovē*, **Iovē* (im. dv.) »(dva) Jupitra«. Na določeni točki je bilo možno obliko za rod. dv. (*Diovōs*, later *Iovōs*) zlahka – četudi zmotno – interpretirati kot rod. edn. (*Diovis*, kasneje *Iovis*). Razlog za to je, da je bila v antičnem Rimu očetova vloga dominantna, medtem ko po drugi strani ni bilo nobene potrebe posebej poudarjati vloge Junone kot matere boginje Fortune.

Enako prepričljiva je dvojinska interpretacija oblike *nationū(s)*. Če upoštevamo, da je Numerijeva žena Orgevija votivni dar Fortuni prinesla zato, da bi se ji zahvalila za rojstvo otrok, je obenem možno sklepati, da se izraz *nationū(s) gratia* nanaša na srečno rojstvo dvojčkov, t.j. na dvojno rojstvo: to je bil redek dogodek, ki je sam po sebi klical po primerni zahvali boginji.

2.6 Arh. lat. *nominus* (rod. dv.)

Napis se brez dvoma nanaša na dve latinski imeni (t.j. na *praenomen* in na *nomen gentilicium*).²⁶ Odlomek, o katerem je govora, je naslednji: *Bacas vir nequis adiese velet ceivis Romanus neve nominus Latini neve socium quisquam*;²⁷ pravilni prevod pa se glasi: »Noben mož, niti Rimski državljani niti nekdo z dvema

²³ *Ling.* 8.74.

²⁴ CIL I² 60; 3. st. pr. Kr., Praeneste.

²⁵ Izpust končnega -s na arhaičnih latinskih napisih je dobro izpričan, a slabo razumljen pojav; prim. Coleman, »Dialectal variation in Republican Latin«, 16.

²⁶ CIL I² 58; 186 BCE, Tiriolo; *Senatus consultum de Bacchanalibus*.

²⁷ Baldi, *The Foundations of Latin*, 29.

latinskima imenoma niti kdo izmed zaveznikov, naj si ne dovoli približati se Bahkantkam.« Rimljani so v resnici imeli dve imeni – osebno ime (*praenomen*) in podedovani priimek (*nomen gentile vel gentilicium*). Dodatno ime (*cognomen*) ni bilo nikoli obvezno, čeprav je sčasoma pridobivalo na pomenu. Po vsej verjetnosti imamo torej opraviti s staro obliko za rod. dv. *nominūs* »(mož) dveh imen«, ki je kasneje doživela reinterpretacijo kot rod. edn. *nominūs Latini* »latinskega imena« (nam. podedovane fraze v rod. dv. *nominūs *Latinūs*, po prvotni analizi »dveh latinskih imen«).

2.7 Arh. lat. *hominus* (rod. dv.)

Na obliko naletimo dvakrat v arhaičnem pravnem dokumentu, znanem kot *Lex agraria*.²⁸ Deloma izgubljeno besedilo govori o dveh osebah, in sicer o prodajalcu in o kupcu. Po vsej verjetnosti se oblika *hominus* nanaša na stranki v postopku in gre za rod. dv. »dveh ljudi« (in ne za rod. edn. *hominūs = hominis*, kot se običajno domneva); torej, besedno zvezo *ūnūs hominūs* bi bilo treba prevesti kot »enega izmed obeh (ki sodelujeta v postopku)«. Stara dvojninska oblika – ki je okamenela ohranjena v arhaičnem pravnem besedilu – je bila kasneje deležna »napačne« edninske reinterpretacije.

2.8 Arh. lat. *Salutus* (rod. dv.)

Verjetna se zdi domneva, da se napis nanaša na »oltar (dveh) boginj zdravja« (*ara Salutis*).²⁹ Spomnimo se, da se je latinska boginja *Salus* (»Zdravje«) častila skupaj s še eno, t.j. z boginjo *Spes Bona* (»Dobro upanje«). Zato je razlaga, da gre pri obliki *Salutūs* za rod. dv., tudi v tem primeru povsem sprejemljiva.

2.9 Arh. lat. *Cererus* (rod./daj. dv.)

Oblika *Cererus* v besedni zvezi *Cererus murum et pluteum* se lahko razlaga kot daj. dv. »Cererama, t.j. Cereri in hčeri Proserpini« (daj. dv. je namreč imel enako obliko kot rod. dv.) in ne kot rod. edn.³⁰ V sorodnem besedilu tako pre-

28 CIL I² 585.

29 CIL I² 82; 2 st. pr. Kr., Praeneste.

30 CIL I² 104; CIL I² 677, 2. St. pr. Kr., Capua. Zveza *sacerdos Cererum* (CIL X 1585) »svečenica Cere in Proserpine« je izpričana tudi v klasični latinščini; prim. Pugliese Carratelli, »Cereses«, 367–372. »Zlitje« Cerere in njene hčere v božanski par je izpričano tudi na nelatinskem italijanskem področju, gl. npr. pelign. *cerfum sacaracirix* »svečenica (dveh) Cerer« (pelign. *cerfum* rod. mn. = lat. *Cererum*), marruc. [s] *acracrix cerria* »cererska svečenica«; prim. Untermann, *Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen*, 387, 644.

beremo: *Castori et Polluci murum et pluteum* »Kastorju in Poluksu kot zid in zaščita« (brez dvoma dajalniško).³¹ Oblika *Cererus* torej ni rod. edn. oblike *Cererūs* (= kasneje *Cereris*), temveč prej rod./daj. dv. *Cererūs* v eliptičnem pomenu »Cererama«.

2.10 Arh. lat. *Venerus* (rod./daj.dv.)

Arhaični latinski napisi izpričujejo pet primerov oblike *Venerus*.³² Tudi v teh primerih je smiselna domneva, da gre za rod./daj. dv. »(dveh) Vener/Venerama«, s čimer sta mišljeni Venera in Libitina.

2.11 Arh. lat. *regus* (rod. dv.)

Besedilo sega v 2. st. pr. Kr. in je fragmentarno ohranjeno v latinščini in v grškem prevodu.³³ Fraza *regus Metradati f.* se po tradiciji razlaga kot »sin kralja Mitridata«. Grško besedilo omenja Mitridata IV Filopatorja Filadelfa, ki je Pontu vladal med letoma 159 in 150 pr. Kr. in je bil prvi v vrsti tamkajšnjih vladarjev deležen uglednega naziva »zaveznik in prijatelj rimskega ljudstva« (*socius et amicus populi Romani*).³⁴ Potem ko je vladavino prevzel od svojega dragega brata Farnaka I, je nečaka (kasnejšega Mitridata V Evergeta) nemudoma določil za posinovljenca in dediča. Tako ni mogoče izključiti možnosti, da se napis nanaša na dva pontska vladarja, po vsej verjetnosti očeta in sina; oba bi bila lahko (rodna ali posvojena) sinova kraljev po imenu Mitridat. Spomnimo se, da je pontska dinastija imela kar šest vladarjev s tem imenom: Mitridat III je bil oče Mitridata IV, čigar posvojenec Mitridat V je postal oče Mitridata VI Evpatorja (ta zadnji pontski kralj, ki je vladal med letoma 120 in 63 pr. Kr., pa je prav tako imel brata in dva odrasla sinova z istim imenom). Zato sem mnenja, da je mogoča interpretacija oblike *regūs* kot rod. dv. (namesto rod. edn. *regūs* = *regis*): arhaična latinska besedna zveza *regus Metradati f.* se zlahka

31 CIL I² 678, 2. st. pr. Kr., prav tako Capua.

32 CIL I² 565; CIL I² 675, Capua; CIL I² 1183, Casinium, današnji Cassino, okr. 130 km J od Rima; CIL I² 1541, Casinium. Napis CIL I² 1495 se glasi: *Agria Subia N. f. | sacerdos | Cerer(us) et Venerus*. Iz tega sledi, da je bila Agria Subia svečenica tako Cerere kot Veneri.

33 CIL 730; Rim. Fragmentarno latinsko besedilo ne omogoča enoznačne interpretacije: [... Phil] adelphus regus Metradati f. | [... e]t societatis ergo quasi iam | [...]et legati coiraverunt | [... Ma]hes Mahei f. |. Grško besedilo, ki spremlja latinskega in se s slednjim domnevno ujema po pomenu in vsebini, je prav tako močno poškodovano: [... Μιθραδάτης Φιλ]οπάτωρ και Φιλάδελφος | [...]ου τὸν δῆμον τὸν | [...] σύμμαχον αὐτοῦ | [...] ἔνεκεν τῆς εἰς αὐτὸν | [... Ναμ]ίανους τοῦ Ναμιάνοῦς | [...]]. Ta dvojezični napis bi bilo mogoče dopolniti in rekonstruirati na najrazličnejše načine.

34 Grško besedilo se zlahka dopolni z imenom Mitridata IV Filopatorja Filadelfa ([... Μιθραδάτης Φιλ]οπάτωρ και Φιλάδελφος), kar se vsaj teoretično ujema tudi z ohranjenim delom latinskega besedila: [... Phil]adelphus.

razloži kot »sinovi (dveh) kraljev, imenovanih Mitridat«. Ob tem pa nikakor ne gre pozabiti, da je napis, o katerem je govora na tem mestu, slabo ohranjen, zato je treba biti pri kakršnih koli zaključkih nadvse previden. Edninske razlage oblike *regus* (s končnico -ūs kot dedičem ide. rod. edn. na *-os) v tem primeru nikakor ni mogoče izključiti. Prav tako je treba upoštevati možnost, da bi lahko šlo za grški vpliv – ponovimo, da imamo opraviti z dvojezičnim napisom (prim. sp. 3.12).

2.12 Arh. lat. *patrus* (rod. ed. ali rod. dv.?)

Napis s to obliko je bil najden izven Italije, besedilo pa se glasi: *P. Annaeus Q. l. Epicadus aedem Leiberi patrus faciund(am) coir(avit) lub(ens) mer(eto)*.³⁵ Njegov avtor – osvobojenec Epikad – je bil očitno Grk, zato je morda uporabil grško obliko za rod. edn. πατήρ in jo polatinil kot *patrūs* »patris«. V tem primeru torej ni mogoče z gotovostjo trditi, ali imamo opraviti s helenizirano obliko fraze »svetišče očeta Libra« ali gre v resnici za omembo »svetišča Libra in Libre« ali celo »Librovih staršev« ali »Libra in staršev«. Naj bo tako ali drugače, gotovo je v obliki mogoče razbrati tudi okamenel arhaični latinski rodilnik dvojine *patrūs* (prim. staroind. *pitṛś*, rod./mest. dv. »staršev«), v tem primeru rabljen namesto rod. mn. *patrum*.

3 ELIPTIČNA RABA DVOJINE V INDOEVROPSKIH JEZIKIH IN V LATINŠČINI

V inoedevropskih jezikih se je dvojina uporabljala zlasti za naravne pare (npr. hom. gr. ὄσσε dv. »oči«, staroind. *ákṣi* dv. »oči«, Av. *aši* dv., toh. A *aś*, toh. B *eś* dv. »oči«, lit. *aki* dv., stosl. *oči* dv. »oči«; hom. gr. χεῖρε dv. »roke«; toh. A *tsarām* dv. »roke«; stir. *di lám* »dve roki«; lit. *ranki* dv. »roke«, pol. *ręce*, češ. *ruce* mn. [← dv.] »roke« < balto-slov. **rankāi* dv. »dve roki«). Včasih so se temu pridružili tudi poljubni ali umetno tvorjeni pari (prim. mik. gr. *po-ro* [pólō] dv. »žrebeti« = πῶλω, hom. gr. ἄνδρε m. dv. »moža«, ἵππω m. dv. »konja [v skupini]«, gr. nar. κ[α]μελοπαρδάλι ž. dv. »žirafi« [napis pod upodobitvijo dveh žiraf s sredine 1. st. pr. Kr., mozaik iz kraja Preneste]; slov. (*dva*) *volka*; stir. *di mnaí* »ženski«; toh. B *oksaine* dv. »volova [v vpregi]«). Podoben primer so dvojninske oblike za dve istovrstni stvari (prim. mik. gr. *ti-ri-po-de* [trípode] dv. »tro-nožnika«; hom. gr. δοῦρε dv. »puščici«, toc. B *pwāri* dv. »ognja«, lit. *dví líepi* »dve lipi«).

35 CIL I² 324; Naro, današnji Vid na Hrvaškem.

Slika 1: Afriški žirafi na rimskem mozaiku iz Prenest (danes Palestrina) z grškim napisom ΚΑ ΜΕΛΟΠΙΑΡΔΑΛΙ (im. dv., »žirafi«). Vir: Nacionalni arheološki muzej Palestrina in svetišče Fortuna Primigenia (z dovoljenjem Lacijskih muzejev).

Toda včasih se dvojina uporablja eliptično, običajno za poimenovanje heterogenih parov.³⁶ Opuščanje (elipsa) enega od členov je dobro izpričana v številnih indoevropskih jezikih, npr. staroind. *āhanī* dv. »dan in noč« (dob. »dneva«); *dyāvā* dv. »nebo in zemlja«, tudi »dan in noč« (dob. »nebesi« ali »dneva«); *ródasī* dv. »nebo in zemlja« (dob. »zemlji«); *mātārā* dv. »mati in oče; starši« (dob. »materi«); *pitārā* dv. »oče in mati; starši« (dob. »očeta«); *Mitrā* dv. »Mitra in Varuna«;³⁷ Av. *pitārə* dv. (= stind. *pitārā*) »oče in mati; starši«; hom. gr. Αϊαντε »Ajant in brat Tevker«, dob. »Ajanta«;³⁸ toh. B *ñaktene* dv. »bog in njegov božanski par«, dob. »bogova«.³⁹

Zdi se, da je bila eliptična raba dvojine v indoevropskih jezikih precej razširjena, in tako se je ohranila tudi v latinščini. Utemeljiti rabo dvojine v literarnih in epigrafskih virih arhaične latinščine ni vselej lahka naloga, a ta razlaga

³⁶ Oliphant, »The Vedic Dual«, 33–57.

³⁷ Kent, *The Forms of Latin*, 16; Campanile, »Zum idg. Dual«, 121. Omeniti velja, da stara indijščinca pozna tudi priredne zloženke (znane tudi kot dvandva zloženke), v katerih sta oba sestavna dela v dvojini in naglašena: npr. staroind. *mātārāpitārā* dv. »mati in oče; starši« (dobesedno »materi-sinova«); *dyāvāksāmā*, tudi *dyāvāpṛthivyaū* dv. »nebo in zemlja« (dobesedno »nebesi – zemlji«); *Mitrāvārunā(u)* dv. »Mitra in Varuna«. Prav tako so izpričane zloženke s prvim členom v ednini in z drugim v dvojini: npr. *Indravayū* dv. »Indar in Vayu«, *Indrāgnī* dv. »Indra in Agni«. Zloženke tega tipa imajo samo en naglas in se ponavadi nanašajo na božanske pare; prim. Wackernagel, *Altindische Grammatik*, 149–151; Fritz, *Der Dual im Indogermanischen*, 74.

³⁸ Campanile, »Zum idg. Dual«, 121; Clackson, *Indo-European Linguistics*, 101.

³⁹ Campanile, »Zum idg. Dual«, 122; Malzahn, »Toch. B *ñaktene* "Gotterpaar"«, 45–52.

se izkaže za povsem sprejemljivo, kadar je govora o dobro znanih parih rimskih božanstev. Na podlagi zgornjih poglavij (drugega in tretjega) se zdi, da arhaični literarni in epigrafski viri dopuščajo identifikacijo naslednjih eliptičnih dvojskih oblik, ki se uporabljajo za poimenovanje parov božanskih bitij:

- 3.1 Arh. lat. **Castorē* im. dv. »Kastorja« (t.j. Kastor in Poluks); v epigrafskih virih izpričano kot rod. dv. *Castorus* ali *Kastorus*.⁴⁰
- 3.2 Arh. lat. **Cerezē*, kasneje **Cererē* im. dv. »Cereri« (t.j. Cerera in hči Proserpina), prim. rod./daj. dv. *Cererus*.⁴¹
- 3.3 Arh. lat. **Djovē*, kasneje **Iovē* im. dv. »Jupitra« (t.j. Jupiter in Junona), prim. rod. dv. *Diovos*, kasneje *Iovos*.⁴² Im. dv. je bil osnova za tvorbo novega rod. mn. *Iouērum* »Jupitrov«.⁴³
- 3.4 Arh. lat. **Salūtē* im. dv. »boginji zdravja« (t.j. Salus in Spes Bona), prim. rod. dv. *Salutūs*.⁴⁴
- 3.5 Arh. lat. **Tempestatē* im. dv. »boginji vremena«, prim. arhaično latinsko obliko *Tempestatēbus*, daj. mn. na nagrobnem napisu L. Kornelija Scipiona.⁴⁵
- 3.6 Arh. lat. **Venezē*, kasneje **Venerē* im. dv. »Veneri« (t.j. Venera in Libitina), prim. rod. dv. *Venerūs*.⁴⁶

Ker se je dvojina kot produktivna kategorija izgubila razmeroma zgodaj, je to povzročilo, da je v arhaičnih latinskih verskih in pravnih besedilih ohranjenih približno ducat okamenelih oblik. Te nimajo vrednosti samostojnih končnic in so se v končni fazi reinterpreterirale ali preoblikovale tako, da so prevzele vlogo edninskih ali množinskih oblik.⁴⁷

V primeru eliptičnih dvojskih poimenovanj je bila »napačna« reinterpreteracija teh oblik kot edninskih najbolj običajna rešitev; na primer, *ara*

40 CIL I² 582; 586. Skladno s tem v razpravi o pojavu eliptične dvojine Clackson pripomni: »[L]anguages which have lost the dual can use the plural as an associative to denote pairs: in Latin *Castorēs*, the plural of the name 'Castor', is used to denote the semi-god Castor and his twin Pollux« (Clackson, *Indo-European Linguistics*, 101).

41 CIL I² 566, 568, 1183. Proces, v katerem so se stare eliptične dvojske oblike reinterpreterirale kot množinske, se poudarja tudi v strokovni literaturi: »aus diesem Dual entwickelten sich in einigen Sprachen auch Pluralformen wie lat. **Cereres** (= osk. **cerfum**) 'Ceres und ihre Tochter Proserpina', **Castores** 'Castor und sein Bruder Polluces, got. **berusjos** 'Eltern' (eig. 'diejenige, die schwanger war und ihr Partner'; ähnliche Bildungen auch bei lat. **parentes** ...« (Campanile, »Zum idg. Dual«, 121).

42 CIL I² 60, 360; D 772.

43 Varro, *Ling.* 8.74.

44 CIL I² 82.

45 CIL I² 9. Glej Witczak, »Liczba podwójna w archaicznej poezji rzymskiej«, 110–113.

46 CIL I² 565, 1183, 1495.

47 Primer, ko se stara dvojska oblika reinterpreterira kot edninska: arh. lat. *aede(s) Castorūs* → lat. *aedes Castoris* (Suet., *Caes.* 10: *ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta tantum Castoris vocaretur*). Ta proces lahko namerno ostane nedokončan, pri čemer se božanska dvojčka navedeta eksplicitno in poimensko: *aedes Castoris et Pollucis* (Suet., *Tib.* 20). Primer, ko se stara dvojska oblika reinterpreterira kot množinska: arh. lat. *aede(s) Castorūs* → lat. *aedes Castorum* (Plin., *NH* 10.121; 34.23; *Hist. Aug. Max.* 16.1; *Valer.* 5.4; *Not. Reg.* 8; *Chron.* 146).

Salutus »oltar boginje Salus in boginje Spes Bona« se je reinterpretirala kot *ara Salutis* »boginja zdravja«, kot je tudi najbolj pričakovano. V tem procesu je prevladal pomen dominantnejšega od obeh božanstev, medtem ko se je stari roditelj dvojine zlahka nadomestil z roditeljem ednine.

ZAKLJUČKI

Analiza arhaičnih latinskih roditeljskih oblik na *-erum* in na *-us*, izpričanih v literarnih in epigrafskih virih, pripelje do naslednjih zaključkov:

1. Stari latinski napisi iz 2. st. pr. Kr. še izpričujejo arhaično roditeljsko obliko na *-us* (skupno 23 primerov), kar je z etimološkega vidika dvojina, s sinhronega vidika pa gre za redko, okamenelo obliko; prim. arh. lat. *hominūs* (rod. dv. samostalnika *homo*), *nationūs* (rod. dv. samostalnika *natio*), *nominūs* (rod. dv. samostalnika *nomen*), *partūs* (rod. dv. samostalnika *pars*), *regūs* (rod. dv. samostalnika *rex*).
2. Do 2. st. pr. Kr. so se stare dvojinske oblike z značilno končnico *-ē* (< pie. **-eh₁*) že reinterpretirale kot množinske, odtod rod. mn. na *-ērum*. V latinskih besedilih 2. st. pr. Kr. naletimo na naslednje novotvorbe: arh. lat. *bovērum* (rod. mn. ← **bovē* rod. dv. »vola« ← *bos* im. edn.), *Iovērum*, *lapidērum*, *nāvērum*, *nucērum*, *rēgērum* (rod. mn. ← **rēgē* im. dv. »kralja« ← *rēx* im. edn.).
3. Izguba kategorije dvojine v latinščini je povzročila, da so se stare dvojinske oblike reinterpretirale kot množinske, edninske ali kot *nomina collectiva*, t.j. končnice so se izenačile z edninskim ali množinskim oblikoslovjem.
4. Množinska reinterpretacija starih dvojinskih oblik kot *bovēs*, *bovērum* (← **bovē*) je povzročila nastanek večjega števila samostalnikov 3. deklinacije, za katere je bila značilna prvina *-ē-*. Razumljeni kot edninski kolektivni samostalniki so ti slednjič tvorili osnovo za nastanek latinske 5. deklinacije, za katero je značilno prav veliko število samostalnikov, ki se uporabljajo samo v ednini (*singularia tantum*). Ta položaj je bil posledica »napačne« interpretacije, po kateri so se prvotne dvojinske oblike, še posebej *dualia tantum*, ki so se uporabljale za poimenovanje parnih stvari, razumele kot edninske.
5. Arhaična latinščina je gotovo uporabljala eliptično dvojino, npr. **Castorē* im. dv. »Kastorja, t.j. Kastor in njegov brat Poluks«; **Cerezē* im. dv. »Cererri, t.j. Cerera in hči Proserpina«, **Diovē* im. dv. »Jupitra, t.j. Jupiter in žena Junona« itd.

Krzysztof Tomasz Witczak
Univerza v Łódźu
krzysztof.tomasz.witczak@gmail.com

Prevod Jerneja Kavčič

BIBLIOGRAFIJA

- Adams, James N. *The Regional Diversification of Latin 200 BC–AD 600*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Allen, Frederic De Forest. *Remnants of Early Latin*. Arx Publishing: Bristol, 2005.
- Baldi, Philip. *The Foundations of Latin*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2002.
- Blümel, Wolfgang. *Untersuchungen zu Lautsystem und Morphologie des vorklassischen Lateins*. München: Kitzinger, 1972.
- Campanile, Enrico. »Zum idg. Dual.« *Tocharian and Indo-European Studies* 3 (1989): 121–124.
- Campanile, Enrico. »Il latino dialettale.« V: *Caratteri e diffusione del latino in età arcaica*, ur. Enrico Campanile, 13–23. Pisa: Giardini, 1993.
- Clackson, James. *Indo-European Linguistics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Coleman, Robert G. G. »Dialectal variation in Republican Latin, with special reference to Praenestine.« *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 36 (1990): 1–25.
- CIL: *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Vol. 1: *Inscriptiones Latinae antiquissimae ad C. Caesaris mortem*. Ed. Theodorus Mommsen. Berolini: G. Reimer, 1863; Editio altera. Ed. Ernestus Lommatzsch. Berolini: de Gruyter. Fasc. I² 1918, II 1931, III 1943, IV 1986.
- D: *Altlateinische Inschriften*. Ed. Ernst Diehl. 3. izd. Berlin: De Gruyter, 1930.
- Fritz, Matthias. *Der Dual im Indogermanischen*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2011.
- Keil, Heinrich. »Flavii Sosipatri Charisii Artis grammaticae libri V.« V: *Grammatici Latini*. Ed. Heinrich Keil. Vol. 1. Lipsiae: B. G. Teubner, 1857.
- Kent, Roland Grubb. *The Forms of Latin. A Descriptive and Historical Morphology*. Baltimore (MA): Linguistic Society of America, 1946.
- Kuryłowicz, Jerzy. »Linguistics of To-day.« *Scientia* 105, št. 7–8 (1970): 483–503.
- Leumann, Manu. *Lateinische Laut- und Formenlehre*. München: Beck, 1977.
- Malzahn, Melanie. »Toch. B *ñaktene* "Gotterpaar" und Verwandtes.« V: *Tocharian and Indo-European Studies* 9 (2000): 45–52.
- Oliphant, Samuel Grant. »The Vedic Dual: Part VI, The Elliptic Dual; Part VII, The Dual Dvandva.« *Journal of the American Oriental Society* 32 (1912): 33–57.
- Platner, Samuel Ball in Thomas Ashby. *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Pugliese Carratelli, Giovanni. »Ceres.« *La Parola del Passato* 36 (1981): 367–372.
- Reichardt, Christoph. *Sprachlich-stilistische Untersuchungen zu den frühen römischen Historikern*. Bamberg: University of Bamberg Press, 2008.
- Richardson Lawrence, jr. *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1992.
- Sihler, Andrew L. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Untermann, Jürgen. *Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen*. Heidelberg: C. Winter, 2000.
- Wackernagel, Jacob. *Altindische Grammatik*. Bd. 2.1. 2. izd. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1957.
- Warmington, Eric Herbert. *Remains of Old Latin*. Vol. 4: *Archaic Inscriptions*. London: William Heinemann, Cambridge (MA): Harvard University Press, 1959.
- Weiss, Michael. *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*. Ann Arbor: Beech Stave Press, 2009.
- White, Kenneth D. *Farm Equipment of the Roman World*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

- Witczak, Krzysztof Tomasz. »Konsekwencje zaniku liczby podwójnej w języku łacińskim. Głos w sprawie dualnej genezy piątej deklinacji łacińskiej.« [The Consequences of the Loss of Latin Dual Number. Concerning the Dual Genesis of the Fifth Declension in Latin]. *Roczniki Humanistyczne* 53, št. 6 (2015): 101–120. <<http://dx.doi.org/10.18290/rh.2015.63.6-5>>.
- Witczak, Krzysztof Tomasz. »Pozostałości liczby podwójnej w języku łacińskim epoki archaicznej.« [Remains of Dual Number Forms in Archaic Latin]. *Roczniki Humanistyczne* 65, No. 3 (2017): 37–58. <<http://dx.doi.org/10.18290/rh.2017.65.3-3>>.
- Witczak, Krzysztof Tomasz. »O kilku możliwych śladach *duale tantum* w językach indoeuropejskich.« [On Some Possible Traces of *duale tantum* in Indo-European Languages]. *LingVaria* 13, št. 2 (2018): 47–58. <<https://doi.org/10.12797/LV.13.2018.26.04>>.
- Witczak, Krzysztof Tomasz. »Liczba podwójna w archaicznej poezji rzymskiej.« [Dual Number in the Archaic Latin Poetry]. *Roczniki Humanistyczne* 67, št. 3 (2019): 107–123. <<http://dx.doi.org/10.18290/rh.2019.67.3-6>>.

IZVLEČEK

V članku skušam pojasniti nekatere nepravilne tvorbe rodilnika ednine in množine v arhaični latinščini. V nasprotju s prevladujočim mnenjem predlagam razlago, po kateri oblike na **-us*, ki se najdejo v vlogi omenjenih sklonov, nadaljujejo stari rodilnik dvojine na *-ūs* (< **-ous*). Slednji je ohranjen v stalnih frazah, pa tudi v besedilih religiozne in pravne narave; primer je *pro aede Castorus* (CIL I² 582) »pred svetiščem Kastorjev«. Tudi za nepravilni rodilnik množine kot *boverum* »volov« (Cato, *Agr.* 62; Varro, *Ling.* 8.74) predlagam podobno razlago, in sicer da izhajajo iz umikajočih se dvojskih oblik, pri čemer je novi rodilnik množine na *-erum* nastal z dodajanjem množinske končnice na starinsko obliko imenovalnika in tožilnika dvojine; prim. **bovĕ* im./tož. dv. »vola«, rod. mn. *bovĕrum* »volov« (prvotno »dveh volov«).

Ključne besede: dvojina, eliptične oblike, rodilnik, latinski napisi, arhaična latinščina

ABSTRACT

Old Latin Genitives in *-erum* and *-us*

In this article, I shall attempt to explain certain anomalous genitive singular and plural forms in the Latin language of the pre-Classical era. Contrary to the opinion prevalent in current scholarship, I shall contend that forms ending in **-us* found in this role continue the old genitive dual in *-ūs* (< **-ous*), preserved in fixed phrases as well as in texts of a religious and legal character; cf. *pro aede Castorus* (CIL I² 582) ‘in front of the temple of the two Castores’. Similarly, aberrant gen. pl. forms like *boverum* ‘boum’ (Cato, *Agr.* 62; Varro, *Ling.* 8.74) will be analyzed as ultimately rooted in the obsolescent dual number. The innovative genitive plural in *-erum*, I will argue, was created by fitting out old nominative and accusative dual forms with additional plural morphology, cf. **bovĕ* nom.-acc. du. ‘two oxen’, gen. pl. *bovĕrum* ‘of oxen’ (originally ‘of two oxen’).

Keywords: dual number, elliptic forms, genitive case, Latin epigraphy, Old Latin

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.19-95>

Milan Lovenjak

Lex Irnitana – flavijski municipalni zakon

UVOD

Na hribu Molino del Postero, okrog 5 km jugozahodno od El Sauceja, na jugu španske province Sevilla, so spomladi leta 1981 iskalci starin z detektorji kovine odkrili šest bronastih plošč z besedilom zakona o podelitvi mestnih pravic dotlej neznanemu municipiju Irni.¹ Plošče so bile prodane na črnem trgu, vendar so jih kmalu izsledili in jih danes hrani Arheološki muzej v Seville (Museo Arqueológico Provincial de Sevilla).

Zakon *lex Irnitana* je bil zapisan na deset bronastih plošč, od katerih so bile leta 1981 najdene plošče III, V, VII, VIII, IX in X, ob arheoloških izkopavanjih leto kasneje pa več manjših fragmentov, ki so večinoma pripisani plošči II (stolpca B in C).² Plošče debeline med 0,5 in 0,6 cm merijo v višino ok. 57 cm, v širino 91 cm, skupna dolžina vseh je znašala nekaj čez 9 metrov. Zgoraj in spodaj ima vsaka po tri luknje za pritrditev. Na vsaki plošči so vklesani po trije stolpci besedila z ok. 50 vrsticami, celotno besedilo je bilo razporejeno v 30 stolpcev z ok. 1500 vrsticami. Črke so velike med 0,4 in 0,8 cm. Zakon je obsegal 97 neoštevilčenih poglavij oz. rubrik, od katerih v celoti manjkajo poglavja 1–17 (plošči I in II), 32–38 (plošča IV) in 51–59 (plošča VI). Po zaslugi municipalnega zakona Malake (*Malaca*, dan. Malaga), t.i. *lex Malacitana* – ena plošča z oštevilčenimi poglavji 51–69 je bila odkrita tam že leta 1851 –

1 O najdišču, ploščah in arheoloških najdbah z izkopavanj leta 1982 podrobno poročata Fernández Gómez in Del Amo, *La lex Irnitana*. Druge temeljne objave *lex Irnitana*: González, »The Lex Irnitana« (z angleškim prevodom M. W. Crawforda); Lamberti, *Tabulae Irnitanae* (z italijanskim prevodom); González, *Epigrafía Jurídica*, 11–123; Wolf, *Die Lex Irnitana* (z nemškimi prevodom). Na isti lokaciji je bila leta 1992 odkrita tudi bronasta plošča s sklepom senata o procesu proti Gneju Pizonu St. (gl. Lovenjak, »Senatus consultum«). O zakonih avtonomnih mest na splošno Crawford, »Roman Towns«, Rowe, »The Roman State«, 301–304, Eck, »The *leges municipales*«, o dokumentih pravne vsebine Bruun, »Roman Government« in Caballos Rufino, »Publicación de documentos públicos« (s seznamom za rimsko provinco Betiko).

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Slovenska zgodovina (P6-0235), ki ga sofinancira ARRS.

2 Fernández Gómez in Del Amo, *La lex Irnitana* (1990), 35–38, s fot. plošče II na str. 34.

poznamo tudi besedilo izgubljene plošče VI s poglavji 51–59. V Malagi je bila istega leta najdena tudi plošča z delom zakona o podelitvi municipalnih pravic sosednjemu mestu Salpenzi (dan. Facialzar pri Utreri), z prav tako oštevilčenimi poglavji 22–29 (*lex Salpensana*), zato poznamo ne le število poglavij *lex Irnitana*, ampak tudi koliko prvotnega besedila na začetku (pogl. 1–17 v celoti in del pogl. 18) in v sredini (pogl. 32–38) manjka.³

Ohranjeni deli zakonov *lex Malacitana* in *lex Salpensana*, pa tudi fragmenti *lex Villonensis* (z deli poglavij 27, 28 in 64 do 71), odkriti na ranču La Estaca ok. 7 km južno od La pueble de Cazalla (Sevilla),⁴ ki se skoraj popolnoma ujemajo z besedilom *lex Irnitana*, kažejo, da je bila pri vseh uporabljena ista predloga. Besedilo poglavij 22 do 29 na plošči III *lex Irnitana* se tako skoraj popolnoma ujema z ohranjenimi poglavji *lex Salpensana*, besedilo s plošče VII in prve vrstice plošče VIII *lex Irnitana* pa z besedilom poglavij 60 do 69 *lex Malacitana*. Odstopanja med njimi so omejena predvsem na kvantitativne predpise, na primer glede zgornje meje vrednosti spora, za katero je bilo še pristojno lokalno sodstvo, pri čemer je bila merodajna velikost in pomen posameznega mesta. Na ta način poznamo zakone ne samo navedenih municipijev, ampak tudi ostalih avtonomnih mest v Španiji, ki so na podlagi Vespazijanovega edikta v času flavijskih cesarjev prejela mestne pravice.⁵ V kolikšnem obsegu in na kakšen način je potekal ta proces, ni znano. A očitno je potekal precej časa, saj so nekatera mesta postala municipiji že pred letom 78, npr. *Salpensa* in *Hispalis*, nekatera na začetku osemdesetih let, druga pa še pozneje. Kot lahko sklepamo iz zaključnega besedila *lex Irnitana*, je mesto Irni prejelo municipalne pravice v prvi polovici devetdesetih let, nekje po 10. oktobru 91, ko je bilo tam prebrano Domicijanovo pismo (*lex Irnitana*, za pogl. 97), in pred 18. septembrom l. 96, ko je Domicijan umrl, saj je v zakonu naveden še kot vladajoči cesar.

VSEBINA LEX IRNITANA

Zakon *lex Irnitana* je urejen zelo sistematično, predmet posameznih poglavij so ljudska skupščina (komiciji), magistrature, mestni svet oz. dekurioni, različne vrste volitev, uprava, osvobajanje sužnjev, poslanstva (pogl. 45–47), imenovanje

3 Za *lex Malacitana* in *lex Salpensana* gl. Mommsen, »Die Stadtrechte« in Spitzl, *Lex municipii Malacitani*. Najdišče obeh plošč, ki jih hrani Narodni arheološki muzej v Madridu (Museo Arqueológico Nacional de Madrid) je Los Tejares del Ejido de Malaga (Caballos Rufino, »Publicación de documentos públicos«, 149–150).

4 Za *lex Villonensis* gl. Lamberti, *Tabulae Irnitanae*, 379–382, in González, *Epigrafía Jurídica*, 145–158. Za nove fragmente t.i. flavijskega municipalnega zakona gl. González, *Epigrafía Jurídica*, 159–165.

5 Mestne pravice naj bi takrat prejelo 39 mest (Caballo Rufino, »Publicación de documentos públicos«, 143 in op. 38). Kot piše Plinij St., je Vespazijan celotni Španiji podelil latinske državljanske pravice (*ius Latii*): *Universae Hispaniae Vespasianus imperator Augustus iactatum procellis rei publicae Latium tribuit* (*Hist. nat.* 3,30; k temu gl. Zecchini, »Plinio il Vecchio«). To naj bi se zgodilo leta 73 ali 74 (Spitzl, *Lex municipii Malacitani*, 1–2).

patrona (pogl. 61), komunalne in finančne zadeve, sodstvo, izbira sodnikov in civilni sodni procesi kot najvidnejši odraz lokalne avtonomije. Znotraj posameznih področij so predpisi in pravila urejeni po vsebinski sorodnosti in sledijo jasnemu konceptu. Tako kot vsi znani zakoni o mestnih pravicah je bil tudi flavijski narejen po vzoru na starorimsko ustavo s skupščino, svetom in magistrati z enoletnim mandatom.⁶ Skupščina državljanov tako ustreza komicijem⁷ v Rimu in se po njih tudi imenuje, mestni svet (*ordo decurionum*)⁸ oz. dekurioni (*senatores* ali *decuriones conscriptive*) rimskemu senatu, mestni magistrati (duumviri, edili in kvestorji) pa različnim magistraturam v Rimu.⁹

Skupščina meščanov (komiciji) je bila najverjetneje predmet prvih poglavij zakona, ki niso ohranjena, vendar lahko iz predpisov v poznejših povzamemo, da so bili meščani, tako kot v najstarejših rimskih komicijih (*comitia centuriata*), razdeljeni po kurijah in da so v njih volili in odločali. Za vzpostavitev kurij so morali poskrbeti duumviri v predpisanem roku devetdesetih dni od uveljavitve zakona, kurij pa ni smelo biti več kot enajst (*lex Irnitana*, pogl. 50).

Komiciji so bili pristojni za redne in nadomestne volitve magistratov. Volilne komicije je sklical in vodil po letih starejši duumvir (*lex Malacitana*, pogl. 52), izvoljeni pa so bili lahko samo tisti kandidati,¹⁰ ki jih je predlagal sam, potem ko je preveril njihovo primernost, se pravi ali izpolnjujejo vse formalne pogoje. Na njegov poziv so se kurije zbrale v svojem okrožju, istočasno glasovale in sporočile rezultate vodji volitev. Vrstni red javne objave rezultatov volitev po kurijah je bil določen z žrebom. Takoj ko je kak kandidat dosegel potrebno večino kurij, je bilo štetje prekinjeno in je bila javno objavljena njegova izvolitev (*lex Malacitana*, pogl. 57). Volilni upravičenci so volili pisno z volilnimi ploščicami – *per tabellam* (*lex Malacitana*, pogl. 52 in 55) –, kar je pomenilo, da so bile volitve dejansko tajne, duumvir pa je moral skupščini predstaviti vsaj toliko kandidatov, kolikor je bilo na voljo služb; za najvišjo službo, t. j. duumvirat, torej vsaj dva kandidata. Če je bil samo en kandidat ali če ni bilo nobenega, je moral duumvir sam določiti enega ali dva državljana, ki sta izpolnjevala zahtevane pogoje. Kandidati, ki jih je imenoval duumvir, so lahko sami predlagali novega kandidata in ta spet drugega. V času volitev je vse te kandidate duumvir predstavil, kot bi se bili prijavi v roku za prijavo in po svoji volji (*sua sponte*), pri čemer ni bilo pomembno, ali je bila kandidatura prostovoljna ali izsiljena. Prisilni kandidaturi se kandidat ni mogel izogniti, prav tako kot ne prevzemu službe, če je bil

6 Za republikansko ureditev in magistrature gl. Kunkel, *Staatsordnung*. O pomenu *lex Irnitana* za poznavanje flavijskega municipalnega zakona in drugih mestnih zakonov Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte*, 83. Podrobno členitev *lex Irnitana* prinaša Wolf, *Die Lex Irnitana*, 23–29.

7 Kranjc, *Rimsko pravo*, 53–56.

8 Zanj gl. Langhammer, *Magistratus Municipales*, 188–278.

9 Kranjc, *Rimsko pravo*, 48–53.

10 V dobi republike so kandidati za magistrature v Rimu javno naznanili (*professio*) svojo kandidaturo tako, da so na forumu v togi, pobeljeni s kredo (*toga candida*), po kateri so bili tudi poimenovani (*candidatus*), mimoidoče nagovarjali k izvolitvi (gl. Kunkel, *Die Magistratur*, 65).

izvoljen. Opravljanje služb je namreč sodilo med dolžnosti (*munera*) meščanov municipija, po katerih so bili tudi poimenovani kot *municipes* (od *munus capio*).

Možnost prisilne kandidature kaže na to, da magistrature niso bile vedno zaželjene, čeprav so posamezniku zagotavljale nekatere trajne privilegije. Kdor je opravil kako službo, je namreč lahko pričakoval, da bo ob naslednji priložnosti izvoljen v mestni svet; če pa je njegov član že bil, pa je pridobil polno rimsko državljanstvo (*civitas Romana*) ne le zase, ampak tudi za svoje starše, ženo, zakonske otroke in otroke svojih sinov (*lex Irnitana*, pogl. 21). To rimsko državljanstvo ni izrinilo municipalnega (latinskega) prava, ki so ga kandidati imeli že kot meščani municipija, niti ni pomenilo oprostitev municipalnih dolžnosti (*munera*); povečalo pa je družbeni ugled. Namen take ureditve je bilo oblikovanje mestnega sloja patricijev.

Za mestni svet (*lex Irnitana*, pogl. 30–31 in 39–43) je bilo v *lex Irnitana* predvidenih 63 članov. To število ni bilo nova, s tem zakonom uvedena pravica, temveč je veljalo v Irni že prej *iure more* (*lex Irnitana*, pogl. 31). O konstituiranju mestnega sveta iz ohranjenih poglavij *lex Irnitana* ne izvemo ničesar, verjetno so bile te določbe nekje v izgubljenem začetnem delu zakona, članstvo pa se je po potrebi dopolnjevalo letno z kooptacijo. Član sveta je lahko postal vsak svobodno rojeni meščan, ki je dosegel starost 25 let in je razpolagal s premoženjem najmanj 5.000 sestercijev (*lex Irnitana* pogl. 86).¹¹ Seje sveta so sklicevali in vodili duumviri po pravilih, ki jih je predvideval zakon. Pristojnosti sveta so bile zelo raznolike, med drugim je moral na začetku uradnega leta odobriti sredstva za kultne zadeve, igre in javne pojedine, določiti dneve, ko se niso izvajale uradne in sodne zadeve, javnim sužnjem glede na njihove sposobnosti oz. večšine dodeliti delo, izpeljati oddajo zemljišč v najem idr. Le z dovoljenjem sveta se je smelo v mestu porušiti hišo, ki je potem morala biti obnovljena najpozneje v roku enega leta (*lex Irnitana*, pogl. 62). Tudi o gradnji in urejanju cest, poti, grobov in kloak se je moral posvetovati in sprejeti sklepe svet. Svet je odločal tudi o nastavitvi magistratovih pisemenih pomočnikov oz. pisarjev (*scribae* ali *apparitores*), ki so urejali listinske posle, arhiv in računovodske knjige in o njihovem plačilu. V pristojnost sveta je sodila tudi morebitna osvoboditev javnih sužnjev (*lex Irnitana*, pogl. 72), izjemoma pa je deloval tudi kot sodišče, če je meščan (*municeps*) ali prebivalec (*incola*),¹² ki ga je mesto tožilo, izrazil tako željo. Za večino odločitev mestnega sveta je bila zahtevana prisotnost dveh tretjin njegovih članov, za številne odločitve pa dvetretjinska večina oddanih glasov. Glasovanje sveta je potekalo z glasovalnimi ploščicami (*per tabellam*) in pod zaprisego dekurionov neposredno pred oddajo glasov, če je svet izvajal sodne zadeve.

11 Kot piše Plinij Ml., je bil v njegovem domačem mestu Komum, ki je bilo enakega ranga (*Comum municipium*; dan. Como med Torinom in Brescio), cenzus za dekurionat 100.000 sestercijev (*Ep.* 1.19.2): *esse autem tibi centum milium censum satis indicat, quod apud nos decurio es.*

12 *Incolae* – prebivalci mesta z drugimi državljanskimi pravicami, tujci, peregrini ipd., ki so imeli v mestu domicil (*Langhammer, Magistratus Municipales*, 29–33).

O magistraturah, pristojnostih in dolžnostih posameznih magistratov¹³ poleg poglavij 18, 19 in 20, ki so posebej posvečena njim, govorijo tudi druga poglavja zakona. To še posebej velja za duumvire, ki so imeli tudi sodne pristojnosti. Ena od njihov nalog je bila pridobiti odločitve (sklepe) mestnega sveta in jih uresničiti, pripadla pa je lahko tudi nižjim magistratom, edilom in kvestorjem, če jih je duumvir zanjo zadolžil.

Po rangu drugi najvišji magistrati so bili edili (*lex Irnitana*, pogl. 19),¹⁴ ki so bili odgovorni za preskrbo z žitom, za stanje kopališč in kloak, za red in mir, nadzorovali so tempelje, kultne kraje in trge, izvajali nadzor nad merami in utežmi, izrekli denarne kazni in v manjših zadevah izvajali sodstvo.¹⁵ Kvestorji so upravljali z javno blagajno meščanov municipija, imeli pa so tudi pravico do izterjave denarja od posameznikov in do izplačil javnega denarja, na primer za igre, verske in kultne zadeve (*lex Irnitana*, pogl. 20).¹⁶

Duumvirom namenjeno poglavje je ohranjeno le deloma (pogl. 18), vendar veliko podatkov o njihovih pravicah in dolžnostih najdemo tudi v drugih poglavjih zakona.¹⁷ Zadolženi so bili med drugim za sklic ljudskih skupščin in mestnega sveta, za njihovo vodenje, za predstavitev kandidatov za magistrature, za dodeljevanje nalog mestnemu svetu v obravnavo in za razne druge zadeve. Kot najvišja oblast v mestu je lahko vsak izmed njih – z manjšimi omejitvami – ukrep svojega kolega ali podrejenega magistrata oviral z intercesijo oz. vetom,¹⁸ lahko pa je tudi kako nalogo prevzel nase, ne glede na to, ali je sodila v pristojnost nižjih uradnikov ali ne. Po zgledu konzulov v Rimu so bili duumviri tako rekoč pristojni za vse zadeve, samo zanje pa sta bili pridržani med drugim skrb za sodstvo in oddaja poslov, javnih zemljišč, davkov in drugih dajatev (*lex Irnitana*, pogl. 63: *vectigalia et ultro tributa, sive quid aliut ... locari oportebit*) v zakup posameznikom, ki so bili pogosto organizirani v združenja.¹⁹ Naloga duumvirov je bila tudi javna objava vseh najemnih pogojev in vsot za najem (*lex Irnitana*, pogl. 63), njim samim, pa tudi njihovim

13 Za municipalne magistrature gl. Langhammer, *Magistratus Municipales*, 42–188, in Roselaar, »Local Administration«.

14 Lamberti, *Tabulae Irnitanae*, 64–67, in Sánchez Collado, »La cura urbis edilicia«.

15 Sodno pristojnost edilov omenja tudi zakon kolonije Genetive, t.i. *lex Coloniae Genetivae* ali *lex Ursonensis* iz Osune (pogl. 94), ki ga je izdal že Julij Cezar leta 44 pr. Kr., v bronaste plošče pa je bil zapisan šele v dobi flavijskih cesarjev: *ne quis in hac colon(ia) ius dicito neve cuius ea colon(ia) iuris dictio esto nisi Ilvir(i) aut quem Ilvir praef(ectum) reliquerit aut aedil(is), uti h(ac) l(ege) o(portebit)* (gl. Crawford, *Roman Statutes*, 393–454, pos. 406 in Caballos Rufino. *El nuevo bronce*). Z napisov poznamo tudi *aediles iure dicundo* (CIL XI 1646 in 1656 iz Beneventa).

16 Lamberti, *Tabulae Irnitanae*, 67–69.

17 Lamberti, *Tabulae Irnitanae*, 51–64.

18 Za intercesijsko pravico magistratov v Rimu gl. Kranjc, *Rimsko pravo*, 49 in op. 26.

19 Društva oz. združenja obrtnikov, davčnih zakupnikov, pogrebcev idr., ki so izkazovala tudi pravno sposobnost, so državljeni lahko ustanavljali že po Zakoniku XII plošč, če s tem niso kršili zakonov. Od Avgustovega zakona *lex Iulia de collegiis* naprej pa je bilo potrebno za to pridobiti posebno dovoljenje (Kranjc, *Rimsko pravo*, 286). *Publicani*, ki so od države najeli pobiranje davkov, so za določen pavšalni znesek pridobili pravico izterjave dolgov državi in jih zadržati.

sinovom, vnukom, bratom in sestram, očetom in starim očetom pa je bilo izrecno prepovedano, da bi postali najemniki ali člani takih združenj (*lex Irnitana*, pogl. 48). Če je kdo ravnal v nasprotju s tem, je mesto jamčilo za dvojnost interesa in je lahko kršitelja obtožil katerikoli meščan.

Najpomembnejša pristojnost duumvirov je bila pravosodna oblast, po njej so se tudi imenovali *duumviri, qui iuri praesunt* ali *duumviri iure dicundo*.²⁰ Sodstvo je veljalo za pravi kriterij mestne avtonomije in z devetimi poglavji (84 do 92) oz. 217 vrsticami v štirih od 30 stolpcev zavzema več prostora kot katerikoli drugo področje.²¹ V pristojnosti duumvirov je bilo civilno sodstvo, za kazensko je bil namreč odgovoren provincialni namestnik (*praeses provinciae*). Njegov *album* z edikti, tožbenimi formulami, stipulacijami, jamstvi in interdikti je moral duumvir javno objaviti za ves čas svoje magistrature in v skladu z njimi tudi soditi (*lex Irnitana*, pogl. 85). Če je vrednost spora presegala predpisano mejno vrednost, ki je bila v Irni dokaj nizka, namreč le 1.000 sestercijev (*lex Irnitana*, pogl. 84), je bil tudi za te pravde pristojen provincialni namestnik.

Sodni proces se je glede na kraj in čas delil na postopek pred magistratom (*in iure*),²² v Irni pred duumvirom ali edilom, in na postopek pred sodnikom (*apud iudicem*), privatno osebo, ki jo je imenoval magistrat in ji dodelil nadaljevanje pravde in izrek končne razzsodbe (*iudicium*).²³ Listo teh sodnikov so morali duumviri pripraviti v petih dneh od nastopa službe in jo javno objaviti pred svojim tribunalom (*lex Irnitana*, pogl. 86). V treh poglavjih, ki govorijo o postopku pred sodnikom (pogl. 90–92), je v povezavi s terminom obravnave večkrat uporabljen izraz *intertium* (oz. *in tertium*),²⁴ ki naj bi po mnenju nekaterih označeval dan razprave *apud iudicem* najmanj tri dni pred zaključkom postopka,²⁵ po drugi razlagi pa dan, ko bi moral sodnik v pravdi razzsoditi in razzglasiti sodbo, sicer bi ta zapadla njemu v škodo.²⁶

V zaključnih poglavjih zakona je še nekaj splošnih določb, na primer da je pravo, po katerem naj se ravnajo meščani municipija, *ius civile* (pogl. 93),

20 O sodni funkciji municipalnih magistratov gl. Kaser in Hackl, *Das römische Zivilprozessrecht*, 177–180, in Metzger, »Agree to Disagree«.

21 O procesih pred civilnimi sodišči gl. Rodger, »The Lex Irnitana«, in Wolf, *Die Lex Irnitana*, 28.

22 Za t.i. formularni sodni postopek v Rimu, ki je služil kot zgled, gl. Kaser in Hackl, *Das römische Zivilprozessrecht*, 151–432, in Kranjc, *Rimsko pravo*, 96–99.

23 Za začetek procesa pred sodnikom (*iudex, arbiter, recuperatores*) v sodnih postopkih v Rimu gl. Kaser in Hackl, *Das römische Zivilprozessrecht*, 285–289. Po zakonu *lex Iulia iudiciaria* je moral sodnik pravdo zaključiti z razzglasitvijo sodbe v 18-mesečnem roku, sicer bi jo, če je ne bi pravočasno prestavil, naredil za svojo (gl. Kranjc, *Rimsko pravo*, 741).

24 Gl. Lamberti, *Tabula Irnitanae*, 185–191. Za uvod v diskusijo gl. Rodger, »The Lex Irnitana«. Izraz *intertium* srečamo tudi na dveh voščenihi tablicah iz Murecine (*Tabulae Pompeianae* 9 in 24; gl. Wolf, »Intertium – und kein Ende?«, 67–69, z lit. v op. 2).

25 Kranjc, *Rimsko pravo*, 741.

26 Podrobneje o tem Wolf, »Intertium – und kein Ende?«. Ta dan naj bi dodelil magistrat s posebnim dekretom (*in tertium dare*), izdanim na zahtevo tožnika, ki naj bi o tem v roku dveh naslednjih dni (*in biduo proximo*) obvestil toženega in sodnika. Kljub temu, da so omenjena poglavja *lex Irnitana* ohranjena v celoti in branje ni problematično, vprašanje ostaja odprto.

civilno pravo, ki je v Rimu veljalo (samo) za rimske državljane, da zakon velja tudi za druge prebivalce mesta – *incolae* (pogl. 94), da naj duumvir poskrbi za zapis zakona v bronaste plošče in postavitev na najbolj obiskanem delu mesta (pogl. 95), o sankcijah za tiste, ki bi ravnali v nasprotju z zakonom – zagrožena kazen je bila 100.000 sestercijev – (pogl. 96), in o pravicah patronov nad osvobodenci ob prejemu državljanstva (pogl. 97).

V dodatku (za pogl. 97) sledi najprej besedilo Domicijanovega pisma, odanega 9. aprila 91 v Circejih, ki je bilo prebrano (v Irni) 10. oktobra. V njem cesar oprošča tiste zakonske zveze, ki so bile v preteklosti sklenjene nezakonito, za v prihodnje pa zahteva dosledno upoštevanje zakona.²⁷ Pismu sledi še pripis, da sta za zapis zakona v bronaste plošče poskrbela duumvir Kamil Optat in poslanec Kajkilij Montan.

TEME POSAMEZNIH POGLAVIJ *LEX IRNITANA* (DOPOLNJENO S POGLAVJI 51-59 *LEX MALACITANA*)

Plošča I (ni ohranjena)

Plošča II (ohranjena le deloma)

Pogl. 18: O mandatu in pristojnostih duumvirov.

Plošča III

Pogl. 19: O mandatu in pristojnostih edilov.

Pogl. 20: O mandatu in pristojnostih kvestorjev.

Pogl. 21: O pridobitvi rimskega državljanstva z opravljanjem magistratur ob izteku mandata.

Pogl. 22: Kdor pridobi rimsko državljanstvo, ostane pod oblastjo istih oseb kot prej.

Pogl. 23: Kdor pridobi rimsko državljanstvo, ohrani pravice nad osvobodenci.

Pogl. 24: O duumviratu cesarja Cezarja Domicijana Avgusta in namestništvu preko prefekta.

Pogl. 25: O pravicah in oblasti prefekta, ki ga postavi duumvir ali njegov namestnik.

Pogl. 26: O zaprisegi duumvirov, edilov in kvestorjev.

Pogl. 27: O intercesiji duumvirov, edilov in kvestorjev.

Pogl. 28: O osvoboditvi sužnjev pred duumviri.

Pogl. 29: O dodelitvi varuhov za polnoletne s strani duumvira in s soglasjem njegovega kolega, za nepolnoletne na podlagi dekreta dekurionov.

Pogl. 30: Pravni položaj dekurionov ali konskriptov.

²⁷ Ni jasno, za katera dva zakona gre (gl. González, »The Lex Irnitana«, 238).

Pogl. 31: O sklicu dekursionov z ediktom k naknadnim volitvam dekursionov, če njihovo število pade pod 63, in o volilnem postopku.

Plošča IV (ni ohranjena)

Plošča V

Pogl. 39: O postopku glasovanja na zboru dekursionov.

Pogl. 40: Po kakšnem vrstnem redu se naj dekursionone vpraša o glasovanju.

Pogl. 41: O branju dekretov, ki so jih sprejeli dekursiononi, in njihovem vpisu v arhiv municipija.

Pogl. 42: Na kakšen način se razveljavi dekrete dekursionov na zboru dekursionov.

Pogl. 43: Zbora dekursionov, ki ga skliče duumvir v skladu z zakonom, njegov kolega ne sme razpustiti ali sklicati na drugem kraju.

Pogl. 44: O razporeditvi dekursionov v tri dekurije in žrebanju vrstnega reda, po katerem morajo dekurije in njihovi člani sprejeti naloge poslanstev.

Pogl. 45: O pošiljanju poslancev, postopku njihove izvolitve, sprejetju opravičil in plačilu kazni pri odklonitvi poslanstva.

Pogl. 46: Koliko se lahko izplača poslancem za njihove stroške.

Pogl. 47: O poslancu, ki poslanstva ni izpeljal v skladu z navodili dekursionov in njegovi zavezi do nadomestitve povzročene škode.

Pogl. 48: O izključitvi magistratov, njihovih sorodnikov in pomočnikov iz postopkov zakupa in nakupa, ko se daje v zakup ali prodaja skupno javno zemljišče, davki ali drugo premoženje v flavijskem municipiju Irni.

Pogl. 49: O preložitvi javnih poslov zaradi žetve in trgatve po sklepu dekursionov.

Pogl. 50: Da duumvira lahko vzpostavita največ 11 kurij.

Plošča VI (ni ohranjena; vsebina po *lex Malacitana*)

Lex Malacitana (pogl. 51–58):

Pogl. 51: O imenovanju in javni objavi imen kandidatov za javne službe.

Pogl. 52: O pristojnostih duumvirov glede komicijev pri volitvah edilov in kvestorjev in o postopku izvolitve.

Pogl. 53: O določitvi kurije (z žrebom) v kateri glasujejo drugi prebivalci mesta (*incolae*) pri volitvah duumvirov, edilov in kvestorjev.

Pogl. 54: Kdo je lahko izvoljen na komicijih za magistrata.

Pogl. 55: O postopku glasovanja na komicijih, o nadzoru in štetju glasov s strani nadzornikov, ki jih imenuje vodja volitev, in o nadzornikih, ki jih imenujejo kandidati.

Pogl. 56: O volitvah v kurijah in postopku pri enakem številu glasov pri dveh ali več kandidatih.

Pogl. 57: O žrebu vrstnega reda, po katerem so v posameznih kurijah navedeni kandidati za magistrature; o prekinitvi volitev, kadar en kandidat dobi soglasje večine kurij; o nadaljevanju volitev, dokler niso izvoljeni vsi magistrati; o postopku ob istem številu glasov.

Pogl. 58: O prepovedi, da bi kdo z intercesijo ali na drug način oviral komicije, in o plačilu kazni ob kršitvi tega predpisa.

Plošča VII

Pogl. 59: O zaprisegi izvoljenih kandidatov, preden je njihova izvolitev javno objavljena.

Pogl. 60: O jamstvih kandidatov za duumvirat ali kvesturo pred volitvami v komicijah z namenom zaščite skupnega premoženja meščanov v denarju ali zemljiščih.

Pogl. 61: O kooptaciji patrona v imenu skupnosti izključno na podlagi dekreta dekurionov.

Pogl. 62: O prepovedi rušenja stavbe, ki ne bi bila obnovljena v roku enega leta, tudi v primeru, če je bil o rušenju sprejet sklep dekurionov.

Pogl. 63: O prepustitvi v zakup v imenu skupnosti s strani duumvira, o javni objavi zakupnih pogodb, zakupnih vsot in sprejetih jamstev in o vpisu teh v arhiv skupnosti.

Pogl. 64: O odgovornosti porokov skupnega premoženja meščanov tega municipija, o zemljiščih, ki so bila sprejeta kot jamstvo, in o njihovi prodaji in pogojih prodaje.

Pogl. 65: O pravici kupcev zastavljenih zemljišč in posesti porokov in kognitorjev (zastopnikov), da bodo lahko vložili tožbo in terjali kupljene posesti, enako kot poroki, deležniki in njihovi dediči.

Pogl. 66: O zapisu denarnih kazni, ki jih izrečejo magistrati in prefekti v arhiv meščanov tega municipija, in o možnosti pritožbe tistega, ki mu je naložena kazen, dekurionom ali konskriptom.

Pogl. 67: O javnem denarju meščanov tega municipija, o predložitvi računov o poslih, ki so bili opravljeni z javnim denarjem, in o plačilu kazni ob kršitvah.

Plošča VIII

Pogl. 68: O imenovanju zastopnikov v pravdi o predložitvi računov, ki jih na predlog duumvira izberejo dekurioni.

Pogl. 69: O pravdi glede javnega denarja proti meščanom ali prebivalcem tega municipija pred sodiščem ali, na željo toženega, pred dekurioni in pri vrednostih 500 sestercijev ali manj pred komisijo petih dekurionov.

Pogl. 70: O imenovanju, plačilu in nagradi tožnika v procesih v korist meščanov tega municipija, ki je upravičen v njihovem imenu tožiti (kot prokurator), terjati in sodelovati v njihovih tožbah.

Pogl. 71: Kdor bo v imenu meščanov tega municipija tožil meščana ali prebivalca municipija, naj ima pravico imenovanja do desetih prič izmed meščanov ali prebivalcev, katerih nastop in zaprisego mora odrediti duumvir z ediktom.

- Pogl. 72: O osvoboditvi javnega sužnja s strani duumvira, o določitvi vsote, ki se jo vplača v skupno blagajno meščanov municipija na podlagi sklepa dekurionov, o statusu osvobojenega in o pravici skupnosti do zahteve posesti zapuščine osvobojenega in do njegovega dela, darov in uslug.
- Pogl. 73: O pisarjih, njihovi zaprisegi, da bodo vestno izpolnjevali svoje dolžnosti in o njihovem plačilu.
- Pogl. 74: O prepovedi srečanj in ustanavljanja združenj ali društev v ta namen in o plačilu kazni pri kršitvi tega predpisa.
- Pogl. 75: O prepovedi nakupa in zadrževanja blaga z namenom, da bi se prodajalo dražje, in o plačilu kazni pri kršitvi tega predpisa.
- Pogl. 76: O dolžnosti duumvirov, da naj v svojem uradnem letu vprašajo dekurione, ali je potrebno preveriti meje zemljišč in višino davkov, in o njihovi dolžnosti pridobiti glede tega dekret dekurionov.
- Pogl. 77: O dolžnosti duumvirov, da naj, brž ko je mogoče, vprašajo dekurione, koliko sredstev se lahko izda za verske praznike, za javne igre in pogostitve meščanov in dekurionov.
- Pogl. 78: O dolžnosti duumvirov, da naj vprašajo dekurione, katere posle naj se preda kateremu izmed javnih sužnjev.

Plošča IX

- Pogl. 79: O tem, koliko dekurionov mora biti prisotnih, ko se sprejema sklep o porabi in izdaji javnega denarja meščanov, in kako naj glasujejo.
- Pogl. 80: Denar, ki ga municipij po sklepu dekurionov najame v obliki posojila in je zaveden v korist meščanov, naj plačajo meščani.
- Pogl. 81: O razporeditvi mest za gledalce v gledališču, ki mora po sklepu dekurionov ostati enaka, kot je bila pred uvedbo zakona.
- Pogl. 82: Duumviri lahko gradijo ali popravljajo ceste, poti, rečne struge, jarke in kloake le na podlagi dekreta dekurionov in če se to opravi brez škode privatnim osebam.
- Pogl. 83: Če dekurioni sklenejo zgraditi stavbo ali obrambne naprave, potem so moški, starejši od 15 let ali mlajši od 60 let, vsako leto dolžni opraviti pet dni dela v ta namen, k čemur jih lahko pozovejo edili; škoda, ki jo pri tem utrpijo, mora biti nadomeščena iz skupne blagajne.
- Pogl. 84: O sodnih pristojnostih duumvirov in edilov: meja za spore, v katerih imajo jurisdikcijo, pristojnosti nastavitve in pooblastitve sodnika, arbitra ali rekuperatorjev, je 1.000 (za duumvire) oz. 200 (za edile) sestercijev.
- Pogl. 85: O dolžnosti duumvirov in edilov, da javno izpostavijo album tistega, ki upravlja provinco, in da naj v skladu z njim sodijo, začenjajo pravde, jih izvajajo in opravljajo.
- Pogl. 86: Duumviri morajo imenovati za sodnike v privatnih sporih toliko dekurionov in svobodnorodjenih meščanov, kot to določi provincialni namestnik, jih razvrstiti v tri dekurije in javno objaviti njihova imena.

Pogl. 87: Stranki v privatnem sporu, ki se ne moreta uskladiti glede osebe, ki bi bila postavljena za sodnika, lahko zavrnete dve od treh dekuri in od tretje, po določenem postopku, izmenoma vse predlagane osebe, dokler ne ostane samo ena, ki je potem imenovana za sodnika.

Plošča X

Pogl. 88: Če morajo biti v kakem sporu imenovani rekuperatorji (*recuperatores*) in se stranki o njih ne uskladita, potem jih lahko zavrnete toliko, da jih ostane še sedem, ki morajo potem biti imenovani za rekuperatorje.

Pogl. 89: Kadar vrednost predmeta spora znaša 1.000 sestercijev ali manj, morajo duumviri imenovati sodnika ali arbitra, rekuperatorje pa v sporih, v katerih so v Rimu, neodvisno od vrednosti spora, imenovani rekuperatorji.

Pogl. 90: Na katere dni mora duumvir dodeliti *intertium*, da bi se izognil plačilu kazni, in na katere dni ne sme zaradi počastitve cesarske hiše odrediti naroka, kot tudi o njegovi dolžnosti, da mora javno objaviti to uredbo, da bi se izognil kazni.

Pogl. 91: Kako naznaniti *intertium* sodniku in nasprotniku v procesu; predstavitev dneva naroka in prisega, da je preložen; izrek sodbe; kdaj pravda preide v škodo sodnika in spor ni več predmet sodnega postopka: ti postopki sledijo, tako kot v Rimu, predpisom zakona *lex Iulia* in sklepom senata, ki se nanašajo nanj.

Pogl. 92: Na katere dni duumviri ne smejo dovoliti obravnave pravde pred sodiščem, tudi če sodnik, arbiter, rekuperatorji ali stranke v sporu to želijo.

Pogl. 93: Pravo, ki velja za meščane flavijskega municipija Irni, je *ius civile* rimskih državljanov.

Pogl. 94: Tako kot velja ta zakon za meščane, tako velja tudi za (druge) prebivalce municipija.

Pogl. 95: Duumvir, ki bo predsedoval sodstvu, naj poskrbi za zapis zakona v bronaste plošče in za njegovo postavitev na najbolj obiskanem mestu tega municipija.

Pogl. 96: Kršitev zakona in izogibanje predpisom se kaznuje s plačilom kazni 100.000 sestercijev.

Pogl. 97: Nad osvobodenci, ki so po tem zakonu prejeli rimsko državljanstvo, ohranijo patroni, ki niso prejeli rimskega državljanstva, iste pravice kot prej; patroni, ki so prejeli rimske državljanske pravice, naj imajo nad osvobodenci iste pravice, kot bi jih imeli, če bi bili osvobodeni s strani rimskih državljanov.

Besedilo pisma cesarja Domicijana: poziv, da se v prihodnosti upošteva samo po zakonu predvidene oblike sklepanja zakonske zveze. Za pripravo zapisa v bronaste plošče (*inscriptio*) odgovorne osebe.

REKONSTRUKCIJA IN PREVOD *LEX IRNITANA*²⁸*Plošča II, stolpec B-C (?)*

[-,--]itutae / [---]me ac / [---] fili ne / [---]genui e / [--- i]ngenuus [---] /
 --- [---] is qui co / minu[---] / det[---] / ---

Plošča II, stolpec C (?)

<XVIII>

[R(ubrica). De iure et potestate Ilvirum. / Ilviri, qui in eo municipio ex edicto imp(eratoris) Vespasiani Caesaris / Aug(usti) imp(eratoris)ve T(iti) Caesaris Vespasiani Aug(usti) aut imp(eratoris) Caesaris Domiti/-ani Aug(usti) ante hanc legem creati sunt, et in eo Ilviratu nunc sunt, /⁵ ii Ilviri, ad eam diem, in quam creati sunt, quique ibi postea h(ac) l(ege) / Ilviri creati erunt, ad eam diem, in quam creati erunt, Ilviri municipii Flavi Irnitani / sunt. --- / --- habe]ndi consulen[di --- / --- habe]ndi consulendi co[--- /¹⁰ --- decurionum con]scriptorumve con[--- / ---]es municipum [--- / ---] municipii t+ne[--- / --- decurionum conscr]iptorumve [--- / --- muni]cipii sacram [religiosam --- /¹⁵ --- exigendi] erogandi vec[tigalia --- / --- municipes eius mu]nicipii eru[nt --- / -- municipes eius mu]nicipii erunt tu[nc --- / ---] tributa operav[e --- / --- muni]cipum eius mun[icipii --- /²⁰ --- r]ebus ita ut h(ac) l(ege) opor[et --- / --- rerum] prolotionem proin[de] / in [--- diebu]s praestituen[dis---]o / [--- comm]une municipum / [--- comm]une[s] tabulas /²⁵ [--- scr]ibas [u]nos / [--- / ---]nes / [--- s]ervos /³⁰ [---]sum[--- / ---] ab isdem / [--- q]uod non / [---]di dam-/[num dandi --- hi numm]os ius /³⁵ [potestasque ---] + le+++m ha-/[bere liceto eisque Ilviris servos communes] municipum eius / [municipii in eo municipio secum habere liceto dum] ne quit eorum om-/[nium quae s(upra) s(cripta) s(unt) adversus leges plebis scita s]enatus consulta / [edicta decreta constitutiones divi Aug(usti) Ti(beri)v]e Iuli Caesaris Aug(usti)-/⁴⁰ ve Claudi Caesaris Aug(usti), imp(eratoris)ve Galbae Ca]esaris Aug(usti) imp(eratoris)ve / [Vespasiani Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve Titi Cae]saris Vespasiani Aug(usti) / [imp(eratoris)ve Caesaris Domitiani Aug(usti) pontif(icis) m]ax(imi) p(atris) p(atriae) fiat ius potestas-/[que esto].

28 Pri transkripciji in preverjanju latinskega besedila so bile v veliko pomoč odlične celostranske fotografije posameznih stolpcev v publikaciji Fernández Gómez in Del Amo, *La lex Irnitana*. Pri slovenjenju pravnih terminov sledimo delu J. Kranjca, *Rimsko pravo*, ki je po izvornosti uporabljenih formulacij za prevajanje rimskih pravnih besedil neprecenljiv in nepogrešljiv pripomoček. Zelo koristen slovar rimske pravne terminologije v angleškem jeziku je Berger, »Encyclopedic Dictionary«.

Pogl. 18

(Rubrika. O pravici in oblasti duumvirov. Duumvira, ki sta bila v tem municipiju imenovana po ediktu cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Cezarja Domicijana Avgusta in sedaj opravljata ta duumvirat, naj bosta duumvira do tistega dne, do katerega sta bila imenovana; in tisti, ki bodo tukaj pozneje po tem zakonu imenovani za duumvire, naj bodo duumviri flavijskega municipija Irni do tistega dne, do katerega bodo imenovani.) Imajo naj pravico in oblast sklicati dekurione ali konskripte, se z njimi posvetovati ... sveto, versko ... izterjati in zahtevati ... zahtevati in terjati od meščanov municipija ... davčne dajatve in opravljanje javnih del od meščanov tega municipija ... o stvareh, tako kot je to potrebno storiti po tem zakonu ... predložiti ... prestaviti ... skupno dobro meščanov ... arhiv ... pisarje ... enega ... dovoljeno imeti sužnje, ki so skupna last meščanov tega municipija ... V kolikor nič od omenjenega, kar je zgoraj zapisano, ni v nasprotju z zakoni, sklepi ljudske skupščine, sklepi senata, edikti, dekreti in konstitucijami Božanskega Avgusta, Tiberija Julija Cezarja Avgusta, cesarja Galbe Cezarja Avgusta, Tiberija Klavdija Cezarja Avgusta, cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta, cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta in cesarja Cezarja Domicijana Avgusta, najvišjega svečenika, očeta domovine, potem naj imajo za to pravico in oblast.

<XIX>

[R(ubrica). De iure et potestate aedilium.] // *Plošča III, stolpec A* // Aediles, qui in eo municipio ex edicto [i]mp(eratoris) Vespasiani Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve / T(iti) Caesaris Vespasiani Aug(usti) aut imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) creati sunt / et in ea aedilitate nunc sunt, ii aediles, ad eam diem, [i]n quam creati sunt, / quique ibi postea h(ac) l(ege) aediles creati erunt, ad eam diem, in quam creati erunt /⁵ aediles municipii Flavii Irn[i]tani sunt, annonam aedes sacras loca / sacra religiosa oppidum vias vicos cloaca<s> balinea macellum pondera / mensuras exigendi aequandi, vigiliis cum res desiderabit exigendi, / et si quit praeter ea decuriones conscriptive aedilibus faciendum esse / censuerint eas res omnes curandi f[a]ciendi, item pignus capiendi a /¹⁰ municipibus incolisque in homines diesque singulos quod sit non plu-/ris quam HS (sestertium) X (milia) nummorum, item multam dicendi, damnum dandi eisdem / dumtaxat in homines diesque singulos HS (sestertium) V (milia) nummos ius potestatemque / habento. Eisque aedilibus, quique postea hac lege creati erunt, de is rebus / et inter eos, de quibus et inter quos du<u>mvirorum iurisdictio erit, at /¹⁵ [H]S (sestertium) CC iurisdictio iudicis recipereorumque datio addictio, [it]a ut h(ac) l(ege) / [l]icebit, esto. Eisque aedilibus servos communes municipum eius mu-/nicipii, qui is appareant, limocinctos habere liceto. Dum ne quit eorum / omnium, quae supra scripta sunt, adversus leges plebiscita senatusve / consulta edicta decreta constitutiones divi Aug(usti), [Ti(beri) I]uli Caesa-/²⁰ ris Aug(usti), imp(eratoris) Galbae Caesaris Aug(usti), Ti(beri) Claudii Caesaris Aug(usti), imp(eratoris) Vespasia-/ni Caesaris Aug(usti), imp(eratoris) Titi Caesaris Vespasiani Aug(usti), imp(eratoris) Caes(aris) Domitiani / Aug(usti), pontif(icis) max(imi), p(atris) p(atriciae) fiat, [i]us potestasque esto.

Pogl. 19

(Rubrika. O pravici in oblasti edilov.) Edili, ki so bili v tem municipiju po ediktu cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Cezarja Domicijana Avgusta imenovani za edile in sedaj opravljajo to ediliteto, naj bodo edili do tistega dne, do katerega so bili imenovani, in tisti, ki bodo tukaj pozneje po tem zakonu imenovani za edile, naj bodo do tistega dne, do katerega bodo imenovani, edili flavijskega municipija Irni; imajo naj pravico in oblast za zagotavljanje preskrbe z žitom, za nadzor nad templji in posvečenimi kraji, za skrb za mesto, ceste, mestne okraje, kloake, kopališča in trge, za nadzor nad utežmi in merami, za vzpostavitev nočnih straž, kadar bo to potrebno, in če bodo dekurioni ali konskripti sklenili, da morajo edili narediti še karkoli poleg navedenega, potem naj imajo, da bi za vse te stvari lahko poskrbeli in jih naredili, pravico in oblast; prav tako za zaseg zastavljenih stvari pri meščanih in drugih prebivalcih, kadar njihova vrednost po osebi in na dan ne presega 10.000 sestercijev, prav tako naj imajo pravico proti njim izreči denarno kazen in jim naložiti plačilo globe, po osebi in na dan 5.000 sestercijev. Edili, ki bodo po tem zakonu imenovani pozneje, naj imajo pri teh zadevah in glede strank v sporu – kar bo sodilo pod jurisdikcijo duumvirov –, sodno oblast do vrednosti spora 200 sestercijev in pristojnosti imenovanja in potrditve sodnika in rekuperatorjev, tako kot bo to dovoljeno po tem zakonu. Edilom naj bo dovoljeno imeti s škrlatnim trakom opasane sužnje, ki so skupna last meščanov tega municipija, ki naj jim služijo. V kolikor nič od omenjenega, kar je zgoraj zapisano, ni v nasprotju z zakoni, sklepi ljudske skupščine, sklepi senata, edikti, dekreti in konstitucijami božanskega Avgusta, Tiberija Julija Cezarja Avgusta, cesarja Galbe Cezarja Avgusta, Tiberija Klavdija Cezarja Avgusta, cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta, cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta in cesarja Cezarja Domicijana Avgusta najvišjega svečenika, očeta domovine, potem naj imajo za to pravico in oblast.

<XX>

R(ubrica). De iure et potestate quaestorum. / Quaestores, qui ex edicto decreto iussu<v>e imp(eratoris) Caesaris Vespasiani Aug(usti) /²⁵ imp(eratoris) ve Ti[ti] C]aesaris Vespasiani Aug(usti) aut imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) an-/te hanc legem creati sunt {erunt} in ea quaestura sunt{o}, at eam diem, / at quam creati sunt quaestores, item qui h(ac) l(ege) creati erunt, at eam diem, / at quam creati erunt, quaestores sunt. Eisque pecuni<a>m communem / municipum ei[u]s municipii exigendi erogandi custodiendi atminis-/³⁰ trandi dispensandi arbitratu{m} Ilvirorum ius potestasque esto. Eis-/que servos communes municipum eius municipi, qui is appareant, / in eo municipio secum habere liceto. <Eisque,> dum ne quit eorum omnium, / quae s(upra) s(cripta) s(unt), adversus leges plebis scita [se]natus consulta edicta decre-/ta constitutiones divi Aug(usti) Ti(beri)ve Iu[li] Caesaris Au]g(usti) Ti(beri)ve Claudi Caesaris /³⁵ Aug(usti) imp(eratoris)ve Galbae Caesaris Aug(usti) im[p(eratoris)ve Vespasia]ni Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)-/ve Titi Caesaris Vespasiani Aug(usti) imp(eratoris)[ve Caes(aris) Domi]tiani Aug(usti), pontif(icis) / max(imi), p(atris) p(atriciae) fiat, ius potestasque esto.

<XXI>

R(ubrica). Quae ad modum civitatem Romanam in eo municipio consequantur. / Qui ex senatoribus decurionibus conscriptisve municipii Flavi Irnita-/⁴⁰ ni magistratus, uti h(ac) l(ege) comprehensum est, creati sunt erunt, ii, cum eo / honore abierint, cum parentibus coniugibusque ac liberis, qui legitimis nuptis quaesiti in potestate parentum fuerunt, item nepotibus / ac neptibus filio natis, qui quaeve in potestate parentum fuerunt, / cives Romani sunt, dum ne plures cives Romani sint, quam quod /⁴⁵ ex h(ac) l(ege) magistratus creare oportet.

<XXII>

R(ubrica). Vt, qui civitatem Romanam consequentur, maneat in eorum-/dem manu mancipio potestate. / Qui quaeve ex h(ac) l(ege) exve ed[i]cto imp(eratoris) Caesaris Vespa[s]iani Aug(usti) imp(eratoris)ve T(iti) Caes(aris) / Vespasiani Aug(usti) aut imp(eratoris) [C]aesaris Domitiani Aug(usti), p(atris) p(atriciae), civitatem Roma-/⁵⁰ nam consecutus consecuta erit, is ea in eius, qui civis Romanus / h(ac) l(ege) factus erit, potestate manu mancipio, cuius esse deberet, si / civitate mutatus mutata non esset, esto itaque ius tutoris op-/tandi habeto, quod haberet si a cive Romano ortus orta neque ci-/⁵⁴ vitate mutatus mutata esset.

Pogl. 20

Rubrika. O pravici in oblasti kvestorjev. Kvestorji, ki so bili po ediktu, dekretu ali ukazu cesarja Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Cezarja Domicijana Avgusta imenovani pred tem zakonom in sedaj opravljajo to kvesturo, naj bodo kvestorji do tistega dne, do katerega so bili imenovani, prav tako naj bodo tisti, ki bodo po tem zakonu imenovani za kvestorje, kvestorji do tistega dne, do katerega bodo imenovani. Po presoji duumvirov naj imajo pravico in oblast za izterjavo, izplačila, varovanje, upravljanje in izdajanje skupnega denarja meščanov tega municipija. Dovoljeno naj jim bo imeti s sabo v tem municipiju sužnje, ki so skupna last meščanov tega municipija, ki naj jim služijo. V kolikor nič od tega, kar je zgoraj zapisano, ni v nasprotju z zakoni, sklepi ljudske skupščine, sklepi senata, edikti, dekreti in konstitucijami božanskega Avgusta, Tiberija Julija Cezarja Avgusta, Tiberija Klavdija Cezarja Avgusta ali cesarja Galbe Cezarja Avgusta ali cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Cezarja Domicijana Avgusta, najvišjega svečenika, očeta domovine, potem naj imajo za to pravico in oblast.

Pogl. 21

Rubrika. Na kakšen način lahko pridobijo rimsko državljanstvo v tem municipiju. Tisti izmed senatorjev, dekurionov ali konskriptov v flavijskem municipiju Irni, ki so bili ali bodo imenovani za magistrate, kot je (bilo) določeno s tem zakonom, naj takrat, ko bodo to službo (čas) opravili, prejmejo rimsko državljanstvo skupaj s starši, ženami in otroci, ki so bili rojeni v polnopravni zakonski zvezi in bodo pod oblastjo staršev, prav tako tudi vnuki in vnukinje, ki bodo rojeni sinu in bodo pod oblastjo staršev, dokler ne bo več oseb rimskih državljanov, kot mora biti po tem zakonu imenovanih magistratov.

Pogl. 22

Rubrika. Da naj tisti, ki bodo pridobili rimsko državljanstvo, ostanejo pod oblastjo istih oseb kot prej. Tisti ali tista, ki bo po tem zakonu ali po ediktu cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Cezarja Domicijana Avgusta, očeta domovine, prejel ali prejela rimsko državljanstvo, naj ostane pod oblastjo, *manus* ali *mancipium* tistega, ki bo postal rimski državljan po tem zakonu in v katerega oblasti, *manus* ali *mancipium*, bi on ali ona morala biti, če se njemu ali njej državljanstvo ne bi spremenilo, in naj imata pravico izbire varuha, ki bi jo imela, če bi bila rojena rimskemu državljanu in se jima državljanstvo ne bi spremenilo.

<XXIII>

R(ubrica). Ut, qui civitatem Romanam /⁵⁵ conseque{re}ntur, iura libertorum retineant. // *Plošča III, stolpec B* // Qui quaeve ex h(ac) l(ege) exve edicto imp(eratoris) Caesaris Vespasiani Aug(usti) imp(eratoris)ve Titi Cae-/saris Vespasiani Aug(usti) aut imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) civitatem Roma-/nam consecutus consecuta erit, eis in libertos libertas suos suas / paternos paternasque, qui quaeve in civitatem Romanam non ve-/⁵ nerint, deque bonis eorum earum et is, quae libertatis causa impo-/sita sunt, idem ius eademque condicio esto, quae esset, si civitate / mutati mutatae non essent.

<XXIV>

R(ubrica). De praefecto imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti). / Si ei{i}us municipi decuriones conscriptive municipesve imp(eratori) Caes(ari) /¹⁰ Domitiano Aug(usto), p(atri) p(atriciae), du<u>mviratum communi nomine municipum / eius municipi detulerint, imp(erator)que Caesar Domitianus Aug(ustus), p(ater) p(atriciae), eum / duoviratum receperit et loco suo praefectum quem esse iusserit, / {i}is praefectus eo iure esto, quo esset, si eum Ilvirum ex h(ac) l(ege) solum / creari oportuisset isque ex h(ac) l(ege) solus duumvir iure dicundo cre-/¹⁵ atus esset.

<XXV>

R(ubrica). De iure praefecti qui a Ilviro relictus sit. / Ex Ilviris qui in eo municipio iure dicundo praerunt, uter pos[t]-/ea ex eo municipio proficisce{re}tur neque eo die in it municipi-/um esse se re{d}diturum arbitrabitur, quem praefectum muni-/²⁰ cipi{um} non minorem quam annorum XXXV ex decurionibus / conscriptisve relinquere volet, facito ut is iuret per / Iovem et divom Aug(ustum) et divom Claudium et divom Vespasia-/num Aug(ustum) e[t] divom Titum Augustum et genium imp(eratoris) Caesaris / Domitiani Au[g(usti)] deosque Penates, quae Ilvirum qui iure dicundo prae-/²⁵ erit hac lege [f]acere oporteat, se, dum praefectus erit, d(um) t(axat) qua[e] eo [t]empo-/re fieri possint, facturum neque adversus ea facturum scientem d(olo) m(alo); / et cum ita iur[a]verit, praefectum <e>um eius municipii relinquito. Et qui {qui} / ita praef(ectus) relictu[s] erit, donec in it municipium alteruter ex Ilvir[is] redieri[t], / in omnibus rebus id ius ea{e}que potestas esto, praeter quam de praefecto re-/³⁰ linquendo et de c[i]vitate Romana consequenda, quod ius quaeque potes-/tas h(ac) l(ege) Ilviris, qui iuri dicundo praesint, datur. Isque dum praefectus eri[t] / quotiensqu{a}e municipio egressus erit, ne plus quam singulis diebus / abesto.

Pogl. 23

Rubrika. Da naj tisti, ki bodo pridobili rimsko državljanstvo, ohranijo pravice nad osvobodenci. Tisti ali tista, ki bo po tem zakonu ali po ediktu cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Cezarja Domicijana Avgusta, očeta domovine, prejel ali prejela rimsko državljanstvo, naj ohrani nad svojimi osvobodenci in osvobojenkami, prav tako nad osvobodenci in osvobojenkami svojega očeta in svoje matere, ki ne bodo prejeli rimskega državljanstva, prav tako nad premoženjem osvobojenec in glede dolžnosti, ki so nastale ob osvoboditvi, isto pravico in oblast, kot bi ju imel, če ne bi spremenil državljanstva.

Pogl. 24

Rubrika. O prefetku cesarja Cezarja Domicijana Avgusta. Če bodo dekurioni ali konskripti ali meščani tega municipija v imenu meščanov tega municipija predali duumvirat cesarju Cezarju Domicijanu Avgustu, očetu domovine, in bo cesar Cezar Domicijan Avgust, oče domovine, ta duumvirat sprejel in nekemu ukazal, da naj bo prefekt namesto njega, potem naj ima ta prefekt isto pravico, kot bi jo imel, če bi bil po tem zakonu kot edini imenovan za duumvira, ki predseduje sodstvu.

Pogl. 25

Rubrika. O pravicah prefekta, ki naj ga nastavi duumvir (za čas svoje odsotnosti). Tisti od obeh duumvirov, ki bosta v tem municipiju predsedovala sodstvu, ki bo pozneje odpotoval iz municipija, naj takrat, ko bo presodil, da se isti dan še ne bo vrnil, poskrbi za to, da bo tisti, ki ga bo izmed dekurionov ali konskriptov, ki ne sme biti mlajši od 35 let, želel pustiti kot prefekta municipija, prisegel pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu, pri geniju cesarja Cezarja Domicijana, pri bogovih in Penatih, da bo takrat, ko bo prefekt, ravnal tako, kot mora ravnati duumvir, ki predseduje sodstvu, po tem zakonu, in da bo delal samo tisto, kar mora biti narejeno v tistem času in da ne bo s hudobnim naklepom ravnal proti temu zakonu. Ko bo tako prisegel, naj ga pusti kot prefekta tega municipija. Tisti, ki bo na tak način ostal v funkciji prefekta, naj ima, dokler se v ta municipij ne vrne en ali drugi duumvir, v vseh stvareh enake pravice in enako oblast, razen za nastavitev prefekta in podeljevanje rimskega državljanstva, za kar se po tem zakonu dodelijo pravice in oblast duumvirom, ki predsedujejo sodstvu. Dokler bo prefekt, naj nikoli, ko bo odšel iz municipija, ne izostane več kot en dan.

<XXVI>

R(ubrica). De iure iurando Iivirorum et aedilium et quaestorum. /³⁵ Iiviri qui in eo municipio iuri dicundo praerunt, item aediles qui in eo / municipio sunt, item quaestores qui in eo municipio sunt, eorum quis-/que in diebus quinque proximis post hanc legem datam; quique Iiviri / aediles quaestores{q}ve postea ex h(ac) l(ege) creati erunt, eorum quisque in / diebus quinque proximis, ex quo Iivir aedilis quaestor esse coepe-/⁴⁰ rit, priusquam decuriones conscriptive habeantur, iurato in con-/tione per Iovem et divom Aug(ustum) et divom Claudium et divom Vespasi-/anum Aug(ustum) et divom Titum Aug(ustum) et genium imp(eratoris) Caesaris Domitiani / Aug(usti) deosque Penates se, quodcumque ex h(ac) l(ege) exque re communi mu-/nicipum municipi Flavii Irnitani censeat, recte esse facturum, ne-/⁴⁵ que adversus h(anc) l(egem) remve communem municipum eius municipi fac-/[[turum scientem] d(olo) m(alo), quo[s]que prohibere possit prohibiturum, neque / aliter consilium initurum neque aliter datu<ru>m neque sententiam / dicturum, quam ut ex h(ac) l(ege) exque re communi municipum eius municipi / censeat fore. Qui ita non iuraverit, is HS (sestertium) X (milia) municipibus ei{i}us muni-/⁵⁰ cipi dare damnas esto, ei{i}us<que> pecuniae deque ea pecunia municipum / ei{i}us municipi qui volet, [c]uique per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio / esto.

<XXVII>

R(ubrica). De intercessione Iivirorum et aedilium et quaestorum. / Qui Iiviri aut aediles aut quaestores ei{i}us municipi erunt, ii<s> Iiviris / inter se et cum aliquis alterutrum eorum aut utrumque ab ae-/⁵⁵ dile aedilibus aut quaestore quaestoribus appellait, item aedi-/libus inter se intercedendi, in triduo proximo quam appellatio // *Plošča III, stolpec C* // facta erit poteritque intercedi, quod adversus h(anc) l(egem) non fiat, et dum ne / amplius quam semel qui<s>que eorum in eadem re appelletur, ius potestas-/que esto, neve quis adversus ea quit, quam intercessum erit, facito.

<XXVIII>

R(ubrica). De ser{v}vis aput Iiviros manumittendis. /⁵ Si quis munic<ep>s municipi Flavii Irnitani, qui Latinus erit, aput Iivirum / iuri dicundo ei{i}us municipi, servum suum servamve suam ex servi-/tute{m} in libertatem manumiserit, liberum liberamve esse iusserit, / dum ne quis pupillus neve quae virgo mulierve sine tutoris auctoritate / quem quamve manumitt<a>t, liberum liberamve esse iubeat, qui /¹⁰ ita manumissus liber{um}ve esse iussus erit, liber est[o], quaeque ita ma-/numissa liberave esse ius[s]a erit, libera esto, uti qui optum<ae> iure La-/tini libertini liberi sunt erunt, dum {i}is qui minor XX annorum / erit ita manumittat, si causam manumittendi iustam esse is / numerus decurionum, per quem decreta h(ac) l(ege) facta rata sunt, censue-/¹⁵ rit.

Pogl. 26

Rubrika. O zaprisegi duumvirov, edilov in kvestorjev. Duumvira, ki v tem municipiju predsedujeta sodstvu, edili, ki so v službi v tem municipiju, prav tako kvestorji, ki so v službi v tem municipiju, vsak izmed njih (naj priseže) v petih dneh po izdaji tega zakona; prav tako tudi tisti, ki bodo za duumvire, edile ali kvestorje po tem zakonu imenovani pozneje; vsak izmed njih naj priseže na zboru (*contio*) v petih dneh od takrat, ko bo imenovan za duumvira, edila ali kvestorja, še preden se sestanejo dekurioni ali konskripti, pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu in pri geniju cesarja Cezarja Domicijana Avgusta, pri bogovih in Penatih, da bo delal tisto, za kar bo ocenil, da je prav, v skladu s tem zakonom in v dobro meščanov flavijskega municipija Irni, da ne bo zaradi hudobnega naklepa ravnal proti temu zakonu in proti blaginji tega municipija, da bo zaščitil tiste, ki jih lahko zaščiti, in da ne bo ravnal drugače ali izdal kakega predloga, kakor tiste, za katere bo menil, da so v skladu s tem zakonom in v blaginjo meščanov tega municipija. Tisti, ki ne bo prisegel na tak način, naj bo obsojen s kaznijo 10.000 sestercijev v korist meščanov tega municipija; za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, zahtevka in zasledovanja.

Pogl. 27

Rubrika. O intercesiji duumvirov, edilov in kvestorjev. Tisti, ki bodo duumviri, edili ali kvestorji tega municipija: ti duumviri naj imajo pravico in oblast do intercesije eden zoper drugega in prav tako, če se bo kdo pritožil pri enem od njiju ali pri obeh zoper enega ali več edilov, zoper kvestorja ali več kvestorjev; prav tako naj imajo edili pravico in oblast do intercesije eden proti drugemu znotraj naslednjih treh dni od dneva, ko bo uveljavljena pritožba; intercedirati bo možno proti temu, kar ni v nasprotju s tem zakonom, in v kolikor se nekdo pri katerem od njiju ne bo pritožil v isti zadevi več kot enkrat. Nihče naj ne stori ničesar proti temu potem, ko bo že uveljavljena intercesija.

Pogl. 28

Rubrika. O osvoboditvi sužnjev pred duumviri. Če bo kak meščan flavijskega municipija Irni, ki bo imel latinsko državljanstvo, pred duumvirom tega municipija, ki predseduje sodstvu, osvobodil svojega sužnja ali sužnjo ali ukazal, da naj bo svoboden ali svobodna, razen če je nedorasel ali če gre za neporočeno žensko ali poročeno žensko, ki nima soglasja svojega varuha, potem naj bo tisti, ki bo osvobojen ali bo ukazano, da naj bo osvobojen, svoboden in tista, ki bo osvobojena ali bo ukazano, da naj bo osvobojena, svobodna, tako kot so ali bodo polnopravno svobodni latinski osvobodjenci. Tisti, ki bo star manj kot dvajset let, bo lahko osvobodil nekoga, če bo tisto število dekurionov, ki je po tem zakonu potrebno za potrditev dekretov, odločilo, da je razlog za osvoboditev zakonit.

<XXIX>

R(ubrica). De tutorum datione. / Quoi tutor non erit incertusve erit, si is eave municeps munici-/pi Flavi Irnitani erit, et pupillus pupillave non erit, et a Ilviro iure / dicundo ei{i}us municipi postulaverit, uti sibi tutorem det, eum quem / dari velit nominaverit, tum is, a quo ita postulatum erit, sive unum /²⁰ sive plures collegas habebit, de omnium collegarum sententia, qui / tum in eo municipio intrave fines ei{i}us municipi erit, causa cognita, / si ei videbitur, eum qui nominatus erit tutorem dato. Sive is eave, cui- / ius nomine ita postulabitur, pupillus pupillave erit, sive is, a quo pos-/tulatum erit, collegam non habebit, collegave eius in eo municipio /²⁵ intrave fines ei{i}us municipi nemo erit, tum is, a quo ita postulatum / erit, causa cognita, in diebus X proximis, ex decreto decurionum, quod / cum duae partes decurionum non minus adfuerint, factum erit, eum, / qui nominatus erit, quo ne a iusto tutore tutela abeat, ei tuto-/rem dato. Qui tutor h(ac) l(ege) datus erit, is ei, cui datus erit, quo ne a iusto /³⁰ tutore tutela {h}abeat, tam iustus tutor esto, quam si is civis Romanus / et adgnatus proximus civi Romano tutor esset.

<XXX>

R(ubrica). Decurionum conscriptorumve constitutio. / Qui senatores prove senatoribus, decuriones conscriptive prove de-/curionibus conscriptisve fuerunt in municipio Flavio Irnitano<o>, /³⁵ quique postea ex h(ac) l(ege) lecti sublective erunt in numero decurionum / conscriptorumve, qui eorum omnium ex hac lege decuriones con-/scriptive esse debebunt, decuriones conscriptive municipi Flavi Irni-/tani sunt, uti qui optimo iure optumaque lege cuiusque municipi / Latini decuriones conscripti{s}ve sunt.

Pogl. 29

Rubrika. O dodelitvi varuhov. Kdor ne bo imel varuha ali če bo negotovo, ali ga ima, če bo meščan flavijskega municipija Irni in ne bo nedorasel ali nedorasla in bo od duumvira tega municipija, ki predseduje sodstvu, zahteval, da naj mu dodeli varuha in bo imenoval tistega, katerega bo želel, da se mu ga dodeli, potem naj mu tisti, od katerega se bo to zahtevalo, ki bo imel enega ali več kolegov, s soglasjem vseh, ki bodo takrat v tem municipiju in znotraj meja tega municipija, po preučitvi primera, tistega, ki bo imenovan, če se mu bo zdel primeren, dodeli za varuha. Če je tisti ali tista, ki bo imenovan, nedorasel ali nedorasla ali če tisti, od katerega se bo zahtevala dodelitev, takrat v mestu ne bo imel nobenega kolega ali če ne bo nobeden znotraj meja municipija, potem naj ta, od katerega se bo to zahtevalo, po preučitvi primera, v roku desetih naslednjih dni po dekretu dekurionov, pri čemer jih mora ob glasovanju biti prisotnih vsaj dve tretjini ne manj, tistega, ki bo imenovan, zato da ne bo zakonsko upravičeni varuh prikrajšan varuštva, njemu dodeli za varuha. Kdor bo dodeljen za varuha po tem zakonu, naj bo tistemu, kateremu bo dodeljen za varuha, zato da ne bo zakonsko upravičeni varuh prikrajšan varuštva, na tak način zakonsko upravičeni varuh, tako kot če bi bil rimski državljani ali najbližji agnatski sorodnik²⁹ varuh rimskega državljanja.

Pogl. 30

Rubrika. Pravni položaj dekurionov ali konskriptov. Tisti, ki so bili senatorji ali namesto senatorjev, ali dekurioni ali konskripti ali namesto dekurionov ali konskriptov v flavijskem municipiju Irni, kot tudi tisti, ki bodo pozneje po tem zakonu izvoljeni ali naknadno izvoljeni za dekurione ali konskripte: tisti izmed njih, ki bodo morali biti po tem zakonu dekurioni ali konskripti, naj bodo dekurioni ali konskripti v flavijskem municipiju Irni, tako kot tisti, ki so dekurioni ali konskripti po najboljšem pravu in po najboljšem zakonu kakega latinskega municipija.

29 Sorodnik po moški liniji.

<XXXI>

^{/40} R(ubrica). De convocandis edicto decurionibus at sublegendos decuriones. / Quo anno pauciores in eo municipio decuriones conscriptive quam / LXIII, quod ante h(anc) l(egem) rogatam iure more ei{i}us municipi fuerunt, nisi si eo / anno iam erit facta decurionum conscriptorumve lectio sublec-^{/45} tio, qui eo anno duumviri i(ure) d(icundo) praeerunt{i}, ambo alterve eorum pri-/mo quoque tempore, uti quod recte factum esse velint, ad decuri-/ones conscriptosve, cum eorum partes non minus quam duae ter-/tiae aderunt, referto, quo die placeat legi sublegi substituive eos, / quibus allectis ad numerum decurionum conscriptorumve ^{/50} in eo municipio decuriones conscriptive futuri sint LXIII, quod an-/te h(anc) l(egem) rogatam iure more ei{i}us municipi fuerunt. Quique, cum ad / eos de ea re relatum erit primo quoque tempore diem ei rei, dum ne / ex his diebus, per quos, ut res in eo municipio prolatae sint, futurum / erit quive dies propter venerationem domus Augustae festi feria-^{/55} rumve numero erunt, neve eum quicquam XXX (triginta) dies ab eo die, quo de / e(a) r(e) decerneretur, futurum erit, proximum quemque, quo die ius fie-/ri poterit, ab eo XXX (trigesimo) die destina{n}to, de quo die maior pars eorum / censuerit. Ilviri ambo alterve eorum primo quoque tempore f<ac>ito / [ita] uti eo die decuriones conscriptive quicumque per aetatem ...

(*Plošča IV ni ohranjena*)

Plošča V, stolpec A

<XXXIX>

... adversus h(anc) l(egem) non fiat, referto. Eisque qui, ut de ea re refer<r>etur, postu-/laverint, priusquam sententiam interrogare incipiat, dicendi, item, si / quis contra dicere volet, dicendi ei de ea re potestatem facito; utique h(ac) l(ege) / oportebit, sententias interrogato. Quodque maior pars decurionum ^{/5} conscriptorumve de ea re censuerit, pronuntiato, idque uti fiat facito / curatoque. Si qua praeter ea erunt, de quibus ad decuriones referendum / esse pro re publica Ilviro eius municipii videbitur, quominus de / is, uti h(ac) l(ege) licebit, at decuriones referat, h(ac) l(ege) nihilum rogatur.

Pogl. 31

Rubrika. O sklicu dekurionov z ediktom k nadomestnim volitvam dekurionov. V letu, v katerem bo v tem municipiju manj kot 63 dekurionov ali konskriptov, kar je bilo v skladu s pravom in običaji tega municipija že pred potrditvijo tega zakona,³⁰ razen če bodo v tistem letu volitve ali nadomestne volitve dekurionov ali konskriptov, naj duumvira, ki bosta tisto leto predsedovala sodstvu, oba ali eden izmed njiju, ob prvi priložnosti, ki se jima zdi primerna, dekurionom ali konskriptom, če jih bo prisotnih ne manj kot dve tretjini, postavita vprašanje, na kateri dan se jim zdi primerno, da bi izvedli volitve ali nadomestne volitve, da bo število dekurionov ali konskriptov tega municipija spet 63, kot je to bilo že pred potrditvijo tega zakona v skladu s pravom in običaji tega municipija. In ko se bo o tej zadevi njim postavilo vprašanje, potem mora v najzgodnejšem možnem terminu določiti dan za to zadevo, s tem da to ne sme biti eden tistih dni, ko ni dovoljeno izvajati javnih poslov v tem municipiju ali eden tistih dni, ki se zaradi počastitve cesarske hiše štejejo k praznikom ali k prostim dnevom in tudi ne znotraj 30 dni od dne, ko je bil sprejet sklep o tej zadevi, in naj določi najbližji dan, ko se lahko opravlja javne posle, po tridesetih dneh od tistega dne, za katerega se je odločila večina dekurionov. Duumvira, oba ali eden izmed njiju, morata na prvi možen termin izvesti volitve, s tem da na ta dan dekurioni ali konskripti ali kdorkoli z ozirom na starost ...

Pogl. 39

... naj, da se to ne bi zgodilo v nasprotju s tem zakonom, predloži v presajo. Tistim, ki bodo zahtevali, da naj se o tej zadevi sprejme sklep, mora, preden se bo začelo spraševati o glasovih, tudi če bo kdo želel temu nasprotovati, dati priložnost govoriti o tej zadevi; kot je to potrebno po tem zakonu, naj vpraša glede glasov. Kar bo sklenila večina dekurionov ali konskriptov v tej zadevi, naj javno objavi, tako stori in poskrbi, da se to izpelje. Če bo razen tega kaj, o čemer bi se duumviru tega municipija zdelo potrebno vprašati dekurione, v korist skupnosti, potem ta zakon ne bo prepovedoval, da bi se o tem, če bo to v skladu s tem zakonom, vprašalo dekurione.

³⁰ Na komicijih.

<XL>

R(ubrica). Quo ordine sententiae interrogentur. /¹⁰ Qui decuriones conscriptosve hac lege habebit, is, dum ne quit in / ea re faciat adversus leges senatus consulta edicta decretave divi / Augusti Ti(beri)ve Iulii Caesaris Augusti Ti(beri)ve Claudii Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve / Galbae Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve Vespasiani Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve Titi Cae-/saris Vespasiani Aug(usti) imp(eratoris)ve Caesaris Domitiani Aug(usti) pontificis max(imi) /¹⁵ p(atris) p(atriciae) adversusve h(anc) l(egem), <uti h(ac) l(ege)> licebit, {at} decuriones primos sententiam interro-/gato, ut quisque in suo ordine plurimos liberos iustis nuptis quae-/sitos habebit, aut in ea causa erit, essetve si civis Romanus esset, ut / proinde sit ac si tum liberos habeat. Si duo pluresve in eadem cau-/sa erunt, liberosve non habebunt neque ius liberorum, ut supra /²⁰ scriptum est, tum eos primos sententiam interrogato, qui Ilviri fuerint, / uti quisque prior fuerit, tum ex ceteris uti quisque primus in / decuriones conscriptosve lectus erit.

<XLI>

R(ubrica). De decurionum decretis recitandis et in tabulas municipii referendis. / ²⁵ Quod decurionum conscriptorumve decretum in eo municipio <hac lege> fac-/tum erit, it is, qui fecerit, collegave eius quive eorum alterius utri-/us vice fungitur palam in decurionibus conscriptisve eo die, quo / factum erit, recitato. Si eo die recitatum non erit, cum proxime de-/curiones conscriptive habebuntur, priusquam de ulla re agatur, /³⁰ recitato, aut si is, quo referente it decretum factum erit, desierit esse / Ilvir, is tum qui tum Ilvir erit recitato. Itque tum in tabulas com-/munes municipum eius municipii, ita uti recitatum atprobatum-/que erit, referto in diebus X proximis.

<XLII>

R(ubrica). Si qua decreta decurionum tolli oportebit, quae ad modum /³⁵ tollantur. Quod decurionum conscriptorumve decretum in eo municipio hac / lege factum erit, de eo decreto tollendo perducendo inritove facien-/do ne quis at decuriones conscriptosve referto, nisi cum eorum non / minus quam duae tertiae partes aterunt. Cum ita relatum erit, si ex / ⁴⁰ is, qui ita fuerint, non minus quam tres quartae partes it tolli / perduci inritumve fieri oportere censuerint, it inritum esto. Is-/que, qui de e(a) re rettulerit, collegave eius praefectusve hac lege no-/minatus relictusve, coram decurionibus conscriptisve, ut perduca-/tur inritum sit fiat, facito.

Pogl. 40

Rubrika. Po kakšnem vrstnem redu naj se vpraša o glasovih. Kdor skliče skupščino dekurionov ali konskriptov po tem zakonu, naj, dokler ne dela pri tem ničesar proti zakonom, sklepom senata, ediktom in dekretom božanskega Avgusta, Tiberija Julija Cezarja Avgusta, Tiberija Klavdija Cezarja Avgusta, cesarja Galbe Cezarja Avgusta, cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta, cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta in cesarja Cezarja Domicijana Avgusta, najvišjega svečenika, očeta domovine, ali proti temu zakonu, kot bo to s tem zakonom dovoljeno, vpraša glede glasovanja dekurione, in sicer kot prvega tistega znotraj njegovega reda, ki bo imel največ otrok v veljavni zakonski zvezi ali bo v takem položaju ali bi bil, če bi bil rimski državljani in če bi potem imel otroke. Če sta dva ali jih je več v istem položaju ali če nimajo nobenih otrok in tudi ne *ius liberorum*, kot prej omenjeno, potem naj kot prve vpraša glede glasov tiste, ki so že bili duumviri, (in sicer) najprej tistega, ki je to bil prej, potem pa izmed ostalih tistega, ki je kot prvi bil izvoljen med dekurione ali konskripte.

Pogl. 41

Rubrika. O branju dekretov dekurionov in o njihovem zapisu v arhiv municipija. Vsak dekret dekurionov ali konskriptov, ki bo sprejet v tem municipiju po tem zakonu, naj tisti (duumvir), ki ga je predlagal, ali njegov kolega ali tisti, ki nastopa namesto katerega od njiju, javno prebere pred dekurioni ali konskripti na tisti dan, ko bo sprejet. Če ne bo prebran na tisti dan, naj ga prebere naslednjič, ko se zberejo dekurioni ali konskripti in preden se bo obravnavala katerakoli druga zadeva, in če bo tisti, na katerega predlog bo dekret sprejet, prenehal opravljati službo duumvira, potem naj ga prebere tisti, ki bo takrat duumvir. V naslednjih desetih dneh naj se dekret zapiše v arhiv meščanov tega municipija v taki obliki, kot bo prebran in potrjen.

Pogl. 42

Rubrika. Če je potrebno razveljaviti dekrete dekurionov, na kakšen način naj se jih razveljavi. Dekreta dekurionov ali konskriptov, ki bo sprejet v tem municipiju po tem zakonu, naj nihče ne predloži dekurionom ali konskriptom v odpravo, izbris ali razveljavitev, razen če jih je prisotnih ne manj kot dve tretjini. Če bo na tak način predložen preklic in če jih od prisotnih ne manj kot tri četrtnine sklene, da mora biti dekret odpravljen, izbrisan in razveljavljen, potem naj bo razveljaven. Tisti, ki bo o tej zadevi predložil zahtevek ali njegov kolega ali prefekt, ki je bil imenovan in nastavljen po tem zakonu, naj vpričo dekurionov ali konskriptov poskrbi za to, da se ta dekret izbriše, odpravi in razveljavi ali da se bo to zgodilo.

<XLIII>

^{/45} R(ubrica). Ne dimittantur aut avocentur decuriones. / Cum Ilvir decuriones conscriptos{q}ve in eo municipio habebit h(ac) l(ege) / convocatos, conlega eius eos ne dimittito neve in alium locum / <a>vocato nisi dimissos ab eo qui prior convocaverit.

<XLIV>

R(ubrica). De decurionibus distribuendis in tres decurias quae legationibus^{/50} invicem fungantur. / Ilviri, qui in eo municipio post ha<n>c lege<m> primi erunt, item qui quo-/que anno, quo novam distributionem eorum, qui ex hac lege / // *Plošča V, stolpec B* // munere legationum obeu{a}ndarum fungantur, fieri oportebit, / iure dicundo praeerunt, ambo alterve primo quoque tempore decu-/riones conscriptosve, qui minores quam LX annorum erunt, / quam maxime aequaliter in tres decurias distribuito, earumq(ue) ^{/5} decuriarum quique in is erunt sortitionem facito, quo ordine / quaeque decuria et quo ordine ii qui in quaque decuria erunt mu-/nere legationis fungantur. Quoque ordine sorte exierunt decu-/riae quique in is erunt, eo ordine deinde in orbem, donec alia dis-/tributio ex h(ac) l(ege) fiat, munus legationis obeunto.

<XLV>

^{/10} R(ubrica). De legatis mittendis excusationibusque accipiendis. / Cum legatum unum pluresve rei communis municipum municipi / Flavi Irnitani causa aliquo mitti opus erit, tum Ilvir qui iure dicun-/do praeerit de legatis mittendis at decuriones conscriptosve refer-/to. Cum ita relatum erit, quod legatos quoque quamque in re<m> mit-^{/15} tendos decuriones conscriptive censuerint, tot legatos eo in eamq(ue) / rem mittito legato{s}que eos, qui tum munere legationis vice sua / fungi debebunt, dum ne quem mittat legat{um}ve, qui tum aut proxi-/mo anno in eo municipio Ilvir aedilis quaestorve sit fuerit, neque / Ilviratus acti aedilitatis quaesturaeve actae rationem reddiderit ^{/20} et adprobaverit decurionibus conscriptisve eius municipii, qui-/ve pecuniam, quae communis municipum eius municipii esset, penes / se habuerit, quive rationes negotiave communia municipum eius / municipi gesserit tractaverit, neque dum eam pecuniam rettule-/rit in commune municipum eius municipi, rationesve reddiderit <et> ^{/25} adprobaverit decurionibus conscriptisve, cui<ve> quibusve de iis / rebus accipiendis cognoscendis ex d(ecreto) d(ecurionum) conscriptorumve, quod decre-/tum factum erit cum eorum partes non minus quam duae tertiae ad-/essent, negotium datum erit, nisi uter eorum quis mittatur lege-/tur omnium decurionum conscriptorumve non minus quam duae ^{/30} tertiae partes censuerint.

Pogl. 43

Rubrika. Da dekurioni ne smejo biti razpuščeni. Če duumvir skliče sejo dekurionov ali konskriptov v tem municipiju v skladu s tem zakonom, potem naj jih njegov kolega ne razpusti ali sklicuje na drugem kraju, razen če jih razpusti tisti, ki jih je sklical prvi.

Pogl. 44

Rubrika. O razdelitvi dekurionov v tri dekurije, ki naj izmenoma prevzemajo odposlanstva. Duumvira, ki bosta v tem municipiju po tem zakonu prva in tista dva, ki bosta v tistem letu, v katerem mora biti opravljena nova razdelitev tistih, ki po tem zakonu morajo prevzeti breme odposlanstva, predsedovala sodstvu, naj oba ali eden izmed njiju, takoj ko bo to mogoče, dekurione ali konskripte, ki so mlajši od 60 let, čimbolj enakomerno porazdelita v tri dekurije in izvedeta žreb teh dekurij in tistih, ki bodo v teh dekurijah, in tako določita, po kakšnem vrstnem redu morajo dekurije in tisti, ki bodo v njih, prevzemati breme odposlanstev. Dekurije in tisti, ki bodo v njih, morajo krožno prevzeti breme odposlanstev po takšnem vrstnem redu, kot bodo izžrebane, dokler se po tem zakonu ne bo izvedla nova razdelitev.

Pogl. 45

Rubrika. O pošiljanju poslancev in sprejemanju opravičil. Ko bo potrebno zaradi javnega dobra meščanov flavijskega municipija Irni poslati nekam enega ali več poslancev, takrat naj duumvir, ki bo predsedoval sodstvu, predloži zadevo o pošiljanju poslancev dekurionom v odločanje. Ko bo tako postavljen zahtevek in ko bodo dekurioni ali konskripti odločili, da se mora poslati poslance, kam in koliko, naj potem v tej zadevi tja pošlje poslance, ki izmenoma nosijo čast odposlanstva, s predpostavko, da (duumvir) ne bo poslal in imeinovl za poslanca nekoga, ki je takrat ali v preteklem letu bil v tem municipiju duumvir, edil ali kvestor in ni predložil poročila o opravljenem duumviratu, ediliteti ali kvesturi, ki bi ga dekurioni ali konskripti tega municipija lahko potrdili, ali nekoga, ki nima pri sebi denarja iz skupne blagajne meščanov tega municipija, ali nekoga, ki je skrbel za denar ali skupne posle meščanov tega municipija in denarja ni oddal v skupno blagajno meščanov tega municipija ali ni predložil obračuna, ki bi ga dekurioni ali konskripti tega municipija lahko potrdili, ali nekoga, ki ni predlagal ene ali več oseb, ki bi jim bila lahko zaupana naloga te stvari prevzeti in preveriti. Z dekretom dekurionov ali konskriptov bo to sklenjeno, če jih bo prisotnih ne manj kot dve tretjini in če jih bo izmed vseh dekurionov ali konskriptov ne manj kot dve tretjini odločilo, koga se pošlje kot poslanca.

Qui hac lege legatus erit, is, nisi ei{*i*}us excu-/sationem decuriones conscrip-
tive acceperint, aut iuraverit coram / decurionibus conscriptisve per Iovem et
divom Aug(ustum) et divom Clau-/ dium {Augustum et divum Claudium} et
divum Vespasianum Aug(ustum) / et divum Titum Aug(ustum) et genium
imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) deosq[ue] /³⁵ Penatis se annorum
LX maiorve esse aut sibi morbum causam esse quo-/minus eam legatio-
nem obire possit, eam legationem obito, aut vi-/carium arbitrato decurionum
conscriptorumve ex eo ordine / dato qui eam legationem obeat, dum ne eum
det qui eius le-/gationis munus suo nomine obire debeat. Qui ita neque lega-
tio-/ ⁴⁰ onem obierit sciens d(olo) m(alo) neque vicarium ex hac lege dede-
rit, qui pro / se eam legationem obeat, neque iuraverit, ut s(upra) s(criptum)
est, neque excusatio-/nem suam decurionibus conscriptisve atprobaverit,
HS (sestertium) XX m(ilia) nummorum / municipibus eius municipii d(are)
d(amnas) esto, eiusque pecuniae de-/que ea pecunia municipi{i} eius municipii
qui volet, cuique per /⁴⁵ hanc legem licebit, actio petitio persecutio esto.

<XLVI>

R(ubrica). Quantum legatis detur. / Legatis singulis diariorum nomi-
ne IIvir tantum dato, quantum / dandum esse decurion{es} conscripti{s}ve
censuerint.

<XLVII>

R(ubrica). De eo qui non ex decreto decurionum legatione func-/⁵⁰ tus
erit. / Ne quis legatus adversus mandata decurionum conscriptorumve // *Plo-
šča V, stolpec C* // facito neve dicito neve d(olum) m(alum) adhibeto, quo quit
adversus man-/data decurionum conscriptorumve fiat, quove tardius per-/
agetur renuntietur<ve> legatio. Qui adversus ea fecerit sciens d(olo) m(alo),
/ quanti ea res erit in qua adversus ea quid factum erit, tantum /⁵ d(amnas)
esto dare, eiusque pecuniae deque ea pecunia municipi ei- /{*i*}us municipi qui
volet, cui<que> per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio perse-/cutio esto.

Kdor bo po tem zakonu poslanec, mora, če njegovega opravičila dekurioni ali konskripti ne bodo sprejeli ali če on pred dekurioni ali konskripti ne bo prisegel pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju Avgustu, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu, geniju cesarja Domicijana Avgusta in pri penatih, da je starejši od 60 let ali da je neka bolezen vzrok, da ne more prevzeti odposlanstva, prevzeti odposlanstvo ali določiti po presoji dekurionov ali konskriptov primernega namestnika iz njihovih vrst, ki bo prevzel odposlanstvo, s predpostavko, da ne bo izbral nekoga, ki mora odposlanstvo prevzeti v svojem imenu. Kdor v teh okoliščinah zaradi hudobnega naklepa ne bo prevzel poslanstva, ne bo določil namestnika v skladu s tem zakonom, ki bi zanj prevzel to poslanstvo, ne bo prisegel tako, kot je zapisano zgoraj, in tudi ne bo dostavil opravičila, ki bi ga dekurioni ali konskripti lahko sprejeli, naj plača 20.000 sestercijev meščanom tega municipija. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, terjatve in zasledovanja.

Pogl. 46

Rubrika. Koliko naj se plača poslancem. Posamičnim poslancem naj duumvir za dnevne stroške plača toliko, kolikor bodo sklenili dekurioni ali konskripti, da je potrebno plačati.

Pogl. 47

Rubrika. O nekom, ki ni opravil poslanstva v skladu z dekretom dekurionov. Noben poslanec naj ne stori, govori ali z zvijačno prevaro ukrene ničesar v nasprotju z naročili (*mandata*) dekurionov ali konskriptov, zaradi česar bi bilo kaj storjeno v nasprotju z naročili dekurionov ali konskriptov, in nič takega, zaradi česar bi bilo poslanstvo opravljeno ali poročilo predstavljeno kasneje. Kdor bo zaradi hudobnega naklepa ravnal v nasprotju s tem, naj bo kaznovan s plačilom tolikšne kazni, kolikor znaša škoda v tej zadevi, v kateri se je tako ravnalo. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, terjatve in zasledovanja.

<XLVIII>

R(ubrica). Qui ne conducant emantve neve socii sint cum publi-/ca locabuntur venibunt. /¹⁰ Quaecumque publica ultroque tributa aliaeve quae res in mu-/nicipio Flavio Irnitano locabuntur venibun<t>ve, ne quis II-/vir neve aedilis neve quaestor neve cui{i}us<que> eorum filius <neve> nepos / neve pater <neve> av{v}os neve frater neve scriba neve apparitor ea-/rum quam rem conducito emitove, neve in earum qua re soci-/¹⁵ us esto, neve ex earum qua re ob earum<ve> quam rem eove no-/mine partem capito, neve aliut quit facito sc(iens) d(olo) m(alo), quo quid ex / earum qua re ob earumve quam rem eove nomine postea at eum / perveniat. Si quis adversus ea quit fecerit, is, quanti quaeque / earum res erit, quam adversus ea fecerit, quanti ea res erit, t(antam) p(ecuniam) /²⁰ et alterum tantum in publicum municipibus municipii / Flavii Irnitani d(are) d(amnas) esto, ei{i}usque pecuniae deque ea pecunia municipi <municipii> Flavii Irnitani qui volet, cuique per h(anc) l(egem) / licebit, actio petitio persecutio esto.

<XLIX>

R(ubrica). De rebus proferendis. /²⁵ Duumviri qui in eo municipio nunc sunt quive postea / erunt ad decuriones conscriptosve primo quoque tempore ambo / alterve referunt, per quos dies res prolatas intra suum honorem / messis vindemiae causa placeat esse. Per quos dies decuriones con-/scriptive decreverint res prolatas placere esse, dum ne amplius /³⁰ quam bis neve pluribus quam bis XXX diebus uno anno res prola-/tas {sunto} placere esse decreverant, per eos dies de quibus it decre-/verint, res prolatae sunt. Duumviri ambo alterve, cum de ea re / decurionum conscriptorumve decretum factum erit, primo / quoque tempore res prolatas per eos dies fore edicito. Perque eos /³⁵ dies duumviri decuriones conscriptosve ne cogunto, comitia / ne habento, ius ne dicunto nisi si de is rebus, de quibus Romae / messis vindemiaeve causa rebus prolatis ius dici solet; res iu-/dicari per eos dies, nisi inter omnes, quos inter it iudicium er-/it, et iudicem recipitatoresve eorum conveniet, ne sinun-/⁴⁰ to; itque eos dies vadimonia fieri nisi de iis rebus de qui-/bus Romae messis vindemiaeve causa rebus prolatis ius di-/ci solet, ne sinunto; item de ceteris, nisi in eos dies qui prox-/sumi futuri erunt post eos dies qui tum rerum prolatarum / erunt, fieri ne sinunto; neve quis iudex recipitatorve ali-/⁴⁵ ter per eos dies ca[us]am cognoscito iudicato.

Pogl. 48

Rubrika. Kdo ne sme najemati, kupiti ali biti udeležen v združenjih, ko se javna lastnina oddaja v zakup ali prodaja. Ko se bo neko javno zemljišče, davki ali drugo skupno premoženje v flavijskem municipiju Irni oddajalo v zakup ali prodajalo, naj ne bo pri tem udeležen nobeden izmed duumvirov, edilov ali kvestorjev niti kateri od njihovih sinov, vnukov, očetov, starih očetov, bratov, pisarjev ali pomočnikov, da bi kaj od tega najel ali kupil niti da bi bil udeležen kot družbenik niti naj ne pridobi deleža iz kakega posla te vrste ali zaradi kakega posla te vrste ali z ozirom na posel te vrste niti naj zaradi hudobnega naklepa ne stori karkoli drugega, s čemer bi iz posla te vrste ali zaradi posla te vrste ali z ozirom na posel te vrste pozneje kaj pripadlo njemu. Če bo kdo ravnal v nasprotju s tem, potem naj toliko in kar bo ta posel, ki se ga je proti tem pravilom lotil, navrgel in še enkrat toliko, vplača v skupno blagajno meščanov flavijskega municipija Irni. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, terjatve in zasledovanja.

Pogl. 49

Rubrika. O preložitvi javnih poslov. Duumvira, ki sta v tej službi v tem municipiju sedaj ali bosta pozneje, oba ali eden izmed njiju, naj v najkrajšem možnem času predložita v odločitev dekurionom ali konskriptom, za katere dneve med njuno magistraturo želita, da se bo preložilo javne posle zaradi žetve in trgatve. Za dneve, za katere bodo dekurioni ali konskripti sklenili, da se bo preložilo javne posle, za te dneve, za katere se bodo odločili, naj bodo javni posli preloženi, s tem, da ne sme biti sklenjeno, da bi v enem letu več kot dvakrat za 30 dni preložili javne posle. Duumvira, oba ali eden izmed njiju, morata, če bo v tej zadevi sprejet dekret dekurionov ali konskriptov, v najkrajšem možnem času javno objaviti: da naj se za te dni, ki so bili sprejeti, preloži javne posle, da naj na te dni duumvira ne sklicujeta dekurionov ali konskriptov, da naj ne sklicujeta komicijev, da naj ne sodita, tudi če gre za take zadeve, o katerih se ponavadi v Rimu sodi, čeprav so zaradi žetve ali trgatve javni posli prestavljeni, da naj duumvira ne dopustita, da bi se izrekale sodbe v sporih na te dni, tudi če o tem pri tistih, med katerimi se sodi, in sodnikom ali rekuperatorji obstaja soglasje, (dalje) da naj ne dopustita, da bi se na te dni sklepale varščine (*vadimonia*), tudi če gre za take spore, v katerih se v Rimu ponavadi sodi, čeprav so zaradi žetve ali trgatve javni posli prestavljeni, da naj ne dopustita, da bi se v drugih zadevah sklepale varščine, tudi če bo šlo za dneve, ki bodo sledili dnevom določenim za preložene javne posle, in da naj se noben sodnik ali rekuperator na drugačen način na te dneve ne seznanja s kako zadevo in ne izreka sodbe.

<L>

R(ubrica). Ut Ilvir(i) iuri dicundo curias d(um) t(axat) XI constituent. / Ilviri iuri dicundo, qui primum in municipio Flavio Irni-/tano e[run]t, in diebus LXXXX proximis, quibus hac lege in / it municipium perlata erit, curanto uti arbitrato maio-/⁵⁰ ris partis decurionum, cum duae partes non minus decu-/rionum ad[er]unt, curiae constituentur, dum ne amplius...

(*Plošča VI ni ohranjena; sledijo poglavja lex Malacitana*)

(Lex Malacitana; *stolpec A*)

[R(ubrica). De nominatione candidatorum. / Si ad quem diem professionem] fieri oportebit, nullius nomine aut / pauciorum, quam tot quod creati oportebit, professio facta erit, sive ex his, / quorum nomine pr[o]fessio facta erit, /⁵ pauciores erunt quorum h(ac) l(ege) comitiis ra-/tionem habere oporteat, quam tot <quot> cre-/ari oportebit, tum is qui comitia ha-/bere debet proscrito, ita u(t) d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint), / tot nomina eorum, quibus per h(anc) l(egem) /¹⁰ eum honorem petere licebit, quod de-/ runt ad eum numerum, ad quem crea-/ri ex h(ac) l(ege) oportebit. Qui ita proscripti / erunt ii, si volent, aput eum, qui ea co-/mitia habiturus erit, singuli singu-/¹⁵ los ei{i}usdem condicion<i>s nominato, / ique item, qui tum ab is nominati erunt, si / volent, singuli singulos aput eun-/dem ea{n}demque conditione nomina-/to; isque, aput quem ea nominatio fac-/²⁰ ta erit, eorum omnium nomina proponito, ita {ut} u(t) d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint) deque is om-/nibus item comitia habeto, perinde /ac si eorum quoque nomine ex h(ac) l(ege) de / petendo honore professio facta esset /²⁵ intra praestitutum diem petereque eum honorem sua sponte c<o>epissent ne-/que eo proposito destitissent.

(Lex Malacitana) LII

R(ubrica). De comitiis habendis. / Ex Ilviris qui nunc sunt, item ex is, qui /³⁰ deinceps in eo municipio Ilviri erunt, / uter maior natu erit, aut si ei causa qu-/ae inciderit q(uo) m(inus) comitia habere pos-/sit, tum alter ex his comitia Ilvir(is), item / aedilibus, item quaestoribus rogandis /³⁵ subrogandis h(ac) l(ege) habeto; utique ea dis-/tributione curiarum, de qua supra con-/prehensum est, suffragia ferri debe-/bunt, ita per tabellam ferantur facito. / Quique ita creati erunt, ii annum unum /⁴⁰ aut, si in alterius locum creati erunt, / reliqua parte ei{i}us anni in eo honore / sunto, quem suffragis erunt consecuti.

(Lex Malacitana) LIII

R(ubrica). In qua curia incolae suffragia / ferant. /⁴⁵ Quicumque in eo municipio comitia Ilviris, / item aedilibus, item quaestoribus rogan/dis habebit, ex curiis sorte ducito unam, / in qua incolae, qui cives R(omani) Latinive cives / erunt, suffragio ferant, eisque in ea cu-/⁵⁰ ria suffragi latio est.

Pogl. 50

Rubrika. Da duumvira, ki predsedujeta sodstvu, lahko vzpostavita največ 11 kurij. Duumvira, ki predsedujeta sodstvu, ki bosta prva v flavijskem municipiju Irni opravljala to službo, naj v prvih 90 dneh po uvedbi tega zakona v tem municipiju poskrbita za to, da po razsodbi večine dekurionov, če jih ni prisotnih manj kot dve tretjini, vzpostavita kurije, dokler jih ni več kot...

(Lex Malacitana) Pogl. 51

Rubrika. O imenovanju (designaciji) kandidatov. Če bo potrebno do določenega dne imenovati kandidate in ne bo imenovan nobeden ali jih bo imenovanih manj, kot bi bilo potrebno, ali jih bo med tistimi, ki so bili imenovani, manj, kot bi se jih po tem zakonu lahko upoštevalo na komicijih in kot bi jih bilo potrebno izvoliti, takrat naj tisti, ki bo moral izvesti komicije, javno objavi imena tistih, tako da se jih bo dalo s tal pravilno prebrati, katerim bo po tem zakonu dovoljeno potegovati se za javne službe, in sicer toliko, kolikor jih bo manjkalo do tistega števila, kolikor jih bo moralo biti imenovanih po tem zakonu. Tisti, katerih imena bodo na tak način javno objavljena, naj, če to želijo, pri tistem, ki bo izvedel komicije, imenujejo druge posameznike pod enakimi pogoji. Prav tako naj tisti, ki bodo imenovani z njihove strani, če to želijo, imenujejo vsak po enega pri istem pod enakimi pogoji; tisti, pri katerem bo izvedeno to imenovanje, naj javno objavi imena vseh teh tako, da se jih bo dalo s tal pravilno prebrati in za njih naj izvede komicije, kot če bi bilo njihovo imenovanje po tem zakonu za potegovanje za javno službo izvedeno v predvidenem roku in bi se za to službo začeli potegovati po lastni volji in ne bi bili za to določeni.

(Lex Malacitana) Pogl. 52

Rubrika. O izvedbi komicjev. Izmed duumvirov, ki sta sedaj, in izmed tistih, ki bodo v tem municipiju duumviri pozneje, naj tisti, ki bo starejši, ali, če kateremu okoliščine preprečujejo izvesti komicije, potem tisti drugi, izvede komicije za izvolitev in naknadno izvolitev edilov in kvestorjev po tem zakonu; glasovi naj bodo oddani po tisti razdelitvi kurij, o kateri je zapisano zgoraj; poskrbi naj za to, da bodo glasovi oddani z glasovalnimi ploščicami. Tisti, ki bodo na tak način izvoljeni, naj ostanejo v tej službi, ki so jo dobili z izvolitvijo, eno leto, ali, če so izvoljeni namesto drugega, za preostali del tistega leta.

(Lex Malacitana) Pogl. 53

Rubrika. V kateri kuriji morajo glasovati drugi prebivalci mesta (*incolae*). Kdorkoli bo v tem municipiju izvedel volitve duumvirov, edilov in kvestorjev, naj izmed kurij z žrebom izbere eno, v kateri bodo glasovali prebivalci, ki so rimski ali latinski državljani; glasovanje naj se izpelje v tej kuriji.

(Lex Malacitana) LIV

R(ubrica). Quorum comitis rationem habe-/ri oporteat. / Qui comitia habere debet, is primum Ilvir(os) / qui iure dicundo praesi<n> ex eo genere in-/⁵⁵genuorum hominum, de quo h(ac) l(ege) cau-/tum comprehensumque est, deinde proximo quoque tempore aediles, item quaesto-/res ex eo genere ingenuorum hominum, / de quo h(ac) l(ege) cautum comprehensumque est, /⁶⁰ creando<s> curato; dum ne cui{i}us comi-/tis rationem habeat, qui Ilviratum pe-/tet {et}, qui minor annorum XXV erit quive / intra quinquennium in eo honore / fueri{n}; item qui aedilitatem quaesturam-/⁶⁵ ve petet, qui minor quam annor(um) XXV erit; / quive in earum qua causa erit, propter // *lex Malacitana, stolpec B* // quam, si c(ivis) R(omanus) esset, in numero decurionum conscriptorumve eum esse non lice-/ret.

(Lex Malacitana) LV

R(ubrica). De suffragio ferendo. / Qui comitia ex h(ac) l(ege) habebit, is municipales cu-/⁵ riatim ad suffragium ferendum voca-/to ita ut uno vocatu omnes curias in / suffragium vocet, eaeque singulae in / singulis consaeptis suffragium per ta-/bellam ferant. Itemque curato, ut ad cis-/¹⁰ tam cui{i}usque curiae ex municipibus / ei{i}us municipi terni sint, qui ei{i}us cu-/riae non sint, qui suffragia custodiant, / diribeant, et uti ante quam id faciant qu-/isque eorum iurent se rationem suffra-/¹⁵ giorum fide bona habiturum relaturum-/que. Neve prohibito, q(uo) m(inus) et qui hono-/rem petent singulos custodes ad singu-/las cistas ponant. Iique custodes ab eo / qui comitia habebit, item ab his positi / ²⁰ qui honorem petent, in ea curia quis-/que eorum suffragium fer-
to, ad cui{i}us cu-/riae cistam custos positus erit, eorumque / suffragia perinde iusta rataque sun-/to ac si in sua quisque curia suffragium /²⁵ tulisset.

(Lex Malacitana) LVI

R(ubrica). Quid de his fieri oporteat, qui / suffragiorum numero pares erunt. / Is qui ea comitia habebit, uti quisque curiae / cui{i}us plura quam alii suffragia habuerit, / ita priorem ceteris eum pro ea curia /³⁰ factum creatumque esse renuntiat[o], / donec is numerus, ad quem creari oportebit, expletus sit. Qua{m} in curia totidem / suffragia duo pluresve habuerint, ma-/ritum quive maritorum numero erit /³⁵ caelibis liberos non habenti, qui maritorum numero non erit; habentem libe-/ros non habenti; plures liberos habentem pau<c>iores habenti praeferto priorem-/que <re>nuntiatio ita, ut bini liberi post no-/⁴⁰ men inpositum aut singuli puberes amis-/si <vi>rive potentes amissae pro singulis / sospitibus numerentur. Si duo pluresve to-/tidem suffragia habebunt et ei{i}usdem / condicionis erunt, nomina eorum in /⁴⁵ sortem coicito, et uti <c>ui{i}usque nomen sor-/ti ductum erit, ita eum priorem alis renunti-/at<o>.

(Lex Malacitana) Pogl. 54

Rubrika. Kdo je lahko izvoljen na komicijih. Tisti, ki bo moral izvesti komicije, naj poskrbi za to, da bosta najprej izbrana duumvira, ki predsedujeta sodstvu, izmed tistih svobodno rojenih, kot je to določeno in zapisano v tem zakonu, potem, takoj ko bo mogoče, edili, potem kvestorji izmed tistih svobodno rojenih, kot je to določeno in zapisano v tem zakonu, s tem da naj na komicijih ne bo upoštevan tisti, ki se poteguje za duumvirat in je mlajši od 25 let ali je v zadnjih petih letih opravljal to službo; prav tako ne tisti, ki se poteguje za ediliteto ali kvesturo in je mlajši od 25 let, in tisti, ki bi bil v takem položaju, da mu, če bil bil rimski državlján, ne bi bilo dovoljeno biti eden od dekurionov ali konskriptov.

(Lex Malacitana) Pogl. 55

Rubrika. O glasovanju. Kdor bo po tem zakonu izvedel komicije, naj po kurijah pozove meščane k oddaji glasov, tako da bo z enim pozivom pozval vse kurije hkrati in tako, da naj v posameznih ograjenih volilnih prostorih posamezne kurije glasujejo z volilnimi ploščicami. Poleg tega naj poskrbi, da bodo pri volilni posodi katerekoli od teh kurij prisotni po trije meščani, ki ne pripadajo tej kuriji, ki bodo nadzorovali oddajo glasov in jih prešteli; vsak izmed njih naj pred tem priseže, da bo skrbno nadzoroval izvedbo glasovanja in o njem poročal. Ta (ki bo izvedel komicije) naj ne prepreči, da bi tisti, ki se bodo potegovali za javno službo, postavili svojega nadzornika (kustoda) pri vsaki volilni posodi. Nadzorniki, ki bodo postavljeni s strani tistega, ki bo izvedel glasovanje, in s strani tistih, ki se bodo potegovali za kako službo, vsak od njih naj odda glas v tisti kuriji, v kateri bo postavljen kot nadzornik pri volilni posodi. Tudi njihovi glasovi naj se štejejo za upravičene in veljavne, kot če bi vsak glasoval v svoji kuriji.

(Lex Malacitana) Pogl. 56

Rubrika. Kaj je treba storiti glede tistih, ki so izenačeni po številu glasov. Tisti, ki bo izvajal komicije, naj takrat, ko dobi nekdo več glasov svoje kurije kot drugi, javno razglasi, da je bil ta pred drugimi izbran v svoji kuriji in da je izvoljen, dokler ne bo izpolnjeno tisto število, kolikor jih bo potrebno izvoliti. Ko bosta imela dva ali več v neki kuriji isto število glasov, naj da prednost poročenemu ali tistemu, ki se prišteva k poročenim, pred neporočenim, kot tudi tistemu, ki ima otroke, pred tistim, ki jih nima, in tistemu, ki ima več otrok, pred tistim, ki jih ima manj, in ga mora razglasiti kot prvega; s tem da naj se po dva otroka, ki sta umrla potem, ko jima je že bilo dodeljeno ime, ali da se vsak mladoletni ali odrasli sin ali vsaka odrasla hčerka, ki so umrli, štejejo kot posamezni zdrav otrok. Če bosta imela dva ali če jih bo imelo več isto število glasov in bodo v istem položaju, naj njihova imena preda žrebu in ko je ime nekoga izbrano z žrebom, naj ga razglasi kot prvega pred ostalimi.

(Lex Malacitana) LVII

R(ubrica). De sortitione curiarum et is qui cu-/riarum numero par{t}es erunt. / Qui comitia h(ac) l(ege) habebit, is relatis omnium /⁵⁰ curiarum tabulis nomina curiarum in sortem / coicito, singularumque curiarum no-/mina sorte ducito, et ut cui{i}usque curiae / nomen sorte exierit, quos ea curia fecerit, / pronuntiari iubeto; et uti quisque prior /⁵⁵ maiorem partem numeri curiarum con-/fecerit, eum, cum h(ac) l(ege) iuraverit caverit-/que de pecunia communi, factum crea-/tumque renuntiato, donec tot magistra-/tus sint quod h(ac) l(ege) creari oportebit. Si toti-/⁶⁰ dem curias duo pluresve habebunt, / uti supra comprehensum est de is qui / suffragiorum numero pares essent, ita / de is qui totidem curias habebunt fa-/cito, eademque ratione priorem quem-/⁶⁵ que creatum esse renuntiato.

(Lex Malacitana) LVIII

R(ubrica). Ne quid fiat, quo minus comitia ha-/beantur. / Ne quis intercedito neve quit aliut fa- / cito, quo minus in eo mun<i>cipio h(ac) l(ege) /⁷⁰ comitia habeantur perficiantur. / Qui aliter adversus<ve> ea fecerit sciens / // *lex Malacitana, stolpec C // d(olo) m(alo)*, is in res singulas HS (sestertium) X(milia) mu-/nicipibus munic[i]pii Flavi Malacitani / d(are) d(amnas) e(sto), ei{i}usque pecuniae deque ea pecun(ia) / municipi eius municipii qui volet, cuique /⁵ per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.

(Lex Malacitana / Lex Irnitana) LIX

R(ubrica). De iure iurando eorum, qui maiorem / partem numeri curiarum expleveri<n>t. / Qui ea comitia habebit, uti quisque eorum, / qui Iiviratum / // *sledi besedilo lex Irnitana, plošča VII, stolpec A // aedilitatem quaesturam* ve petet, maiorem partem numeri cu-/riarum expleverit, priusquam [eu]m factum creatumque renun-/tiet, ius iurandum adigito in contione palam per Iovem et div-/om Augustum et divom Claudium et divom Vesp(asianum) Aug(ustum) et divom T(itum) Aug(ustum) et ge-/⁵ nium imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) [de]osque Penates eum quae / ex h(ac) l(ege) facere oportebit facturum, neque adversus h(anc) l(egem) fecis-/se aut facturum esse scien<tem> d(olo) malo.

(Lex Malacitana) Pogl. 57

Rubrika. O žrebu kurij in tistih, ki so po številu kurij izenačeni. Tisti, ki bo po tem zakonu izvedel komicije, naj potem, ko bodo oddane volilne ploščice vseh kurij, preda imena žrebu in naj izžreba imena posameznih kurij in ko bo ena kurija izžrebana, naj odredi, da bodo javno razglašeni tisti, ki so bili izvoljeni v tej kuriji. Ko bo nekdo izmed njih prvi dobil večji delež števila kurij, naj tisti, ki izvaja komicije, potem ko bo ta, ki se poteguje, prisegel po tem zakonu in glede javnega denarja izkazal verodostojnost, javno objavi, da je bil imenovan in izvoljen, dokler ne bo izbrano toliko magistratov, kolikor jih mora biti po tem zakonu. Če bosta imela dva ali če jih bo imelo več isto število kurij, naj on, kot je zgoraj zapisano, glede tistih, ki imajo isto število glasov, ravna enako in naj objavi, da je bil kot prvi izvoljen ta, katerega ime je bilo izžrebano.

(Lex Malacitana) Pogl. 58

Rubrika. Da naj se ne stori ničesar, da ne bi bili izvedeni komiciji. Nihče ne sme ugovarjati ali storiti karkoli drugega, zaradi česar v tem municipiju po tem zakonu ne bi bili sklicani in izpeljani komiciji. Kdor bo zaradi hudobnega naklepa ravnal drugače ali proti temu, naj bo v vsakem posamičnem primeru obsojen na plačilo kazni 10.000 sestercijev meščanom flavijskega municipija Malake. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, zahtevka in zasledovanja.

(Lex Malacitana / Lex Irnitana) Pogl. 59

Rubrika. O prisegi tistih, ki dosežejo večje število kurij. Tisti, ki bo izvajal komicije, naj takrat, ko bo eden izmed tistih, ki se potegujejo za duumvirat, (*sledi besedilo lex Irnitana*) ediliteto ali kvesturo, dosegel večje število kurij, in preden bo javno objavil, da je zmagal in bil izvoljen, poskrbi za to, da bo na zboru (*contio*) prisegel pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu, pri geniju cesarja Domicijana Avgusta in pri Penatih, da bo delal tisto, kar mora po tem zakonu in da ne bo ravnal v nasprotju s tem zakonom ali s hudobnim naklepom.

<LX>

R(ubrica). Ut de pecunia communi municipum caveatur ab his, qui / du<u>mviratum quaesturamve pete<n>t. /¹⁰ Qui in eo municipio du<u>mviratum quaesturamve petent / qui{s}que propter ea, quod pauciorum nomine quam oportet-/ret professio facta esset, nominatim in eam condicionem re-/diguntur, ut de is quoque suffragium ex h(ac) l(ege) ferri oportet/at, quisquis eorum, quo die comitia habebuntur, ante qu-/¹⁵ am suffragium feratur arbitrato eius qui ea comitia ha-/bebit praedes in commune municipum dato pecuniam com-/munem eorum, quam in honore suo tractaveri{n}t, salvam /is fore. Si de e(a) r(e) is praedibus minus cautum esse videbitur, / praedia subsignato arbitrato eiusdem. Isque ab is praedes prae-/²⁰ diaque s(ine) d(olo) m(al)o accipito, quoad recte cautum sit, uti quod recte / factum esse volet. Per quem eorum, de quibus du<u>mvirorum qu-/aestorum{q}ve comitiis suffragium ferri oportebit, steterit, / quo minus recte caveatur, eius is qui comitia habebit ra-/tionem ne habeto.

<LXI>

²⁵ R(ubrica). De patrono [co]optando. / Ne quis patronum public{a}e municipibus municipi Flavi Irnitani / cooptato patrociniūve c{i}ui deferto, nisi ex maioris par-/tis decurionum decreto, quod decretum factum erit, cum / duae partes non minus decurionum adfuerint et iurati /³⁰ per tabellam sententiam tulerint. Qui aliter adversusve / ea patronum public{a}e municipibus municipi Flavi Irni-/tani cooptaveri{n}t patrociniūve cui detulerit, is HS (ses-tertium) X (milia) in pub-/licum municipibus municipi Flavi Irnitani d(are) d(amnas) e(sto), isque, qui / adversus h(anc) l(egem) patronus cooptatus cuive patrociniū dela-/³⁵ tum erit, ne magis ob eam rem patronus municipum mu-/nicipi Flavi Irnitani esto.

<LXII>

R(ubrica). Ne quis aedificia, quae restitutus non erit, de-/struat. / Ne quis in oppido municipi Flavi Irnitani quaeque ei oppido /⁴⁰ continentia aedificia erunt, aedificium de<t>egito destrui-/to demoliundumve curato, nisi <de> decurionum conscriptorum-/ve sententia{m}, cum maior pars eorum adfuerit, quod res-/titutus intra proximum annum non erit. Qui adversus / ea fecerit, is quanti ea res erit, t(antam) p(ecuniam) municipibus municipi Flavi /⁴⁵ Irnitani <d(are) d(amnas)>³¹ esto, eiusque pecuniae deque / ea pecunia municipi eius municipi qui volet, cuique per h(anc) l(egem) li-/cebit, actio petitio persecutio esto.

31 *decreto decurionum* na plošči je očitno napačna dopolnitev okrajšave (DD) na predlogi.

Pogl. 60

Rubrika. Da naj tisti, ki se potegujejo za duumvirat ali kvesturo, skrbijo za skupno blagajno meščanov municipija. Tisti, ki se bodo v tem mucipiju potegovali za duumvirat ali kvesturo, in tisti, ki bodo v ta položaj imenovani zato, ker jih bo manj, kot bi bilo potrebno in bodo z imenovanjem prišli v ta položaj (tistih, ki se potegujejo), tako da je o njih prav tako potrebno glasovati po tem zakonu, vsak izmed njih naj na dan, ko bodo izvedeni komiciji, preden se bo glasovalo, po presoji tistega, ki bo izvajal te komicije, za skupno dobro meščanov da jamstvo v denarju, zato da bo skupna blagajna meščanov, ki jo bo upravljal v času službe, varna. Če se bo izkazalo, da je v tej zadevi z jamstvom zagotovljeno premalo varnosti, naj ta (ki se poteguje) po presoji iste osebe da v najem zemljišča. Tisti, ki izvaja komicije, naj od njih prejme jamstvo in v najem zemljišča brez zvičajne prevare, tako da bo skupna blagajna primerno zavarovana. Če se bo za katerega izmed tistih, o katerih se bo na komicijih moralo glasovati pri volitvah duumvirorv ali kvestorjev, izkazalo, da ni zagotovil dovolj varstva, naj ga tisti, ki izvaja komicije, pri volitvah ne upošteva.

Pogl. 61

Rubrika. O kooptaciji patrona. Nihče naj v imenu skupnosti meščanov flavijskega municipija Irni ne kooptira patrona ali prenese patronat na nekoga, razen če je bil sprejet dekret z večino dekurionov, ko sta bili prisotni ne manj kot dve tretjini dekurionov in so, potem ko so zaprisegli, glasovali z glasovalnimi ploščicami. Kdor bo ravnal drugače ali v nasprotju s tem in bo kooptiral patrona v imenu meščanov flavijskega municipija Irni ali patronat v imenu skupnosti prenesel na nekoga drugega, naj bo obsojen na plačilo 10.000 sestercijev v javno blagajno flavijskega municipija Irni. Tisti, ki bo v nasprotju s tem zakonom kooptiran za patrona ali mu bo predan patronat, naj zaradi tega ne bo patron meščanov flavijskega municipija Irni.

Pogl. 62

Rubrika. Da naj nihče ne podre stavbe, ki je ne bo imel namena obnoviti. Nihče naj v flavijskem mucipiju Irni in tam, kjer stavbe mejijo na mesto, ne odstrani strehe, podre ali poskrbi za rušenje kake stavbe, razen po sklepu dekurionov ali konskriptov, ki bo sprejet takrat, ko jih bo prisotnih večina, če ne bo imel namena, da bi jo ponovno zgradil v roku enega leta. Kdor ravna v nasprotju s tem, naj bo obsojen na plačilo tolikšne vsote, kolikor ta zadeva znaša, meščanom flavijskega municipija Irni. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, zahtevka in zasledovanja.

Plošča VII, stolpec B

<LXIII>

R(ubrica). De locationibus legibusque locationum pro-/ponendis et in tabulas municipi referendis. Qui Ilvir iure dicundo praerit, vectigalia ultroque / tributa, sive quid aliud communi nomine municipi-⁵ pum eius municipi locari oportebit, locato. Quasque lo-/cationes fecerit quasque leges dixerit, et quanti quit / locatum sit et qui praedes accepti sint quaeque praedia / subdita subsignata obligatae sint quique praedi-/orum cognitores accepti sint, in tabulas communes mu-¹⁰ nicipum eius municipi referantur facito et proposita / habeto per omne reliquum tempus honoris sui, ita ut / d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint), quo loco decuriones conscriptive proponenda / esse censuerint.

<LXIV>

R(ubrica). De obligatione praedum et praediorum cognito-¹⁵rumque. / Qui{s}cumque in municipio Flavio Irnitan<o> in commu-/ ne municipum eius municipi praedes facti sunt erunt, / quaeque praedia accepta sunt erunt, quisque eorum / praediorum cognitores facti sunt erunt, ii omnes²⁰ et quae cui<us>que eorum tum <sunt> erunt, cum praes cogni-/torve factus es{se}t erit, quaeque postea esse, cum ii ob-/ligati essent, coeperunt coeperint, qui eorum soluti li-/beratique non sunt non erunt aut non s(ine) d(olo) m(alo) sunt / erunt, eaque omnia, quae eorum soluta liberataq(ue)²⁵ non sunt non erunt aut non s(ine) d(olo) m(alo) sunt erunt, in com-/mune municipum eius municipi item obligati ob-/ligataque sunt, ut ii eave populo R(omano) obligati obliga-/ta<v>e essent, si aput eos, qui Romae aerario praessent, ii / praedes iique cognitores facti eaque praedia subdi-/³⁰ta subsignata obligatae essent. Eosque praedes eaq(ue) / praedia eosque cognitores, si quit eorum, in qu<a>e /cognitores facti <sunt> erunt, ita non erit, qui quaeve so-/luti liberati soluta liberataque non sunt non / erunt aut non sine d(olo) m(alo) sunt erunt, duumviris, qui ibi³⁵ i(ure) d(icundo) praerunt, ambo- bus alterive eorum, ex decurionum / conscriptorumve decreto, quod decre- tum cum eo-/ rum partes tertiae non minus quam duae adessent / factum erit, vendere legemque eis vendendis dicere / ius potestasque esto; dum eam legem is rebus venden-⁴⁰dis dica<n>t, quam legem eos, qui Romae aera- rio prae-/erunt, e lege praediatrica praedibus praedisque ven-/dendis dicere oportet, aut si lege praediatrica empto-/rem non invenerint, quam legem in va<c>uum ven-/ dendis dicere oporteret; et dum ita legem dicant, uti⁴⁵ pecunia{m} in foro municipi Flav{v}i Irnitani sufferat-⁴⁵tur luatur solvatur. Quaeque lex ita dicta erit, iusta / rataque esto.

Pogl. 63

Rubrika. O prepustitvi v zakup, o javni objavi zakupnih pogodb in o njihovem vpisu v arhiv municipija. Tisti, ki bo kot duumvir predsedoval sodstvu, naj prepusti v zakup dajatve, davke in vse ostalo, kar bo v imenu skupnosti potrebno prepustiti v zakup. Zakupne pogodbe, ki jih bo sklenil, določbe v pogodbah, ki jih bo sklenil, za koliko je kaj bilo prepuščeno v zakup, kakšna jamstva so bila sprejeta, katera zemljišča so bila dodana, sprejeta kot jamstvo in obremenjena, kateri kognitorji za zemljišča so bili sprejeti, vse to naj da zapisati v javni arhiv meščanov municipija in naj za celotno preostalo obdobje svoje službe javno izobesi tako, da se bo dalo s tal pravilno prebrati, na tistem mestu, ki so ga za javno objavo določili dekurioni ali konskripti.

Pogl. 64

Rubrika. O odgovornosti porokov, o zastavljenih zemljiščih in o kognitorjih (zastopnikih). Tisti, ki so bili ali bodo v flavijskem municipiju Irni nastavljeni za poroke skupnega premoženja meščanov tega municipija in zemljišča, ki so bila sprejeta kot jamstvo ali bodo sprejeta, in tisti, ki so bili nastavljeni za kognitorje nad temi zemljišči ali bodo: vsi ti in tisto, kar je vsakemu izmed njih lastno ali bo lastno, ko bodo nastavljeni za poroka ali kognitorja, in zemljišča, ki so potem, ko so bile te osebe že zadolžene, že pripadala ali bodo pripadala njim pozneje in tistim izmed njih, ki niso ali ne bodo razrešeni poročstva in osvobojeni ali niso zaradi zvijačne prevare razrešeni poročstva ali ne bodo, ti (poroki in kognitorji) naj bodo zadolženi za skupno premoženje meščanov tega municipija in vsa zemljišča naj bodo primerna za jamstvo, tako kot so tudi te osebe bile zadolžene in ta zemljišča primerna za jamstvo rimskemu ljudstvu, če so bili pri tistih, ki v Rimu načeljujejo državni blagajni, zadolženi kot poroki in kognitorji in so bila zemljišča podvržena jamstvu, zastavljena ali obremenjena. Kar zadeva te poroke, ta zemljišča in te kognitorje: če kaj od tega, za kar so bili določeni kognitorji, ne ustreza uredbi in ti (poroki in kognitorji) niso bili razrešeni poročstva in prosti in ne bodo prosti ali so ali bodo z zvijačno prevaro razrešeni poročstva in prosti, potem naj imata duumvira, ki predsedujeta sodstvu, oba ali eden izmed njiju, po dekretu dekurionov ali konskriptov, ki je bil sprejet, ko jih je bilo prisotnih ne manj kot dve tretjini, pravico in oblast prodati in določiti pogoje za prodajo teh dobrin; pogoje za prodajo naj določita na enak način kot tisti, ki v Rimu nadzorujejo državno blagajno; po zakonu o prodaji zemljišč naj določita pogoje porokom in za prodajo zemljišč, ki so bila sprejeta kot jamstvo, ali če po zakonu o prodaji zemljišč, ki so bila zastavljena državi, ne bosta našla kupca, naj določita prodajo zemljišča brez teh pogojev, tako da določita samo, da naj bo denar zbran, izročen in plačan na forumu flavijskega municipija Irni. Tako določeni pogoji naj bodo utemeljeni in naj veljajo.

Plošča VII, stolpec C

<LXV>

R(ubrica). Ut ius dicatur e lege dicta praedibus et praedis ven-/dendis. / Quos praedes quaeque praedia quosque cognitores IIviri / municipi Flavi Irnitani hac lege vendiderint, de iis /⁵ quicumque i(ure) d(icundo) praerit, ad quem d(e) e(a) r(e) in ius aditum erit, ita ius / dicito iudiciaque dato, uti eius, qui eos praedes cognitores ea / praedia mercati erunt, praedesque socii heredesque eorum / iique, ad eos eae res pertinebit, de is rebus agere easque res pete-/re persequi recte possint.

<LXVI>

R(ubrica). De multa, quae dicta erit. /¹⁰ Multas in eo municipio ab duumviris praefectove dictas, / item ab aedilibus quas aediles dixisse se aput duumvi-/ros ambo alterumve ex his professi erunt, du<u>mvir(i), qui i(ure) d(icundo) / praerunt, in tabulas communes municipum eius municipi / pi referri iube<n>to. S[i] is, cui ea multa dicta erit, aut nomine /¹⁵ eius alius postulabit, ut de ea ad decuriones conscriptos-/ve referatur, de ea decurionum conscriptorumve iudicium esto. Quaeque multae non erunt iniustae a decu-/rionibus conscriptisve iudicatae, eas multas IIviri in / publicum municipum eius municipi redigunto.

<LXVII>

R(ubrica). De pecunia communi municipum deque rationibus / eorundem. / At quem pecunia communis municipum eius municipi / pervenerit, <is> heresve eius isve at quem ea res pertine-/bit, in diebus XXX proximis, quibus ea pecunia ad eum /²⁵ pervenerit, in publicum municipum eius municipi eam / referto. Quique rationes communes negotiumve quot / commune municipum eius municipi gesserit trac-/taverit, is heresve eius isve ad quem ea res pertinebit, / in diebus XXX proximis, quibus ea negotia easve rati-/³⁰ones gerere tractare desierit quibusque decuriones / conscriptive habebuntur, rationes edito reddito-/que decurionibus conscriptisve cuive de is accipien-/dis cognoscendis ex decreto decurionum conscripto-/rumve, quod decretum factum erit cum eorum partes /³⁵ non minus quam duae tertiae adessent, negotium da-/tum erit. Per quem steterit, quo minus ita pecunia{m} redigere-/tur ref{f}erretur quove minus ita rationes redderentur, / is {per quem steterit} quo minus rationes redderentur quo-/ve minus pecunia redigeretur, referretur} heresque eius /⁴⁰ isque ad quem ea res q(ua) d(e) a(gitur) pertinebit, quanti ea res erit, tan-/tum et alterum tantum municipibus eius municipi d(are) d(amnas) e(sto), ei-/i}usque pecuniae deque ea pecunia municipi municipi Flavi / Irnitani qui volet cuique per ha<n>c lege<m> licebit, ac-/tio petito persecutio esto.

Pogl. 65

Rubrika. Da se bo odločalo o pravici po tistem zakonu, ki je bil izdan za prodajo posestev porokov in zemljišč. Kar zadeva posesti porokov, zemljišča in posesti kognitorjev, ki jih bodo duumviri flavijskega municipija Irni prodali po tem zakonu: kdor izmed njih bo predsedoval sodstvu in se bo v tej zadevi pristopilo k njemu na sodišču, naj odloča o pravici in razsodi tako, da bodo tisti, ki bodo kupili posestva porokov in kognitorjev in tista zemljišča, enako kot poroki, deležniki in njihovi dediči in tisti, ki jih bodo ti posli zadevali, o teh zadevah lahko vložili tožbo in te kupljene posesti sodno terjali nazaj in zasledovali.

Pogl. 66

Rubrika. O denarni kazni, ki bo izrečena. Denarne kazni, ki bodo v tem municipiju izrečene s strani duumvirov ali prefekta, prav tako s strani edilov, ki so te kazni izrekli v funkciji edilov pred duumviroma, pred obema ali pred enim izmed njiju: te kazni naj da duumvir, ki predseduje sodstvu, zapisati v arhiv meščanov tega municipija. Če tisti, ki mu bo naložena kazen, ali v njegovem imenu nekdo drug zahteva, da se o tej zadevi poroča pred dekurioni ali konskripti, potem naj v tej zadevi velja razsodba dekurionov ali konskriptov. Tiste denarne kazni, ki po razsodbi dekurionov ali konskriptov ne bodo krivične, naj duumviri izterjajo v skupno blagajno meščanov tega municipija.

Pogl. 67

Rubrika. O javnem denarju meščanov municipija in o predložitvi računov. Tisti, na katerega bo prešla skrb za javni denar meščanov tega municipija, ali njegov dedič ali tisti, na katerega se ta zadeva nanaša: ta naj v tridesetih dneh, odkar je skrb za ta denar prešla nanj, ta denar preda v skupno blagajno meščanov tega municipija. Tisti, ki bo skrbel za denarne zadeve ali druge posle meščanov tega municipija in jih bo prenehal izvajati, ali njegov dedič ali tisti, na katerega se ta zadeva nanaša, ta naj znotraj tridesetih dni, odkar bo prenehal izvajati te posle ali skrbeti za denarne posle in jih izvajati, če se v teh dneh zberejo dekurioni ali konskripti, pripravi račune in jih predloži dekurionom ali konskriptom ali tistemu, ki mu bo predana naloga se z njimi seznaniti po dekretu dekurionov ali konskriptov, ki bo sprejet, ko jih bo prisotnih ne manj kot dve tretjini. Za kogar bo ugotovljeno, da po teh predpisih ni prinesel nazaj in vrnil denarja ali da ni predložil računov (tisti, za katerega bo ugotovljeno, da po teh predpisih ni predložil računov ali da ni prinesel denarja),³² on sam, njegov dedič in tisti, na katerega se ta zadeva nanaša, naj bo obsojen na plačilo tolikšne vsote, kolikor bo ta zadeva znašala, in še enkrat toliko meščanom tega municipija. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, terjatve in zasledovanja.

32 Stavek je pomotoma zapisan dvakrat.

<LXVIII>

R(ubrica). De constituendis patronis causae, cum rationes red-/den-
tur. / Cum ita rationes reddentur, du<u>m vir, qui decuriones conscrip-/ //
Plošča VIII, stolpec A // tosve habebit, ad decuriones conscriptosve refer-
to, quos pla-/ceat publicam causam agere, quique decuriones conscriptive
/ per tabellam iurati d(e) e(a) r(e) decernunto, tum cum eorum partes non
mi-/nus quam duae tertiae aderunt, ita ut tres, quos plurimi per tabel-/⁵ lam
legerint, causam publicam agant; iique qui ita lecti erunt tem-/pus ab decuri-
onibus conscripti<s>ue, quo [caus]am cognoscant actionemque / suam ordi-
nent, postulanto; eoq[ue t]empore quod is datum / erit transacto, eam causam
uti quod recte factum esse vole<n>t a{u}gu<n>to.

<LXIX>

R(ubrica). De iudicio pecuniae communis. /¹⁰ Quod municip{i}um municipi
Flavi Irnitani nomine petetur ab eo, qui / eius municipi municeps incola{e}ve
erit, quodve cum eo agetur, quod / pluris HS (sestertium) D (quingentorum)
sit neque tanti sit ut de eo, si privatim ageretur, ibi invito / alterutro actio non
esset, et iis, quocum agetur, ibi agi nolet, de / eo decurionum conscriptorum-
ve cognitio iudicatio litisque aestu-/¹⁵ matio esto, ita ut, cum d(e) e(a) r(e)
agetur, non minus quam duae tertiae / partes decurionum conscriptorumve
adsint et per tabellam sententiae / ab iis ferantur, iique qui sententias latu-
erunt, priusquam / sententiam ferant, quisque eorum iuret per Iovem et di-
vom / Aug(ustum) et divom Claudium et divom Vesp(asianum) Aug(ustum)
et divom Titum /²⁰ Augustum et genium imp(eratoris) Domitiani Aug(usti)
deosque Penates se, quod / aequum bonumque et maxime e re communi eius
municipi esse cen-/seat, iudicaturum. Vti eorum maior pars iudicaverit utique
litem / aestumaverit, ita ea iudicatio eaque litis aestumatio iusta ra-/taque
esto. Quod HS (sestertium) D (quingentorum) minorisve <sit>, de eo, reiectis
alternis decuri-/²⁵ onibus conscriptisve qui tum aderunt, ita ut ex imparibus
{i}is, / qui aget petetve, prior reiciat, ex paribus <is> quocum agetur aut / a quo
quit petetur, donec quinque reliqui sint, eorum quinque, / qui reliqui erunt,
cognitio iudicatio litisque aestumatio / esto, quae esset decurionum conscrip-
torumve, si maior pecu-/³⁰ nia quam HS (sestertia) D (quingenta) esset, quae
peteretur deve qua ageretur. Utique / eorum maior pars iudicaverit litem aes-
tumaverit ita / ea iudicati<o> litisque aestimatio iusta rataque esto.

Pogl. 68

Rubrika. O imenovanju zastopnikov v pravdi o predložitvi računov. Ko se bo na tak način, kot je predvideno, predložilo račune, naj duumvir zbrane dekuriōne ali konskripte vpraša, koga smatrajo za primernega, da bi vodil pravdo, ki zadeva javni interes. Dekurioni ali konskripti naj po zaprisegi v tej zadevi odločijo z glasovalnimi ploščicami takrat, ko jih ne bo manj kot dve tretjini, in tako, da tisti trije, ki bodo dobili največ glasov z glasovalnimi ploščicami, vodijo pravni spor, ki zadeva javni interes. Tisti, ki bodo na tak način izvoljeni, naj od dekuriōnov ali konskriptov zahtevajo čas za seznanitev z zadevo in za pripravo postopka; ko bo pretekel ta rok, ki jim bo dan, naj vodijo to zadevo tako, kot menijo, da je prav.

Pogl. 69

Rubrika. O pravdi glede javnega denarja. Kar se bo v imenu meščanov flavijskega municipija Irni zahtevalo pred sodiščem od nekoga, ki bo meščan ali prebivalec tega municipija, ali kar se bo od njega tožilo in kar znaša več kot 500 sestercijev,³³ vendar ni toliko vredno, da bi se o tem, če bi se tožilo v zasebni pravdi, tam proti volji enega ali drugega ne izvedlo procesa; in če tisti, proti kateremu bo vložena tožba, tam (v rednem sodnem postopku) ne bo želel nastopiti kot tožen, potem naj pripade preiskava, izrek sodbe in ocena vrednosti spora dekuriōnom ali konskriptom, s tem da jih mora biti takrat, ko se bo zadeva obravnavala, prisotnih ne manj kot dve tretjini, da morajo glasovati z glasovalnimi ploščicami in da morajo tisti, ki bodo pripravljene glasovati, pred glasovanjem priseči pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu in pri geniju cesarja Domicijana, pri bogovih in Penatih, da bodo po svoji presoji razsodili pravično, dobro in v največjo korist tega municipija. Kakor razsodi večina izmed njih in kolikršno vsoto določijo, taka razsodba in tako določena vsota naj veljata in učinkujeta. Če bo šlo za vsote 500 sestercijev ali manj, potem naj velja naslednje: potem ko bodo prisotni dekuriōni ali konskripti eden za drugim zavrjeni, in sicer tako, da bo pri neparnem številu dekuriōnov ali konskriptov tisti, ki bo tožil ali terjal, odklonil prvi, pri parnem številu pa tisti, proti kateremu se bo tožilo ali od katerega se bo terjalo, dokler jih ne bo preostalo pet: potem naj tem petim, ki bodo preostali, pripade sodna preiskava, razsodba in ocena vrednosti spora, kar bi bila naloga dekuriōnov ali konskriptov, če bi šlo za vrednost več kot 500 sestercijev, ki se jo bo terjalo ali bo zaradi nje prišlo do tožbe. Kot bo razsodila večina med njimi in kot bodo ocenili vrednost spora, tako naj bosta ta razsodba in ocena vrednosti spora upravičeni in naj veljata.

33 V *lex Malacitana* znaša ta vsota 1.000 sestercijev.

<LXX>

R(ubrica). De actore municipum constituendo <deque> praemio mercede-/ve eius. /³⁵ Quoi quibusque mandetur permittaturve ut nomine municipi p{*i*}um municipi Flavi Irnitani agant petantve quit is, aut, / si cum iis agetur petetur<ve> quit ab <iis>, nomine eorum iudicium / accipiat, decurionum conscriptorumve cognitio const-/itutioque esto, cum eorum non minus quam duae tertiae /⁴⁰ partes ader[u]nt dum eum eligant, cui per edictum eius qui provin-/ciae praerit [p]rocu[ra]tori aut cognitori esse licebit, idemque consti-/tu<u>nto quantu[m ei e]iusve, qui municipibus municipi Flavi Irni-/tani petet pet[ent] petiturus petiturive erunt petierit <petierintve> iudicium-/ve eorum nom[i]ne acceperit acceperint accepturus erit accep-/⁴⁵ turive erunt, p[r]aem[i] opereve nomine dari oporteb[at].

<LXXI>

R(ubrica). Acturis de pecunia communi testibus denunciandi / ut ius [si]t. / Quicumque mun[icip]um municipi Flavi Irnitani nomine in / eo municipio e[x h]ac lege exve decurionum conscriptorum- /⁵⁰ ve decreto aget c[um] municipe incola{e}ve eius municipi petet- /ve quid ab eo, ei test[i]bus denunciandi municipibus incolis-/que eius municipi dumtaxat decem ius potestasque esto. Ii vi-/ri a quo postulatum erit, eos, quibus denuntiatum esse editum / // *Plošča VIII, stolpec B* // ei erit, edicto adesse iubeto testimoniumque iuratos di-/cere cogito, multa pignoribusque coerceto dum ne quem / cogat, neve quoi multam dicat, pignusve ob eam rem a quo / capiat, qui in eum, a quo petetur cumve quo agetur, Romae in /⁵ iudicio publico testimonium dicere cogi non deberet.

<LXXII>

R(ubrica). De servis publicis manumittendis. / Si quis duovir i(ure) d(icundo) servum publicum servamve publicam ma-/numittere volet, is de eo deve ea ad decuriones conscrip-/tosve, cum duae partes non minus decurionum conscripto-/¹⁰ rumve aderunt, referto censeantne eum eamve manumitti. Si e<or>um qui aderunt non minus duae partes manumitti / censuerint et si is eave eam pecuniam, quam decuriones / ab eo eave accipi censuerint, in publicum municipibus mu-/nicipi Flavi Irnitani dederit solverit satisve fecerit, tum /¹⁵ {i}is Ii vir{is} i(ure) d(icundo) eum servom eamve servam manumittito, / liberum liberamve esse iubeto. Qui ita manumissus li-/berve esse iussus erit liber et Latinus esto, quaeve ita / manumissa liberave esse iussa erit libera et Latina esto, /

Pogl. 70

Rubrika. O imenovanju tožnika v korist meščanov municipija, njegovem plačilu in nagradi. Presoja in odločitev, kateri osebi ali katerim osebam naj bo naročeno ali dovoljeno, da bodo v imenu meščanov flavijskega municipija Irni vložili tožbo ali terjali, ali če se bo tožilo z njihovo pomočjo in terjalo v njihovem imenu in koliko naj od njih prejmejo, naj pripada dekurionom ali konskriptom takrat, ko jih bo prisotnih ne manj kot dve tretjini, s tem da bodo izbrali nekoga, ki mu bo po ediktu tistega, ki načeljuje provinci, dovoljeno nastopiti kot tožnik ali kognitor, prav tako naj določijo tudi, koliko se bo njemu ali tistemu, ki terja v imenu meščanov flavijskega municipija Irni, bo zahteval ali bodo zahtevali ali vložil tožbo v njihovem imenu ali bodo vložili, potrebno dati kot plačilo.

Pogl. 71

Rubrika. Da naj imajo tisti, ki bodo tožili glede skupnega denarja, pravico imenovati priče. Kdor bo v imenu meščanov flavijskega municipija Irni v tem municipiju po tem zakonu ali po dekretu dekurionov ali konskriptov tožil meščana ali prebivalca tega municipija ali kaj od njega terjal, naj ima pravico in oblast, da kot priče imenuje do deset meščanov ali prebivalcev tega municipija. Duumvir, ki predseduje sodstvu, od katerega se bo zahtevalo, da jih privede, naj jim z ediktom ukaže, da naj pridejo in naj jih po zaprisegi z grožnjo denarne kazni in zasega zastavljenih stvari prisili k pričanju, s tem da ne sme z grožnjo denarne kazni ali zasega zastavljenih stvari prisiliti k pričanju tistega, ki se ga v Rimu v javni pravdi ne sme prisiliti k pričanju.

Pogl. 72

Rubrika. O osvobajanju javnih sužnjev. Če bo kak duumvir, ki predseduje sodstvu, želel osvoboditi javnega sužnja ali javno sužnjo, potem mora o njem ali o njej dekurionom ali konskriptom, ko jih bo prisotnih ne manj kot dve tretjini, predložiti vprašanje, ali menijo, da se njega ali njo lahko osvobodi. Če bosta od tistih, ki bodo prisotni, ne manj kot dve tretjini sklenili, da se njega ali njo lahko osvobodi, in če bosta on ali ona vsoto, ki so jo določili dekurioni, da se jo prejme od njega ali nje, vplačala v skupno blagajno meščanov flavijskega municipija Irni kot plačilo njegovega ali njenega dolga; ali če se bo namesto tega zagotovilo varstvo, potem naj duumvir, ki predseduje sodstvu, sužnja ali sužnjo osvobodi ali ukaže, da naj bo svoboden ali svobodna. Suženj, ki bo na tak način osvobojen ali razglašen za svobodnega, naj bo svoboden ali Latinec, sužnja, ki bo na tak način osvobodena ali razglašena za svobodno, naj bo svobodna ali Latinka;

eiusque municipes municipi Flavi Irnitani sunto, neve /²⁰ quis ab is amplius quam quod decuriones censuerint ob / libertatem capito, neve facito quo quis ob eam rem eove / nomine quid capiat, inque eius, qui ita manumissus ma-/ numissave erit, hereditate{m} bonorum possessione pe-/tenda operis dono munere idem iu{ri}s municipi Flavi Irni-/²⁵ tani esto, quod esset, si municipi Italiae libertus liberta / esset. Qui adversus ea quid fecerit sciens d(olo) m(alo), is, quanti / ea res erit, tantum in publicum municipibus muni-/cipi Flavi Irnitani d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae deque / ea pecunia municipi eius municipi qui volet, cuique /³⁰ per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.

<LXXIII>

R(ubrica). De scribis et iure iurando eorum et aere appar<i>torio. / Scribae, qui tabulas lib{e}ros rationes communes in eo mu-/nicipio scripturi ordinaturi erunt, duumviri<s> apparen-/to, quos decurion<um> conscript<orum>ve municipi eius pars ma-/³⁵ ior probaverit, i<i>que, antequam tabulas communes muni-/pum suorum inspicia<n>t aut quit in eas referant, quisque eo-/rum iurato per Iovem et divom Aug(ustum) <et divom Claudium> et divom Vespasianum Aug(ustum) / et divom Titum Aug(ustum) et genium imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) de-/osque Penates se tabulas communes municipum suorum fi-/⁴⁰ de bona scripturum, neque se scientem d(olo) m(alo) falsum in eas ta-/bulas relaturum, dolove malo, quod in eas referri oporteat, praetermissurum.³⁴ Qui ita non iuraverit is scriba ne esto. / Quantum cuiusque generis apparitoribus aeris apparito-/ri dari oporteat, decuriones conscriptive constituunt. /⁴⁵ Quod ita constitutum erit, it Ilviris ex communi pecunia / {eius} municipum eius municipi erogare iisque apparitoribus / ita capere sine fraude sua liceto.

<LXXIV>

R(ubrica). De coetu sodalicio collegio. Ne quis in eo municipio coetum facito, neve sodaliciam conle-/⁵⁰ giumve eius rei causa{m} habeto, neve habeatur coniurato, / neve facito quo quid earum rerum fiat. Qui adversus ea fe-/cerit, municipum municipi Flavi Irnitani HS (sestertium) X (milia) d(are) d(amnas) esto, eius-/que pecuniae deque ea pecunia municipi eius municipi // *Plošča VIII, stolpec C* // qui volet, <c>uique per ha<n>c lege<m> licebit, actio petitio persecutio /² esto.

34 Končni M je vklesan nad črkama U in Q.

postaneta naj meščana flavijskega municipija Irni. Nihče naj od njiju ne prejme več, kot bodo sklenili dekurioni, za odškodnino za osvoboditev ali ne stori ničesar, da bi nekdo zaradi tega ali v tem imenu karkoli prejel. Pravica flavijskega municipija Irni zahtevati posest zapuščine³⁵ osvobojenega ali osvobojene, ki je na tak način svoboden ali svobodna, do njegovega dela, darov in uslug, naj bo enaka, kot bi bila, če bi on ali ona bila osvobojenec ali osvobojenka v italiskem municipiju. Kdor bo proti tem predpisom storil kaj s hudobnim naklepom, naj bo obsojen v skupno blagajno meščanov flavijskega municipija Irni plačati toliko, kolikor ta zadeva znaša. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, zahtevka in zasledovanja.

Pogl. 73

Rubrika. O pisarjih, njihovi prisegi in plačilu pomočnikov. Pisarji, ki bodo zapisovali in urejali skupni arhiv in račune v tem municipiju in jih bo večina dekurionov ali konskriptov ocenila kot primerne, naj bodo na razpolago duumvirom. Preden bodo pregledali ali zapisovali v skupni arhiv, naj vsak izmed njih priseže pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu in pri geniju cesarja Domicijana, pri bogovih in Penatih, da bo v skupni arhiv meščanov tega municipija zapisoval v dobri veri, da ne bo s hudobnim naklepom zapisal kaj napačnega in da se z zvijačno prevaro ne bo izogibal vpisati, kar bo potrebno vpisati. Kdor na tak način ne bo prisegel, naj ne postane pisar. Kolikor denarja bo potrebno plačati kateremukoli pomočniku, naj določijo dekurioni ali konskripti. Kar bo na tak način določeno, naj bo dovoljeno duumvirom plačati iz skupne blagajne meščanov tega municipija in pomočnikom prejeti brez nevarnosti, da bi bili v prekršku.

Pogl. 74

Rubrika. O srečanjih, združenjih in društvih. Nihče naj v tem municipiju ne organizira (nedovoljenih) srečanj, ustanavlja združenj ali društev v ta namen ali naj se ne zaroti, da bi se na ta način izvedlo zborovanje, niti ne sme storiti česar koli, kar bi povzročilo katero od teh stvari. Tisti, ki bo ravnal v nasprotju s tem, naj bo kaznovan s plačilom kazni 10.000 sestercijev. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, zahtevka in zasledovanja.

35 *T.i. bonorum possessionem petere.*

<LXXV>

R(ubrica). Ne quit coematur supprimatur. / Ne quis in eo municipio quid coemito supprimito neve coito con-/venito societatemve facito quo quit carius veneat quove /⁵ quit ne veneat setiusve veneat. Qui adversus ea fecerit, is / in res singulas municip<ibus> Flavi Irnitani / HS (sestertium) X (milia) d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae deque ea pecunia munici-/pi eius municipi qui volet, cuique per h(anc) l(egem) licebit, actio petiti-/o persecutio esto.

<LXXVI>

/¹⁰ R(ubrica). De finibus vectigalibus circumeundis recognos-/cendis videatur oportere necne et si ea circumiri recognosci placebit / per quos et quae admodum circumiri et recognosci placeat hinc +++++. / Duumvir municipi Flavi Irnitani suo quisque anno ad / decuriones conscriptosve eius municipi, cum eorum par-/tes non minus quam duae tertiae aderunt, referto fines ag-/¹⁵ros vectigalia eius municipi{o} eo anno circumiri recognos-/ci³⁶ placeat {refer-to}, deque ea re facito uti decurionum con-/scriptorumve decretum hac lege fiat. Quod ita cuique decu-/riones conscriptive negotium dederint decreverint, ita uti /²⁰ it quem eorum ex decurionum conscriptorumve decreto fi-/eri oportebit, facito curatoque uti fiat sine d(olo) m(alo).

<LXXVII>

R(ubrica). De inpensis in sacra ludos cenasque faciendas. / Duumviri, qui in eo municipio iure dicundo praeerunt, / primo quoque tempore ad decuriones conscriptosve / referunt quantum in inpensas sacrorum <ludorum> et quantum /²⁵ in cenas, quae municipibus aut decurionibus conscriptis-/ve communibus dentur, eroge{/n}tur, quantumque mai-/ior pars eorum censuerit, tantum eroganto uti quod / recte factum esse volent.

<LXXVIII>

R(ubrica). Ut decuriones consulantur cui negotio quis-/³⁰que servus publicus praepnatur. / Du<u>mvir, quicumque erit, in diebus quinque {erit in diebus quin-/que} quibus primum in municipio Flavio Irnitano<o> erit, ad / decuriones conscriptosve, quam frequentissimos poterit, re-/ferto, quos ser{/v}vos publicos cuiqu(e) negotio prae(e)sse placeat, /³⁵ facitoque uti de ea re decuriones conscriptive decernant {de-/cernant}, quodque maior pars eo(r)um decreverit, ita fiat sine d(olo) m(alo).

36 Pred tema črkama je z nekoliko manjšimi črkami zapisano: *hic suso*. Verjetno gre za zaznamek za graverja (Lamberti, *Tabulae Irnitanae*, 338, op. 16).

Pogl. 75

Rubrika. Da nič ne sme biti odkupljeno in zadržano. Nihče v tem municipiju naj ničesar ne odkupuje, ne zadržuje niti naj se ne združuje ali sklepa povezav in dogovorov ali ustanavlja družb z namenom, da bi se kaj prodajalo dražje ali da se kaj ne bi prodajalo ali da bi se nečesa prodajalo manj. Kdor bo ravnal v nasprotju s tem, naj v vsakem posameznem primeru meščanom flavijskega municipija Irni plača kazen 10.000 sestercijev. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, zahtevka in zasledovanja.

Pogl. 76

Rubrika. O pregledu meja zemljišč in preverjanju višine dajatev in, če je to potrebno, nad katerimi zadevami in na kakšen način se bo pregledovalo in preverjalo. Duumvir flavijskega municipija Irni naj v svojem uradnem letu predloži dekurionom, ko jih bo prisotnih ne manj kot dve tretjini, v odločitve vprašanje, ali bo potrebno pregledati meje zemljišč in preveriti davke tega municipija v tistem letu. Glede te zadeve naj stori tisto, kar naj se po dekretu dekurionov ali konskriptov stori po tem zakonu. Kar bodo dekurioni ali konskripti o tem sklenili in komur bodo to nalogo dodelili, naj to stori, kot če bi to bilo potrebno storiti po dekretu dekurionov ali konskriptov, in naj poskrbi za to, da bo storjeno brez zvijačne prevare.

Pogl. 77

Rubrika. O stroških za verska praznovanja, igre in pojedine. Duumviri, ki bodo v tem municipiju predsedovali sodstvu, naj čim prej dekurionom ali konskriptom predložijo vprašanje, koliko sredstev se bo izdalo za verska praznovanja, koliko za igre in koliko za javne pojedine, ki bodo pripravljene za meščane in dekurione ali konskripte. Kolikor bo določila večina dekurionov ali konskriptov, od tega naj duumviri izdajo toliko, kot mislijo, da je prav.

Pogl. 78.

Rubrika. Da naj se dekurione vpraša, katere posle naj se preda kateremu izmed javnih sužnjev. Duumvir, kdorkoli bo (v tej funkciji), naj v roku prvih petih dni, odkar bo v službi v flavijskem municipiju Irni, dekurionom ali konskriptom, kolikorkolim bo lahko, predloži v odločanje, kateri javni sužnji naj po njihovem mnenju prevzamejo posamezne javne posle; poskrbi naj za to, da bodo o tej zadevi odločili dekurioni ali konskripti; kar bo sklenila večina izmed njih, naj bo storjeno brez zvijačne prevare.

<LXXIX>

R(ubrica). Ad quem numerum decurionum conscriptorumve refer-/ri oporteat de pecunia communi municipum eroganda. / Ne quis du<u>mvir eius municipi decuriones conscriptosve consulito, /⁴⁰ neve ad eos referto de pecunia, quae communis municipum eius mu-/nicipi erit, distribuenda dividen[d]a describenda inter munici-/pes interve decuriones conscriptos[v]e, {neve ad municipes fert}o} neve / ad municipes eius municipi fert, [n]eve pecuniam communem eoru-/ndem inter colonos interve decur[i]ones conscriptosve dividito³⁷ distribu<it>o /⁴⁵ describito, item de pecunia, quae communis municipum erit, prae-/terquam ex his causis quae hoc capite exceptae{ae} sunt {h}aut alia / parte huius legis nominatim co<m>prehensae sunt, alienanda / diminuenda eroganda mut<u>a{nda} danda municipum nomine / deve remission[e] facienda ei, quem municipibus eius municipi /⁵⁰ quid dare facere praestare oportebit, ne referto ad decuriones / conscriptosve, cum pauciores quam, qui tres quartas partis totius / numeri decurionum conscriptorumve explere possint, aderunt, /{it aut}³⁸ et tum ne aliter decretum fiat quam ut [p]er tabellam decuriones con-/scriptive sententiam ferant et ante quam ferant iurent per Iovem /⁵⁵ et divom Aug(ustum) <et divom Claudium> et divom Vesp(asianum) Aug(ustum) et divom Titum Aug(ustum) et genium imp(eratoris) / Caesaris Domitiani Aug(usti) deosque Penates se eam sententiam laturos / quam maxime e re communi municipum esse censeant. Quod aliter // *Plošča IX, stolpec A* // relatum decre[t]um<ve> erit, it neque iustum neque ratum esto. Qu[o mi]-nus quantae pecuniae in sacra ludos cenas, quibus decuriones cons[c]r-/ipti municipesv[e vo]cantur, aera apparitoria legation<e>s opera ei[us] / municipi facienda reficienda, aedium sacrarum monumentorum-/⁵ que custodiam tu<e>n<d>am, cibaria vestitum emptionesque eorum qu[i] / municipibus [s]erviant, item in eas res quae Iiviris aedilibus quaesto-/ribus sacrorum faciendorum municipum nomine, item officiorum, / quae honoris eius nomine qu quis inierit expugnari debebunt, / explicandorum causa{m}, praeberi oportebit, erogari debebunt, de is /¹⁰ ad decuriones conscriptosve referatur, dum ne ad minorem partem / eorum referatur, quantasque pecunias in easdem res decuriones con-/scriptive post hanc legem datam erogandas, etiam si neque iurati / neque per tabellam sententi<i>s latis, censuerint, erogentur, h(ac) l(e)ge nihi-/¹⁴ lum minus [r(ogatur)].

37 DIVIDITO je vklesano nad VE DISTRIB.

38 Nad črkami M in NE je vklesano: IT AVT.

Pogl. 79

Rubrika. O tem, kolikšnemu številu dekurionov ali konskriptov naj se predloži vprašanje o porabi javnega denarja meščanov. Noben duumvir tega municipija naj ne sprašuje dekurionov ali konskriptov ali jim predloži v odločitev vprašanja o razdelitvi, delitvi ali dodelitvi denarja, ki bo skupno premoženje meščanov tega municipija, med meščane ali med dekurione ali konskripte; prav tako naj tega ne predloži meščanom tega municipija ali izda, deli ali razdeli njihov skupni denar med kolone ali med dekurione ali konskripte; prav tako naj denarja, ki bo skupno premoženje meščanov – razen iz razlogov, ki so v tem poglavju izvzeti ali so na kakšnem drugem mestu tega zakona izrecno navedeni – v imenu meščanov ne izroča v tuje roke, ne zmanjšuje, ne izdaja in ne odobri kot posojilo ali prepusti tistemu, ki je v imenu meščanov tega municipija dolžan kaj dati, narediti ali opraviti kako storitev, prav tako naj ne pripravi predloga v odločitev dekurionom ali konskriptom, če je prisotnih manj kot dve tretjini celotnega števila dekurionov ali konskriptov in če je dekret sprejet na drug način kot tako, da bodo dekurioni ali konskripti svoj glas oddali z glasovalnimi ploščicami in če pred oddajo svojega glasu ne bodo prisegli pri Jupitru, božanskem Avgustu, božanskem Klavdiju, božanskem Vespazijanu Avgustu, božanskem Titu Avgustu in pri geniju cesarja Domicijana, pri bogovih in Penatih, da bodo svoj glas oddali tako, kot bodo menili, da je najbolje za skupno dobro meščanov. Kar bo predlagano ali sklenjeno na drug način, naj ne bo veljavno in naj ne učinkuje. Koliko in kolikšen denar naj se izda za verske praznike, za igre in javne pojedine, h katerim so povabljeni dekurioni, konskripti ali meščani, za plačilo pomočnikov, poslanstev in javne zgradbe tega municipija, ki morajo biti zgrajene ali obnovljene, za vzdrževanje templjev in spomenikov; za hrano, oblačila in nakup tistih, ki naj služijo meščanom, prav tako za tiste stvari, ki pripadajo duumvirom, edilom in kvestorjem za praznična žrtvovanja v imenu meščanov, za izvedbo poslov, ki bodo izvedeni na pobudo službe, ki jo bo nekdo nastopil: o vsem tem naj dekurionom ali konskriptom predloži v odločitev, v kolikor vprašanje ne bo predloženo samo manjšini, koliko denarja bodo za te namene potrdili po tem zakonu. Če bodo sklenili, da se denar izda, ne da bi prisegli in ne da bi oddali glas z glasovalnimi ploščicami, naj se denar po tem zakonu ne izda.

<LXXX>

R(ubrica). De pecunia public{a}e mutua sumenda. /¹⁵ Si quas pecunias mutuas in usus rei publicae municipi Flavi Irnitani su-/mendas esse decuriones conscriptive eius municipi, cum eorum / non minus tres partes adfuerint, iurati per tabellam decreverint, ea-/eque pecuniae expensae municipibus latae erunt, dum ne plura in an-/nos singulos quam HS (sestertium) L (milia) expensa{s} ferantur, nisi si ex auctoritate eius qui /²⁰ ei provinciae praerit, eas pecunias, quae ita expensae latae{que} erunt, muni-/²¹ cipes municipi Flavi Irnitani d(ari) debe<n>to.

<LXXXI>

R(ubrica). De ordine spectacu[cul(orum)]. / Quae spectacula in eo municipio edentur, ea spectacula, quibus locis quae-/que genera hominum ante ha<n>c lege<m> spectare solita sunt, isdem spectan-/to utique ex decurionum conscriptorumve decreto, utique ex legibus /²⁵ plebisve scitis senatusve consultis edictis decretisque divi Aug(usti) Ti(beri)ve Iu-/li Caesaris Aug(usti) Ti(beri)ve Claudii Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve Galbae Caesar(is) Aug(usti) / imp(eratoris)ve Vespasiani Caesaris Aug(usti) imp(eratoris)ve Titi Caesaris {T(iti) Caesar(is)} Vesp(asiani) / Aug(usti) imp(eratoris)ve Domitiani Caesaris Aug(usti) ibi licet licebit.

<LXXXII>

R(ubrica). De viis itineribus fluminibus fossis cloacis. /³⁰ Quas vias itinera flumina fossas cloacas inmittere commutare eius / municipi Iiviri ambo alterve volet, dum ea ex decurionum conscrip-/torumve decreto et intra fines eius municipi et sine iniuria priva-/torum fiant, Iiviris ambobus alterive facere ius potestasque esto. S[i] / quaeque ita inmissa commutata erunt, ea ita esse haber<i> ius esto.

<LXXXIII>

/³⁵ R(ubrica). De munitione. / Quod opus quamque munitionem decuriones conscriptive eius municipi / fieri oportere decreverint, ita uti non minus quam tres quartae par-/tes decurionum conscriptorumve adessent, exque iis qui adessent non / minus quam duae tertiae partes consentirent, et ut ne amplius in /⁴⁰ annos singulos homines <singulos> et iuga singula iumentorum, qui homines quaeque iumenta intra fines eius municipi erunt, quam ope-/rae quinae exigantur decerna[n]tur, et dum si quit in eo opere eav[e] / munitione damni cui factum erit [ex re] communi [it] aesti[mav]e[rit], / dum ne cui invit{i}o operae indicantur exi[g]antu[r]v[e ab e]o qui natus /⁴⁵ annos pauciores quam XV aut plures qu[am] LX erit, q[ui]cumque [mu]-/nicipes incolaeve eius municipi erunt a[u]t [i]ntr[a fines] muni-ci-/pi eius habitabunt agrum agrosve habebun[t, ii omn]es ea[s] o[peras] / dare facere praestareque debent.

Pogl. 80

Rubrika. O najemu posojila javnega denarja. Če bodo dekurioni ali konskripti flavijskega municipija Irni takrat, ko jih bo prisotnih ne manj kot tri četrtine in potem ko bodo zaprisegli in glasovali z glasovalnimi ploščicami, sklenili, da bo potrebno najeti posojilo in bo ta denar zaveden v korist meščanov, potem naj ta denar, ki bo prejet na tak način, če na leto ni v tej vsoti več kot 50.000 sestercijev, tudi če je pridobljen s pooblastilom tistega, ki bo načeloval tej provinci, plačajo meščani flavijskega municipija Irni.

Pogl. 81

Rubrika. O razporeditvi mest za gledalce (v gledališču). Predstave, ki bodo izvedene v tem municipiju: s tistih mest, s katerih so bili posamezni stanovalci meščanov in prebivalcev vajeni gledati predstave pred tem zakonom, s teh naj si tudi sedaj ogledajo te predstave, v skladu z dekretom dekurionov ali konskriptov, kot je to dovoljeno ali bo dovoljeno po zakonih, sklepih ljudske skupščine, sklepih senata, ediktih in dekretih božanskega Avgusta ali Tiberija Julija Cezarja Avgusta ali Tiberija Klavdija Cezarja Avgusta ali Galbe Cezarja Avgusta ali cesarja Vespazijana Cezarja Avgusta ali cesarja Tita Cezarja Vespazijana Avgusta ali cesarja Domicijana Cezarja Avgusta.

Pogl. 82

Rubrika. O cestah, poteh, rečnih strugah, jarkih in kloakah. Če bosta hotela duumvira, oba ali eden izmed njiju, graditi ali popravljati ceste, poti, rečne struge, jarke ali kloake, v kolikor se bo to izvajalo po dekretu dekurionov ali konskriptov, znotraj meja tega municipija in brez škode privatnim osebam, potem naj imata oba ali eden izmed njiju pravico in oblast, da to naredita. Karkoli se bo na ta način gradilo ali popravljalo, naj bo tako prav in naj velja.

Pogl. 83

Rubrika. Glede gradenj. Če bodo dekurioni ali konskripti tega municipija sklenili, da bo potrebno zgraditi neko stavbo ali neko obrambno napravo, takrat ko jih bo prisotnih ne manj kot tri četrtine in jih bo od tega ne manj kot dve tretjini sklenilo, da se za posamezno leto zahteva može in po eno vprego vlečnih živali – može in vlečne živali, ki se nahajajo znotraj meja tega municipija -, za ne več kot pet delovnih dni, naj se to zahteva in odobri; da naj se takrat, ko bo pri teh delih ali obrambnih napravah nekdo utrpel škodo, ta nadomesti iz skupne blagajne; da naj se nikomur proti njegovi volji ne naloži dela ali se to od njega zahteva, niti od tistega, ki je bil rojen pred manj kot 15 leti ali pred več kot 60 leti. Kdor bo meščan ali prebivalec tega municipija ali bo prebival znotraj meja tega municipija in bo imel v lasti zemljišče ali zemljišča; vsi ti naj bodo zavezani ta dela opraviti, delati in zagotoviti.

Aedilibus, isve qui ei ope[ri si]v[e] [mu]-/nitioni praeerunt ex d(ecreto) d(ecurionum) conscriptorumve, earum operaru[m]en-/⁵⁰ darum exi<g>endarum et pignus capiendi multam di[c]endi, ut [aliis] ca-/<p>itibus cautum comprehensumque est, ius potestasque [e]sto.

<LXXXIV>

R(ubrica). Quarum rerum et ad quantam pecuniam in eo municipio i(uris) d(ictio) sit. / // *Plošča IX, stolpec B* // Qui eius municipi municipes incolaeve erunt, q(ua) d(e) r(e) ii inter se suo alte-/riusve nom<i>n<e> qui municeps incolave sit privatim intra fines eius / municipi agere petere persequi volent, quae res HS (sestertium) ∞ (mille) minoresve / erit, neque ea res dividua quo fraus huic legi fieret facta sit fiatve /⁵ aut de capite libero deve maiore pecunia quam HS (sestertiis) ∞ (mille) praeiudicium / futurum erit sponsiove {spon-sioneve} facta futurave erit, neque / ea res agetur qua in re vis factum sit quod eius non ex interdico / decretove iussuve eius qui iure dicundo praeit factum sit, ne-/que de libertate, neque pro socio aut fiduciae aut mandati qu-/¹⁰ od d(olo) m(alo) factum esse dicatur, aut depositi, aut tutelae cum quo / qui{s} suo nomine quid earum rerum fecisse dicatur, aut lege / Laetoria, aut de spon-sione quae in probrum facta esse dice-/tur, aut d(e) d(olo) m(alo) et fraude, aut furto cum homine libero libera{m}-/ve, aut cum ser[vo] q[uo]d ad dominum dominamve perti-/¹⁵ nebit, aut iniur[iaru]m cum homine libero libera{m}ve / agetur, eave de re [aliquid] praeiudicium futurum sit de ca-/pite libero, de is re[bus etia]m, si uterque inter quos ambig[er]etur / volet, de ceteris quo[que] o[mnibus] de quibus privatim age-/tur neque in iis prae[iudici]um de capite libero futurum /²⁰ erit, et omnium rerum [---] de vadimonio promittendo in eum / locum in quo is erit qui ei provinciae praeit futurusve esse vi-/debi-tur eo die in quem ut vadimonium promittatur postula-/bitur Ilvir(i), qui ibi i(ure) d(icundo) praeerit, iuris dictio, iudicis arbitri / recuperatorum, ex is qui ibi propositi erunt, iudici datio /²⁵ addictio, item eadem condicione, de eo quod HS (sestertium) ∞ (mille) minoris-/ve erit, aedilis qui ibi erit iuris dictio iudicis arbitri reciperatorum / ex eodem genere iudicique datio addictioq(ue) /²⁸ esto.

Edili ali tisti, ki bodo po dekretu dekurionov ali konskriptov vodili gradnjo stavb ali obrambnih naprav, naj imajo pravico in oblast za poziv posameznikov k tem delom in da od njih zahtevajo, da opravijo predpisano kvoto dni, za zaseg zastavljenih stvari in za izrek denarne kazni tistim, ki to zavračajo, tako kot je zapisano in določeno v drugih poglavjih (tega zakona).

Pogl. 84

Rubrika. V katerih pravadah in do katere vrednosti spora naj se v tem municipiju sodi. V zasebnem sporu, v katerem bodo meščani ali prebivalci tega municipija eden proti drugemu, v svojem imenu ali v imenu koga drugega, ki bo prav tako meščan ali prebivalec znotraj meja tega municipija, želeli tožiti, terjati ali zasledovati, če bo vrednost spora 1.000 sestercijev ali manj in ni bila razdeljena zato, da bi se zaobšlo zakon, ali ne bo razdeljena ali zadeva svobodno osebo ali bo za spor, katerega vrednost znaša več kot 1.000 sestercijev, nastal prejudic ali je bila ali bo uporabljena sponzija (poroštvo), da se ne bo tožilo v zadevi, v kateri bo uporabljeno nasilje, ki se ni zgodilo po interdikt ali dekretu ali ukazu tistega, ki predseduje sodstvu, in ki ne bo zadevala svobode neke osebe in v kateri ne bo šlo za tožbo iz družbene pogodbe (*actio pro socio*)³⁹ ali za tožbo fiduciarne odsvojitve (*actio fiduciae*) ali za tožbo iz mandata (*actio mandati*), ker je bila tožba storjena z zvijačno prevaro,⁴⁰ ali za tožbo iz shranjevalne pogodbe (*actio depositi*) ali za tožbo zaradi varuštva za nedorasle (*actio tutelae*), kar bo kdo storil v svojem imenu ali za tožbo po zakonu *lex Laetoria* ali o poroštvu (*sponsio*),⁴¹ ki je bilo sklenjeno zaradi sramotitve ali tožbe zaradi zvijačne prevare (*actio de dolo malo*), tatvine (*actio furti*), proti svobodnemu človeku ali proti svobodni ženski ali proti sužnju za nekaj, kar pripada gospodarju ali gospodarici, ali s tožbo zaradi injurije (*actio iniuriarum*) proti svobodnemu ali proti svobodni ali v primeru, če bo nastal prejudic za spor, ki zadeva svobodnega človeka, in v vseh teh primerih tudi takrat ne, če obe stranki v sporu to želita, v vseh drugih primerih, v katerih se toži v privatnem sporu in ne obstaja prejudic za pravdo o statusu svobodnega človeka in tudi v vseh zadevah, če je obljubljena varščina (*vadimonium*) na tistem kraju, kjer bo tisti, ki bo načeloval provinci, in se bo zdelo, da bo dana na tisti dan, ko se (lahko) da in zahteva varščina: v vseh teh pravadah naj ima duumvir, ki tam predseduje sodstvu, jurisdikcijo, pristojnost nastavitve in pooblastitve sodnika, arbitra ali rekuperatorjev izmed tistih, ki bodo javno navedeni, enako naj pod isto predpostavko v stvareh, katerih vrednost spora znaša 200 sestercijev⁴² ali manj, pripada edilu, ki bo tam, jurisdikcija, pristojnost imenovanja in pooblastitve sodnika, arbitra ali rekuperatorjev izmed istih oseb.

39 Dobesedno »tožbo kot družbenik« (Kranjc, *Rimsko pravo*, 669).

40 Za formulacijo *neque pro socio aut fiduciae aut mandati quod d(olo) m(alo) factum esse dicatur* gl. Nörr, »Lex Irnitana c. 84 IXB 9-10«.

41 Za poroštvo zaradi sramotitve gl. Peluso, »Die sponsio in probrum facta«.

42 Na tem mestu je pomotoma zapisan znak za 1000 (∞), namesto za 200 (gl. pogl. 19, v. 15).

<LXXXV>

R(ubrica). Magistratus ut in publico habeant album eius / qui provinciam optinebit exque eo ius dicant. /³⁰ Quaecumque edicta, quasque formulas iudiciorum, quasque spon-/siones stipulationes satis acceptiones {praescriptiones} ex-/ceptiones praescriptiones quaeque interdicta {i}is qui ei pro-/vinciae praerit in ea provincia proposita habebit, quae eo-/rum ad iuris dictionem eius magistratus qui <in> municipio Fla-/³⁵ vio Irnitan<o> i(ure) d(icundo) p(raerit) pertinebunt, ea omnia is in eo munici-/pio, in suo magistratu, quotidie maiorem partem cuiusque di-/ei proposita proscrip-taque habeto, ut d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint), et ad ea inter-/dicta edicta easque formulas sponsiones stipulationes satis ac-/ceptiones exceptiones {exceptiones} praescriptiones in eo mu-/⁴⁰ nicipio ius dicatur iudicia dentur fiant exerceantur, et / id quod adversus h(anc) l(egem) non fiat, utique hac lege licebit, /⁴² [fiat sin]e d(olo) m(alo).

<LXXXVI>

R(ubrica). De iudicibus legendis proponendis. Qui Ilviri in eo municipio i(ure) d(icundo) praerunt de communi sententia / aut, si uter eorum aberit, aliave quae causa ei incidere quo /⁴⁵ minus [ea]m rem agere possit, alter, in diebus quinque proxi-/mi[s qui]bus iure dicundo praesse coeperit poteritque, iudi-/[ces legi]to ex decurionibus conscriptisve tot quot ei videbi-/[tur qui ei] provinciae praerit, qui eo anno non debebunt / [munere a]llo [simul fu]ngi, ex reliquis municipibus qui praeter /⁵⁰ [dec]urion[es conscriptos]ve ingenui erunt tot quot ei videbitur / qui ei provinciae praerit, non minores quam XXV annorum, / quibus ipsis quorumve cuius patri avove paterno proavove // *Plošća IX, stolpec C* // patern<o> aut patri cuius in potestate erit non minor quam HS(sestertium) V (milia) / res sit, quos maxime idoneos arbitrabitur legiqu[e] iudices pro <re> [com-]/muni municipum eius municipi esse iuraverit coram decurioni-/bus conscriptisve non paucioribus quam decem, dum [non ali-]/⁵ quem legat cui morbus causa erit quo minus rebus iudicandis / eo anno operam dare possit, quive LXV annorum maiorve erit, qui- /ve aedilis quaest[or]v[e] erit, quive rei publicae causa aberit, quive / rei communis [m]unicipum eius municipi causa aberit, quive / in ea regione sine d(olo) m(alo) non erit et ob eam rem eo anno rebus /¹⁰ iudicandis operam dare non poterit, quive in earum qua cau-/sa erit ex qua eum in [nu]merum decurionum conscriptorumve / legi inve eo numero esse non oportebit, nisi ob eam rem / esse legive [n]on oportebit quot minor ei patri avo paterno / proavov[e] patern<o> aut patri in cuius potestate sit res erit, /¹⁵ ut quam eum in numerum decurionum conscriptorumve / leg[i] esseve in eo numero oporteat. Eosque quam aequalis / summae [i]n d[e]cu[ri]as tres describit.

Pogl. 85

Rubrika. Da naj magistrati javno izpostavijo album tistega, ki bo upravljal provinco in naj sodijo po njem.⁴³ Vsi edikti ali tožbene formule, kot tudi poročstva (*sponsiones*), stipulacije (*stipulationes*), jamstva (*satis acceptiones*), ugovori (*praescriptiones*, *exceptiones*) in interdikti, ki jih bo tisti, ki bo upravljal to provinco, v tej provinci javno izpostavil; kar bo od tega zadevalo sodstvo magistrata, ki bo v flavijskem municipiju Irni predsedoval sodstvu: vse to naj on (magistrat) v tem municipiju za čas svoje magistrature za vse dni in za večidel dneva javno objavi, tako da se bo dalo s tal pravilno prebrati, in naj po teh interdiktih, ediktih, tožbenih formulah, poročstvih (*sponsiones*), stipulacijah (*stipulationes*), jamstvih (*satis acceptiones*) in ugovorih (*exceptiones* in *praescriptiones*) v tem municipiju sodi, začenja pravde, jih izvaja in opravlja; in naj bo to, kar ne bo storjeno proti temu zakonu in kar bo po tem zakonu dovoljeno, storjeno brez zvijačne prevare.

Pogl. 86

Rubrika. O izbiri sodnikov in objavi njihovih imen.⁴⁴ Duumvira, ki bosta v tem municipiju na podlagi javnega glasovanja predsedovala sodstvu, če bo eden od njiju odsoten ali se bo zgodilo kaj drugega, da te naloge ne bo mogel opraviti, potem naj drugi znotraj prvih petih dni, odkar bo začel predsedovati sodstvu, izbere izmed dekurionov ali konskriptov toliko sodnikov, kot se bo zdelo prav tistemu, ki bo upravljal to provinco, ki jim v tistem letu ne bo potrebno opravljati drugih dolžnosti; (in) izmed drugih meščanov – razen dekurionov ali konskriptov –, ki bodo svobodno rojeni, (toliko sodnikov), kot se bo zdelo prav tistemu, ki upravlja to provinco, ki ne bodo mlajši od 25 let in katerih premoženje ali premoženje njihovega očeta ali deda ali pradedu po očetovi strani ali očeta, v katerega hišni oblasti bodo, ni manjše od 5.000 sestercijev, ki jih bo ocenil kot najprimernejše in ki jih bo zaprisegel pred ne manj kot desetimi dekurioni ali konskripti, da bodo kot izbrani sodniki služili skupni blaginji meščanov, s tem da naj ne izbere nikogar, ki zaradi bolezni v tistem letu ne bo mogel opravljati sodniških dolžnosti ali je star 65 let ali več ali nekoga, ki bo edil ali kvestor, ali nekoga, ki bo odsoten zaradi državiških zadev, ali nekoga, ki bo odsoten zaradi javnih zadev tega municipija, ali nekoga, ki se v tej regiji zadržuje zaradi zvijačne prevare in zato v tistem letu ne bo mogel opravljati sodniškega dela, ali nekoga, ki bo v takem položaju, zaradi katerega ne bo mogel biti izvoljen med predpisano število dekurionov ali konskriptov ali biti eden izmed njih ali če ne bo v takem položaju in ne bo mogel biti izvoljen, ker ima sam, njegov oče, stari oče po očetovi strani ali praded po očetovi strani ali oče, v katerega hišni oblasti se bo nahajal, manj premoženja, kot je zahtevano, da bi bil izvoljen ali da bi lahko bil v predpisanem številu dekurionov ali konskriptov. Te (sodnike) naj duumvir po številu enakomerno razvrsti v tri dekurije.

43 O povezavi med pretorskim ediktom v Rimu in ediktom provincialnega namestnika (*praeses provinciae*) gl. Torrent Ruiz, »La conexión«.

44 Glede nastavitve sodnikov gl. Birks, »New light«.

Qui ita iudices lecti / discriptive erunt, ii eo anno iudices rerum privatarum / in eo municipio h(ac) l(ege) sunt, eorumque omnium is qui i(ure) d(icundo) p(raerit) /²⁰ praenomina nomina item patrum praenomina et ipso-/rum tribus cognomina in tabulis scripta apud tribunal / suum per omnes reliquos eius anni dies maiorem partem / cuiusque diei proposita habeto, ita uti d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint). Deque iis iu-/dicibus in eas res, [de] quibus rebus [r]ecuperatores dari non /²⁵ oportebit, iudicem arbitrum<ve> dato quem ex h(ac) l(ege) oportebit da-/ri addicto iudicare iubeto; neve quem alium iudicem neve / arbitrum dato neve iudi[ca]re iubeto invito alterutro aut, / si plures erunt, aliquo eorum inter quos quid ambigetur.

<LXXXVII>

R(ubrica). De iudicibus reiciendis dandis. /³⁰ Si inter duos quos inter de re privata lis controversiae erit / et de qua iudicem arbitrumve dari h(ac) l(ege) oporteb[is]t non conveni-/et quem iudicem arbitrumve habeant, is q[ui] iure dicendo pr-/aerit facito uti, reiectione{m} decuriarum facta, <ita> uti is qui ag[et] / petetve aut, si uterque aget petetve, is qui de maiore re aget mai-/³⁵ ioremve rem petet prior r[ei]ciat, ex ea decuria quae reliqua e-/rit alternos inter se reiciant, dum is qui aget petetve aut, si / uterque aget petetve, uter de maiore re aget maioremve rem / petet, prior ex imparibus <isque> quocum agetur aut a quo petetur / aut, si uterque aget petetve, qui de minore re aget minoremve /⁴⁰ rem petet, ex paribus prior reiciat, adeo dum ex iis unus relinqua-/n}tur; aut, si uter eorum reicere decurias iudicesve nol{]et, / quem adversarius eius ex propositis iudicibus iudicem arbi-/trumve habere volet; aut, si de aliquo municipe, qui proposi-/tus non sit neque Ilvir aut aedilis aut quaestor sit, inter eos /⁴⁵ conveniet, ut eum iudicem arbitrumve habeant, nisi si ei de / quo conveniet morbus causae erit quo minus rebus iudican-/dis operam dare possit aut is annorum LXV maior erit et / eam rem iudicare nol{]et, eum inter eos in eamque rem iudi-/cem arbitrumve dato addic<i>to iudicare iubeto. Qui ita datus /⁵⁰ addictus iudicareve iussus erit, is iudicato litem aestuma-/to. Quo-
dque {i}is hac lege iudicaverit litem aestumaverit, // *Plošča X, stolpec A* // it iustum ratumque esto.

Tisti, ki bodo na tak način izvoljeni za sodnike in razdeljeni (v dekurije), naj bodo v tistem letu sodniki v zasebnih pravnih v tem municipiju po tem zakonu. Tisti, ki bo predsedoval sodstvu, naj od vseh zapiše njihova prva imena (*praenomina*), rodovna imena, imena njihovih očetov, imena njihovih volilnih okrajev (*tribus*) in njihova dodatna imena (*cognomina*) na ploščo pri svojem tribunalu in jih naj javno objavi za vse preostale dneve leta in za večidel vsakega dne, tako da se jih bo dalo s tal pravilno prebrati. V pravnih o takih predmetih spora, v katerih ne smejo biti imenovani rekuperatorji, naj imenuje sodnika ali arbitra, ki ga bo potrebno imenovati po tem zakonu, in naj mu ukaže, da naj razsodi; za sodnika ali arbitra naj ne imenuje nikogar ali naj ne ukaže nikomur, da razsodi, proti volji katerekoli od obeh strank v postopku ali, če jih bo več, katerekoli med tistimi, med katerimi obstaja spor.

Pogl. 87

Rubrika. O zavrnitvi in imenovanju sodnikov. Če med dvema osebama, med katerima bo tekla pravda ali spor v zasebni zadevi in bo potrebno v tej pravdi po tem zakonu imenovati sodnika ali arbitra, ne pride do soglasja o tem, koga želita imeti za sodnika ali arbitra, potem naj tisti, ki bo predsedoval sodstvu, po zavrnitvi dekurij to izpelje tako, da bo tisti, ki bo tožil ali terjal, ali če bosta tožila ali terjala oba, tisti, ki bo tožil za večjo vrednost, ali terjal stvar, ki bo vredna več, zavrnil prvi, da bosta iz tiste dekurije, ki bo preostala, oba izmenoma zavrnila predlagane sodnike, dokler bo samo tisti, ki bo tožil ali terjal, ali, če bosta tožila ali terjala oba, potem tisti od obeh, ki bo tožil za večjo vrednost ali terjal izročitev več vredne stvari, iz neparnega števila navedenih imen zavrnil kot prvi in da bo tisti, proti kateremu bo vložena tožba ali od katerega se bo terjala izročitev neke stvari, ali če bosta tožila ali terjala oba, tisti, ki bo tožil za manjšo vrednost ali zahteval manj vredno stvar, iz parnega števila (našteti imen) zavrnil kot prvi, dokler od njih ne bo preostal samo eden; tisti, ki bo tožil za manjšo vrednost ali zahteval manj vredno stvar, iz parnega števila (našteti imen) zavrnil kot prvi, dokler od njih ne bo preostal samo eden; ali če eden od njiju ne bo hotel zavrniti dekurij ali sodnikov, potem naj tisti, ki bo predsedoval sodstvu, tistega, katerega bo želel njegov nasprotnik izmed predlaganih imeti za sodnika ali arbitra, med njima in v tej zadevi imenuje in določi za sodnika ali arbitra in mu ukaže, da naj v tej pravdi razsodi; ali če bo glede kakega meščana, ki ne bo predlagan niti ne bo duumvir ali edil ali kvestor, med njima obstajala enotnost o tem, da ga želita imeti za sodnika ali arbitra, razen če je bolezen razlog, da se ne bo mogel ukvarjati s pravdo ali če je starejši od 65 let ali če v tej zadevi noče soditi, med njima in v tej zadevi določi za sodnika ali arbitra in mu ukaže, da naj v tej pravdi razsodi. Oseba, ki bo na ta način imenovana, dodeljena ali ji bo ukazano, da naj razsodi, mora razsoditi in oceniti vrednost spora.⁴⁵ Kar bo po tem zakonu razsodil in kako bo ocenil vrednost spora, naj velja in učinkuje.

⁴⁵ To je t.i. *litis aestumatio*.

<LXXXVIII>

R(ubrica). De reciperatoribus reiiciendis sorte ducendis dandis. / Quaevis reciperatores dari oportebit, is qui i(ure) d(icundo) praerit ex / h(ac) l(ege) [ex iis qui in] iudic{i}um numero erunt, item eodemque /⁵ modo reiecti[s iudicib]us donec reliqui septem sint ex iis, aut / {item eodemque mod[o]} op<tio>ne data septem reciperatorum, / sive inter eos conveniet {et quibus} uti septem de iudic{i}um nu-/mero sorte duci reciperatores velint; ex his tot recipe-/ratores sorte ductos dato{s}, quod de quaque <re> reciperatores /¹⁰ dari h(ac) l(ege) oportebit, cogitoque eos uti cognoscant iudicent. / Qui ita reciperatores dati erunt, eorum de his rebus iudicatio / litisque aestuma[tio] esto. Quodque ii iudicaverint litem ae-/stumaverint, it [iu]stum ratumque esto.

<LXXXIX>

R(ubrica). De qui[bus rebu]s singuli iudices arbitrive et de /¹⁵ quibus re[cipe]ratores dentur et quod dentur. / Ilviri, qui in eo [municipi]o i(ure) d(icundo) praerunt de ea re quae HS (sestertium) ∞ (mille) minorisve / erit ita ut [nequ]e sponsio de maiore re quam HS (sestertiis) ∞ (mille) facta sit / fiatve, nequ[e p]raeiudicium maiorisve rei quam HS (sestertiis) ∞ (mille) futu-/rum sit, nequ[e div]idua, quo huic legi fraus fieret, fiat, fac-/²⁰ tave sit, neque [de] ea [re] de qua, si Romae ageretur, quantacum<que> esset, / reciperatores dari oporteret, iudicem arbitrumve da<n>to. / De ea re de qua, si Romae ageretur, quantacumque esset, re-/ciperatores dari oporteret, tot reciperatores da<n>to quod dar-/i oporteret {tot reciperatores dato quod dari oporteret} si /²⁵ [de] ea re Romae ageretur.

<LXXXX>

R(ubrica). De in tertium dando. / Quicumque in eo municipio Ilvir i(ure) d(icundo) p(raerit), per quos dies ex h(ac) l(ege) ibi / iudicia fieri licebit oportebit, in eos dies omnes in terti-/um dato. I<d>que proscriptum in eo loco, in quo ius dicet, maio-/³⁰ re parte cuiusque diei per omnes dies, per quos in tertium / dari debet, habeto ita ut d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint). Item si inter eos, inter / quos ambigetur, et iudicem, qui inter eos iudicare debe-/bit, in aliquem diem uti in tertium inter eos {iudicare de-/bebit in aliquem diem uti in tertium inter eos} detur conveniet, neque is di-/³⁵ es propter venerationem domus Augustae festus erit feriarumve nu-/mero propter eandem causam haberi debet, in eum diem intertertium inter / eos dato. Qui debuerit dare intertertium neque dederit, quive i<d> proscriptum / ex hac lege non habuerit sciens d(olo) m(alo), is in singulos dies, quibus debuerit / proscriptumve non habuerit, municipibus municipii Flavii Irni-/⁴⁰ tani HS(sestertia) ∞ (mille) d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae deque ea pecunia municipi{i} eius mu-/nicipii <q>ui volet, cuique per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.

Pogl. 88

Rubrika. O zavrnitvi, žrebu in imenovanju rekuperatorjev. Če bo potrebno v neki pravdi imenovati rekuperatorje, naj tisti, ki bo predsedoval sodstvu po tem zakonu izmed tistih, ki bodo predlagani za sodnike, imenuje toliko izžrebanih rekuperatorjev, kolikor jih mora biti po tem zakonu imenovanih; potem, na enak način, če je zavrjenih toliko sodnikov, da jih bo preostalo le še sedem ali na enak način po prosti izbiri sedem rekuperatorjev ali če obstaja med njimi (strankami v sporu) soglasje o tem, da se izmed predlaganih sodnikov izžreba sedem rekuperatorjev; imenuje naj toliko rekuperatorjev, kolikor jih je v kaki zadevi potrebno imenovati po tem zakonu, in naj jih pripravi do tega, da se bodo seznanili z zadevo in razsodili. Tisti, ki bodo imenovani za rekuperatorje, naj imajo pravico razsoditi in oceniti vrednost spora. Kakor bodo razsodili in kako bodo ocenili vrednost spora, naj velja in učinkuje.

Pogl. 89

Rubrika. V katerih pravnih naj se imenuje posamezne sodnike ali arbitre in v katerih rekuperatorje in koliko naj se jih imenuje. Duumviri, ki bodo v tem municipiju predsedovali sodstvu, naj določijo sodnika ali arbitra v pravdi, katere vrednost bo znašala 1.000 sestercijev ali manj, z omejitvijo, da ne sme biti za več kot 1.000 sestercijev sklenjena sponzija (poroštvo) ali da bo (sklenjena), da bi nastal prejudic za vrednost spora več kot 1.000 sestercijev, da ne gre za razdeljeno vrednost spora, s čemer bi se ta zakon zvijsko zaobšlo, se je ali se bo zaobšlo, v kateri bi bilo potrebno, če bi se tožilo v Rimu, kolikorkoli bi bila ocenjena vrednost spora, potrebno imenovati rekuperatorje. V pravdi, v kateri bi bilo potrebno, če bi se tožilo v Rimu in kolikorkoli bi bila ocenjena vrednost spora, imenovati rekuperatorje, naj imenuje toliko rekuperatorjev, kot bi jih bilo potrebno imenovati, če bi se v tej zadevi tožilo v Rimu.

Pogl. 90

Rubrika. Kako se dodeli *in tertium*. Kdorkoli bo v tem municipiju duumvir, ki bo predsedoval sodstvu, naj za tiste dni, na katere bo po tem zakonu dovoljeno in primerno izvajati pravde na sodišču, določi *in tertium*. To naj javno objavi na tistem mestu, kjer se bo sodilo, za večidel posameznega dneva in za vse dni, za katere mora določiti *in tertium* na tak način, da se bo dalo s tal pravilno prebrati. Poleg tega naj, če med strankami v sporu in sodnikom (*iudex*), ki mora razsoditi med njimi, obstaja soglasje, da se *in tertium* prestavi na kak drug dan, in če ta dan ni praznik zaradi čaščenja cesarske hiše in tudi ni iz istega razloga prištet med praznike, potem naj za ta dan dodeli *intertium* v pravdi med njimi. Tisti, ki mora določiti *intertium* in ga ne bo določil, in tisti, ki tega predpisa s hudobnim naklepom ne bo objavil za posamezne dni, kot bi moral v skladu s tem zakonom, naj meščanom flavijskega municipija Irni plača 1.000 sestercijev. Za ta denar in glede tega denarja naj ima vsak meščan tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pravico do tožbe, terjatve in zasledovanja.

<LXXXXXI>

R(ubrica). Quo iure in tertium denuntietur, dies diffindatur diffi-
 <s>susve sit, res iudicetur, lis iudici{i} damni sit, res in iudi-/cio esse desinat.
 /⁴⁵ Quacumque de re privata iudices arbitri in eo municipio da-/ti subditi
 addictivae h(ac) l(ege) erunt, is iudicibus arbitris<ve> et is, / quos inter ii
 iudices arbitrive dati subditi addictivae / h(ac) l(ege) erunt, de ea re interti-
 um adversario iudici arbitro-/ve in biduo proximo denuntiandi, diem dif-
 findendi, dies /⁵⁰ diffis<s>i iurandi, antequam iudicent, iudicandi litem aes-/
 tumandi, per quos dies et ubi ex h(ac) l(ege) licebit oportebit, et si / neque
 dies diffi<s>sus neque iudicatum fuerit, uti lis iudi-/ci arbitrove damni sit,
 et si intra it tempus, quod legis Iuli-/ae, quae de iudici<i>s privatis proxime
 lata est, kapite XII / // *Plošča X, stolpec B* // senatusve consultis [[det kaput]]
 ad it kaput legis pertine-/ntibus conpr<e>hensum est, iudicatum non sit, uti
 res in iudi-/cio non sit, siremps lex {r} [i]tque esto adque{m} uti esset si eam
 rem-/in urbe Roma praetor p(opuli) R(omani) inter cives Romanos iudicari
 iussisset /⁵ et de <e>a r(e), ex <quacumque> lege rogatione{m} quocumque
 plebis scito iudicia pri-/vata in urbe Roma fient, agi, fieri, denuntiari, diem
 diffin{den-}/di, diem diffis<s>um esse, iudicari, litem iudici damni esse,
 rem in / iudicio non esse oporteret, praeter quam quod per alios dies / et
 alio loco h(ac) l(ege) denuntiari, rem iudicari, diem diffindi opor-/¹⁰tebit.
 Itaque iis omnibus, de ea re et in eos dies in quos ex h(ac) l(ege) lice-/bit,
 denuntiandi intra it municipium et mille passus ab eo mu-/nicipio, aut ubi
 pacti erunt, diem diffi<n>dendi, iudicandi in foro / eius municipi aut ubi
 pacti erunt, dum intra fines eius municipi-/pi, utique ex <i>isdem causis dies
 diffinda{n}tur, diffissus sit, /¹⁵ utique, si neque diffissum e lege neque iudi-
 catum sit per quos di-/es quoque loco ex h(ac) l(ege) iudicari licebit opor-
 tebit, iudici arbitro<ve> / lis damni sit, utique, si intra it tempus quod supra
 conpr<e>hensum / est, iudicatum non sit, res in iudicio non sit, <siremps>
 ius <itque> esto <adque> uti <esse> si <praetor populi Romani inter> ci-
 ves Ro-/manos <iudicari> iussisse<t> ibique d(e) e(a) r(e) iudicium fieri
 oporteret ex {lege roga-/²⁰ tione plebisve scitis} quacumque lege rogatione
 quocumque / plebis scito iudicia <privata> in urbe Roma fieri oporteret,
 praeterquam / quod per alios dies et alio loco ex hac lege denuntiari, rem-/
 que iudicari, diemque diffindi oportebit. Quaeque ita acta / erunt ea iusta
 rataque sunt.

Pogl. 91

Rubrika. Po katerem pravu naj se objavi *in tertium*, naj se preloži dan razprave ali naj je preložen, naj se izreče sodba, naj pravda preide v škodo sodnika, naj zadeva preneha biti predmet pravde. Za katerokoli zasebno pravdo bodo v tem municipiju imenovani, zamenjani ali dodeljeni sodniki ali arbitri po tem zakonu, za te sodnike ali arbitre in za tiste, med katere bodo imenovani, dodeljeni ali zamenjani sodniki ali arbitri po tem zakonu: če bodo v tej pravdi o *intertiumu* obveščeni nasprotna stranka, sodnik ali arbiter, če narok potem ne bo prestavljen dva dni prej, če bo dana prisega, da je bil dan naroka prestavljen, če sodba potem ne bo izrečena, niti ne bo ocenjena vrednost na tiste dni in na tistem mestu, kjer bo to po tem zakonu dovoljeno in zapovedano; in če datum naroka ne bo prestavljen in ne bo izrečena sodba tako, da bo pravda v škodo sodnika ali arbitra, in če sodba ne bo izrečena znotraj tistega roka, ki je naveden v 12. poglavju *lex Iulia*, ki je bil pred kratkim izdan za zasebne spore (*iudicia privata*), ali v sklepih senata, ki se nanašajo na to poglavje zakona, če znotraj tega roka sodba ne bo izrečena, potem zadeva naj ne bo več predmet pravde: v vseh teh primerih naj velja isti zakon (*lex Iulia*) in naj se ravna enako, kot če bi pretor rimskega ljudstva ukazal, da naj se o tej zadevi razsodi v Rimu med rimskimi državljani in se zato v tej zadevi – po kateremkoli zakonu (*lex*) ali katerikoli *rogatio* ali po kateremkoli sklepu ljudske skupščine (*plebiscitum*) se v Rimu izvajajo pravde v zasebnih sporih –, predloži obtožnica, izvede pravda, določi dan naroka, preloži dan naroka, izreče sodba, pravda preide v škodo sodnika, zadeva ni več predmet pravde, ne glede na to, da je na druge dneve in na drugem mestu po tem zakonu možno, da se določi dan razprave, da se izreče sodba, da se prestavi dan naroka. V vseh teh primerih, če o tej zadevi in za tiste dni, za katere bo po tem zakonu dovoljeno določiti termin razprave, znotraj tega municipija in v krogu 1.000 korakov okrog tega municipija ali na mestu, o katerem se bodo sporazumeli, in če se iz istih vzrokov ne bo prestavilo termina naroka, da bi se izvedla razprava na forumu tega municipija ali na mestu, o katerem se bodo sporazumeli, dokler bo to znotraj meja tega municipija, in če ne bo prestavljen po zakonu (*lex Iulia*) niti ne bo izrečena sodba v primernem roku in na mestu, na katerem bo to dovoljeno in zapovedano po tem zakonu, da se razsodi, potem naj pravda preide v škodo sodnika ali arbitra; tako da, če v roku, ki je bil določen zgoraj, sodba ne bo izrečena, zadeva naj ne bo več predmet pravde; za vse te primere naj imajo isto pravico in naj se ravna enako, kot če bi pretor rimskega ljudstva ukazal razsoditi in bi se tam morala izvesti pravda po kateremkoli zakonu (*lex*) ali katerikoli *rogatio* ali kateremkoli sklepu ljudske skupščine (*plebiscitum*) je v Rimu dovoljeno, da se izvajajo pravde, ne glede na to, da je na druge dni in na drugem mestu po tem zakonu dovoljeno, da se določi dan razprave in da se o zadevi izreče sodba in da se prestavi dan naroka. Kar se bo izvedlo na tak način, naj velja in učinkuje.

<LXXXXII>

R(ubrica). Quibus diebus res ne iudicentur et in quos in tertium /²⁵ ne detur. / Ne quis <qui> in eo municipio i(ure) d(icundo) p(raerit) is diebus iudicem arbitrum recipera-/ tores rem privatam iudicare sinito, neve in eos dies in terti-/um dato, quos dies propter venerationem domus Augustae festos /³⁰ feriarumve numero esse haberique o<p>ortet oportebit, quibusque di-/ ebus ex decurionum conscriptorumve decreto spectacula in <e>o{m} / municipio edentur, epulum au<t> vesceratio municipibus aut ce-/na decurionibus conscriptisve municipum impensa dabitur, qui-/busque diebus comitia in eo municipio erunt i<i>que dies h(ac) l(ege) con-/³⁵ stituti erunt per quos messis et vindemiae causa re<s> pro<l>atae / sint, nisi si iudex arbiterve aut recipatores et quorum res / agetur omnes dum d(e) e(a) r(e) agi volent, neque is dies erit quem prop-/ter venerationem domus Augustae festum feriarumve nume-/ro esse haberive oportebit. Neve quis iudex neve arbiter neve /⁴⁰ recipator per eos dies, quibus s(upra) s(criptum) est, rem privatam iudicato / neve litem aestumato neve per eos dies operam iudicandi cau-/sa dato neve sententiam iudicandi causa dicito, nisi si iudex / a<r>biterve iudex / a<r>biterve aut recipatores et quorum res agetur omnes dum / d(e) e(a) r(e) agi volent, neque is dies erit quem propter venerationem /⁴⁵ domus Augustae festum feriarumve numero esse haberique / oportebit. Neve quis in eos dies adversario in tertium iudici ar-/bitro<ve> in biduo proximo iudicandi causa denunciato, nisi si iu-/dex arbiterve et quorum res agetur omnes tum de e(a) r(e) agi / volent, neve is dies erit quem propter venerationem domus / Aug(ustae) festum feriarumve numero esse haberive oportebit. / Quod a<d>versus ea factum erit it ratum ne esto.

<LXXXXIII>

R(ubrica) De iure municipum. / Quibus de rebus in h(ac) l(ege) nominatim cautum{ve} scriptum<ve> / non est, quo iure inter se municipes municipi Flavi /⁵⁵ Irnitani agant, de iis rebus omnibus ii inter se<eo i>ure / // *Plošča X, stolpec C* // agunto, quo cives Romani inter se iure civili / agunt agent. Quod adversus h(anc) l(egem) non fiat quod-/que ita actum gestum comprehensumque erit id / ius ratumque esto.

<LXXXXIV>

/⁵ R(ubrica). De incolis. / Huic legi uti municipes parere debebunt, ita eius /⁷ municipi incolae parento.

Pogl. 92

Rubrika. Na katere dni naj se pravde ne obravnavajo pred sodiščem in na katere dneve naj se ne dodeli *in tertium*. Tisti, ki bo v tem municipiju predsedoval sodstvu, naj ne dopusti, da bi sodniki, arbitri ali rekuperatorji pred sodiščem razsojali v zasebnih pravnih na tiste dni niti da bi na tiste dni dodelili *in tertium*, ki so ali bodo zaradi čaščenja cesarske hiše prazniki in se prištevajo ali se bodo morali prišteti med praznike; prav tako ne na tiste dni, na katere bodo po sklepu dekurionov ali konskriptov izvedene javne predstave, praznične pojedine, pojedine meščanov ali pojedine dekurionov ali konskriptov na stroške meščanov municipija; prav tako ne na tiste dni, na katere bodo izpeljani zbori meščanov tega municipija, in ne na tiste dni, za katere je po tem zakonu določeno, da se zaradi žetve in trgatve prestavi javne posle, ne glede na to, če bodo sodnik, arbiter ali rekuperatorji in tisti, katerih zadeva se obravnava, če bodo vsi ti želeli, da se zadeva obravnava pred sodiščem, in da ta dan ne bo praznik zaradi počastitve cesarske hiše in ga ne bo potrebno šteti med praznike. Noben sodnik, arbiter ali rekuperator naj na te dni, ki so zgoraj navedeni, ne razsoja v privatnih zadevah, ne ocenjuje vrednosti spora, ne stori na te dni česar koli v korist pravde niti ne izreka svojega mnenja o pravdi, ne glede na to, ali bodo sodnik, arbiter ali rekuperatorji in tisti, katerih zadeva se bo obravnavala, želeli, da se zadeva obravnava pred sodiščem, in ta dan ne bo praznik zaradi počastitve cesarske hiše in ga ne bo potrebno šteti med praznike. Nihče naj v tistih dneh ne sporoča *in tertium* nasprotniku v sporu, sodniku ali arbitru v teku dveh naslednjih dni (po njegovi razglasitvi) zaradi sojenja, ne glede na to, če bodo sodnik, arbiter ali rekuperatorji in tisti, katerih zadeva se bo obravnavala, želeli, da se zadeva obravnava pred sodiščem, in ta dan ne bo praznik zaradi počastitve cesarske hiše in ga ne bo potrebno šteti med praznike. Kar bo storjeno v nasprotju s tem, naj ne velja.

Pogl. 93

Rubrika. O pravu meščanov municipija. V tem zakonu ni izrecno določeno ali zapisano, po katerem pravu se bodo ravnali meščani flavijskega municipija Irni v medsebojnih pravnih. V vseh teh medsebojnih zadevah naj se ravnajo po tistem pravu, po katerem se ravnajo rimski državljani in se bodo ravnali v medsebojnih postopkih po civilnem pravu (*ius civile*). Kar ne bo storjeno proti temu zakonu in kar ni bilo storjeno tako in kar bo storjeno brez zvičajne prevare, naj velja in učinkuje.

Pogl. 94

Rubrika. O prebivalcih. Tako kot morajo biti podvrženi temu zakonu meščani municipija, tako mu morajo biti podvrženi tudi drugi prebivalci tega municipija.

<LXXXXV>

R(ubrica). De lege in aes incidenda. / Qui Ilvir{i} in eo municipio iure d(icundo) p(raerit), facito uti haec lex primo quo-/que tempore in aes incidatur et in loco celeberrimo eius mu-/¹⁰ nicipii figatur ita ut d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossit).

<LXXXXVI>

R(ubrica). Sanctio. / Quod quemque ex h(ac) l(ege) facere oportebit, facito, neque adversus hanc <legem> / sciens d(olo) m(alo) facito quove huic legi fraus fiat. Quod adversus ea / factum erit quove huic legi fraus fiat, it ratum ne esto, isque / qui adversus ea fecerit sciens d(olo) m(alo) fraude<m>ve huic legi feceri[t] /¹⁵ in res singulas HS(sestertium) C millia nummum municipibus municipi / Flavi Irnitani d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae deque ea pecunia / municipi{i} eius municipii qui volet, quique per h(anc) l(egem) licebit, / actio petitio persecutio esto.

<LXXXXVII>

R(ubrica). Ut in liberos libertas civitatem Romanam consecu-/²⁰ tos consecutas per honores liberorum suorum aut / virorum patroni it ius habeant, quod antea habu-/erunt. / Qui libertini quaeve libertinae ex h(ac) l(ege) per honores liberto-/rum suorum aut virorum civitatem Romanam consecuti /²⁵ consecutae erunt, in eos eas inque bona eorum earum is qui eos / manumiserint, si non et ipsi civitatem Romanam conse-/cuti erunt, idem ius esto quod fuisset si ei eae cives Romani / Romanae facti factae non essent. Si civitatem Romanam pa-/troni patronae consecuti consecutae erunt, idem iuris in [eos] /³⁰ liberos easque libertas inque bona eorum earum esto, quod / esset si a civibus Romanis manumissi {manumissa} manumis-/sae essent.

Conubia comprehensa quaedam lege lati scio; et / postea aliqua sicu<ti> sollicitudo vestra indi-/³⁵ cat parum considerate coisse, quibus in prae-/teritum veniam do, in futurum exigo me-/mineritis legis, cum iam omnes indulgentiae partes consumatae sint.

Litterae datae IIII idus Apriles C<i>rceis reci-/⁴⁰ tata V idus Domitianas. / Anno M(ani) Acili Glabronis et M(arci) Vlpi Traiani co(n)s(ulum).

Faciendum curaverunt L(ucius) Caecilius Optatus / Ilvir et Caecilius Montanus legatus.

Pogl. 95

Rubrika. O zapisu zakona v bron. Tisti duumvir, ki bo v tem municipiju predsedoval sodstvu, naj poskrbi za to, da bo ta zakon ob prvi priložnosti vklešan v bron in postavljen na najbolj obiskano mesto tega municipija tako, da se ga bo dalo s tal pravilno prebrati.

Pogl. 96

Rubrika. Sankcija. Kar bo moral nekdo storiti po tem zakonu, naj stori in naj ne ravna zavestno v nasprotju s tem zakonom s hudobnim naklepom ali na tak način, da bo ta zakon zaobšel. Kar bo storjeno v nasprotju s tem ali na tak način, da se bo ta za zakon zaobšlo, naj ne velja. Tistega, ki bo ravnal zavestno v nasprotju s tem zakonom, s hudobnim naklepom ali tako, da bo ta zakon zaobšel, naj se v vsakem posameznem primeru obsodi na plačilo 100.000 sestercijev meščanom flavijskega municipija Irni. Zaradi tega denarja in kar zadeva ta denar, naj tistemu meščanu tega municipija, ki bo to želel in mu bo to po tem zakonu dovoljeno, pripada pravica do tožbe, terjatve in zasledovanja.

Pogl. 97

Rubrika. Da naj imajo nad osvobojenici in osvobojenkami, ki bodo pridobili rimsko državljanstvo zaradi častnih služb svojih otrok ali mož, patroni isto pravico, kot so jo imeli prej. Nad osvobojenici ali osvobojenkami, ki bodo rimsko državljanstvo prejeli po tem zakonu na podlagi častnih služb svojih otrok ali zakoncev, nad njimi in nad njihovo lastnino naj imajo tisti, ki jih bodo osvobodili, tudi če sami ne bodo prejeli rimskega državljanstva, isto pravico, kot bi jo imeli, če oni ali one ne bi postali rimski državljani ali državljanke. Če bodo patroni ali patrone prejeli ali prejele rimsko državljanstvo, naj imajo nad osvobojenici ali osvobojenkami in njihovo lastnino isto pravico, kot bi jo imeli, če bi bili osvobojeni s strani rimskih državljanov.

(Pismo cesarja Domicijana)

Zelo dobro vem, da so nekatere vrste porok dovoljene z zakonom in da so bile pozneje, kot kaže vaša skrb, nekatere sklenjene z manj premisleka. Tem podeljujem za nazaj oprostitev, v prihodnje pa zahtevam, da upoštevate zakon, ker so izkoriščeni že vsi vidiki moje strpnosti.

Pismo dano 9. aprila (četrti dan pred aprilskimi idami) v Circejih, prebrano 10. oktobra (peti dan pred idami Domicijanovega meseca) v letu, ko sta bila konzula Manij Acilij Glabrion in Mark Ulpij Trajan (91 po Kr.).

Za pripravo zapisa (v bronaste plošče) sta poskrbela duumvir Kamil Optat in poslanec Kajkilij Montan.

Milan Lovenjak
Univerza v Ljubljani
milan.lovenjak@ff.uni-lj.si

LITERATURA

- Berger, Adolf. »Encyclopedic Dictionary of Roman law«. *Transactions of the American Philosophical Society* 43.2 (1953): 331–808.
- Birks, Peter. »New light on the roman legal system: the appointment of judges«. *Cambridge Law Journal* 47.1 (marec 1988): 36–60.
- Bruun, Christer. »Roman Government and Administration.« V: *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, ur. Christer Bruun in Jonathan Edmondson, 274–298. New York: Oxford University Press, 2014.
- Caballos Rufino, Antonio. *El nuevo bronce de Osuna y la política colonizadora romana*. Sevilla: Universidad, 2006.
- Caballos Rufino, Antonio. »Publicación de documentos públicos en las ciudades del Occidente romano: el ejemplo de la Bética.« V: *Selbstdarstellung und Kommunikation: die Veröffentlichung staatlicher Urkunden auf Stein und Bronze in der römischen Welt*; Internationales Kolloquium an der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik in München (1. bis 3. Juli 2006), izd. Rudolf Haensch. Vestigia, Bd. 61, 131–172. München: Verlag C. H. Beck, 2009.
- Crawford, Michael H. »Roman Towns and Their Charters: Legislation and Experience.« *Proceedings of the British Academy* 86 (1995): 421–430.
- Crawford, Michael H. (ur.). *Roman Statutes*. Vol. I-II. Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement, 64. London: Institute of Classical Studies, 1996.
- Eck, Werner. »The *leges municipales* as a Means of Legal and Social Romanization of the Provinces of the Roman Empire.« V: *Law in the Roman Provinces*; ur. Kimberley Czajkowski in Bededict Eckhardt. Oxford Studies in Roman Society and Law, 315–331. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- Fernández Gómez, F. in Del Amo y de la Hera, M. *La lex Irnitana y su contexto arqueológico*. Sevilla: Museo arqueológico de Marchena, 1990.
- González, Julián. »The Lex Irnitana: A new copy of the flavian municipal law«. *Journal of Roman Studies* 76 (1986): 147–243.
- González, Julián. *Epigrafía Jurídica de la Bética*. Hispania Antigua Serie Historica, 2. Roma: L'Erma di Bretschneider, 2008.
- Kaser, Max in Karl Hackl. *Das römische Zivilprozessrecht*. Handbuch der Altertumswissenschaft, 10. Abt., 3. Teil., 4. Bd. Rechtsgeschichte des Altertums, 3. Teil., 4. Band. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996
- Kranjc, Janez. *Rimsko pravo*. Zbirka Pravna obzorja. Vel. form., 7. 3. izdaja. Ljubljana: IUS Software, GV Založba, 2017.
- Kunkel, Wolfgang. *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik. Zweiter Abschnitt: Die Magistratur*. Von Wolfgang Kunkel und Roland Wittmann. Handbuch der Altertumswissenschaft 10. Abt., 3. Teil., 2. Band., 2. Abschnitt. Rechtsgeschichte des Altertums, 3. Teil, 2. Band, 2. Abschnitt. München: Verlag C.H. Beck, 1995.

- Lamberti, Francesca. »*Tabulae Irnitanae*.« *Municipalit  e »ius Romanorum*. Pubblicazioni del Dipartimento di Diritto romano e Storia della scienza romanistica dell'Universit  degli studi di Napoli »Federico II«, VI. Napoli: Casa editrice dott. Eugenio Jovene, 1993.
- Lamberti, Francesca. »La 'maggiore et ' della »Lex Irnitana«. Un bilancio di diciotto anni di studi«. *Minima Epigraphica* III.4 (1998): 237–256.
- Langhammer, Walter. *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus Municipales und der Decuriones in der  bergangphase der Städte von sich selbstverwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des spätantiken Zwangstaates (2.–4. Jahrhundert der römischen Kaiserzeit)*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1973.
- Lovenjak, Milan. »*Senatus consultum de Cn. Pisone patre* (CIL II², 5.900) in Tacitov opis procesa proti Gneju Pizonu.« *Keria. Studia Latina et Graeca* 18.2 (2016): 47–78.
- Metzger, Ernest. »Agree to Disagree: Local Jurisdiction in the lex Irnitana.« V: *Judge and Jurist: Essays in Memory of Lord Rodger of Earlsferry*, ur. A. Burrows, D. Johnston, R. Zimmermann, 207–225. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Mommsen, Theodor. »Die Stadtrechte der latinischen Gemeinden Salpensa und Malaca in der Provinz Baetica.« *Abhandlungen der königlichen sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig* 3 (1855): 363–507.
- Nörr, Dieter. »Lex Irnitana c. 84 IXB 9-10: 'neque pro socio aut fiduciae aut mandati quod dolo malo factum esse dicatur'«. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 124 (2007): 1–24.
- Peluso, Maria Lucia. »Die sponsio in probrum facta im Jurisdiktionskatalog der Lex Irnitana«. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung f r Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 120 (2003): 42–60.
- Rodger, Alan. »The Jurisdiction of local Magistrates: Chapter 84 of the Lex Irnitana«. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 84 (1990): 147–161.
- Rodger, Alan. »The Lex Irnitana and procedure in the civil courts«. *Journal of Roman Studies* 81 (1991): 74–90.
- Roselaar, Saskia T. »Local Administration.« V: *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, ur. Paul J. du Plessis, Clifford Ando in Kaius Tori, 124–135. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Rowe, Gregory. »The Roman State: Laws, Lawmaking, and Legal Documents.« V: *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, ur. Christer Bruun in Jonathan Edmondson, 299–318. New York: Oxford University Press, 2014.
- Sánchez Collado, Elena. »La cura urbis edilicia según la legislación municipal Hispana: lex Irnitana, capitulo XIX.« *Revista Internacional de Derecho Romano (RIDROM)* 11 (2013): 436–467.
- Spitzl, Thomas. *Lex municipii Malacitani*. Vestigia, Bd. 36. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1984.
- Torrent Ruiz, Armando José. »La conexi n edicta praetoria-edictum provinciale en la Lex Irnitana, cap. 85«. *Revista Internacional de Derecho Romano (RIDROM)* 14 (2015): 297–342.
- Wieacker, Franz. *Römische Rechtsgeschichte. Die Jurisprudenz vom frühen Principat bis zum Ausgang der Antike im weströmischen Reich und die oströmische Rechtswissenschaft bis zur justinianischen Gesetzgebung. Ein Fragment*. Aus dem Nachlass von Franz Wieacker herausgegeben von Joseph Georg Wolf. Handbuch der Altertumswissenschaft. München: Verlag C.H. Beck, 2006.

- Wolf, Joseph Georg. *Die Lex Irnitana. Ein römisches Stadtrecht aus Spanien*. Lateinisch und deutsch. Herausgegeben, eingeleitet und übersetzt von Joseph Georg Wolf. Texte zur Forschung, Bd. 101. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2011.
- Wolf, Joseph Georg. »Intertium – und kein Ende?« V: *Lex Irnitana. Gesammelte Aufsätze*. Freiburger Rechtsgeschichtliche Abhandlungen. Neue Folge. Bd. 66, 41–75. Berlin: Duncker & Humblot, 2012.
- Zecchini, Giuseppe. »Plinio il Vecchio e la lex Flavia municipalis«. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 84 (1990): 139–146.

ZUSAMMENFASSUNG

Lex Irnitana – das flavische Munizipalgesetz

Die antike Stadt Irni liegt im Süden der spanischen Provinz Sevilla in der heute unbewohnten Gegend auf dem Berg Molino del Postero, etwa 5 km südwestlich von El Saucejo. Im Frühjahr 1981 wurden dort sechs beschriftete Bronzetafeln mit dem Text des Munizipalgesetzes von Irni von illegalen Sondengängern entdeckt. Die Tafeln wurden bald auf dem Schwarzmarkt verkauft, konnten aber von den Behörden auffindig gemacht werden und kamen dann in den Besitz des Archäologischen Museum in Sevilla.

Der Text der *Lex Irnitana* wurde auf zehn Bronzetafeln (zu je 91 x 57 cm) eingraviert. Von diesen zehn wurden die Tafeln III, V, VII, VIII, IX und X im Jahr 1981 entdeckt, im Folgejahr bei archäologischen Ausgrabungen noch die Fragmente von Tafel II mit einem Teil von Kap. 18. Bereits 1851 wurden in Malaga Teile des Gesetzes über die Erteilung der flavischen Stadtrechte an Salpensa (heut. Facialzar bei Utrera) und Malaca (heut. Malaga) entdeckt, die mit den entsprechenden Kapiteln der *Lex Irnitana* fast deckungsgleich sind. Daraus ist zu erschließen, dass alle drei der gleichen Vorlage folgen. Von den insgesamt 97 sind somit 73 Kapitel, also etwa drei Viertel des flavischen Munizipalgesetzes bekannt. Die auftretenden Unstimmigkeiten beschränken sich nur auf quantitative Vorschriften, beispielsweise in Bezug auf die Obergrenze des Streitwerts, die noch in der Zuständigkeit der lokalen Gerichtsbarkeit lag.

Nach Plinius d. Ä. gewährte Kaiser Vespasian, angeblich 73 oder 74, ganz Spanien das latinische Recht (*ius Latii*). Inwieweit und in welcher Weise dies tatsächlich stattfand, ist nicht ganz klar; die Umsetzung des kaiserlichen Erlasses hat sich aber wohl länger hingezogen. Einige Städte wurden nämlich schon vor dem Jahr 78 zu Munizipien (z. B. Salpensa und Hispalis), einige in den frühen 80er Jahren, andere aber erst viel später. Wie aus dem Schlusstext der *Lex Irnitana* hervorgeht, erhielt die Stadt Irni ihre Rechtsform in der ersten Hälfte der 90er Jahre und zwar nach dem 10. Oktober 91, als der Brief des Domitian dort verlesen wurde, und vor dem 18. September 96, dem Todestag Domitians, da er im Gesetz noch als amtierender Kaiser genannt wird.

Das Gesetz von Irni (*Lex Irnitana*) folgt einem klaren Konzept: die einzelnen Kapitel behandeln die Bestimmungen über die Volksversammlung, die Magistraturen, den Stadtrat und seine Mitglieder (*decuriones*), über die Wahlen, die Verwaltung, die Finanzen, die Gerichtsbarkeit und die Bestellung der Richter. Wie alle bekannten Munizipalgesetze wurde auch das flavische der alten römischen Verfassung nachgebildet, mit einer Volksversammlung, einem Stadtrat und jährlich gewählten Beamten.

Die Versammlung der Bürger (*comitia*) war offensichtlich Gegenstand der ersten Kapitel des Gesetzes, die nicht erhalten sind. Den Bestimmungen in späteren Kapiteln ist jedoch zu entnehmen, dass sie wie die ältesten römischen Komitien (*comitia centuriata*) in Kurien unterteilt wurden und nach Kurien abstimmten. Die Einrichtung der Kurien musste innerhalb der vorgeschriebenen Frist von 90 Tagen nach Erteilung des Stadtrechts durch die obersten Beamten (*duumviri*) erfolgen.

Die Komitien waren für die Wahl und Nachwahl von Magistraten zuständig. Wahlkomitien wurden jeweils vom älteren Duumvir einberufen und geleitet. Nur diejenigen Kandidaten, die von ihm nach Überprüfung ihrer Eignung nominiert wurden, d. h. wenn sie alle formalen Bedingungen erfüllten, konnten gewählt werden. Auf seine Initiative hin versammelten sich die Kurien, stimmten gleichzeitig ab und teilten die Ergebnisse der Wahl dem Wahlleiter mit. Sobald ein Kandidat die erforderliche Mehrheit der Kurien erreicht hatte, wurde die Zählung abgebrochen und seine Wahl als Duumvir, Ädil oder Quästor bekannt gegeben. Vom Duumvir bestimmte Kandidaten konnten einen weiteren Kandidaten und diese ebenfalls je einen weiteren nominieren. Zum Zeitpunkt der Wahl präsentierte der Duumvir all diese Kandidaten so, als ob sie sich innerhalb der Bewerbungsfrist beworben hätten, und es spielte dabei keine Rolle, ob die Kandidatur freiwillig geschah oder erzwungen wurde. Eine erzwungene Kandidatur konnte vom Betroffenen nicht ausgeschlagen werden und auch kein Amt, in das er gewählt wurde. Wenn jemand zum Duumvir, Ädil oder Quästor gewählt wurde, erwarb er nach Ende seines Dienstes die römische Staatsbürgerschaft (*civitas Romana*) nicht nur für sich selbst, sondern auch für seine Eltern, seine Frau, seine ehelichen Kinder und die Kinder seiner Söhne.

Für den Stadtrat von Irni waren 63 Mitglieder vorgesehen. Diese Anzahl wurde nicht erst durch dieses Stadtgesetz eingeführt, sondern galt in Irni schon früher. Wir erfahren in den erhaltenen Kapiteln der *lex Irnitana* nichts über die Zusammensetzung des Stadtrats (*ordo* oder *decuriones*), der die wichtigste Institution der Stadt war; höchstwahrscheinlich war dies irgendwo in den verlorenen Teilen des Gesetzes geregelt. Der Rat wurde jährlich durch Kooptation ergänzt und Ratsmitglied (*decurio*) konnte jeder Bürger von Irni werden, der frei geboren und (zumindest) 25 Jahre alt war und über ein Mindestvermögen von 5.000 Sesterzen verfügte. Die Befugnisse des Rates waren sehr weit gefasst: es muss also zu vielen Anfragen an den Stadtrat gekommen sein, die einer Entscheidung bedurften. Die Sitzungen des Rates wurden von den Duumvirn einberufen, die sie auch nach den gesetzlichen Vorschriften leiteten. Zu Beginn des offiziellen Jahres musste der Stadtrat das Geld für die Kultusangelegenheiten, Spiele und öffentliche Veranstaltungen genehmigen, und die Tage bestimmen, an denen amtliche und gerichtliche Tätigkeiten zu unterbleiben hatten. Der Stadtrat traf weiters Beschlüsse über die Anstellung von Stadtschreibern, die die Archive und Geschäftsbücher verwalteten, über ihre Vergütung und andere Dienstleistungen. In Ausnahmefällen fungierte der Stadtrat auch als Gericht, wenn ein von der Stadt verklagter Bürger (*municeps*) oder ein anderer Bewohner der Stadt (*incola*) einen solchen Wunsch äußerte. Für die meisten Entscheidungen des Stadtrats war die Anwesenheit von zwei Dritteln seiner Mitglieder gesetzlich vorgeschrieben, für viele Entscheidungen eine Zweidrittelmehrheit der abgegebenen Stimmen. Normalerweise wurde über die Beschlüsse des Rates mit Stimmtäfelchen (*per tabellam*) abgestimmt und bei Gerichtsverfahren unter Eid.

Neben den Kapiteln 18, 19 und 20, die speziell den Duumvirn, Ädilen und Quästoren gewidmet sind, wird auch in den anderen Kapiteln des Stadtgesetzes auf die Magistrate, auf deren Kompetenzen und Pflichten, insbesondere der Duumvirn, eingegangen.

Die Ädilen waren als zweithöchste Magistrate verantwortlich für die Getreideversorgung, für den Zustand von Bädern und Kloaken, sowie für Ordnung und Frieden in der Stadt. Sie kontrollierten Tempel, Kultstätten und Märkte, konnten Bußgelder verhängen und auch die Gerichtsbarkeit in kleineren Fällen ausüben. Die Quästoren verwalteten die öffentlichen Finanzen und leisteten genehmigte Zahlungen, zum Beispiel für Spiele oder sakrale Zwecke.

Obwohl das Kapitel über die Befugnisse und Pflichten der Duumvirn nur teilweise erhalten ist (Kapitel 18), sind diese recht gut aufgrund der anderen Kapitel des Stadtgesetzes bekannt. So wurden sie unter anderem damit beauftragt, die Volksversammlung und den Stadtrat einzuberufen, Kandidaten für einzelne Dienstleistungen zu stellen, dem Stadtrat Aufgaben zur Prüfung zuzuweisen usw. Als oberste Amtsträger der Stadt konnte jeder von ihnen jede Handlung seines Kollegen oder untergeordneten Magistraten durch ein *Veto* verhindern. Die wichtigste Aufgabe der Duumvirn war die Ausübung der Gerichtsbarkeit: demzufolge wurden sie auch als *duumviri, qui iuri praesunt* oder *duumviri iure dicundo* bezeichnet. Ihnen stand nur die Zivilgerichtsbarkeit zu, da Strafrechtsangelegenheiten ausschließlich dem Statthalter oblagen. Die eigenständige Gerichtsbarkeit galt als wahres Kriterium der städtischen Autonomie und nimmt in der *Lex Irnitana* mit neun Kapiteln mehr Raum ein als jeder andere Bereich: die betreffenden Kapitel 84 bis 92 füllen vier von dreissig Spalten mit 217 Zeilen. Was das materielle Recht anbelangt, so verweist das Gesetz auf ein Edikt des Statthalters und auf einen Pauschalbetrag für römische Zivilpersonen.

Jene Gerichtsverfahren, für welche die Duumvirn gesetzlich zuständig waren, mögen (inhaltlich) sehr unterschiedlich gewesen sein, betrafen jedoch relativ geringe Streitwerte. Die Obergrenze für einen Streitwert, wo noch die Magistrate der Stadt zuständig waren, lag bei 1.000 Sesterzen. Diese Grenze war absolut und konnte auch mit Zustimmung beider Parteien nicht überschritten werden. Klagen, deren Wert diese Schwelle überschritt, waren stets Sache des Statthalters. Das Gesetz verpflichtete die Duumvirn auch, das Jurisdiktionsedikt des Statthalters öffentlich bekannt zu geben, nämlich eine Liste aller verfügbaren Rechtsentscheide mit Bezug auf die lokale Jurisdiktion. Diese sollte den ganzen Tag oder den größten Teil des Tages an leicht zugänglicher Stelle bekannt gemacht werden.

Das Gesetz regelt ferner die Aufstellung und Veröffentlichung der Richterliste sowie die Auswahl und Ernennung eines Richters aus dieser Liste für einen Prozess durch den Duumvirn. Laut Gesetz mußten die Duumvirn innerhalb von fünf Tagen nach ihrem Amtsantritt eine Richterliste erstellen und auf Holztafeln vor dem Gericht bekanntgeben, damit sie für alle einsehbar war.

IZVLEČEK

V članku je obravnavan zakon o podelitvi mestnih pravic flavijskemu municipiju Irni (t.i. *lex Irnitana*) v današnji španski provinci Sevilli. Besedilo poznamo po zaslugi šestih bronastih plošč odkritih leta 1981 na lokaciji antičnega mesta, deli drugih dveh mestnih pravic Salpenze in Malake, ki se deloma prekrivajo z ohranjenimi poglavji *lex Irnitana*, pa kažejo, da vse tri sledijo istemu krovnemu zakonu iz obdobja flavijskih cesarjev. Po zaslugi navedenih kopij poznamo približno tri četrtine celotnega besedila, oz. 73 od 97 poglavij. Besedilo posameznih poglavij zakona govori o magistraturah, volitvah, mestnem svetu, ki je štel v Irni 63 članov, upravnih in finančnih zadevah, sodstvu, izbiri sodnikov v civilnih procesih idr. Sodstvo je veljalo za pravi kriterij mestne avtonomije in kot tako zavzema z poglavji od 84 do 92 več prostora kot katerokoli drugo področje.

Ključne besede: rimska zgodovina, rimsko pravo, epigrafika, mestni zakoni, lokalna uprava, Lex Irnitana

ABSTRACT

Lex Irnitana - The Flavian Municipal Law

The article deals with the statute of the *Municipium Flavium Irnitatum* in the modern province of Seville in southern Spain, which is known by the six bronze plates discovered in 1981. The text of the *Lex Irnitana* and of two other municipal statutes of the ancient Salpensa and Malaca, which largely overlap with the surviving chapters of the *lex Irnitana*, shows that all three followed the same law. Of the 97 chapters of the Flavian municipal law, 73 are known. The missing initial sections probably related to the formation of the assembly (*contio*) and the City Council. The surviving chapters deal with local magistrates, different types of elections, administrative and financial matters, local jurisdiction, the selection of judges, civil proceedings etc. The local jurisdiction was considered the real criterion of autonomy and, as such, with chapters 84 to 92, it occupies more space than any other area.

Keywords: Roman history, Roman law, epigraphy, Roman city-laws, local administration, Lex Irnitana

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.97-136>

Ana Bembič

Podoba Julijana Odpadnika v zgodovinopisju Amijana Marcelina

UVOD

Julijan Odpadnik, znan kot zadnji poganski cesar, je bil pogosto portretiran v literarnih delih (najdemo ga v srednjeveških legendah, kasneje so o njem pisali Lorenzo de' Medici, Alfred de Vigny, Henrik Ibsen, Anatole France, Nikos Kazantzakis, Gore Vidal in mnogi drugi). Nad njim so se navduševali razsvetljenci, npr. Voltaire in Diderot. S svojim prizadevanjem ne le za ohranjanje poganstva, temveč za njegovo obnovev, je lik, ki vznemirja domišljijo, njegov boj pa spominja na tistega, ki ga je Don Kihot bil z mlino na veter. Poganstvo je namreč že izgubilo moč in vpliv, medtem ko se je krščanstvo iz dneva v dan krepilo: če je že imelo resnega nasprotnika, so bila to notranja razhajanja, ne pa poganski kult. Moč je začelo pridobivati, ko je oblast nad imperijem prevzel Konstantin. Po vladavini njegovih sinov pa je nepričakovano zavladal Julijan, vladar filozof (to je vsaj skušal biti), ki je želel obrniti kolo zgodovine nazaj. Doba njegovega vladanja je bila prekratka, da bi za seboj zapustil kaj zares pomembnega za zgodovino. Tako se nam kaže le kot kuriozitet, zanimivost, romantična podoba posameznika, ki se spopada z družbo in časom, a je njegova bitka že vnaprej izgubljena in nesmiselna.

Seveda pa Julijana v prejšnjih obdobjih niso videli v tako romantičnih barvah. Kristjani so v njem videli hudiča, ali vsaj nekoga, ki je sklenil pogodbo s hudičem. V mnogih legendah ga srečamo kakor poosebljeno zlo.

Na naše dojemanje Julijana kot zgodovinske osebe je najbolj vplival Gregor iz Nazianza, ki mu je podelil ime Julijan Odpadnik oz. Julijan Apostata, s čimer je poudarjal njegov prelom s krščanstvom (*Govori* 5.38). To ime si je utrla pot v zgodovinske učbenike.

Julijanovo življenje je dobro dokumentirano. Poleg Marka Avrelija, ki je bil Julijanov vzornik, je Julijan edini rimski cesar, katerega lastni spisi so se ohranili.

Poganski viri zanj so torej njegova lastna dela, Amijan Marcelin, Libanij in panegirik Klavdija Mamertina. Za razliko od poganskih virov, ki so mu močno naklonjeni, so mu krščanski viri sovražni. Najpomembnejši so: Gregor iz Nazianza, Janez Zlatousti, Filostorgij, Sokrat, Sozomen, Teodoret in Rufin. Kasneje pa še pisci pasijonov o mučenikih, ki naj bi umrli pod Julijanom.

Vendar pa nas v tem članku zanima predvsem en avtor, ki je pisal o Julijanu, in sicer Amijan Marcelin, poganski zgodovinar, ki v svojem delu *Res gestae* ne skriva svoje naklonjenosti svojemu idealnemu vladarju. Članek se posveča podobi Julijana, kakršno je v svojem delu ustvaril Amijan. Zanima nas, kako upodablja Julijana, kaj izpostavi in kaj zamolči, da bi ga prikazal kar najlepše. Čeprav velja za objektivnega zgodovinarja, ta objektivnost ni absolutna, kakor bomo videli, saj zamolči marsikaj, kar je bilo za krščanske avtorje sporno.

V članku se bomo sprehodili skozi odlomke iz *Res Gestae*, ki prikazujejo nekatere ključne dogodke iz Julijanovega življenja ter ob njih pokomentirali, kaj nam Amijan zamolči in kaj priredi.

AMIJAN MARCELIN

O Amijanovem življenju nam ni veliko znanega. Kar o njem vemo, večinoma izhaja iz njegovih lastnih zapisov. Prvo omenbo najdemo pri slovničarju Priscijanu, ki pa se zanj zanima le v jezikovnem pogledu. V splošnem velja prepričanje, da je bil iz premožne grške družine iz Antiohije v Siriji. Nekateri sicer menijo, da temu ni nujno tako, saj to, da je Antiohijo dobro poznal in občudoval, še ne pomeni nujno, da je bila njegovo rojstno mesto, temveč le, da je tam dlje časa živel, skoraj dvajset let (od 363 do pribl. 380).¹

Bil je udeležen v Julijanovem pohodu proti Perzijcem leta 363, vendar ni znano, v kolikšni meri. Nejasno je, kdaj je umrl, najverjetneje pa okoli leta 400.

Amijanov namen je bil z *Res gestae* nadaljevati Tacitovo delo, kar je tudi eden od glavnih razlogov, da se je kot vojak in Grk, kakor se predstavi (31.16.9), odločil *Res gestae* napisati v latinščini. To je tudi razlog, da je začel pisati s cesarjem Nervo, torej na mestu, kjer je Tacit končal. *Res gestae* zajemajo skoraj tri stoletja, vse od Nervovega prevzema oblasti leta 96 pa do Valenove smrti v uničujoči bitki pri Hadrijanopoli 9. avgusta 378 in njenih posledic. Delo je bilo razdeljeno na 31 knjig, od katerih je prvih trinajst knjig izgubljenih, v njih pa naj bi bilo popisano dogajanje med leti 96 in 353. Ohranjene knjige obravnavajo obdobje 25 let, od leta 353, ki je sedemnajsto leto oblasti Konstancija II., pa do leta 378.

Amijan je najbolj izčrpen, natančen in zanesljiv vir za vojaško in politično dogajanje v rimskem imperiju v 4. stoletju, posebno med leti 353 in 378, s čimer je močno vplival tudi na moderno interpretacijo tega obdobja.

¹ Barnes, *Ammianus*, 60.

Bil je pogan, vendar ni delil Julijanovega verskega navdušenja. Kot človek svoje dobe je Amijan verjel v astrologijo, usodo in prerokbe, saj je živel v obdobju, ki je bilo obsedeno s strahom pred nadnaravnimi silami in je gorelo od želje po poznavanju prihodnosti. Verjel je v možnost napovedovanja prihodnosti iz sanj in da bogovi ne lažejo v znamenjih, da pa je lahko človeška interpretacija napačna, saj tudi ne zavržemo celotne slovnice, če se gramatik zmoti (21.1.13–14). Ta misel je tudi v zvezi z Amijanovim prikazom Julijana zgovorna, saj so znamenja eden od prijemov, s katerimi prikazuje Julijana kot izbranca bogov, ki je znamenja sicer narobe razbiral, vendar to še ne pomeni, da jih ni bilo ali da so bila lažna. Amijan je verjel v vrhovno božanstvo, ki med drugim tudi usmerja ljudi na njihovo pot, njihova naloga pa je, da pravilno razbirajo znamenja, ki jim jih je poslalo. Glede na to prepričanje Amijanov Julijan ni hotel pravilno brati znamenj glede perzijskega pohoda. Enako velja za njegov prehod v poganstvo – sledil je svoji poti.

Mnogi hočejo v Amijanu videti nekoga, ki je versko strpen, nagnjen k monoteizmu, niti kristjan niti posebno goreč vernik starih bogov. V 17. stoletju pa je bilo nasprotno razširjeno prepričanje, da je bil Amijan kristjan ali vsaj naklonjen krščanstvu. Spet drugi so menili, da je bil militanten pogan.

Kakor opozarja Barnes, so za Amijanov odnos do krščanstva najbolj pomenljive reči, ki jih zamolči. Pogosto preprosto izpusti verske polemike ali spore. Tako recimo popolnoma zanemari Konstancijevo versko politiko, čeprav je igrala veliko vlogo. Konstancij se je udeležil mnogih pomembnih škofovskih srečanj: koncila v Arlesu pozimi 353–354, milanskega koncila poleti 355, manjšega srečanja škofov v Sirmiju 22. maja 359 in koncila v Konstantinoplu januarja 360. Nobeno od teh srečanj ni omenjeno niti z besedo. Podobno tudi ne cerkveno ozadje Julijanovega upora Konstanciju: na koncilu v Konstantinoplu leta 360 je bila sprejeta homoijanska veroizpoved (tj. arijanska), ki pa je niso hoteli sprejeti kristjani zahodnega dela imperija in so se glede tega zatekli k Julijanu. Podobno tudi ne omenja vplivnih osebnosti, kakršna sta bila Avguštin ali Hieronim. Po Matthewsovem mnenju pri izbiri poudarkov sledi starejši zgodovinopisni tradiciji: zanimajo ga vojne, visoka politika, dvorske spletke, herojska dejanja ... Odnosi med krščanskimi duhovniki in škofi in notranji cerkveni spopadi – to si ni zaslužilo mesta v resni rimski zgodovini.²

Ko piše o krščanstvu ali Cerkvi, Amijan govori z distance. Tak pristop je bil sicer pri zgodovinopisnih pozne antike pogost. Vendar pa so običajno na določenih mestih izrazili svojo pripadnost krščanski veri, česar Amijan ne stori. Poleg tega dvakrat uporabi besedo *synodus* s frazo *ut appellat* (15.7.7; 21.16.18), kakor da je najbolj pogosta skupščina v četrtem stoletju nekaj zelo redkega. Amijan je uporabljal cerkveno terminologijo in vrednote, pri čemer je slednje včasih pripojil poganskim. Tako npr. hvali Julijanove kardinalne vrline (pogum,

2 »Ammianus Marcellinus«, 1119.

preudarnost, zmernost, pravičnost) hkrati s praktičnimi darovi (vojaške veščine, dostojanstvo, srečo in velikodušnost), ob tem pa doda še čistost oz. izredno spolno vzdržnost (25.4.1–2), kar je zelo krščanska vrlina. Tako ne le, da se Julijan ne dotakne lepega dekleta, ki mu je ponujeno po zavzetju Majozamalhe, niti poželi si je ne (24.4.27). To je zelo krščansko, saj bi bilo poželenje že greh (Mt. 5.28). To ni ravnanje, ki bi ga kot posebno vrlino izpostavili zgodnejši pognani.³ Athanasiasi-Fowdenova upravičeno pravi, da bi Julijan, če bi se pojavil v klasični Grčiji, veljal za tragičnega posebneža Hipolitovega tipa; ker pa je živel v 4. stoletju, nas ne preseneča, saj je bilo takrat asketstvo v modi.⁴

Amijan preprosto noče priznati pomena vplivu, ki ga je krščanstvo imelo na politiko, družbo in kulturo po Konstantinu.⁵ Zato bi bilo toliko bolj zanimivo, če bi imeli ohranjen tisti del *Res gestae*, ki je pripovedoval o Konstantinu – je morda tudi njega obravnaval popolnoma ločeno od krščanstva in zamolčal vse njegove verske ukrepe? To je seveda huda špekulacija, a tudi dokazov o nasprotnem ne bomo dobili nikdar.

JULIJAN IN OBLIKOVANJE NJEGOVE PODOBE

Julijanu ni bilo namenjeno biti cesar, ta vzpon je bil zanj in za druge popolnoma nepričakovan. Ravno ta nepričakovani preobrat bi utegnil vplivati na njegovo razumevanje vloge, ki jo ima v svetu, in na njegovo prepričanje (in prepričanje njegovih podpornikov), da je božji izbranec.

Julijan se je rodil leta 331 ali 332 v Konstantinoplu, v času Konstantinove vladavine. Njegov oče je bil Julij Konstancij, cesarjev polbrat. Julij Konstancij ni zasedal nobene pomembnejše funkcije, saj je Konstantin raje pridržal oblast zase ter deloval s podrejenimi kakor s sodelavci iz lastne družine.

Ko je 22. maja 337 zaradi bolezni umrl Konstantin, so njegovi trije sinovi, Konstantin, Konstancij in Konstans obračunali z drugimi potencialnimi kandidati za prestol in 9. septembra 337 sta se med žrtvami znašla tudi Julij Konstancij in njegov najstarejši sin. Njegovemu drugemu sinu Galu je bilo prizaneseno, saj so menili, da bo zaradi bolezni kmalu umrl, Julijanu pa menda zato, ker je bil star le pet let. Julijan je na ta dan izgubil očeta in še osem drugih sorodnikov. Ta travmatični dogodek ga je gotovo globoko zaznamoval. Zgolj mladost ni zadosten razlog za to, da so ju pustili pri življenju, nejasna pa ostaja tudi vloga Konstancija pri pokolu. Amijan okoliščin ne predstavi.

Po pokolu so otroka ločili in poslali v izgnanstvo, Gala v Efez, Julijana pa v Nikomedijo (dan. Izmit). Okoli njegovega dvanajstega leta (med letoma 342 in 344) je Konstancij polbrata združil in ju namestil na posestvu Macelum v

3 Barnes, *Ammianus*, 80–84.

4 *Julian*, 231.

5 Barnes, *Ammianus*, 93–94.

Kapadokiji, kjer je Julijan ostal približno šest let. Julijan se je v svoji osamljenosti navadil zatekati v knjige in študij, pri čemer mu je bil v pomoč kapadoški škof Georgij, ki mu je dal na voljo svojo obsežno knjižnico. Vzgajan je bil v krščanstvu, ki je bilo po Konstantinu že zelo močno. Kolikšen je bil delež kristjanov ali poganov v določenem obdobju, ne vemo. Seveda so se ti deleži razlikovali med različnimi sloji prebivalstva, najdlje so se pogani ohranili na podeželju in ob meji z barbari.

Vprašanje, kdaj točno je Julijan postal pogan, ostaja odprto. Julijan sam zapiše, da je bil kristjan do svojega dvajsetega leta (*Pisma* 47.434d), Amijan pa piše le, da je bil kristjan, vendar se je v mladih letih postopoma oddaljil od krščanstva (22.5.1). Krščanski pisci pogosto trdijo, da je bil zgleden kristjan. Ta misel je ugajala tudi Libaniju, ki je njegov preobrat k poganstvu raje videl kakor trenutek milosti (*Govori* 12.33–34; 13.11). Nekateri so si namreč Julijanovo spreobrnjenje radi predstavljali kakor Pavlovo na poti v Damask.⁶ Svojo pogansko vero je skrival vse dotlej, ko je utrdil svojo oblast kot avgust.

V času bivanja v Macelumu je Konstancij postal edini vladar velikega imperija in potreboval je pomoč. Ker je bilo njegovo sorodstvo razredčeno, sam pa ni imel otrok, ni imel veliko izbire. Pozimi leta 351 je v Sirmiju imenoval takrat petindvajsetletnega Gala za cesarja na Vzhodu in ga poročil s svojo starejšo sestro Konstancijo. Julijan pa je dobil dovoljenje, da je zapustil posestvo in se posvetil študiju.

Med svojim študijem si je za učitelja izbral Maksima iz Efeza, ki je povezoval filozofijo z mistiko in teurgijo. Bil je vedeževalec in čudodelnik, ki naj bi pripravil kamnit Hekatin kip do nasmeška (*Evnapij, Življenje sofistov* 435). Poleg branja tekstov je izvajal različne obrede, ki naj bi omogočali spajanje z Enim. Ni bil toliko filozof kakor izvedenec v teurgiji, vedeževanju in čudežih, ki ga je odlikovala karizmatična osebnost. Browning zapiše, da je bil Maksim verjetno nekakšen napol šarlatan, ki najprej prevara sebe, nato pa še druge.⁷ Maksim iz Efeza je dal Julijanu točno to, kar je iskal. Nanj je imel velik vpliv in pri starosti dvajset let se je mladenič posvetil v njegove nauke in takrat tudi tajno prekinil s krščanstvom (Julijan, *Govori* 7.235). Da se je spreobrnil, je bila seveda skrivnost, prihranjena le za tesne prijatelje, javno pa se je še vedno udeleževal krščanskih obredov.

Medtem, ko se je Julijan posvečal v teurgične nauke, je bil njegov brat Gal imenovan za cesarja in poslan v Antiohijo. Amijan ga prikaže kakor krvoželjno pošast, ki jo je pri zločinih spodbujala njegova žena, Konstancijeva sestra. Glede na to, da Gal ni bil nikoli avgust, mu Amijan namenja nenavadno veliko pozornosti. Kakor Julijan tudi Gal vdira v pripoved o Konstanciju – morda kot Julijanov protipol? Takoj na začetku 14. knjige nam slikovito predstavi Gala:

⁶ Bidez, *La vie*, 60.

⁷ *The Emperor Julian*, 56.

[1] Potem ko so preživeli dogodke nevzdržne vojne,⁸ so bile izčrpane moči obeh strank, ki so jih zlomile različne nevarnosti in napor. Ni še potihnil zven trobent in ni še bil vojak nastanjen v zimskih postojankah, ko so besneče nevihte Fortune razširile druge viharje nad cesarstvom prek mnogih in strašnih zločinov cesarja Gala, ki se je na začetku svoje odrasle dobe iz najgloblje umazanije revščine dvignil na sam vrh z nepričakovanim preskokom,⁹ prestopal skrajne meje dodeljene oblasti in vse uničeval z izredno grobstvo. Zaradi sorodstva s kraljevim rodом in takrat tudi družinske povezanosti s Konstancijevim imenom¹⁰ ga je zanesel napuh, da bi si, če bi bil močnejši, drznil začeti sovražnosti proti povzročitelju lastne sreče (kakor se je zdelo).¹¹

[2] Njegovi krutosti je bila v močno spodbudo njegova žena, zaradi sorojenstva z avgustom čezmerno domišljava, pred tem jo je oče Konstantin poročil s Hanibalijanom,¹² sinom kraljevega brata, bila je nekakšna smrtna Megajra,¹³ neutrudna podžigalka divjanja, nič blažja od svojega moža v želji po človeški krvi. Postopoma sta v teku časa postala bolj izurjena v škodovanju, s pomočjo skrivnih in pretkanih obveščevalcev, ki so bili vajeni lahkotno dodajati kaj zlega svojim poročilom, sta se podučila o lažnih in njima ugodnih stvareh, nedolžne sta povezovala s krivimi obtožbami veleizdaje ali uporabe magije.¹⁴ (14.1.1–2)

Če pozorno preberemo odlomek, nam nekaj postane očitno: da, Gal je pošast, je okrutnejš, a večina navedenih lastnosti je identična z Julijanovimi: oba sta se iz revščine povzpela »z nepričakovanim preskokom«, oba sta prestopila meje svoje oblasti (le da je bil Julijan pri tem uspešen), oba sta bila kraljevega rodu in oba poročena s Konstancijevo sestro (ko postane cesar, se Julijan poroči s Konstancijevo sestro Heleno). Gal bi bil pripravljen začeti sovražnosti do svojega dobrotnika, Julijan jih je začel. Iz odlomka razvidna razlika je pravzaprav le to, da je imela žena na Gala škodljiv vpliv, medtem ko je bil Julijan do svoje skoraj ravnodušen. Verjetno bi bilo preveč dejati, da

8 Vojna proti Magnenciju, ki se je leta 350 oklical za cesarja, Konstancij ga je premagal leta 351 v Mursi na Dravi in leta 353 v Kotijskih Alpah. Magnencij je po porazu storil samomor.

9 V Seyfarthovi izdaji, iz katere je vzeto besedilo, je navedena beseda *cultu*, pri čemer avtor sledi rokopisu, imenovanem *Codex Vaticanus Latinus 1873*, ki je edini prepis Amijana iz zgodnjega srednjega veka. Tako naj bi bil *insperato cultu* atribut k *principale culmen*, torej z nepričakovano častjo. Glede na poudarjanje kontrasta med revščino in vrhom oblasti pri prevodu sledim drugemu možnemu branju, *salto* (Kellerbauer, Kiessling).

10 Namreč zaradi poroke s Konstancijevo sestro Konstancijo, hčerko Konstantina in Fauste. Pogosto se jo napačno imenuje Konstantina.

11 Tukaj Amijan premeteno predstavi lastno interpretacijo kakor nesporno dejstvo, nato pa doda: kakor se je zdelo.

12 Konstantin mu je podelil oblast nad Pontom, Malo Armenijo in Kapadokijo, leta 338 pa je bil žrtev iste čistke kot Julijanov oče.

13 Ena izmed Furij.

14 Za oboje je bila zagrožena smrtna kazen.

sta ženi zakrivili različnost v njunem obnašanju: veliko smiselnejša razlika je v njunem samoobvladovanju. Julijan je obvladoval svoje želje, zato so ga bogovi povzdignili in bil je vreden svojega vzpona.

Amijan je do Gala očitno sovražen in danes med poznavalci vlada soglasje, da ga ne prikazuje objektivno. Browning meni, da je Gal skušal na svoj način rešiti težave na vzhodu, pri čemer seveda ni imel izkušenj, se pri tem zameril vplivnim ljudem, naposled pa bil obtožen prilaščanja oblasti in sumničavemu Konstanciju so obtožbe hitro zadostovale – Gal je bil aretiran in kmalu zatem, novembra 354, usmrčen v okolici Pule.¹⁵ Amijan pomenljivo pove, da blizu kraja, kjer naj bi bil usmrčen tudi Konstantinov sin Krisp (14.11.20). Thompson očita Amijanu, da ni dovolj prikazal krivde mož, obsojenih pod Galom, omeni le, da je šlo za zaroto; prikril je Galovo priljubljenost pri nižjih slojih zaradi pobožnega ravnanja z Babilasovimi relikvijami; prikril je Galove vojaške sposobnosti (zatrte judovskega upora); kakor tudi to, da je imel Gal pravzaprav precej uglednih prijateljev.¹⁶

Blockley pa izpostavi nekaj, kar je bilo morda še bolj bistveno za ta portret: poleg različnih razrednih pogledov in moralne sodbe so na Amijanov negativen prikaz Gala vplivali tudi čisto literarni razlogi. Če je želel predstaviti Julijana kot idealnega vladarja, je potreboval kontraste in prikaz Gala kot okrutneža je odlično služil temu namenu. Poleg tega je lahko na njegovem primeru ponazoril Konstancijev odnos do svojih mlajših sorodnikov na cesarskem položaju: postal je sumničav do obeh in jima je skušal vzeti vojsko (Gal: 14.7.9; Julijan: 20.4.1–3), pri čemer je bil Gal tako osovražen, da ni imel podpore niti, če bi se skušal upreti, medtem ko je bil Julijan spontano imenovan za avgusta. Oba sta se morala srečati z nasprotovanjem Konstancijevih uradnikov. Poleg tega mu je Gal služil kot značajska nasprotje. Julijan je bil idealen vladar, Gal nasprotje tega ideala. Gal naščuva drhal proti guvernerju Sirije, Julijan je besen, ko ga senat ovira v Antiohiji, vendar se vzdrži maščevanja (Gal: 14.7.2; 14.7.5–6; Julijan: 22.14.1–2), Gal obožuje gladiatorske boje in igre, Julijanu se gabijo (14.7.3). Ko Gal postane cesar, postane ošaben, ko Julijan postane cesar, si citira Homerja (15.8.17). Naposled zapiše, da sta si bila različna kakor Tit in Domicijan, slednji pa je bil vzorčni primer zlega in okrutnega vladarja (14.11.28).¹⁷ To je v skladu s podobnostmi, ki smo jih zasledili v odlomku: brata sta se v enakih okoliščinah različno odzivala.

Amijan prevzame Julijanov pogled: da je bil Gal neprimeren za vladanje, vendar si ni zaslužil umreti, ter da je bila njegova smrt le posledica Konstancijeve zavisti in sovražnih spletk evnuha Evzebija (Julijan, *Pismo Atencem* 270c–71a; 272a–d).

¹⁵ *The Emperor Julian*, 59–62.

¹⁶ *Historical Work*, 68–71.

¹⁷ Blockley, *Ammianus*, 19–20.

Gal sicer ni edini protipol Julijanu, ki ga najdemo pri Amijanu. Takšna sta tudi Konstancij in Jovijan; slednjemu zaradi kratke vladavine očita zlasti to, da ni zares vladal.

Konstancij se je v zgodovino zapisal kot previden in uspešen vladar, a Amijan ga prikazuje kot nesposobnega in zlobnega tirana. Za njegovo vnemo pri iskanju zarot zapiše, da je bila hujša od divjaštva in okrutnosti najhujših rimskih tiranov, Kaligule, Domicijana in Komoda (21.16.8). Po svoji navadi mu po smrti posveti karakterizacijo njegovih dobrih in slabih lastnosti ter videza (21.16.1–19). Ta opis je daleč od opisa objektivnega zgodovinarja. Obtožuje ga tiranstva in uničenja skoraj vseh svojih sorodnikov, čeprav ni zares jasno, kakšna je bila Konstancijeva vloga pri pokolu. Amijan Konstanciju očita vojaško nesposobnost, nečimrnost, neumnost in vraževernost. Očita mu, da je dvignil davke, kar je po definiciji veljalo za znak slabega vladanja (torej nasprotno od Julijana, ki je davke nižal), da je bil pod vplivom svojih žena in evnuhov, da si je iz nečimrnosti postavil slavoloke v Galiji in Panoniji, čeprav je šlo za državljansko vojno z Magnencijem, da je bil nesposoben obraniti meje imperija. Amijan Konstanciju očita, da je bil napačne vrste uspešen general: uspešen v notranjih spopadih (Magnencijev in Silvanov upor), neuspešen v zunanjih vojnah. Julijan pa je, nasprotno, uspešen v vojni z zunanjim sovražnikom (bitka pri Strasbourgu). Le tam, kjer Julijan ni vpleten, je Amijan zmožen videti kaj pozitivnega tudi pri Konstanciju.¹⁸ Neri meni, da Amijan Konstancija po krivem obtožuje vraževernosti, saj je le deloval kot krščanski cesar.¹⁹

Obžalujemo lahko, da ne vemo, kakšno je bilo Amijanovo stališče glede Konstantina in kako ga je predstavil v izgubljenih knjigah. Odnos do Konstantina je bil sicer odvisen od tega, ali je bil pisec kristjan ali ne: kristjani so mu naklonjeni, pogani pa ne – torej ravno obratno kakor velja za Julijana. Zanimivo bi bilo videti, kako se je do Konstantina opredelil Amijan in kakšno vlogo mu je namenil v svojem delu – ga je prikazal kot Julijanovo nasprotje? Ali skušal vzpostaviti čim več vzporednic, da bi Julijana prikazal kakor enako pomembnega vladarja? Kakor Konstantin je bil tudi Julijan (slednji glede na Amijanov prikaz) božji izbranec oz. se je skušal prikazati kot tak. Zgodba o njegovem zmagoslavnem videnju namreč ni potrjena, še manj pa jasna. V skopih omembah Konstantina, ki jih najdemo v ohranjenih knjigah *Res gestae*, Amijan molči o njegovi veri, kar je v skladu z njegovim siceršnjim molkom o tem področju. Konstantin je npr. omenjen, ko da Konstancij prenesti obelisk iz Egipta v Rim v skladu z željo svojega pokojnega očeta (17.4.13).

¹⁸ Barnes, *Ammianus*, 132–138.

¹⁹ *Ammiano*, 149.

Amijan skuša, kakor pravi Warmington, v skladu z julijansko propagando svojega junaka oprati vojaškega neuspeha v Perziji: krivda pripada tistemu, ki je vojno začel, to pa je bil Konstantin (25.4.23).²⁰

JULIJAN V GALIJI IN VZPON NA OBLAST

Leta 355 je bil Konstancij v težavah glede Galije. Štiri leta prej se mu je v Galiji uprl Magnencij in zahteval prestol, hkrati pa so na mejo na Renu pritiskali Alemani. Ponovno ni imel velike izbire, koga imenovati za cesarja. Preostal je Julijan, ki se je zdel precej varna izbira: bil je filozof, ti pa navadno ne iščejo moči, poleg tega je bil brez izkušenj in brez kakršnekoli politične mreže. Julijana ta poziv ni osrečil, saj se je ravno posvečal študiju v Atenah, kjer je poglobljal svojo pogansko vero. Udeležil se je tudi elevzinskih misterijev, ki so kljub upadanju poganskega čaščenja v Grčiji še vedno ohranili svoj ugled. S temi obredi je svoje življenje posvetil služenju bogovom, čeprav se je javno udeleževal le krščanskih obredov. 6. novembra 355 je povsem nepričakovano postal cesar v Galiji.

Za Julijana je bilo imenovanje za cesarja velik šok. Za tako nalogo tudi ni bil primerno usposobljen, saj je bila do takrat njegova izobrazba usmerjena v filozofijo. V Milanu je prejel cesarske časti, nekaj dni po razglasitvi pa se je poročil s Heleno, Konstancijevo sestro.

Amijan opiše Julijanovo nejevoljo nad tem imenovanjem, pa tudi občudovanje vojakov, ki ga je spremljalo:

[15] Po koncu tega nagovora ni nihče molčal, temveč so vsi vojaki s strašnim hru-pom udarjali s ščiti ob kolena (kar je znak polnega soglasja; nasprotno namreč v dokaz jeze in ogorčenosti tolčejo po ščitih s kopji), s takšnim in tolikšnim neizmernim veseljem so vsi razen redkih odobraval avgustovo sodbo in sprejemali cesarja, žarečega v sijaju vladarskega škrlata, s primernim občudovanjem.

[16] Dolgo in zavzeto so strmeli v njegove strašne, a očarljive oči in vznemirljivo prijeten obraz ter z njega razbirali, kakšen bo v prihodnosti, kakor da bi natančno preučevali stare knjige, katerih branje razkriva notranjost duše prek telesnih znakov. Opazovali so ga z velikim spoštovanjem, niso ga hvalili čez mero, niti ne manj kot je bilo primerno. Tako so bili njihovi glasovi cenjeni, kakor bi prihajali od cenzorjev in ne od vojakov.

[17] Naposled je sedel v kočijo in bil odpeljan v palačo, ob tem pa si je pomrmraval Homerjev verz: »Smrt mu škrlatna zagrne oči in močna usoda.«²¹ (15.8.15–17)

²⁰ »Some Constantinian References«, 150.

²¹ *Iliada* 5.83. Prevod Anton Sovre.

Vojaki so prikazani kot modreci, kot tisti, ki vedo, da je Konstancijeva odločitev pravilna. Že na tem mestu jih Amijan postavlja za razsodnike. Zakaj bi bili takrat njihovi glasovi cenjeni kakor glasovi cenzorjev? Ob imenovanju za cesarja niso imeli nobene vloge razsojevalca. To je postalo pomembnejše kasneje, ko so Julijana sami imenovali za avgusta. Že tukaj jih Amijan postavi za tiste, ki so zmožni pravilno oceniti človeka in njegovo pravo poslanstvo. Oni namreč čutijo njegovo poslanstvo, kakor da bi bili podučeni od vedeževalskih knjig, on pa, čeprav pobožen, si skromno pomrmrava Homerjev verz in misli, da ga čaka smrt. S svojim pesimizmom Julijan pravzaprav potrjuje svojo podobo vladarja filozofa, saj je v skladu s Platonovo mislijo, da bi bilo treba filozofe prisiliti, da postanejo vladarji (*Država* 347b–d).

Kmalu za imenovanjem se Julijanova nejevolja še poveča, saj prispe novice, da so barbari zavzeli Köln: Julijan si mrmra, da bo samo umrl bolj zaposlen (15.8.20). Julijanska propaganda (ki jo ustvarja tudi Amijan), je namreč zatrjevala, da je bil Julijan poslan v Galijo umret, ne pa zmagat (Amijan 16.11.13; Libanij, *Govori* 18.37).

1. decembra 355 je zapustil Milano in odšel v Vieno (dan. Vienne, ob Roni južno od Lyona) z le 360 vojaki. Ob Julijanovem prihodu v Vieno Amijan vstavi anekdoto, ki nakazuje na njegovo kasnejšo politiko:

Takrat je neka starka, ki je bila oropana vida, povprašala, kdo je vstopil, in ko je izvedela, da cesar Julijan, je zavpila: to je ta, ki bo obnovil templje bogov. (15.8.22)

Slepim ljudem se v antiki pogosto pripisuje preroške sposobnosti in taka je vloga starke v pripovedi. Teitler pravi, da gre zagotovo za apokrifno anekdoto, ki služi Amijanu, da lahko kasneje zapiše, kako je Julijan, ko je decembra 361 vkorakal v Konstantinopol, odprl templje, obnovil žrtvovanja ter čaščenje starih bogov (22.5.2).²²

A tudi če je anekdota apokrifna, služi svojemu namenu. Tako kot vojska čuti v cesarju Julijanu nekaj več, tako tudi slepa starka (da je slepa, ni naključje) vidi njegovo prihodnost in usodo. Obnovil bo templje bogov.

V Galiji se je Julijan, ki je brez kakršnih koli vojaških izkušenj, soočil z novim položajem, ki mu glede na svojo izobrazbo ne bi smel biti kos. Ni namreč bilo naključje, da je bil Julijan šolan v grškem jeziku: ni mu bila namenjena vloga prestolonaslednika, zato so ga vzgajali za »kulturno brezdelje« in ne za državne zadeve. Kljub temu se je s pomočjo filozofije in discipline hitro prilagodil novemu položaju:

22 *The Last Pagan Emperor*, 49.

[4] Tako se je dogajalo, da si je razdelil noči na tri dele, na počitek, državniške zadeve in muzične zadeve, tako kakor beremo, da je počel Aleksander Veliki: le da je bil [Julijan] veliko zmogljivejši. Oni je namreč v iztegnjeni roki nad broneno posodo ob postelji držal srebrno žogico, da mu je, ko se je po njem razlil sen in mu zrahljal moč mišic, žvenket spolzelega bremena prekinil spanec.

[5] Julijan pa se je prebudil brez kakršnegakoli pripomočka, kolikorkrat se je hotel, vstal je vedno sredi noči, ne iz pernatih blazin ali svilenih odej, ki bi sijale s pisanim leskom, temveč s preproge in izpod grobe krznene odeje, ki jo ljudska preprostost imenuje *susurna*, in skrivaj molil k Merkurju, o katerem teološki nauki učijo, da je hitri duh sveta, ki spodbuja tok misli.²³ In kljub tolikšni materialni skromnosti je natančno opravljal državniške dolžnosti.²⁴

[6] Ko je končal s temi vzvišenimi in resnimi rečmi, se je lotil tistih, ki izoblikujejo značaj, in neverjetno je, s kakšnim in kolikšnim žarom je raziskoval vzvišena znanja o počelih, kakor bi iskal nekakšno hrano za k presežnemu vzpenjajočo se dušo; z bistrim premislekom je hitel skozi vse veje filozofije.

[7] Vendar pa ni, ko je učinkovito in v polnosti pridobil ta znanja, preziral skromnejših ved, solidno se je izuril v pesništvu in govorništvu, na kar kaže neprekinjena dostojanstvena prijetnost v njegovih govorih in pismih, in v raznolikosti naše in tuje zgodovine. Vsemu temu je dodal še za razpravljanje zadostno znanje latinskega jezika.

[...]

[10] Ko je moral ta filozof v vlogi cesarja izvajati osnovne vaje vojaške veščine in se učiti ritmičnega korakanja ob plesu z orožjem in spremljavi piščali, je pogosto omenjal Platonovo ime in navajal oni stari rek: očitno je, da mi to breme pristaja kakor kravi sedlo.²⁵ (16.5.4–10)

V tem odlomku Julijan presega Aleksandra Velikega v neki manj pomembni lastnosti (iz česar bi sledilo, da mu je vsaj enakovreden v drugih lastnostih). Ponoči, ko ostali spijo, se Julijan skrivaj posveča čaščenju bogov in filozofiji, pa tudi retoriki in zgodovinopisju. S pomočjo filozofije pa se je bil zmožen spopasti tudi z vojaškimi vajami in disciplino; filozofija mu je pomagala osvojiti veščine, v katerih ni bil načrtno izurjen.

23 Nauki hermetikov, častilcev Hermesa Trismegista.

24 Za črko *m* sledi v glavnem rokopisu *Vat. Lat. 1873* vrzel petih črk. Pri prevodu sledim predlogu *munera* (Novák) oz. *munia* (Pighi).

25 Dobesedno: »Na vola je pritrjeno sedlo. Jasno je, da to ni breme zame.« Rek je dobesečno prevzet iz Cicerona (*Pisma Atiku* 5.15.3).

Julijanova predanost in disciplina sta kmalu obrodili sadove. Njegov največji vojaški uspeh v Galiji je bila bitka pri Argentoratumu (dan. Strasbourg) leta 357 proti zvezi alemanskih plemen, ki so številčno zelo presegala rimsko vojsko (30.000 Alemanov proti 13.000 rimskim vojakom). V bitki, ki je potekala na levem bregu Rena, so Rimljani uspeli pregnati Alemance v močvirje in reko, ujetega kralja Hnodomarja pa je Julijan poslal Konstanciju, ki je praznoval triumf. Amijan jo izkoristi za predstavitev Julijanove vrline, ki je nujna za uspeh – poleg seveda nujno potrebne naklonjenosti bogov. Amijan pri predstavitvi udeležениh sledi staremu in uveljavljenemu vzorcu prikazovanja konflikta med Rimljani oz. Grki in barbari. Vendar pa to niso več barbarski Germani iz Tacitovih časov. Mnogi so pridobili izkušnje v rimski vojski in poznali njeno taktiko.²⁶

Barnes opozarja, da zmaga ni bila Julijanova zasluga. Julijan je namreč predlagal, da se vojaki odpočijejo in se šele naslednji dan spopadejo z Germani, ki so prečkali Ren. Zamisel, da napadejo Germane takoj, preden vsem uspe prečkati Ren in se razpršiti, je bila po Barnesovem mnenju Florencijeva – Florencij pa je bil pretorski perfekti, nastavljen od Konstancija za pomoč in nadzor Julijanu (16.12.9–14). To, da Amijan zapiše oba predloga, postavlja Julijana v slabšo luč oz. mu manjša zasluge za njegovo najbolj slavno zmago.²⁷

Ross zapiše podobno, namreč da Amijan opisuje bitko skozi perspektivo vojske in na tem mestu ne slavi Julijana. Odločitev za napad Amijan pripiše vojski (in ne Florenciju), ki je na tem mestu orodje bogov, kakor se bo zdelo tudi ob imenovanju za avgusta. Tako naj bi Julijan svojo zmago v resnici dolgoval vojakom oz. bogovom.²⁸ Vlogo usmerjevalcev božje volje jim je namenil že ob Julijanovem imenovanju za cesarja, kakor smo že videli. Se je pa Julijan v bitki izkazal in uspešno spodbujal in usmerjal vojake.

[63] V tej bitki je padlo približno dvesto triinštirideset Rimljanov in štirje visoki častniki: Bajnobavd, tribun Kornutov, kakor tudi Lajps in Inocencij, vodja oklepljenih konjenikov in neki prosti tribun, katerega ime mi ni dosegljivo. Od Alemanov pa je bilo naštetih šest tisoč na polju ležečih trupel, množico drugih, katerih števila ni moč oceniti, pa so odnesli valovi reke.

[64] Takrat je Julijana, ki se je zdel večji od svojega položaja in po svojih zaslugah zmožnejši od svojega naziva, vsa vojska z vzkliki složno imenovala za avgusta. On pa je grajal nepremišljenost vojakov, ki so to sprožili in s prisego zatrjeval, da na ta položaj noče niti upati, niti ga sprejeti.

²⁶ Rosen, *Studien*, 125.

²⁷ Barnes, *Ammianus*, 153–154.

²⁸ Ross, *Ammianus' Julian*, 141; 148–150.

[65] Da bi povečal veselje, ki je sledilo dogodku, je na posvetu²⁹ ukazal predse privedi Hnodomarja, ki se je najprej priklonil, nato pa ponižno legel predenj na tla in v maternem jeziku prosil za usmiljenje. [Julijan] mu je velel, naj oh-rani upanje.

[66] Nekaj dni kasneje so ga odpeljali na cesarjev dvor, nato pa poslali v Rim, v Kastro Peregrino na Celiju,³⁰ kjer je preminil od starostne bolezni.

[67] Ko se je zgodilo toliko stvari te vrste ob uspešnem razvoju dogodkov, so nekateri v Konstancijevi palači obtoževali Julijana. Da bi razveselili vladarja, so ga posmehljivo imenovali Zmagec, češ da je v svojih sicer skromnih poročilih pogosto omenjal premagane Germane.

[...]

[70] Skratka, obstajajo izjave tega vladarja,³¹ zapisane v uradnih vladarskih tablicah,³² ki poročajo, kako se je bahal in se povzdigoval v nebo. Ko se je bila bitka pri Strasbourgu, je bil nastanjen štirideset dni hoda stran, opisuje pa bitko, kakor da bi razvrstil čete, stal med zastavonošami, pognal v beg barbare in lažno razglaša, da je bil Hnodomar priveden predenj, kakšna sramota! Molči pa o Julijanovih slavnih delih, ki bi jih najgloblje zakopal, če ne bi bilo nemogoče zamolčati slave tako velikih dejanj, ki so jih mnogi skušali prikriti. (16.12.63–70)

Po veliki zmagi hočejo vojaki Julijana imenovati za avgusta, saj mu je uspelo vzpostaviti mir v Galiji. Browning piše, da so se po njegovih zmagah v Galiji začela pojavljati ugibanja, ali bi bilo mogoče, da bi mladi cesar, ki je rešil Galijo pred Germani, rešil tudi grško kulturo pred kristjani.³³ Takrat se naziva uspe ubraniti, Amijan pa nam prikaže še njegovo usmiljenost do sovražnika, kar bi spet lahko bila krščanska vrlina. Hkrati pa oblati Konstancija, ki si prilasča Julijanove zasluge.

V nadaljevanju Amijan Julijana prikaže kakor nekoga, ki skrbi za svoje ljudi, tako noče podpisati zvišanja davkov v Galiji, ki ga zahteva Konstan-cij. Takšno zvišanje lahko uniči provinco, kakor se je zgodilo v Iliriku (17.3). Medtem ko ščiti svoje ljudi, pa se na Konstancijevem dvoru norčujejo iz njega (17.11). Jasno je, kdo bi moral biti na položaju avgusta.

Med vojaškimi spopadi v Galiji se je Julijanu in Heleni v Vieni rodil sin, ki pa je kmalu po rojstvu umrl. To je bil edini Julijanov otrok, njegove smrti pa ne omenja nikjer v svojih besedilih in ni videti, da bi ga posebno vznemirila. Seveda je tudi res, da so bile smrti komaj rojenih otrok v tistem času nekaj

29 Na tem mestu je v rokopisu vrzel devetih črk.

30 Eden od sedmih rimskih gričev.

31 Namreč Konstancija.

32 Sledi vrzel sedemindvajsetih črk.

33 *The Emperor Julian*, 98–99.

precej vsakdanjega. Julijan ni imel več otrok, poleg tega je živel zelo vzdržno, ena njegovih glavnih vrednot pa je bila čistost.

Amijan piše, da so se ob smrti Julijanovega prvorojenca pojavile govornice, da je zanjo poskrbela Evzebija (16.10.19), ki je bila sicer Julijanu precej naklonjena in ga je pogosto varovala pred Konstancijem. Vendar sama ni imela otrok, kakor jih tudi Konstancij ni imel iz prejšnjega zakona, kar je pomenilo, da sta ostajala brez naslednika.

Medtem ko je Julijan nizal uspehe na zahodu, je Konstancij na vzhodu izgubil Amido (dan. Diyarbakır) in ni imel nikakršnega resnega uspeha v vojni s Perzijci. Moral je okrepiti vojaško moč na perzijski fronti in tako je Julijan januarja 360 prejel ukaz, da mora odstopiti štiri od svojih najboljših čet in še po tristo mož iz vsake od preostalih enot ter jih čim hitreje odposlati na Vzhod.

Ukaz je sprožil veliko nezadovoljstvo med vojaki: premeščeni vojaki so bili večinoma domačini, pogosto germanskega rodu, poročeni z domačinkami, njihove družine so živele v mestih in vaseh severne in vzhodne Galije. Nekateri so bili celo vpoklicani od svojih poglavarjev z obljubo, da jim nikdar ne bo treba služiti preko Alp. Bojevanje v Mezopotamiji bi za mnoge pomenilo, da ne bodo nikdar več videli svojega sorodstva.

[1] Konstancij je hitel pripeljati okrepitev na Vzhod, o katerem so prebežniki in vohuni poročali, da ga bodo kmalu vznemirili perzijski vojaški pohodi. Žgale so ga Julijanove vrline, o katerih se je glas vse hitreje širil od ust do ust med različnimi ljudstvi in poročal o visokih zmagah³⁴ njegovih velikih naporov in dejanj, potem ko je porazil nekatera alemanska kraljestva, jih zavezal tributom in davkom ter ponovno osvojil galska mesta, prej izropana in potolčena od barbarov.

[2] Vznemirjen zaradi teh in podobnih stvari ter v strahu, da se slava ne bi še povečala, je spodbudil prefekta Florencija, kot se govori, da je takoj poslal tribuna in tajnika Decencija odvesti proč pomožne čete, Herule, Batave in Kelte skupaj s Petulanti ter tristo izbranih vojakov iz preostalih čet.³⁵ Ukazal je pohiteti s pretvezo, češ da bi lahko bili že zgodaj spomladi pripravljeni za vdor med Parte.

[...]

[4] Julijan je molče ubogal in vse prepustil odločitvi močnejšega. Nečesa pa vendar ni mogel ne prikriti ne zamolčati: da tisti, ki so zapustili domove onkraj Rena, ne bi smeli utrpeti nobenih nevšečnosti, saj so od tam prišli z dogovorom, da se jih ne bo pošiljalo na nobena območja na drugi strani Alp. Potrdil je, da

34 *Adorea* je prvotno pomenilo žito, ki je bilo ob zmagi razdeljeno vojakom. Kasneje pomeni zmago. Prim. Horacij, *Ode* 4.4.41.

35 Julijanova vojska bi se tako zmanjšala za tretjino.

se je treba bati, da bodo prostovoljni barbarski vojaki, ki so vajeni pogosto prehajati k nam, to v nadaljnjem nehali početi, ko bodo izvedeli za novico. Toda govoril je v prazno.

[...]

[6] Cezar je bil vznemirjen, kaj naj stori glede preostalih čet, ki jih je moral poslati. V mislih je pretresal različne skrbi in menil, da mora previdno izvesti to nalogo, ker je tukaj pritiskala barbarska divjost, tam pa ukazovalna oblast, njegovo negotovost pa je najbolj povečevala odsotnost poveljnika konjenice.³⁶ Zahteval je, naj se k njemu vrne prefekt,³⁷ ki je pred časom odšel v Vieno, navidezno zaradi oskrbe z živežem, v resnici pa zato, da bi se izognil nemiru v vojski.

[...]

[10] Ko se je to razvedelo,³⁸ je nekdo v taboru Petulantov skrivaj na tla odvrگل pamflet, ki je med drugim vseboval sledeče: »Očitno smo kakor zločinci izg-nani nekam na skrajni konec sveta, naši dragi pa bodo ponovno služili Alemanom v ujetništvu, v katerem so bili, preden smo jih prek smrtonosnih bitk osvobodili.«

[11] Ko je Julijan v štabu prejel in prebral to besedilo, je razumel upravičene obtožbe, in ko je ukazal vojakom in njihovim družinam³⁹ odpotovati proti Vzhodu, jim je dal možnost potovanja z državnimi vozovi.⁴⁰ Po dolgi razpravi, po kateri poti nadaljevati, je izbral predlog tajnika Decencija, naj gredo vsi čez Pariz, kjer se je do tedaj nepremično zadrževal cesar. Tako se je tudi zgodilo.

[12] Ko so vojaki prispeli, jim je šel cesar naproti v predmestje in po svoji navadi hvalil tiste, ki jih je poznal in spominjal posameznike na njihova dejanja in pogum. S pomirjujočimi besedami jih je spodbujal, naj s strumnim korakom odhitijo k avgustu, kjer jim bo na voljo velika moč in bodo prejeli dragocene nagrade za svoje napore.

[13] Da bi počastil te, ki bodo kmalu odšli, je povabil višje častnike na gostijo in jih pozval, naj prosijo za karkoli, kar bi bilo na voljo. Potem, ko so bili tako velikodušno sprejeti, so se negotovi razšli z dvojno bolečino in žalostjo, ker jih je neusmiljena usoda ločila od blagega voditelja in rodne grude. Polni tesnobe so odšli v tabor, ki so ga bili vajeni.

36 Lupicin, ki se je nahajal v Britaniji.

37 Florencij.

38 Namreč za premestitev.

39 Od Septimija Severa je bilo vojakom dovoljeno imeti pri sebi svoje družine. Opisan transport tako ni bil nič posebnega, čeprav ga skuša Amijan tako predstaviti.

40 Gre za velike vozove, ki so služili prevozu družin vojakov ali bolnikov.

[14] A ko se je začela noč, so razdraženih duhov izbruhnili v odprt upor, kajti vse je prizadela nepričakovana premestitev, obrnili so se h kopjem in nasilju ter vsi v strašnem hrupu napadli palačo in celotno zgradbo obkolili, da bi preprečili komurkoli uiti množici. Z žvenketom in strašnimi klici so razglasili Julijana za avgusta in z veliko vztrajnostjo zahtevali, da se jim pokaže. Tako zbrani bi bili pripravljeni čakati, dokler se ne bi zasvitalo, vendar so naposled dosegli, da se je pojavil. Ko so ga zagledali, so podvojili jakost klica, s trdnim soglasjem so ga imenovali za avgusta.

[15] On pa se je z odločno voljo upiral vsem skupaj in posameznikom, zdaj kazal svoj odpor, zdaj iztegoval roke, prosil in rotil, naj po mnogih in tako veselih zmagah ne storijo nečesa sramotnega in naj ne ustvarijo razlogov za nove spore z nepremišljenostjo in prenagljenostjo ob neprimernem času.

[...]

[17] Po tem [nagovoru] ni bilo vpitje z vseh strani nič manjše, vsi so goreli z enim in istim žarom, nasprotovali z največjim hrupom s primešanimi žaljivimi vzkliki, in cesar je bil prisiljen privoliti. Postavili so ga na ščit pešaka in ga visoko dvignili. Nihče ni molčal, ko je bil razglašen za avgusta. Ukazali so mu, naj prinese diadem, a je zatrdil, da ga nikoli ni imel, zato so zahtevali ogrlico ali naglavni nakit njegove žene.

[18] Ker je zatrjeval, da mu po prvih avspicijih ni primerno nositi ženskega nakita, so poiskali konjski okras, da bi bil okronan vsaj na nek neugleden način, ki bi predstavljal višjo oblast. A ko je tudi za to zatrdil, da je nečastno, si je nekdo po imenu Maver,⁴¹ kasneje dvorjan, ki je preminil pri ožini Sukov,⁴² petulantski kopjanik, odtrgal verižico,⁴³ ki jo je nosil kot praporščak, in jo samozavestno postavil Julijanu na glavo. Na Julijana so pritisnili s skrajno silo in zavedal se je, da se z vztrajnim upiranjem ne more več izogniti preteči nevarnosti in obljubil je vsem pet zlatnikov in funt srebra. (20.4.1–18)

Amijan predstavlja Julijana, kako ga zaradi zvestobe do Konstancija prese-
neti nenadno imenovanje za avgusta, zato ga noče takoj sprejeti in je v to pri-
siljen. Vendar pa Julijanovi govori in pisma iz obdobja, ko je bil cesar, kažejo
drugačno podobo. Njegova raba Homerja npr. v *Govorih* 2.49c–50c kaže na
njegovo identifikacijo sebe z Ahilom in Konstancija z Agamemnonom, kar je
precej pomenljivo in gotovo ne naključno. Še bolj očitne in razumljive so nje-
gove želje iz *Pisma* 4.384b–d, namenjenega Oribaziju, kjer opisuje svoje sanje

41 Omenjen tudi v 31.10.21.

42 Suki (blizu dan. Šipke) so bili prehod na poti velikega strateškega pomena med Serdiko (dan. Sofija) in Filipopolu (dan. Plovdiv).

43 Verižica je bila znak njegovega čina.

o velikem drevesu, ki se krivi pod lastno težo in se na koncu prevrne, ob njem pa raste mladika, za katero se je v sanjah bal, vendar je preživela. Ob tem mu je neznanec dejal, naj se ne boji za svojo varnost. Pomen sanj je očiten, čeprav Julijan zapiše: kdo bi vedel, kaj pomenijo.

Sumljivo je omenjanje večerje pred uporom vojakov, ki so razglasili Julijana za avgusta. Prišlo naj bi anonimno pismo, ki je obtoževalo Konstancija, da je izdal Galijo, ker pošilja čete na vzhod, Julijan naj bi ukazal vojakom ubogati povelje o premestitvi, ob sončnem zahodu pa so ga obkolili in razglasili za avgusta. Bowersock meni, da so po večerji generali vojake, ki so bili rahlo opiti pred premestitvijo, nahujskali k temu, da so ponoči razglasili Julijana za avgusta. Amijan seveda prikazuje Julijana drugače, nameni mu dva govora, v prvem nagovarja vojake, naj gredo domov.⁴⁴

Amijanu je bližje interpretacija, da so dogodke sprožili bogovi in Julijanu pomagali na oblast s pomočjo ljudi. Ross izpostavi, da Julijana za avgusta razglasi vojska, ki je orodje bogov. Vojska je tista, ki ga postavi za legitimnega vladarja, medtem ko je Konstancijevo imenovanje Julijana le potrditev te odločitve.⁴⁵ Ob tem se lahko spomnimo na poudarjanje modrosti vojakov ob Julijanovem imenovanju za cesarja. Zanimiva je Evtropijeva navedba, da je Julijan postal avgust ob soglasju vojakov (*consensu militum*, 10.15), torej ne na njihovo pobudo, kakor poročajo drugi pisci (tudi Amijan) in Julijan sam.

Julijan se je znašel pred dilemo, kaj storiti glede Konstancija. Se spopasti z njim? Izven Galije ni imel podpore. Skušal se je izogniti spopadu in je od Konstancija zahteval enakost pri vladanju. Konstancij se s tem seveda ni strinjal in spopad je bil neizogiben. Julijan je spomladi leta 361 krenil na vojaški pohod proti Konstanciju, za vojake pa nenadoma ni bil več problem, da morajo oditi tako daleč od doma.

Ob ugodnih znamenjih je legije povedel v Sirmij in prezimoval bližini Naisa (dan. Niš). Medtem je napisal mnoga pisma večjim mestom v Iliriku, Grčiji in Makedoniji, senatu v Rimu ter seveda senatu v Konstantinoplu, da bi jih prepričal v legitimnost svojih potez. Še preden se je pomaknil naprej, si je pridobil podporo Italije in Balkana. Ohranjeno je le *Pismo Atencem*, iz katerega je razvidna sovražnost do Konstancija. V tem času si je tudi začel puščati brado, vendar še ni nastopil kot pogan.

Do večjega spopada s Konstancijem ni prišlo, saj je ta nepričakovano zbolel in 3. novembra 361 umrl. Njegova smrt je bila napovedana z različnimi znamenji, o čemer bo tekla beseda v nadaljevanju, in ta znamenja potrjujejo, da so bogovi na prestolu hoteli Julijana, ki je postal edini avgust v Nišu, Konstantinovem rojstnem kraju. Amijan predstavi dejstvo, da je Konstancij kljub sporu za svojega naslednika imenoval Julijana, kakor negotovo govorico (22.15.2;5). Če

⁴⁴ Bowersock, *Julian*, 47–52.

⁴⁵ Ross, *Ammianus' Julian*, 123.

bi ga nedvomno on imenoval, potem bi se izkazal za soglasnega z bogovi, tega pa mu Amijan noče priznati. Kakor pravi Barnes, je Konstancij s tem imenovanjem pokazal politično modrost: imperija ni hotel pahnuti v državljansko vojno. Po tem imenovanju je Julijan opustil napadalnost do predhodnika – če bi ga imenoval za tirana, bi ogrozil tudi svoj položaj.⁴⁶ Julijan ob njegovi smrti ni pokazal nobenega veselja: vkorakal je v Konstantinopol in odredil žalovanje.

Ko je Julijan vkorakal v Konstantinopol, se je zgrozil nad razkošjem dvora, na katerem so si evnuhi pridobili veliko moč. Tougher v svojem članku meni, da Amijanu predstavljajo orodje za kritiko politike in Konstancijevega dvora, pripisuje pa jim tudi vpliv na propadanje rimskega imperija.⁴⁷ Amijan nam je ohranil anekdoto o dvornem brivcu:

[9] Tiste dni je bilo brivcu ukazano, naj pride za striženje cesarjevih las, in prišel je gizdavo oblečen. Ko ga je Julijan zagledal, je ostrmel in dejal: »Nisem ukazal poklicati zakladnika, temveč brivca.« Ko ga je vprašal, kakšno plačilo prejema za svojo obrt, je oni odgovoril, da dvajset obrokov kruha, enako količino tudi krme za živino, ki se ji ljudsko reče *capita*, in razkošno letno plačilo poleg mnogih bogatih ugodnosti.⁴⁸

[10] To ga je razburilo in odpustil je vse te vrste, kuharje in njim podobne služabnike, ki so bili vajeni prejemati skoraj isto plačilo, češ da mu niso zares potrebni, in jim dal dovoljenje oditi, kamorkoli hočejo. (22.4.9–10)

Julijan je imel asketske ideale, ki niso bili skladni z razkošnim dvorom, ki je presegal vse meje, kakor vidimo na primeru tega brivca. Hotel je reformirati dvor in cesarstvo in pri tem sledil nekakšnemu idealu stare republike, kakor si jo je sam predstavljal. Thompson meni, da Amijan ni naklonjen Julijanovemu ukinjanju dvornega ceremoniala: sam sicer tudi zavrača razsipno dvorno življenje, vendar pa je Julijan s tem odvzel tisti blišč, ki ga je od vladarja pričakovalo navadno ljudstvo. Amijan namreč zapiše, da ni deloval kakor filozof (22.4.1). Podobno meni, da Amijana moti, da je Julijan 1. januarja 362 šel peš na inavguracijo za konzula (22.7.1), čeprav je v tem Julijan le sledil tradiciji. V podoben kontekst Thompson umešča tudi Julijanovo versko politiko, saj so velike požrtije z mesom žrtvovanih živali in pijani vojaki rušili ugled cesarja, enako pa tudi veliko število različnih vedeževalcev in da se je Julijan zdel bolj vraževeren kakor pobožen (25.4.17).⁴⁹ Julijanov odpor do razkošja je bil namreč selektiven in ni zadeval razkošnih žrtvovanj in obsežnega trošenja javnega denarja za obredje.

46 Barnes, *Ammianus*, 146.

47 »Ammianus«, 57.

48 Brivčeva plača je bila sestavljena delno iz živeža, delno denarja, delno pa privilegijev.

49 *The Historical Work*, 82–83.

AMIJANOV PRIKAZ JULIJANOVE VERSKE POLITIKE

Julijan je imel krščansko vzgojo in viri so soglasni, da je prešel v poganstvo pod vplivom prebiranja filozofije. Niti pri Julijanu ni najti podatka, da bi že v zgodnji dobi čutil naklonjenost do poganstva. Amijan pa njegovo spreobrnitev obrazloži tako, da je Julijan le sledil že prirojeni nagnjenosti k čaščenju poganskih bogov. S tem se izogne temu, da bi Julijan prepoznal, da je krščanstvo zmotno. V tem, da je bilo poganstvo že od začetka v Julijanu, je bližje cerkvenim piscem, ki so složni v prepričanju, da je Julijanova duša po naravi poganska.⁵⁰

Takoj ob nastopu kot avgust v Konstantinoplu Julijan sprejme nekatere verske ukrepe:

[1] Čeprav je bil od najzgodnejših otroških dni nagnjen k čaščenju poganskih bogov in, ko je počasi odraščal, gorel v želji po takšnem čaščenju, se ga je vendarle iz mnogih in pomembnih razlogov bal izvajati, razen kolikor mogoče na skrivaj. [2] Ko pa so bili odstranjeni razlogi za strah, se je zgodil preobrat, začelo se je svobodno obdobje, ko je lahko počel, kar je hotel. Razkril je skrivnosti svojega srca in z javnimi in osvobajajočimi uredbami določil, naj se odprejo templji, na oltarje prinašajo žrtve in obnovijo kulti bogov. [3] Da bi okreplil učinek teh ukrepov, je v palači sklical izgnane kristjane nasprotnih prepričanj in razdeljeno ljudstvo ter jih zelo vljudno opomnil, naj utišajo spore in naj vsak brez strahu služi svoji veri, ne da bi mu to kdo prepovedoval. [4] Pri tem je bil tako odločen, da se ni bal kasnejše enotnosti ljudstva, saj je večja svoboda povečala razkole. Iz izkušenj je vedel, da nobene zveri niso tako sovražne ljudem, kakor je večina kristjanov divjih drug do drugega. (22.5.1–4)

Amijan predstavi Julijana kot nagnjenega k poganstvu že od otroštva, a šele kot avgust je dobil svobodo, da se je lahko opredelil kot pogan. A pri tem se je izkazal kakor boljši od kristjanov, saj jim ni prepovedal njihove vere, kakor so mu oni prepovedovali njegovo.

Sprejel je tolerančni edikt (leta 362), s katerim je razglasil svobodo veroizpovedi. A kakor opozarja Teitler, je bil ta ukrep le navidezno plemenit: poleg poganskih kultov so bile dovoljene tudi vse herezije (izgnani heretiki so se smeli vrniti iz izgnanstva) in Julijan se je zavedal, da teološka vprašanja tako močno delijo kristjane, da se ne bodo mogli združiti. Vsi viri, tako naklonjeni kot nenaklonjeni Julijanu, soglašajo, da je bil njegov namen s svobodo veroizpovedi pravzaprav le razvneti spore in tako oslabiti kristjane (Amijan 22.5.4; Sozomen 5.5.1), saj so bili kristjani tisti, ki so drug drugemu »zveri«.⁵¹ Svoj namen je s tolerančnim ediktom dosegel le do neke mere: zaradi preklica

50 Neri, *Ammiano*, 118–120.

51 Teitler, *The Last Pagan Emperor*, 38.

izgnanstev je prišlo do izbruhov nasilja po imperiju, do nasilnih spopadov med donatisti in drugimi heretiki ter katoliki, pa tudi med pogani in kristjani. Julijan ni preganjal ali obsodil tistih, ki so ukazali porušiti templje, vendar pa je to sodbo pogosto izvedla kar razvneta množica. Pogani so (nekaznovano) obračunavali s kristjani v Gazi, Emesi, Askalonu, Cezareji, Heliupoli in še kje. Za Amijanovo pisanje o Julijanovi verski politiki oz. o dejanjih, povezanih z njo, je sicer značilno, da avtor preprosto zamolči ali zmanjša verski pomen dogodkov.

Eden od primerov je umor škofa Georgija v Aleksandriji: decembra leta 361 je izbruhnil upor v Aleksandriji in ubit je bil Georgij iz Kapadokije (pri katerem si je Julijan kot mladenič izposojal knjige). Julijan je ob tem dogodku vzpostavil prakso, ki se je je držal tudi v drugih primerih nasilja proti kristjanom: naredil ni ničesar. Amijan se trudi, da bi čim bolj prikril verski izvor upora.⁵² To skuša prikriti tako, da premesti dogodek na leto kasneje, ko je bilo nemirnejše obdobje v Julijanovi kratki vladavini, in sicer tako, da skuša prikazati dogodek kot spor med arijanci in pravovernimi kristjani (22.11.3–11). Amijan prikrije, da je Julijan toleriral takšne nemire: zapiše, da je bil besen in se je hotel maščevati, a so ga svetovalci pomirili, zato je samo objavil, da bo ukrepal, če se kaj takega ponovi. Vendar je iz Julijanovega pisma razvidno, da ni kaznoval umora, ker je šlo za uničenje sovražnika bogov (Julijan, *Pisma* 21.379b–380d).⁵³

Amijan trdi, da je Julijan napadal kristjane le z besedami, pri čemer ga ni vodilo zatiranje kristjanov, temveč zaščita poganov. Kot zatiranje kristjanov oz. kot nesprejemljiv ukrep, uperjen proti kristjanom, označi le šolski edikt, ki ga omeni kar dvakrat (22.10.7; 25.4.20).

Zanimivo je, da Amijan zamolči spodleteli atentat na Julijana: Libanij ga omenja na treh mestih (*Govori* 15.43; 16.19; 18.199): deset stražarjev je hotelo ubiti Julijana v času vojaške parade, vendar so se napili in neprevidno razkrili svoje načrte. Dva izmed njih sta bila kristjana, užaljena zaradi nenehnega vonja po poganskih žrtvovanjih. To sta bila Juventin in Maksimin, ki sta bila pozneje priznana za mučenika, za datum njune mučeniške smrti velja 25. januar. Ostale so izpustili. Barnes meni, da Amijan te epizode ne navaja, ker hoče pokazati, da pod Julijanom ni bilo mučenicov, ta zgodba pa bi dokazovala nasprotno (saj sta bila med kristjani slavljenata kot mučenika). Amijan prikazuje, da so bili vsi usmrčeni kristjani pod Julijanom kaznovani za zločine in ne zaradi vere, medtem ko krščanski pisci navajajo daljše sezname Julijanovih žrtev. Od teh Amijan omenja le enega ubitega kristjana, za katerega pa vneto dokazuje, da ni bil v nobenem smislu mučenik. To je bil Artemij, *dux* Egipta pod Konstancijem, ki je bil kasneje v Konstantinoplu priznan za svetnika in

⁵² Neri, *Ammiano*, 65.

⁵³ Bowersock, *Julian*, 80.

mučenika. Amijan pravi, da je bil usmrčen zaradi mnogih in strašnih zločinov, obtožen od aleksandrijskega ljudstva (22.11.2–3).⁵⁴ V *Res gestae* ni prostora za omembo cerkvenih sporov niti v času vlade Valentinijana in Valensa.⁵⁵

Amijan tudi zamolči verski vidik dogajanja v primeru jeruzalemskega templja, ki je bil prikrito protikrščanski ukrep. Julijan je namreč videl v Judih naravne zaveznike, saj so zavračali krščanstvo. Obnovitev templja je bila oblika maščevanja kristjanom: Konstantin je dal porušiti znani Venerin tempelj v Jeruzalemu in na njegovem mestu postaviti krščansko cerkev. Jeruzalem je s krščanstvom postal romarsko središče, v katerega so se stekale množice vernikov in ki je imelo pokazati mnoge predmete v zvezi s Kristusovim križevim potom – vse seveda s čudežno močjo. Julijan je hotel z obnovo templja nasprotovati kristjanom in priljubljenosti njihove cerkve v Jeruzalemu. Poskus ponovne izgradnje templja v Jeruzalemu je velikega pomena za interpretacijo Julijanove osebnosti in politike. Julijan je namreč videl svoje poslanstvo v tem, da je *restaurator templorum*, in obnova judovskega templja se je vsekakor skladala s to idejo (sicer je obnovil tudi mnogo drugih poganskih templjev).⁵⁶ Pri judovski veri mu je bilo všeč, da pozna žrtvovanja, ki so bila zanj tako pomembna: za opravljanje teh obredov pa so Judje potrebovali tempelj. Omožganje žrtvovanj je bil verjetno eden od glavnih motivov, krščanski pisci pa navajajo še en motiv, namreč postaviti na laž *Biblijo* in njeni napovedi, da tempelj nikdar več ne bo stal kamen na kamnu (Mt. 24,1–2). Njegov neuspeh so seveda kristjani z navdušenjem sprejeli.

Amijan izpostavi Julijanovo vnemo, ki pa naj bi imela vzrok v želji, da za seboj pusti arhitekturni spomenik, in le mimogrede omeni, da so goreče krogle naredile kraj nedostopen in zažgale nekaj delavcev. Ne omeni nikakršnega verskega problema ali kristjanov, krogel ne izpostavi kot kaj nenavadnega ali nenaravnega (23.1.2–3).

Kot jasno vidimo, se je Julijan zelo posvečal verski politiki. Browning piše, da je Julijan menil, da bo s krščanstvom opravil na intelektualni način: ljudem bo razložil nesmisle krščanskega nauka in hipokrizijo Cerkve, spoznali bodo resnico ter se vrnili k neki obliki vere svojih prednikov. Seveda bi bile posvetitve v misterije pridržane manjšini, za množice pa bi verjetno ostali lokalni kulturi in neka splošna monoteistična religija, kakršno sta predstavljala *Sol Invictus* ali mitraizem.⁵⁷

O tem, kako je videl kristjane, lahko veliko izvemo iz njegovega spisa *Proti Galilejcem*. Zanje je imel v načrtu uničenje – čeprav ni imel v mislih nasilnega uničenja, je bil vendarle njegov cilj, da popolnoma izginejo. Kristjanom je očital, da Cerkev uči eno, dela pa drugo, med čemer je velik prepad. V to

54 Barnes, *Ammianus*, 53.

55 Neri, *Ammiano*, 56.

56 O obnovi jeruzalemskega templja povzeto po: Drijvers, »Ammianus«, 19–23.

57 Browning, *The Emperor Julian*, 109.

kategorijo so sodili notranje preganjanje kristjanov zaradi herezij, krščanska obsedenost s trupli (od Kristusa do mučenikov) in moralna blagost (največjemu zločincu je zlahka odpuščeno, če se pokesa). A morda je bilo še preprosteje: kakor zapiše Browning, je bil Julijan globoko konservativne narave in je bilo tisto, kar ga je zares motilo, to, da je bilo krščanstvo nekaj novega.⁵⁸

Vendar pa svojega odnosa do kristjanov ni takoj spremenil, udeleževal se je obredov, pomembneje je bilo, da je ponovno dovolil pogansko obredje in poganom vrnil zaplenjene templje, preklical pa je tudi izgnanstvo vseh kristjanov, izgnanih zaradi herezije – v upanju, da se bo z njihovo vrnitvijo krščanstvo sesulo samo vase. Vsem ukrepom navkljub pa se kristjani niso začeli množično spreobračati, kakor je pričakoval, še huje, tudi pogani niso kazali zanimanja za njegovo idejo o novoplatonistični cerkvi. Kakor opredeli Browning, je imel Julijan glede teh spreobračanj prevelika pričakovanja, saj je imel hude težave z razumevanjem iracionalnega elementa: to Browning pripisuje njegovi izolaciji v otroštvu. Julijan je bil prepričan, da so racionalni dokazi dovolj za spreobrnjenje.⁵⁹

Čeprav se je Julijan boril proti cerkvi, pravzaprav ni imel ponuditi nobene alternative. Njegov načrt je bil le ustvariti nekakšno organizacijo, ki bi bila Cerkvi popolnoma enaka, le da bi bila poganska. Svečenik bi lahko postal kdorkoli, ne glede na poreklo, če je le predan bogovom. Vsak dan bi moral opravljati žrtvovanja, molitve in obrede, ohranjati bi moral čistost, ne bi se smel udeleževati ljudskih zabav ali zahajati v gledališča ali gostilne. Zmeren bi moral biti pri hrani, njegovi prijatelji bi ga morali biti vredni. Ne bi smel prebirati lahkotne književnosti, temveč bi se moral poglobljati v filozofijo, zlasti pitagorejstvo, Platona, Aristotela in stoike (ne pa tudi skeptike ali epikurejce). Skrbeti bi moral za revne in bolne, torej se ukvarjati z dobrodelnostjo (kar je sicer imela v rokah Cerkev). Ta poganska cerkev bi imela svojo hierarhijo svečenikov, na čelu katere bi bil on sam kot *pontifex maximus*. Opredelil je tudi načine čaščenja bogov s pobožno meditacijo in molitvami, ohranjanjem templjev, žrtvovanjem na oltarjih, s spoštljivim gledanjem njihovih podob, čeprav podobe same niso bogovi (*Pisma* 22.429c–432). Kot lahko vidimo, v njegovem načrtu ni izvirne misli. Amijan tega načrta ne omenja. Verjetno se v tem tudi skriva razlog, da je bil neuspešen s svojo versko politiko: ponudil ni ničesar novega.

Julijanova protikrščanska politika očitno ni delovala in verjetno je bilo le vprašanje časa, kdaj bi postala nasilna. Tik pred perzijskim pohodom se je to že jasneje nakazovalo. V pismu kristjanom v Bostri kristjane same nagovarja, naj naženejo svojega škofa, češ da deluje proti njim (*Pisma* 41.437c–438a). Poslal je tudi pismo v Edeso, kjer je s sklicevanjem na *Biblijo*, da bodo revni

58 *The Emperor Julian*, 134.

59 Prav tam, 168.

lažje prišli v nebeško kraljestvo, zaplenil vse premoženje Cerkve v Edesi, češ da jim tako pomaga priti v nebesa (*Pisma* 40.424c–425a). Res je sicer, da je bila njegova vladavina kratka, a tudi, če bi vladal dlje, je bila ta bitka najverjetneje že izgubljena. Odziv na njegovo oživljanje poganstva je bil medel. Na grškem vzhodu so se navdušeno odzvali le Emesa, Gaza, Hierapola, Aretuza, Heliupola, Apameja, Selevkeja, morda še kakšno sirska mesto in pa seveda Atene.

Medtem ko pogani nad Julijanovimi načrti niso kazali posebnega navdušenja, pa so kristjani v Julijanu videli okrutnega in zvitega tirana, ki je preložil maščevanje na čas, ko se bo zmagoslaven vrnil iz vojne s Perziji in takrat napolnil amfiteatre s krvjo puščavnikov in škofov. Krščanska propaganda ga je prikazovala, kakor se običajno prikazuje največjega sovražnika: očitali so mu npr. skrivna žrtvovanja dečkov in deklic (Gregor iz Nazianza, *Govori* 4.92). Gibbon tako utemeljeno trdi, da če bi Julijan dlje živel in se nameraval resno znebiti krščanstva, bi moral imperij nujno popeljati v državljansko vojno.⁶⁰

Del Julijanove verske politike je bil šolski edikt, ki ga kritizira tudi Amijan (22.10.7). To je bil Julijanov najbolj aktiven ukrep proti kristjanom. 17. junija 362 je namreč sprejel šolski edikt, ki kristjanov sploh ne omenja, zahteva pa, da se učitelji odlikujejo najprej po značaju, nato po zgovornosti. Namen tega zakona je bil onemogočiti krščanske učitelje, prizadel pa je zlasti krščanske učitelje retorike. Zahteval je, da nihče ne uči nečesa, v kar ne verjame, kar je zadevalo predvsem kristjane, ki so poučevali retoriko: izobrazba je imela za osnovo še vedno klasična dela. Julijan je bil prepričan, da krščanski učitelj, ki prezira poganške bogove, ne more poučevati učencev o Homerju, Heziodu, Demostenu in drugih klasičnih avtorjih (Julijan, *Pisma* 36.423a). Njegov namen je bil prisiliti krščanske učitelje, da se odpovedo ali svoji veri ali poklicu. Učencev uredba ni zadevala, saj jih je potrebno podučiti; takšen je bil tudi sicer njegov pogled na nespametne kristjane: treba jih je učiti, ne pa kaznovati (Julijan, *Pisma* 36.424).

Od te uredbe dalje je učitelj težko ostal nevtralen. Če ni obsodil krščanstva, je bil sumljiv. Pred tem je bilo običajno, da je poganski učitelj poučeval kristjane. Zdaj nekateri starši niso poslali otrok v šolo, tisti, ki pa so jih, so se znašli v precepu. Začela so nastajati dela, ki so sledila poganskim literarnim zvrstem, a so imela biblično vsebino, da bi lahko poučevali tudi krščanski učitelji. Julijan je želel ustaviti širjenje krščanstva med višjimi sloji, a živel je prekratek čas, pa tudi sicer je bil verjetno že prepozen, krščanstvo si je že utrla pot tja, grščina ni bila le jezik antike, ampak tudi Cerkve. Gregor iz Nazianza ga je obtožil, da je hotel ustvariti poganski monopol nad grško literaturo in kulturo (*Govori* 4.101–107). Ta ukrep je povzročil več vznemirjenja, kot bi ga preganjanje.

Drugi velik predmet spora pa so bila žrtvovanja živali, ki so jim kristjani zelo nasprotovali. Seveda to ni bilo le versko vprašanje, pogosto je pri tem šlo

60 *The History of the Decline*, 459.

za spore glede financ (za izvajanje obredov je bila namenjena določena količina denarja). Za kristjane je predstavljalo problem zlasti to, ker so ga izvajale osebe po uradni dolžnosti: torej se je lahko zgodilo, da je moral žrtvovanje opraviti nekdo, ki je bil kristjan. Če bi se želel izogniti izvajanju žrtvovanj, kristjan ne bi mogel kandidirati za mnoge pomembne funkcije v državi ali mestu.

Kakor so v prvih stoletjih krščanstva silili kristjane opravljati žrtvovanja, je Konstantin preprosto prepovedal poganom opravljati njihove obrede. To je bil hud udarec, saj so bila žrtvovanja eden od osnovnih elementov poganske religije.

Konstancij II. je prepoved še stopnjeval, saj je 19. februarja 356 v Milanu izdal zakon, da naj bo vsakdo, ki dokazano žrtvuje ali časti podobe, kaznovan s smrtno kaznijo. Pod zakonom je bil kot cesar podpisan tudi Julijan. Teitler pravi, da sprejem tako ostrega zakona kaže na to, da prejšnja prepoved pogosto ni bila spoštovana.⁶¹ Na to kaže tudi Julijanov obisk Troje jeseni leta 354: tam ga je presenetilo, da ljudje še vedno opravljajo žrtvovanja bogovom, kakor da tega Konstantin ne bi prepovedal (Julijan, *Pisma* 19).

Takoj ko je Julijan prevzel oblast, je po tradiciji prevzel tudi položaj vrhovnega svečenika, najčastnejši naslov ter obnovil in ponovno odprl poganske templje, kar mu je med pogani prineslo naziv *templorum restaurator*. Povrnil jim je premoženje in posestva, ki so jim nekoč pripadala. Ponovno je dovolil žrtvovanja, in ne le to, postavil jih je za enega od stebrov svojega režima. Obrede žrtvovanja je opravljal tudi sam: prinašal je les, prižgal ogenj, zaklal žrtev, sam segal v drobovje ubite živali in iskal znamenja za prihodnost (Amijan 22.12.6–7). Rad je žrtvoval cele hekatombe.

Glede hekatomb Teitler meni, da je sicer res, da izraz pomeni žrtvovanje stotih (ἑκατόν) volov, da pa je bilo število v resnici manjše. Ali je treba Juljanove hekatombe razumeti dobesedno ali ne, ni znano. Zagotovo je šlo za velike količine, čeprav morda Amijan pretirava, ko piše, da je Julijan večkrat žrtvoval po sto bikov in nešteto drugih živali, kakor bele ptice, ki jih je lovil po zemlji in morju (22.12.6–7). Teitler navaja, da so bile količine verjetno res velike, saj se je neki neznanec iz Libije iz 4. stoletja hvalil, da je žrtvoval štirideset bikov in osemtrideset koz: sklepamo lahko, da si je rimski cesar lahko privoščil večja števila. Meso žrtvovanih živali je bilo razdeljeno med navadne vojake in druge državljane, ki so sicer pretežno jedli kruh in žitarice. Julijan je zagotovo obilno žrtvoval; v tem je bil podoben svojemu vzorniku Marku Avreliju, katerega vnemi so se tudi posmehovali (Amijan 25.4.17).⁶² Nad njegovim navdušenjem nad žrtvovanji so se zgražali tudi mnogi pogani in Amijan mu tudi ni naklonjen. O tem, kako obsežna so bila, se Amijan razpiše v naslednjem odlomku:

⁶¹ *The Last Pagan Emperor*, 58.

⁶² Prav tam, 58–59.

[6] Zelo pogosto je močil oltarje z obiljem krvi in večkrat daroval sto bikov, nešteto čred različne drobnice in bele ptice,⁶³ ki so jih iskali po kopnem in morju. Tako so skoraj vsak dan mimoidoči nosili na svoja ramena naslonjene vojake, ki so obilno načrti mesa nespodobno živeli in bili sprijeni od sle po pijači, po ulicah iz templjev, kjer so uživali na gostijah, vrednih bolj obsojanja kakor odobravanja, v njihove nastanitve. Predvsem so to bili Petulanti in Kelti, katerih samozavest je šla v tem času čez vsako mero. [7] Verski obredi so se neizmerno razširili z dotlej nepoznano in obremenjujočo količino stroškov. Komurkoli, ki je oznanil, da se spozna na vedeževanje, tako neizkušenemu kakor izučenemu, brez omejitev ali določenih pravil, je bilo brez zadržkov dovoljeno preiskovati odgovore orakljev in vedeževati iz drobovja, kar včasih razkrije prihodnje dogodke. Prihodnost se je iskala prizadevno na različne načine, če bi jo le lahko razkrili: iz leta ptic in interpretacije znamenj. (22.12.6–7)

V tem odlomku lahko vidimo, da je Julijan razkošje dvora, polnega evnuhov, spremenil v razkošje žrtvovanj, kjer so obilno služili vedeževalci in uživali pijani ter razpuščeni vojaki. Tej neokusni razpuščenosti Amijan ne more biti naklonjen. Kakor se tudi ne strinja s tem, da je lahko vsak postal vedeževalec. Morda je ravno ta inflacija vedeževalcev povzročila Julijanovo slepoto za slaba znamenja v Perziji?

Preden preidemo k vojni s Perzijo in slabim znamenjem, se ustavimo še pri enem dogodku, ki ga Amijan predstavi tako, da prikrije verski konflikt v ozadju. Julijan je za priprave na vojno s Perzijo odpotoval v sirsko Antiohijo, kjer je postavil svoj dvor. Antiohija je bila grško mesto s tradicijo in ne na novo ustanovljeno mesto z latinskimi elementi, kakršen je bil Konstantinopel. Bila je bogato mesto, katerega prebivalci so oboževali gledališče, atletska tekmovanja in dirke z vozovi: bila je krščansko mesto s poganskim šarmom. Poleg tega je bila večjezično mesto s sirskim podeželjem in močno judovsko skupnostjo, v kateri je Julijan videl oporo proti kristjanom. Z njo je imel velike načrte, a izkazala se je za razočaranje, saj je bila njegova zamisel idealizirana pod vplivom poganskih prijateljev iz tega mesta (npr. Libanija). Antiohija namreč ni bila le mesto z grško, ampak tudi s krščansko tradicijo.

Julijan se je s svojim poskusom regulacije cen žita zameril vplivnim ljudem v Antiohiji in morda je tudi to vplivalo na njegov naslednji antiohijski konflikt, povezan z versko politiko. Julijan se je udeležil vsakoletnega praznovanja v predmestju Dafne v Antiohiji. Pričakoval je razkošno procesijo. Vendar pa se je Antiohija spremenila, krščanstvo je bilo močno. Namesto hekatomb volov so bogovom žrtvovali le eno gos, žrtvoval jo je edini preostali svečenik v zapuščenem templju (Julijan, *Misopogon* 361b–362b). Oltar je bil zapuščen, Apolonove prerokbe so utihnile. Razlog naj bi bil, da je območje svetišča umazano

63 Bela barva je pomenila dobro znamenje. Običajno so bile bele živali žrtvovane nebeškim božanstvom, črne pa podzemeljskim.

s trupli. Predvsem naj bi bile krive relikvije Babilasa, antiohijskega škofa, ki je umrl v zaporu v času Decijevega preganjanja kristjanov in ki je bil skoraj stoletje v svojem grobu, dokler ni dal cesar Gal prenesti njegovih ostankov v Dafnin gaj. Julijan je ukazal njegove ostanke odnesti nazaj v Antiohijo, kar je spremljala velika procesija. Med procesijo so prepevali *Psalm 97.7*,⁶⁴ kar je bila žalitev za cesarja in Salutij je moral aretirati nekaj kristjanov. Čeprav jih je Julijan dal vse izpustiti, je 22. oktobra 362 pogorel Apolonov tempelj v Dafni. Preiskava ni pokazala krivcev, možno je bilo, da bi bili kristjani, a lahko bi bila tudi nesreča. Kristjani so v požaru seveda videli Božjo kazen, povzročila naj bi ga strela (Janez Zlatousti, *Homilija o Babilasu* 3.2), Julijan pa je verjel, da so Božjo kazen vzeli v roke kristjani sami in podtaknili požar (Julijan, *Misopogon* 346b). Sprožil je preiskavo, med tem pa dal zapreti glavno cerkev v Antiohiji. Dogajanje je zanimivo, saj je zelo verjetno, da je prav ta tempelj dal Dioklecijanu prerokbo, da Apolon molči zaradi kristjanov, kar je sprožilo obširna preganjanja. Kot kaže, je bil tamkajšnji Apolon posebno nenaklonjen kristjanom.

Po tem požaru je bil manj prizanesljiv do kristjanov, postajal je vse bolj obseden s čistostjo, tako je npr. prepovedal pogrebne sprevede podnevi, češ da trupla žalijo sonce. Prepričan je bil, da nečistost preprečuje njegovo komunikacijo z bogovi.⁶⁵

Amijan o premestitvi Babilasovih relikvij poroča le mimogrede, pove le, da je dal Julijan prenesti drugam blizu templja ležeča trupla (ne omeni imena svetnika) in očistiti sveti kraj, ne poroča pa o odzivu kristjanov (22.12.8). Tej premestitvi ne pripisuje nikakršnega pomena, sploh pa ne verskega. Nato poroča o požaru in sicer omeni, da so bili kristjani osumljeni požiga, vendar tega niti z besedo ne poveže s premestitvijo relikvij, kristjani naj bi bili le zavistni ob pogledu na lepoto templja. Da bi zameglil verski kontekst dogajanja, raje predstavi govorico, da naj bi bile vzrok požara sveče, ki jih je prižgal filozof Asklepijad. Da molči o blisku, o katerem so pisali krščanski pisci, menda ni potrebno posebej poudarjati.

[1] V tistem času, 22. oktobra,⁶⁶ je v sili plamenov nenadno pogorel najsijajnejši tempelj Apolona v Dafni, ki ga je zgradil vročekrvni in kruti antiohijski kralj Epifan,⁶⁷ in v katerem je bila kopija kipa olimpijskega Zeusa⁶⁸ enake velikosti. [2] Ker je nenadno pogorel v tako strašni nesreči, je to cesarja pognalo v tak bes, da je ukazal izvesti strožje preiskave od običajnih in zapreti največjo cerkev v Antiohiji. Obstajal je namreč sum, da so to storili kristjani, spodbujeni od zavisti,

64 »Vsi častilci podob so osramočeni, / vsi, ki se hvalijo z ničevnostmi, / pred njim padajo na kolena vsi bogovi.« *Sveto pismo*, slovenski standardni prevod, 2006.

65 Browning, *The Emperor Julian*, 184–186.

66 22. oktobra 362.

67 Amijan se moti, tempelj je bil zgrajen že pred Antiohom IV. Epifanom, ki ga je morda le obnovil. Tempelj je namreč stal že v času njegovega očeta.

68 Torej kopija Fidijskega kipa. Avtor kopije je bil Briaksis.

saj so neradi gledali tempelj s čudovitim peristilom. [3] Obstajala je tudi šibka govornica, da je svetišče zagorelo iz naslednjega razloga: da je filozof Asklepjad,⁶⁹ ki smo ga omenili pri Magnencijevih dejanjih,⁷⁰ prišel iz tujine v to predmestje, da bi prijateljsko obiskal Julijana, in postavil pred privzdignjena stopala kipa drobno srebrno podobo nebeške boginje,⁷¹ ki jo je bil vaju povsod nositi s seboj, in odšel, potem ko je v skladu z običajem prižgal sveče. Iz teh sveč so sredi noči, ko ni bilo nikogar, ki bi to lahko preprečil, zletele iskre, ki so se prijelo zelo starega lesa, ki je bil suho gorivo za ogenj, ta pa je sežgal vse, česar se je lahko dotaknil, ne glede na višino. (22.13.1–3)

Amijan je morda res občudoval Julijana, vendar ni bil naklonjen njegovim načrtom za preoblikovanje poganske vere. Neri trdi, da je bil Amijan prepričan, da je Julijan izrodil pogansko vero tako, kot je Konstancij krščansko. Izo-giba se namreč omenjanju mitraizma, Julijanove predanosti Heliju in njegovemu prakticiranju teurgije. Edino božanstvo, ki se pri Amijanu jasno pojavi kot Julijanov zaščitnik, je *Genius publicus* (20.5.10; 25.4) in ne božanstvo sonca, kakor pri Libaniju (*Govori* 13.35; 18.103). Ničesar tudi ne pove o Julijanovih načrtih za »pogansko cerkev«, pri opisovanju znamenj na perzijskem pohodu pa Amijan kaže svojo tradicionalno veroizpoved.⁷² Tudi Barnes se strinja, da Amijan raje omenja tradicionalne oblike vedeževanja, ki so jih izvajali haruspiksi in avgurji. Na mnogih mestih tudi poudari, da Julijan ni hotel upoštevati slabih znamenj glede perzijskega pohoda. Nasprotno pa Julijan v pismu Libaniju piše iz Hierapole, da so bila vsa znamenja ugodna (*Pisma* 58.401b).⁷³ To bi lahko pojasnili ravno z zgoraj omenjeno množico vedeževalcev – med tolikšnim razmahom te vede je bilo mogoče najti vedeža, ki je trdil natančno tisto, kar je spraševalec želel.

POMEN ZNAMENJ ZA AMIJANOVO UPODOBITEV JULIJANA

Kljub temu, da je bil v Antiohiji, kjer se je pripravljaj na vojno s Perzijo, sprva lepo sprejet, se je njegovo bivanje v tem mestu obrnilo v katastrofo. Prebivalcem se je zameril s premestitvijo Babilasovih relikvij, neuspešno regulacijo cen žita, kritizirali so ga zaradi prevelikega navdušenja nad žrtvovanji. Primerjali so ga z njegovim bratom Galom, ki je tudi neuspešno cesarjeval v Antiohiji. Postal je nepriljubljen, iz njega so se norčevali, da je klavec, bradač, surovež

69 Asklepjad je bil kiniški filozof, omenjen pri Julijanu (*Govori* 7.224) in Simahu (*Pisma* 5.31).

70 V eni izmed izgubljenih knjig.

71 Verjetno je mišljena različica Venere, čaščene v Siriji in Feniciji.

72 Neri, *Ammiano*, 101.

73 Barnes, *Ammianus*, 162.

brez občutka za življenje in filozof brez smisla za zabavo (gledališče, arena). Med saturnalijami so izbruhnili protesti, v katerih so Julijana s pesmimi zmerjali glede njegovih zakonov, verskih prepričanj in tudi brade. Julijan se jim ni maščeval, temveč se je na nezadovoljstvo odzval s satiro *Antiochicus*, bolj znano pod imenom *Misopogon* (Sovražnik brade). Ker je bil v Antiohiji globoko razžaljen, je za seboj na svoje mesto postavil Aleksandra iz Heliupole, za katerega je vedel, da bo okruten. Menil je, da mesto to zasluži (Amijan 23.2.3).

Po tem, ko je neuspeh v Antiohiji dodobra načel Julijanovo samozavest, je 5. marca 363 krenil nad Perzijo. Odkar je Sirija v 2. stoletju postala rimska provinca, je imel Rim mejo s Perzijo, s katero je bil v nenehnem spopadu za Armenijo in Mezopotamijo. Julijan je želel stabilizirati vzhodno mejo, torej obnoviti mejo iz časa Dioklecijana. Kakor pravi Susanna Elm, je Perzija imela osrednjo vlogo v Julijanovem političnem programu. Če bi jo premagal, bi to bil dokončni dokaz njegove izbranosti, zlasti ker bi zmagal tam, kjer je njegovemu krščanskemu predhodniku spodletelo.⁷⁴ Poleg tega je bila Perzija deželna, ki si jo je podredil Julijanov vzornik Aleksander.

V tej vojni ni bil posebno uspešen, Amijan ve naštetih mnoga nenaklonjena znamenja, in kakor piše Browning, je bil sicer res izkušen poveljnik, a le proti germanskim plemenom, ki so bila sicer pogumna, vendar pa politično razdrobljena in tehnološko zaostala. Perzijski imperij je bil seveda popolnoma drugačen in Julijan ga je podcenjeval: njegove vire in zmožnosti, logistiko ter razdalje.

Julijan je z vojsko prišel do Ktezifonta, perzijske prestolnice, kjer je odklonil ugodno ponudbo mirovne pogodbe, hkrati pa se tudi ni odločil za obleganje mesta. Pri Ktezifontu se je odločil za potezo, ki ni povsem pojasnjena, uničil je svojo celotno mornarico. Razlog naj bi bil to, da ladjevje ne bi moglo nadaljevati poti in zasledovati sovražne vojske v notranjost države, zato ga je raje uničil kakor prepustil sovražniku. Zažgal ga je vključno z živžem in orožjem.

Po požigu ladjevja in krajšem prodoru Rimljanov je prišlo do spopada med Perzijci in rimsko vojsko. Rimska vojska se je dobro izkazala, ubitih je bilo petdeset perzijskih veljakov ali satrapov in mnogi od najpogumnejših vojakov, vendar pa je bila Julijanu zadana smrtna rana. Vojaški pohod pa so zaznamovala mnoga znamenja.

Božanska znamenja so v zgodovini pogosto vplivala na vladarje in rimski cesarji pri tem niso bili izjema, zlasti ne v negotovih časih pozne antike. Človek si želi, da bi neko božanstvo usmerjalo njegove odločitve ali jih vsaj potrdilo kot pravilne, saj bi ga to razbremenilo teže odločitev, hkrati pa potrdilo njihovo »pravilnost«. Za vladarje, torej tiste, od katerih odločitev so odvisna življenja mnogih, so bila razna znamenja in sporočila bogov še posebno

74 »Pagan Challenge«, 21.

pomembna. A ključna težava znamenj je, da so običajno dvoumna in si jih lahko vsak interpretira, kakor mu najbolj ustreza. Tako kakor se je zgodilo lidijskemu Krezu, ki mu je preročišče pred vojno s Perzijo prerokovalo, da bo uničeno veliko kraljestvo, izpustilo pa seveda bistveni podatek, katero. Izkazalo se je, da Krezovo (Herodot 1.53).

Julijan Odpadnik je bil zagotovo vladar, ki je veliko dal na znamenja. Navsezadnje je bil pripadnik konstantinske dinastije, Konstantin pa je bil vladar, ki se je zapisal v zgodovino kot nekdo, ki je znal prisluhniti sporočilu, ki mu je poslal Bog in tako z božjo pomočjo premagal Maksencija v bitki pri Milvij-skem mostu. Šlo je namreč za zgodovinsko zelo vplivne sanje, ki so vodile v preobrat v cerkveni in posvetni zgodovini, spremembe v teoloških doktrinah, razpad tetrarhij, vzpostavitev Konstantinopla kot centra, spreminjanje krščanstva v državno vero – in vse to naj bi bilo vnaprej odobreno z znamenjem (ki sicer ni neproblematično).⁷⁵

Drugi razlog, zaradi katerega je Julijan verjel, da imajo bogovi zanj pripravljen večji načrt, pa je preprosto to, da se je kot otrok izognil smrti in da je potem tako nepričakovano prišel na oblast. Nenehno je iskal napotke in naklonjenost bogov, na kar kaže velika količina žrtvovanj.

Pri Amijanu Marcellinu preberemo kar precej o znamenjih, ki so se kazala Julijanu – pa čeprav se zdi, da je bil kljub svoji gorečnosti kar selektiven glede tega, katera znamenja so resnična in katera ne. Božja naklonjenost je bila v Julijanovem obdobju pomembna, saj so poganski bogovi izgubljali pomen in bilo je ključno vprašanje, kateri bog je močnejši. Julijan kot odpadnik oz. kot nekdo, ki je hotel ponovno okrepiti pogansko vero, je nujno potreboval zaslombo v bogovih stare rimske religije.

Sanje so pogosto medij, ki vladarju sporoča načrte in želje bogov in pomembne so te Julijanove sanje, ki jih Amijan umesti na predvečer razglasitve za avgusta in ki imajo vpliv na njegovo končno odločitev:

V noči pred dnevom razglasitve za avgusta je vladar poročal najbližjim zaupnikom o nekem videnju v spanju, ki je privzelo obliko, v kakršni se običajno upodablja državni genij.⁷⁶ Ta je obtožujoče dejal naslednje: »Že dolgo, Julijan, skrivaj opazujem preddverje tvoje hiše v želji, da bi povečal tvoje dostojanstvo in večkrat sem že odšel zavrnen: če niti zdaj ne bom sprejet, ko so mnogi složnih misli, bom razočaran in užaljen odšel. Globoko v srcu si zapomni, da s teboj ne bom dalje bival.« (20.5.10)

Ker Julijan ne bi zaupal samo vojakom, se mu prikaže genij rimskega ljudstva, ki mu jasno pove, da ima z njim velike načrte, in mu skoraj ukaže, da

⁷⁵ Weber, *Kaiser*, 4. Gl. tudi Cedilnik, 67–82.

⁷⁶ Državni genij se je upodabljal kakor mladenič v togi, ki ima v rokah rog obilja in žrtveno posodico.

mora slediti svoji usodi. Zagrozi mu, da ga bo zapustil, če se bo trmoglavo upiral svojemu poslanstvu.

Na tem mestu ni govora o Julijanovem osebnem geniju, temveč o geniju rimskega ljudstva – drugače kakor pri Konstanciju, ki se mu pred smrtjo pokaže njegov lastni genij (21.14.2), ali pri Valentinijanu, ki ga zapusti Fortuna (30.5.18). Genij je za Amijana pomembno božanstvo, saj mu nameni ekskurz (21.14.3–5).

Ni zanemarljivo, da Amijan pove, da je Julijan zaupal svoje sanje le ožjemu krogu – torej s sanjami ni spodbujal vojakov, izključeno je tudi, da bi bile sanje izmišljene za manipulacijo (če bi recimo zanje izvedeli iz Julijanovega nagovora vojakom). Hkrati pa bi to lahko nakazovalo na strah pred Konstancijem (da bi bil obtožen izdaje). Sicer pa mu genij rimskega ljudstva prepušča odločitev. Vendar pa genijev nagovor ni edino sporočilo, ki ga Julijan prejme v sanjah. Oktobra 360 pomenljivo sanja, da Konstanciju ni več namenjeno dolgo živeti:

Ko je Galija že bila pomirjena, ga je spodbadala in podžigala želja napasti še Konstancija, v duhu je razbiral mnoge vedeževalske napovedi, v čemer je bil izurjen, in imel je sanje, da bo [Konstancij] kmalu zapustil življenje. (21.1.6)

Ta božja sporočila so dokaz, da je bilo Julijanu usojeno vladati. Podobne sanje se ponovijo še enkrat:

Pri Vieni se mu je spet sredi strašne noči prikazala neka zelo bleščeča prikazen, ki mu je skoraj budnemu jasno oznanila herojske verze in jih večkrat ponovila. Zaradi zaupanja tem verzom je ocenjeval, da mu ne grozi nobena nevarnost: Ko bo Jupiter dosegel široko mejo slavnega vodnarja, Saturn pa vstopil v petindvajset stopinj device, takrat bo Konstancij, kralj azijske celine, dosegel zoprn in boleč konec ljubega življenja.⁷⁷ (21.2.2)

Julijanova usoda ob razglasitvi za avgusta je v skladu z božjimi željami, podobno kakor ob razglasitvi za cesarja (15.8.9–10). Weber pravi, da je Julijan vsaj za Amijana le poslušni prejemnik božjih naročil in si ne prizadeva dejavno za Konstancijevo smrt. In ko Konstancij res nepričakovano umre, je lahko prepričan, da so bogovi na njegovi strani. Glede Konstancijeve smrti je Julijan torej prejel sporočilo v treh sanjah, od tega enkrat v verzih, torej v visokem slogu. V vseh treh primerih je bil prejemnik sporočila bogov, da ga želijo na prestolu.⁷⁸ Po tolikih napovedi smrti Konstancija zapusti njegov genij in ne dolgo za tem tudi umre:

⁷⁷ Avtor verzov ni znan. Navajata jih tudi Zosim 3,9,6 in Zonaras 13,11.

⁷⁸ Weber, *Kaiser*, 222.

[1] V tem raznovrstnem nemiru je že omahujoča in mirujoča Konstancijeva Fortuna s precej zgovornimi znaki kazala, da prihaja težak konec življenja. Plašile so ga namreč nočne prikazni in še ne globoko potopljen v spanec je videl očetovo senco, ki mu je prinašala lepega otroka.⁷⁹ Ko ga je vzel in postavil v svoje naročje, mu je ta iztrgal kroglo,⁸⁰ ki jo je sam držal v desni roki, in jo odvrigel daleč proč. To je nakazovalo na spremembo časov, čeprav so mu tolmači dali pomirjajoč odgovor.

[2] Kasneje je priznal svojim najbližjim zaupnikom, da je kakor zapuščen, da je prenehal videvati nekaj skrivnostnega, za kar je menil, da je bilo nekoč nejasno prisotno ob njem. Zdi se, da je bil to neki genij, določen za varovanje življenjske moči, ki ga je zapustil, ko mu je bilo namenjeno kmalu oditi s sveta. (21.14.1–2)

[2] V že ostareli jeseni je [Konstancij] odšel in ko je ob že svetlem dnevu prišel do predmestja, imenovanega Hipokefal,⁸¹ tri milje oddaljenega od mesta, je zagledal truplo umorjenega človeka, ležečega z odtrgano glavo na desni strani ceste, stegnjenega proti zahodu. Prestrašen od znamenja, ko mu je usoda pripravljala konec, je še odločneje nadaljeval in prišel v Tarz, kjer ga je zgrabila blažja vročina. Ker je bil prepričan, da se lahko nevarnosti, ki bi jo prineslo poslabšanje zdravstvenega stanja, otrese s potovanjem, so nadaljevali pot po zahtevnih cestah Mobsukren, zadnje postaje Kilikije, ki se nahaja ob vznožju gore Taurus. Pot je nameraval nadaljevati naslednji dan, toda zadržalo ga je drsenje v hudo bolezen. Postopoma se je razžarel kakor ognjišče z izjemno gorečo vročino po žilah, da se ni bilo mogoče dotakniti njegovega telesa. Ker je bila uporaba zdravil zaman, je zadnjič vdihnil, obžaloval svoj konec in pa, kakor se govori, dokler je bil njegov razum še nedotaknjen, določil Julijana za naslednika svoje oblasti.

[3] Nato je utihnil v predsmrtnem težkem dihanju, se dolgo spopadal z že odhajajočo dušo in zapustil življenje 5. novembra,⁸² v osemtridesetem letu vladanja in štirinštiridesetih letih in nekaj mesecih življenja. (21.15.2–3)

Napovedi se uresničijo in Konstanciju sanje napovedo njegov konec, poleg tega pa ga zapusti njegov osebni genij. Naposled podleže bolezni, ki se je sprva zdela precej nedolžna. Za Julijana je to lahko le potrditev njegovih sanj in božjih sporočil. Bogovi se mu niso izneverili, izbran je za višje cilje. A v trenutku, ko to doseže, ni več zmožen pravilno razbirati znamenj, vsaj ne v Amijanovi zgodovini.

79 Otrok lahko simbolizira sorodstvo, Julijana ali Konstancijevega genija.

80 Krogla je simbol cesarske moči, v pozni antiki se pogosto pojavlja na kipih cesarjev in njihovih upodobitvah na kovancih.

81 Predmestje v Antiohiji.

82 V večini rokopisov piše oktober, november je Seeckova korektura. Konstancij je namreč umrl 3. novembra 361.

Poleg sanj o rojstvu, prevzemu oblasti, se glede vladarjev pogosto zapisujejo sanje o njihovi smrti (kakor smo ravnokar videli na primeru Konstancija). Julijan je umrl v noči med 26. in 27. junijem 363 in njegova smrt je sprožila zelo različne odzive: za poganje je to pomenilo smrt zadnjega poganskega cesarja in s tem tudi smrt upov, da bi se poganstvo ponovno uveljavilo, za kristjane pa je pomenilo zmagoslavje krščanstva in kazen za brezbožnega cesarja.

Julijana je smrt dohitela v Perziji in temu bojnemu pohodu Amijan nameni veliko pozornosti. Barnes meni, da je ta pohod osrednja tema (vsaj ohranjenih knjig) *Res gestae*. Posvetil ji je namreč tri knjige (23–25). Zgradba je neenakomerna, saj te tri knjige obravnavajo le pet mesecev Julijanove vladavine (od marca do julija 363). Predhodne tri knjige (20–22), ki tudi govore o Julijanu, pokrivajo neprimerno daljše obdobje, skoraj tri leta, od Julijanove razglasitve za avgusta v Parizu februarja 360 do antiohijskih sporov jeseni 362.⁸³

Smith razdeli Amijanovo pripoved o perzijskem pohodu na dva dela, eden je herojska pripoved o vojaškem pohodu, druga pa pripoved o božjem nasprotovanju prek znamenj. V nasprotju s siceršnjim odnosom do vedeževanja je Julijan gluh za vsa opozorila.⁸⁴ Pohod proti Perzijcem namreč že od samega začetka spremljajo neugodna znamenja. Še preden Julijan odpotuje, se jih zvrsti kar nekaj:

[5] Ko je bilo to urejeno, se je prestrašil nekega znamenja, ki je bilo, kakor je pokazal izid, zelo resnično. Nedavno je namreč zaradi krvavitve umrl zakladnik Feliks in *comes* Julijan mu je sledil in ko je ljudstvo videlo javne napise, jih je prebiralo kakor Feliks, Julijan in avgust.⁸⁵

[6] Pred tem se je zgodilo še nekaj neugodnega. Ravno ob januarskih kalendah, ko se je [Julijan] po stopnicah vzpenjal h genijevemu templju,⁸⁶ se je namreč nekdo iz skupnosti svečnikov, ki je bil starejši od drugih, nenadoma zgrudil, ne da bi bil udarjen, in ob nepričakovanem padcu izdihnil dušo. Očividci so govorili, ni sicer znano ali zaradi neizkušenosti ali zaradi prilizljivosti, da je s tem prerokovano starejšemu izmed konzulov, torej zagotovo Salutiju, toda kakor se je kasneje izkazalo, ni napovedovalo bližajoče pogube tistemu, ki je bil višje starosti, temveč višjemu po moči.

[7] Poleg teh so tudi druga manjša znamenja kmalu nakazovala, kaj se bo zgodilo. Med samim začetkom vojaških priprav na perzijski pohod je prispele poročilo, da je Konstantinopel stresel potres, za kar so izvedeni v teh rečeh

83 Barnes, »New Year«, 1.

84 Smith, »Telling Tales«, 88.

85 Besedna igra s cesarskim nazivom *Dominus Noster Claudius Julianus Pius Felix Augustus*, ki je napovedovala, da bodo vsi trije umrli tega leta.

86 Tempelj antiohijskega genija.

tolmačili kot neugodno za voditelja, ki namerava vdreti na tuje ozemlje. Tako so [Julijanu] svetovali, naj opusti to namero ob neprimernem času in trdili, da je treba spregledati taka in podobna znamenja zgolj takrat, kadar vdrejo tuje vojske in velja le en in splošno veljaven zakon: za vsako ceno varovati blaginjo, ne da bi se zmanjšala moč. V teh dneh mu je bilo v pismih oznanjeno, da so, kakor je ukazal, v Rimu preučili sibilinske knjige⁸⁷ glede te vojne in da so odgovorile, da je cesarju tega leta prepovedano zapustiti meje lastne države. (23.1.5–7)

Perzijski pohod so spremljala slaba znamenja in Amijan jih navaja tako, da stopnjuje občutek tragičnega konca. Prvo znamenje se nanaša na to, da je Julijanov *comes sacrarum largitionum* Feliks nepričakovano umrl le malo pred smrtjo njegovega strica Julijana. V Antiohiji je množica pograbila geslo *Felix Iulianus Augustus* (srečen naj bo avgust Julijan) in ga zlohотно predelala v *Felix Iulianus Augustusque*, torej v Feliks, Julijan in avgust, kar je pomenilo, da bodo v kratkem času vsi mrtvi. Pri navajanju te besedne igre pa Amijan zamolči, da so kristjani v Antiohiji dojemali Feliksovo smrt kot božjo kazen, saj je bil eden od spreobrnjencev v poganstvo.⁸⁸

Kmalu ima Julijan nemirne sanje pred smrtjo (23.3.3), vendar nas Amijan ne seznanj z vsebino. Izkaže se le, da je v času njegove more pogorel Apolonov tempelj na Palatinu, z njim pa tudi sibilinske knjige. Seveda ne vemo, katera znamenja so bila v resnici najbolj izpostavljena in koliko Amijan manipulira z njimi za potrebe svojega literarnega besedila. Kakor tudi ne vemo, koliko je bilo znamenj z nasprotnim sporočilom.

Toda Julijan ni hotel upoštevati slabih znamenj, raje si je našel dobra, kakor je smrt konja z imenom Babilonec, ki ga je zadel izstrelak (23.3.6). Podobno si v svoj prid interpretira smrt velikega leva, ki ga ubijejo vojaki (23.5.8). Seveda je bilo to »znamenje« podobno dvoumno kakor tisto Krezovo: napovedovalo je smrt kralja, a ni bilo znano, katerega. Zgodilo se je še, da je vojaka s pomenljivim imenom Jovijan ubila strela, kar je bilo vsekakor slabo znamenje. A čeprav so interpreti znamenj odsvetovali nadaljevanje ekspedicije, to Julijana ni ustavilo (23.5.12–13). Tik pred smrtjo je skušal žrtvovati deset bikov, od katerih se jih je devet od žalosti sesedlo, preden bi bili žrtvovani, deseti pa je pretrgal vezi in zbežal (24.6.17). Ross opozarja, da nam Amijan ne posreduje Julijanovih odzivov na slaba znamenja, preprosto zamolči jih. Tako bralci vemo, da mu je usojeno umreti, vendar ne vemo, ali se tega zaveda tudi Julijan.⁸⁹ Slabih znamenj je bilo očitno zelo veliko, a Julijan je kljub pobožnosti drvel usodi naproti. Kajti ljudje radi znamenja interpretiramo tako, kakor je v skladu z našo voljo in Julijan pri tem ni bil izjema.

V svarilo so mu bile namenjene še ene sanje:

87 Zbirka prerokb, ki naj bi jih Tarkvinij Ošabni prejel od Sibile iz Kum.

88 Barnes, »New Year«, 7–8.

89 Ross, *Ammianus' Julian*, 187–188.

[3] Potem ko je bil za kratek čas potegnjen v nemiren in negotov počitek, je, kakor je bil vajen, odgnal spanec in v vnetem posnemanju Julija Cezarja pisal v šotoru. V temni noči se je posvečal vzvišeni misli nekega filozofa in, kakor je priznal najbližjim, nejasno zagledal ono prikazen državnega genija, ki ga je videl v Galiji, preden se je povzpел do avgustovske časti, kako je z zakrito glavo in rogom izobilja žalostno odšel skozi zavese.

[4] Čeprav je za trenutek obstal odrevenel od osuplosti, je, večji od vsakega strahu, zaupal prihodnost nebeškim odločitvam in zapustil ležišče, razprostrto na tleh, in vznemirjen od že zrele noči molil k božanstvom s svetimi odvrtačnimi prošnjami. Zdelo se mu je, da je videl zelo razžarjeno baklo, podobno utrinku, ki je razbrazdala del neba in izginila. Bil je napolnjen s strahom, da se je tako jasno pokazala grozeča Marsova zvezda. (25.2.3–4)

Pri opisu se Amijan zgleduje po Plutarhovem življenjepisu Junija Bruta, ki se mu pred smrtjo pojavi prikazen (*Brut* 36.7). Amijan jo poimenuje *genius publicus*, torej spet isti kot v sanjah pred prevzemom oblasti. To je sporočilo za Julijanove privrženice, da je njihovega vladarja res spremljal bog, ki pa ga je zapustil. Po tem, ko se prebudi, vidi utrinek. Svoji usodi ne more uteči in ko rimski tabor napadejo sovražniki, se zažene v bitko tako, da si pozabi nadeti oklep (25.3.3). S tem gre gotovi smrti naproti:

[6] Ne meneč se za svojo varnost je Julijan z vpitjem in dvignjenimi rokami jasno kazal, da so se sovražniki trepetajoč razkropili, in da bi vzpodbudil razsrjenost zasledovalcev, se je drzno sam pognal v bitko. Stražarji,⁹⁰ ki jih je groza razkropila, so mu z vseh strani klicali, naj se izogne gmoti bežečih kakor rušenju slabo zgrajene strehe, in neznano od kod se je spustilo konjeniško kopje, mu odrsalo kožo na roki in se skozi predrta rebra zarilo v spodnji del jeter.

[7] Ko ga je skušal izvleči z desnico, je začutil, da so bile kite prstov na obeh rokah porezane z ostrim železom in se prevrnili s konja. Prisotni so hitro pritekli, ga odnesli v tabor in mu priskrbeli zdravniško oskrbo.

[...]

[23] Ko so že vsi molčali, je sam s filozofoma Maksimom in Priskom zapleteno razpravljaval o vzvišenosti duše, ko se je široko razprla rana na prebodemem boku in nabrekle žile so zadržale njegov dih, ko je popil mrzlo vodo, za katero je prosil. Sredi grozne noči se je lahkotno osvobodil življenja v starosti triindvajset let, rojen v Konstantinoplu, v otroštvu sta ga zaradi smrti zapustila oče Konstancij, ki je bil po smrti svojega brata Konstantina med mnogimi drugimi uničen v sporu naslednikov za oblast, in mati Bazilina iz stare plemiške družine. (25.3.6–23)

90 Imenovani *candidati* po beli uniformi, ki so jo nosili.

Pri portretiranju njegovih zadnjih ur se Amijan zgleduje po Sokratovi smrti, saj se tik pred smrtjo zaplete v filozofsko debato s svojima prijateljema. Julijanu je bilo usojeno umreti v Perziji, kar potrjuje tudi prerokba, da bo umrl v Frigiji; izkaže se, da je v bližini kraja, kjer je padel, kraj, ki se imenuje Frigija (25.3.9).

Glede rimskega genija, ki je po Amijanovem mnenju očitno tisto božanstvo, ki vodi in spremlja Julijana, Weber piše, da ga je najti samo pri Amijan, pri drugih avtorjih pa ne, kar kaže na to, da ni bil posebno razširjen. Možno je tudi, da Amijan ni poznal vseh različic Julijanovih predsmrtnih znamenj ali pa da nekaterih ni želel vključiti.⁹¹

Julijanovo smrt so pogani in kristjani razumeli različno. Pogani so menili, da je Julijana naposled zapustil njegov varuh, bog Helij, in ga kaznoval za njegovo prevzetnost (*hybris*), zaradi katere je zanemarjal poslana svarilna znamenja. Medtem pa so kristjani v njegovi smrti seveda videli pravično kazen za brezboštvo.

Amijan Marcelin kot poganski pisec očitno pripada prvi skupini. Bolj kot se Julijanu bliža konec, več navaja negativnih znamenj in svaril, za katera pa se sicer versko zagreti in pobožni cesar ne zmeni prav veliko. Zdi se, da je bogaboječ posebno takrat, ko mu znamenja napovedujejo nekaj, kar je v skladu z njegovimi željami, torej s tem, da je izbran od bogov za višje poslanstvo. Perzijski pohod je že od samega začetka zaznamovan s slabimi znamenji, vendar se Julijan za to ne zmeni – tako postane tragičen lik, ki se v svoji zaslepljenosti, *hybris*, požene v pogubo. Kljub svoji pobožnosti se Julijan ni zmenil za znamenja, ki so mu jih poslali bogovi. To seveda spominja na grško tragedijo, ko se protagonist upira bogovom in ga lastna *hybris* požene v smrt. Zgradbo treh knjig o spopadu s Perziji Rosen primerja z grško tragedijo na podlagi njihove strukture in sloga.⁹²

Skoraj gotovo je, da je kopje zalučal konjenik perzijskega kralja Šapurja II., proti kateremu je Julijan začel vojno. Amijan Marcelin, ki je bil udeležen v Julijanovi vojski, je zapisal govorce, da je kopje prišlo iz rimskih čet (25.3.6; 25.6.6). Libanij je prepričan, da so bili za njegovo smrt odgovorni kristjani, kot dokaz navaja, da ni bil noben sovražnik nagrajen (*Govori* 18.274–275). Libanijevo tezo so pograbilo kristjani, cerkveni zgodovinar Sozomen iz 5. stoletja imenuje ubijalca za pogumnega tiranocida (6.2.1). Cerkveni zgodovinar Sokrat zapiše govoro, da je Julijana ubil demon (3.21.14–16), mnogi pa to dejanje pripisujejo angelom ali svetnikom, pogosto se to dejanje pripisuje sv. Merkuriju. Nekateri kristjani so mu dodali še zadnje besede: »Zmagal si, Galilejec!« (Teodoret 3.20.7). Nekateri so bili mnenja, da naj bi si Julijan v usodni bitki pozabil nadeti oklep zato, da bi se izpostavil, ker je vedel, da ne more zmagati (Efrem Sirski, *Himne proti Julijanu* 3.16). Nasprotno sta Amijan

⁹¹ Weber, *Kaiser*, 477.

⁹² *Studien*, 149–178.

Marcelin in Libanij skušala prikazati svojega voditelja kakor Sokrata na smrtni postelji, ki pred smrtjo s prijatelji (Priskom in Maksimom iz Efeza) debatira o nesmrtnosti duše (Amijan 25.3.15–23; Libanij, *Govori* 18.272).

Julijan je umrl nekaj ur zatem, ko mu je sovražno kopje poškodovalo jetra (ravno tisti organ, iz katerega je rad razbiral prihodnost, pravi Gregor iz Nazianza, *Govori* 5.13), v noči iz 26. na 27. junij 363, potem ko je vladal imperiju manj kot dve leti. Umrl je brez naslednika ali potomca in zapustil vojsko v tuji deželi, obdano s sovražniki. Nekaj ur po Julijanovi smrti je bil za njegovega naslednika imenovan Jovijan. Perzijci so nemudoma napadli.

Jovijan je dal prenesti Julijanove ostanke iz Nizibis v Tarz v počasnem, petnajst dni trajajočem sprevodu. Pogani so ga takoj sprejeli med bogove, kristjani pa so se veselili njegovega odhoda v pekel. V Tarzu v Kilikiji je tudi pokopan.

Po Julijanovi smrti je vojska za novega avgusta celotnega imperija izbrala Jovijana, enaintridesetletnega kristjana, ki je nad legijami ponovno razprostrl praporje s križem in *labarumom*. Takoj je preklical vse Julijanove protikrščanske uredbe, zaseženo cerkveno premoženje je bilo vrnjeno Cerkvi in še dodatno povečano. Seveda so se ponovno razvnele ostre debate okoli herezij, ki so za časa Julijana potihnile: zdaj namreč ni bilo več skupnega sovražnika. Poganski templji so se ponovno zapirali, filozofi so se brili in skrivali svoj poklic. Vendar pa je Jovijan poganom dovolil, da opravljajo svoje obrede. Za varen povratek iz Perzije je moral Jovijan žrtvovati Nizibis in še tri druga mesta v Mezopotamiji, štirinajst utrd in pet satrapij ob Tigrisu (Amijan 26.9.1–11). Želel je čim prej priti do palače v Konstantinoplu, vendar mu ni bilo usojeno, da bi živ vstopil vanjo. V nepomembnem mestu Dadastana, med Ankiro in Nicejo je šel počivat po obilni večerji in se ni več zbudil. Razlog smrti ni znan, nekateri jo pripisujejo gobam, ki naj bi jih zaužil za večerjo, drugi ogljikovemu monoksidu.

ZAKLJUČEK

Zaključimo lahko, da je Julijan res osrednji junak ohranjenega dela *Res gestae*. Sicer drži, da si Amijan zelo prizadeva ohraniti podobo lastne objektivnosti, a tudi to je lahko le literarni prijem. Julijanu ne prizanese s kritiko, očita mu zlasti šolski edikt in njegovo politiko do kurijalov, razreda, ki mu je pripadal tudi zgodovinpisec. Ravno tako ne soglaša z vsemi sodbami sodišča v Halkedonu, ki ga je vzpostavil ob prihodu na oblast, predvsem ne z obsodbo zakladnika Ursula.

Čeprav naklonjen poganstvu, se Amijan ni strinjal z Julijanovo versko politiko, motila so ga razkošna žrtvovanja, ki so med drugim vodila v ekscesno obnašanje vojakov, sploh pa že omenjeni šolski edikt. Več o Amijanovem odnosu do Julijanove verske politike lahko sklepamo iz tega, čemu zmanjšuje pomen ali o čem ne poroča. Tako ne zapiše, da je Julijan samostojno zapovedal, naj se ne preganjajo preganjalci kristjanov v primeru nemirov v Aleksandriji, popolnoma

zamolči verski vidik načrta o obnovi judovskega templja v Jeruzalemu, zmanjša razsežnosti verskega konflikta, povezanega s požarom v antiohijski Dafne. O dogajanju v Cerkvi ne poroča, kakor tudi zamolči, da so njeni notranji spori morda vplivali na Julijanovo imenovanje za avgusta. Izogne se tudi pogostim omembam ljudi, ki so imeli na Julijana velik vpliv, a mu niso všečni, npr. Prisk in Maksim iz Efeza – čeprav se obregne ob cesarjevo prevneto razkazovanje tega prijateljstva. Zamolči tudi Julijanove načrte za pogansko cerkev, ki so nam ohranjeni v cesarjevih lastnih delih. Kaj točno je razlog za njegov molk in zmanjševanje pomena verskim dogodkom, ni čisto jasno. Morda so na to vplivale razmere v času njegovega pisanja, ki niso dopuščale slavljenja poganskega vladarja, morda pa gre res le za sledenje zgledu sekularne zgodovine. Razlog, da zamolči načrte, kakršna je Julijanova ideja o poganski cerkvi, pa bi lahko bil tudi drugačen pogled na verska vprašanja. Zdi se, da Amijan sicer skuša biti objektivni, vendar pa raje zamolči nekatere Julijanove zablode, kakor da bi jih moral opravičevati. Julijan namreč ni bil tako idealen vladar, kakor ga skuša prikazati. Njegovi verski načrti kažejo na megalomana, ki ni vedno imel stika z resničnostjo, ki je podcenjeval iracionalni element v človeku in ki bi naposled državo povedel v državljansko vojno: pri čemer ni krščanstvu ponujal nobene resne alternative kakor Cerkev, na čelu katere bi bil on sam. Njegov neuspeh v Antiohiji in njegov literarni odziv nanj potrjujejo, da je bil pravzaprav občutljiv človek, ki je iskal samopotrditev – očitno tudi v božjih znamenjih. To sicer lahko razumemo glede na njegovo izolirano otroštvo in nepričakovan preobrat usode.

Za učinkovitejši portret Julijana kot odličnega vladarja Amijanu služi demonizacija drugih pomembnih oseb, npr. njegovega polbrata Gala, ki je predstavljen zelo slikovito, seveda negativno. Negativec je tudi Konstancij, nenehno ljubosumen in sumničav do svojih sorodnikov: kljub svoji okrutnosti je tudi Gal le njegova žrtev. Valentinijan in Valens Julijana niti približno ne dosegata, o Jovijanu pa sploh ni smiselno izgubljati besed.

Ne le s sodobniki, pogosto primerja svojega junaka tudi z zgledi iz zgodovine, z najpomembnejšimi poveljniki: in če jih Julijan ne dosega glede vojaških uspehov kakor npr. Aleksandra, jih z njim primerja pri neki drugi dejavnosti, npr. nočnem pisanju, kjer jih z neko lastnostjo presega.

Amijan skuša Julijana čim bolj oprati vsakega suma o vpletenosti v lastno imenovanje za avgusta: v njegovi različici se Julijan na vse možne načine upira avgustovski časti, skriva se, nagovarja vojake, se upira vsem predlogom kronanja, dokler ga vojska ne prisili v prevzem oblasti. Pa še za tem skuša doseči spravo s Konstancijem, kljub temu, da si ta ne zasluži vladanja. Drugi viri kažejo drugačno sliko, v *Pismu Atencem* je bil Julijan Konstanciju odkrito sovražni, svoj odnos je spremenil šele po nasprotnikovi smrti.

Za Amijana je Julijan nedvomno božji izbraniček, kar dokazuje predvsem prikaz obdobja, preden se zavihti na oblast: pomenljiva apokrifna anekdota o slepi starki, navidezno le mimogrede navržena, obiski državnega genija, jasnovidne

sanje. A njegovo vladanje je kratko, ne uspe mu uresničiti zadane naloge: po prihodu na oblast ni več prikazan le kot izvoljenec. Zlasti očitno to postane na perzijskem pohodu, ko Julijan preprosto ne prisluhne nobenemu znamenju, ki ne pritrjuje njegovim načrtom. S tem postane tragičen lik, ki kljub jasnim znamenjem drvi v pogubo. Naposled ga zapusti ne le osebni genij kakor Konstancija, temveč kar državni genij, zadene ga kopje, ki so ga kasneje pripisovali zunanjemu in notranjemu sovražniku, usodni rani pa podleže po filozofskih pomenkih, vrednih Sokrata. Če je bilo morda Julijanovo prizadevanje, da bi bil filozof na prestolu, v resničnem življenju neuspešno, mu je vsaj v Amijanovi zgodovini to uspelo: vladar, vreden največjih vojskovodij, je umrl po zgledu enega največjih filozofov.

Ana Bembič
ana.bembic@gmail.com

BIBLIOGRAFIJA

Izdaja Amijanovih del

Seyfarth, Wolfgang, ur. *Ammianus Marcellinus: Römische Geschichte*. 3 zvezki. Berlin: Akademie-Verlag, 1968–1978.

Druga literatura

Athanassiadi-Fowden, Polymnia. *Julian and Hellenism: an Intellectual Biography*. Oxford: Clarendon Press, 1981.

Barnes, Timothy David. *Ammianus Marcellinus and the Representation of Historical Reality*. Cornell studies in classical philology 56. Ithaca in London: Cornell University Press, 1998.

—. »New Year 363 in Ammianus Marcellinus«. V: *Cognitio Gestorum: The Historiographic Art of Ammianus Marcellinus*, ur. J. den Boeft, D. den Hengst in H. C. Teitler, 1–8. Amsterdam: North-Holland, 1992.

Bidez, Joseph. *La vie de l'empereur Julien*. Collection d'études anciennes. Paris: Société d'édition 'Les Belles Lettres', 1930.

Blockley, R. C. *Ammianus Marcellinus: a Study of his Historiography and Political Thought*. Collection Latomus 141. Bruxelles: Latomus, 1975.

Bowersock, Glen Warren. *Julian the Apostate*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1978.

Browning, Robert. *The Emperor Julian*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1976.

Cedilnik, Alenka. »Filostorgijev prikaz bitke pri Mursi«. *Keria: Studia Latina et Graeca* 16.1 (2014): 67–82.

Drijvers, Jan Willem. »Ammianus Marcellinus 23.1.2–3: The Rebuilding of the Temple in Jerusalem«. V: *Cognitio Gestorum: The Historiographic Art of Ammianus Marcellinus*, ur. J. den Boeft, D. den Hengst in H. C. Teitler, 19–26. Amsterdam: North-Holland, 1992.

Elm, Susanna. »Pagan Challenge, Christian Response: Emperor Julian and Gregory of Nazianzus as Paradigms of Interreligions Discourse«. V: *Faithful Narratives. Historians*,

- Religion, and the Challenge of Objectivity*, ur. Andrea Sterk in Nina Caputo, 15–31. New York: Cornell University Press, 2014.
- Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Zv. 2. London: Strahan & Cadell, 1788.
- Matthews, John F. »Ammianus Marcellinus«. V: *Ancient Writers: Greece and Rome*. 2. zv. 2, ur. T. J. Luce, 1117–1138. New York: Charles Scibner's Sons, 1982.
- Neri, Valerio. *Ammiano e il cristianesimo: religione e politica nelle Res gestae di Ammiano Marcellino*. Studi di storia antica 11. Bologna: Clueb, 1985.
- Rosen, Klaus. *Studien zur Darstellungskunst und Glaubwürdigkeit des Ammianus Marcellinus*. Doktorska disertacija. Univerza v Heidelbergu, 1968.
- Ross, Alan J. *Ammianus' Julian: Narrative and Genre in the Res Gestae*. Oxford Classical Monographs. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Smith, Rowland. »Telling Tales: Ammianus' narrative of the Persian Expedition of Julian«. V: *The Late Roman World and its Historian: Interpreting Ammianus Marcellinus*, ur. Jan Willem Drijvers in David Hunt, 79–92. Routledge Classical Monographs. London: Routledge, 1999.
- Teitler, H. C. *The Last Pagan Emperor: Julian the Apostate and the War against Christianity*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Thompson, Edward Arthur. *The Historical Work of Ammianus Marcellinus*. Groningen: Bouma's Boekhuis, 1947.
- Tougher, Shaun. »Ammianus and the Eunuchs«. V: *The Late Roman World and its Historian: Interpreting Ammianus Marcellinus*, ur. Jan Willem Drijvers in David Hunt, 57–67. Routledge Classical Monographs. London: Routledge, 1999.
- Warmington, Brian. »Some Constantinian References in Ammianus«. V: *The Late Roman World and its Historian: Interpreting Ammianus Marcellinus*, ur. Jan Willem Drijvers in David Hunt, 147–157. Routledge Classical Monographs. London: Routledge, 1999.
- Weber, Gregor. *Kaiser, Träume und Visionen in Prinzipat und Spätantike*. Historia 143. Stuttgart: F. Steiner, 2000.

IZVLEČEK

Julijan Odpadnik je bil rimski cesar, ki je v četrtem stoletju, ko se je krščanstvo pod Konstantinom že uveljavilo, skušal preobrniti zgodovino nazaj v čas poganstva. Njegova vladavina je bila kratka in nepričakovana, zanjo pa so bile značilne verske reforme in vojaški pohod nad Perzijo. Krščanski pisci ga prikazujejo negativno, za poganskega zgodovinpisca Amijana Marcelina pa je predstavljal podobo idealnega vladarja. V svojem zgodovinopisnem delu *Res gestae* je Julijana prikazal kot izbranca bogov. Kljub občudovanju mu ni prizanesel s kritiko, je pa načrtno zmanjševal pomen verskih in drugih zadev, ki bi lahko škodovala njegovi podobi. Da bi mu povečal veljavo, ga je primerjal z mnogimi slavnimi osebami iz grške in rimske preteklosti, prejšnjega cesarja Konstancija in Julijanovega brata Gala pa je prikazal izrazito negativno. Kljub naklonjenosti bogov pa je Julijan na pohodu proti Perziji zavrnil vsa svarilna znamenja, kar ga je stalo življenja. Njegovo smrt Amijan vzporeja s Sokratovo smrtjo in ga s tem prikaže kot vladarja filozofa, kar se ujema z Julijanovim lastnim idealom.

Ključne besede: rimsko zgodovinopisje, krščanstvo, poganstvo, Julijan Odpadnik, Amijan Marcelin

ABSTRACT

The Image of Julian the Apostate in the Historiography of Ammianus Marcellinus

In the 4th century AD, when Christianity had already been firmly established under Constantine, the Roman emperor Julian the Apostate sought to turn history back to the pagan period. His rule was brief and unexpected, characterised by religious reforms and a march on Persia. While his portrayal by Christian writers is a negative one, he is considered by Ammianus Marcellinus, a pagan historiographer, as a model ruler. Ammianus' history, *Res gestae*, presents Julian as one chosen by the gods. Despite his admiration, he does not hesitate to criticise the Emperor, but he deliberately downplays the significance of religious issues and of other matters which might tarnish Julian's image. To improve his standing, Ammianus compares him to many famous personages from the Greek and Roman past, while the preceding Emperor Constantius and Julian's brother Gallus are drawn in strikingly negative colours. Despite the favour of the gods, however, Julian rejected all warning signs on his march on Persia, which cost him his life. Comparing his death to the death of Socrates, Ammianus portrays him as a philosopher-ruler, which corresponds to Julian's own ideal.

Keywords: Roman historiography, Christianity, pagan religion, Julian the Apostate, Ammianus Marcellinus

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.137-154>

Blaž Božič

Dioniz in Nil v varstvu Boga: o dveh problemskih iztočnicah za razmišljanje o pesništvu Flavija Dioskora, »najslabšega pesnika antike«

CORPUS DIOSCORIANUM: NAJDBA PAPIRUSOV V AFRODITOPOLISU IN KONTEKSTI DIOSKOROVEGA USTVARJANJA

Flavij Dioskor (tudi Dioskor iz Afroditopolisa) je bil poznoantični pesnik, lokalni veljak in pravnik, ki je živel v 6. stoletju v mestu Afroditopolis (današnji Kom Iškav) v srednjem Egiptu. Rodil se je v vplivni družini, saj je bil njegov oče Apolos nekdanji *protokomet* (»načelnik vasi«) Afroditopolisa. Ime »Flavij« je verjetno označevalo njegov družbeni položaj. Glavne dogodke njegovega življenja je moč razmeroma dobro rekonstruirati kar iz podatkov, ki nam jih posredujejo njegovi lastni papirusni zapisi. Konvencionalno se za letnico njegovega rojstva šteje leto 520. Verjetno je, da se je šolal v Aleksandriji in se po zaključku izobraževanja vrnil v Afroditopolis. Najzgodnejša datacija, ki je ugotovljiva iz njegovih zapisov, je 543; gre za dokument, v katerem je naveden popis škode na žitnem polju, ki jo je zakrivil nek pastir s svojo čredo. Po smrti očeta je Dioskor prevzel njegovo mesto in se vključil v upravno in politično življenje svojega mesta. Bil je pripadnik elite, ki je urejal pravne in upravne zadeve v zvezi z mestom in skrbel za komunikacijo z Antinoopolisom, središčem Tebaide,¹ in Konstantinoplom, prestolnico. Leta 551 je Dioskor odpotoval v Konstantinopel, kjer je pri cesarju posredoval glede nekih davčnih

1 Tebanska provinca. Gre za 13 najjužnejših egiptovskih nomov v okolici mesta Tebe. Kot upravno enoto jo je ustanovil cesar Dioklecijan.

zapletov. Leta 565/566 se je odpravil v Antinoopolis in tam ostal okoli sedem let. Kakor gre razbrati iz dokumentov, si je s selitvijo v središče Tebaide upal zagotoviti napredek v svoji karieri. Antinoopolis je iz neznanih razlogov zapustil pred majem leta 574. Velik del njegove poezije je bil spisan med bivanjem v Antinoopolisu in po vrnitvi v Afroditopolis. Zadnji datiran dokument v njegovem korpusu je iz leta 585 – gre za vnos v neki poslovni knjigi. To je tudi *terminus post quem* za datacijo njegove smrti. V času Dioskorovega življenja je bilo literarno ustvarjanje v Egiptu in po drugih središčih imperija izredno pestro. Med Dioskorove sodobnike štejejo npr. Pavel Silentarij, Roman Melod in Agatij. Za Dioskora je bil, tako kot za druge pesnike cesarskega Egipta tega časa, velik zgled nekoliko starejši pesnik Nonos iz Panopolisa.

Za najdbo njegovih del se gre zahvaliti velikemu naključju: med prenovitvenimi deli na neki hiši v vasi Kom Iškov, zgrajeni na nekdanjem egipčanskem in kasneje aleksandrinskem mestu Afroditopolis, se je zrušila stena iz blatnih zidakov; za to steno se je razkril prostor, v katerem je bila shranjena posoda z večjo količino (okoli 650!) papirusov. Poleg prepisov in sholij h klasičnim delom (mdr. k Homerju in Menandru) je raznoliki korpus, katerega avtor je bil neki Dioskor, vseboval ogromno količino osebnih zapiskov, pravnih in trgovskih besedil, med njimi pa tudi obsežen delež poezije. Ob prihodu strokovnjaka Gustava Lefebvra na najdišče so se velike količine papirusov že polastili preprodajalci. Papiruse, ki so jih uspeli rešiti, so odnesli v muzej v Kairu, Lefebvre pa se je nato še dvakrat vrnil na najdišče (v letih 1906–07), kjer je našel še nekaj novih papirusov. Najdeni papirusi so bili zaupani mlademu klasičnemu filologu Jeanu Masperu, ki se je lotil urejanja in izdaje. Pred svojo tragično smrtjo v vihri prve svetovne vojne, v bitki pri Vaquaisu leta 1915, je izdal prelomno izdajo v treh zvezkih, *Papyrus grecs d'époque byzantine*. To je prva izdaja Dioskorovega korpusa, čeprav je vsebovala samo besedila v grščini. Precejšen delež korpusa namreč predstavljajo tudi koptska besedila (Dioskor je bil koptsko-grško dvojezičen, tako kot je bilo dvojezično okolje, v katerem je živel, vendar pa je bil njegov materni jezik koptščina).² Koptski del korpusa še ni urejen, velik delež teh besedil pa je razpršen po svetu. O težki dostopnosti gradiva in precej rudimentarnem stanju raziskav piše tudi Leslie MacCoull v eni novejših izdaj in študij Dioskorovega korpusa, *Dioscorus of Aphrodito: His Works and World* iz leta 1988, ki je v marsičem tudi zelo prelomna. Pomanjkanju interesa za koptski del besedil nedvomno botruje tudi dejstvo, da so ta besedila večinoma formalne in uradne narave, medtem ko je vsa poezija pisana v grškem jeziku (kar je bila v Egiptu tistega časa tudi norma). Raziskovanje koptskega besedil se zdi

2 Pokazatelj, da je bil Dioskorov prvi jezik koptščina in da se je grščine naučil, je razvidno mdr. tudi iz številnih preglednic grških glagolskih oblik, ki so bile najdene med papirusi. Ta del korpusa je s številnih vidikov v svoji izdaji natančno obdelal Jean-Luc Fournet, *Hellénisme dans l'Égypte du VIe siècle*, 175–238.

pomembno predvsem za stilistične raziskave Dioskorovega jezika poezije.³ Poleg idiosinkratskega, včasih težko razumljivega sloga, ki je deloma gotovo posledica njegovega koptskega jezikovnega ozadja, razumevanje te poezije otežuje tudi dejstvo, da je ta ohranjena fragmentarno, čeprav po drugi strani drži tudi, da so pesmi precej formulaične. Tako lahko dopolnitve nekaterih poškodovanih mest na podlagi drugih, bolje ohranjenih pesmi, obveljajo za razmeroma zanesljive. Večino njegovega pesniškega opusa tvorijo enkomiji in epitalamiji, naslovljeni na lokalne veljake. Pesmi so pisane pretežno v heksametrih (v manjši meri v jambskih trimetrih) in vsebujejo veliko homerskega besedišča v deloma precej spremenjeni rabi; pri tem je bil povezovalni člen gotovo že prej omenjeni Nonos, ki se je v svojem delu tudi sam temeljito in zavestno soočal s homersko dediščino.

PREVODI

Prevodni del te razprave obsega pesmi *Epitalamij Izaku* = P.Cair.Masp. III 67318, *Epitalamij od vseh občudovanemu kometu Kaliniku* = P.Cair.Masp. II 67179 in *Enkomij cesarju Justinu II.* = P. Cair.Masp. II 67183 in sledi izdaji Leslie MacCoull, *Dioscorus of Aphrodito*. Mesta, kjer sem od nje odstopal, sem posebej označil v opombah in pospremil s kratko razlago tega odstopanja. Pri tem gre večinoma za izpuste težko razrešljivih mest v prevodu oz. mest, ki zahtevajo zelo veliko mero interpretacijske domišljije. Pri obravnavi določenih problematičnih mest sem branje dopolnjeval z izdajami Jeana Maspera *Un dernier poète grec d'Égypte: Dioscore, fils d'Apollôs*, izdajo Clementa Kuehna *Cicada: The Poetry of the Dioscoros of Aphrodito*, in najnovejšo, zelo papirološko in manj literarno usmerjeno izdajo Jean-Luca Fourneta *Hellénisme dans l'Égypte du VIe siècle: la bibliothèque et l'œuvre de Dioscore d'Aphrodité*.

1. EPITALAMIJ IZAKU (P.CAIR.MASP. III 67318)

Epitalamij Izaku sodi med boljše ohranjene pesmi v korpusu. Izak, na katerega je naslovljena pesem, je sicer za razliko od mnogih naslovnikov Dioskorovih epitalamijev in enkomijev neznana zgodovinska osebnost. Najbrž je šlo za nekega lokalnega veljaka ali vplivneža. V grškem izvirniku je v pesem vdelan tudi akrostih, ki se glasi ΙΣΑΚΙΩ ΛΑΜΠΡ[Ρ]ΟΤΑΤΩ ΝΥΜΦΙ[Ι]Ω, torej »sijajnemu ženinu

3 O nekaterih značilnostih njegove specifične rabe grščine glej MacCoull, *Dioscorus of Aphrodito: His Work and His World*, 18 isl. Leslie MacCoull se je prva poglobljeno posvečala Dioskorovemu koptskemu jezikovnemu ozadju. Za kompleksno razmerje med grščino in koptščino v Egiptu pozne antike s sociolingvističnega vidika (in posebnim ozirom na 6. stoletje, časa splošnega vzpona koptščine kot jezika uradne komunikacije) gl. Fournet, *The Rise of Coptic*.

Izaku«. Pesem je zanimiva predvsem zaradi vrstic 11–12, kjer se pojavi motiv Dioniza in Nila, ki sta v varstvu Boga –zaščitnika in varuha te nove zakonske zveze (ῥηιδίως Διόγυσον ἐνὶ στεφάεσσι καὶ Νεῖλον ῥυσάμενος πολύτεκνον ἀεὶ θεὸς ἐγγυαλίξοι).

Pristopi, Kaliopa, mati pesmi, in opevaj
 slovesno in vseskozi bleščéčo svatbo nadvse modrega para,
 svatbo, prepolno sijoče ljubezni in blaginje.
 Ni se namenil dovršiti⁴ nespodobnih dejanj Kipride,
 razprostrti mreže greholjubne Tindarejeve hčere.⁵ 5
 O, sveto ljudstvo ogigijskega rodu,⁶ ki prebivate na nilskem nabrežju,
 brž, uperite pogled tja, tam prihajata ženin in nevesta!
 Brez pristranske sodbe – po izgledu prekašata Belerofona,⁷
 zali mesec sta okitila s poročnimi pesmimi,
 na brazdah žitorodne zemlje, ki se radosti s cveticami. 10
 Naj vama Bog nakloni zakon, odličnejši od vseh, daleč od jeze in zavisti drugih,
 ko pa sta še ovenčani Dioniz in Nil z mnogimi otroki zlahka v njegovem varstvu!
 Živita torej za vekomaj, ti pa dosezi neumrljivo starost,⁸
 saj si poveličal neuničljivo radost, ki jo prinaša dober red, ki je opevana od vseh,
 radost, ki jo spremlja vrlina te vrste, skupaj s svojo občudovanja vredno nevesto. 15
 Ko bo čas pravi – prav kmalu – boš v svojem naročju držal sina,
 slajšega kot nektar, ljubljenea za svojo lepoto,
 prinašalca blaginje, ki poplača prav vse vajine poprejšnje napore,
 sina, ki povzdiguje vrlost vajinih prednikov.
 Proč, coprništvo! Ta zakon uživa naklonjenost Boga, 20
 ta zakon milega Izaka, sina brezgrajnega očeta
 Ti, Izak, ki si močnega duha, si si našel plemenito nevesto,
 kakor zlato ujame zlato in kakor si srebro najde srebro.

4 Mesto je nejasno, iz vsebine namreč ni razvidno, kdo je subjekt tega stavka.

5 Helena. Njen »greh« je to, da je zapustila svojega moža Menelaja in s trojanskim princem Parisom zbežala v Trojo.

6 V izvirniku je uporabljena zveza Ὀγυγίης γενεῆς, torej »po rodu iz Ogigije«. S krajevnim imenom »Ogigija« so tu imenovane egiptovske Tebe, gre torej za ljudstvo »tebanskega rodu«. Ogigija je sicer krajevno ime, ki ga najdevamo od Homerja dalje – najslavnejša omemba je seveda ta v 5. knjigi Odiseje, kjer je to otok, na katerem prebiva nimfa Kalipso. Mitični kralj Ogiges naj bi po enem od izročil ustanovil mesto Tebe v Bojotiji, po njem imenovano tudi Ogigija. Gre za spreten prenos imena na Tebe v Egiptu (MacCoull, *Dioscorus of Aphrodito*, 112).

7 Belerofon, Sizifov vnuk, je opravil mnoga junaška dela, med katerimi je gotovo najslavnejša epizoda uboj Himere. Kot lik je v marsičem podoben Heraklu. Podlaga Dioskorovemu pozitivnemu vrednotenju so morda Belerofonove ikonografske poteze, saj se ga slika kot atraktivnega, mladostnega in vitalnega. Niz njegovih uspešnih dejanj in junaštva v mitološki naraciji naposled prekine njegov *hýbris*, saj je verjel, da mi pripada mesto na Olimpu. Ta prevzetnost ga s posredovanjem Zevsa stane slave in pahne v životarjenje.

8 Tu se zamenja subjekt; pesnik sedaj nagovori samo ženina.

2. EPITALAMIJ OD VSEH OBOŽEVANEMU KOMETU KALINIKU (P.CAIR.MASP. II 67179)

Ta epitalamij je posvečen kometu Kaliniku ob njegovi poroki z neko Teofilo. Tu se v strukturno identični vlogi, ki jo je v Epitalamiju Izaku opravljal krščanski Bog, namreč kot varuha nove zakonske zveze pojavita Dioniz in Demetra. Pešem je slabše ohranjena in na določenih mestih tudi nerazumljiva. Ob primerjavi z Epitalamijom Izaku se lepo vidijo strukturni in formulaični elementi, ki se pojavijo v številnih Dioskorovih epitalamijih, poleg blagoslova varuha tudi pomen harmonije (ki je navadno izražena skozi dvočlene primere, npr. kot zveza srebra, zveza zlata, zveza lepote in modrosti) ter odličnost naslovnika (ki po svojih vrlinah prekaša Belerofonta, Ahila, Menelaja ...).

O ženin, tvoje svatbeno slavje napolnjuje ples Harit,
V njem sta se združila modrost in lepota.⁹
V zakon vodiš nevesto, ki je zavidljiva Ariadna,
zlatoovenčano Teofilo s srebrnimi nogami
ki ima ...¹⁰ ljubezni in hkrati diši po modrosti. 5
Zlato je ujelo zlato in srebro je našlo srebro.
Z mlade trte si utrgal medenosladke grozde,
Dioniz je pospremil poletje tvoje poroke
in vsem v obilju dal vina, kras ljubezni,
zlatolasa Demetra pa je prinesla cvetlico s poljan. 10
....¹¹

9 Razumevanje verza 2 je težavno. V izvorniku se glasi: σωφροσύνης μετὰ κάλλους ἀει μεθέπουσιν ἀρωγὴν. MacCoull prevaja precej dobesedno: »[...] may it ever seek the help of Wisdom after Beauty.« Subjekt je gotovo γάμοι, torej svatba ali svatbeno slavje, vendar pomeni besed κάλλους, σωφροσύνης ἀρωγὴν in razmerje, ki ga uvaja prepozicija μετὰ, niso jasni. Težavnost tega verza je prepoznal že Maspero, ki precej prosto prevede: »il est parvenu à unir pour toujours la sagesse à la beauté«, z argumentom, da ima beseda ἀρωγὴ lahko nekakšen »aditivni pomen« (»sens d'adjonction«), kot lahko iz iste osnove tvorjen samostalnik ἀρωγός pomeni »tovariš, kompanjon«. Četudi bi v tem smislu sicer prej pričakovali genitivno vezavo predloga μετὰ, se mi zdi Masperov predlog vseeno boljši, še posebej v luči ostalih epitalamijev, kjer se zdi, da Dioskor posebej izpostavlja pomen harmonije, zveze in združitve (npr. srebra in zlata, prim. tudi *Epitalamij Izaku*), zato pri prevodu tega verza sledim Masperovi interpretativni liniji.

10 Genetivna zveza vsebuje besedo, katere zapis je poškodovan (Maspero: <κ.λ.ι.ν>, MacCoull <κ.λ.ι.ν>, Fournet: <κ.λλ.ι.ν>). Maspero predvideva, da pri tej besedi ne gre za κάλλος (»Le mot qui précède ne semble pas être κάλλος«). Bržkone bi lahko šlo za neko akuzativno obliko, saj je poleg znaka ι, ki ga razbirata MacCoull in Fournet, takšna predpostavka smiselna v kompozicijskem oziru: s to interpretacijo bi namreč dobili dvočleno sekvenco: κ.λ.ι.ν [ἔρ]ωτος ἔχουσιν ὄμοῦ καὶ σώφρονος ὀσμῆν, značilno za Dioskorov slog). MacCoull v nasprotju s tem v svojem prevodu z besedo ὄμοῦ poveže oba genitiva, [ἔρ]ωτος in σώφρονος, za objekt glagola ἔχουσιν pa postavlja zgolj ὀσμῆν. Sam v prevodu nakazujem dvodelno strukturo, ki se mi zdi ustrežnejša, vendar izpuščam prevod poškodovanega zapisa.

11 V verzu 11 manjkata dve besedi, berljiv je samo začetni del, ἴστατο γὰρ στ[ε]φέεσιον »se je namreč postavila z venci ...« Tako Maspero kot MacCoull verz v prevodu izpustita; temu sledim.

tvojo rožnato sobo je¹² opletla s posvečenimi venci.¹³
 Kot kakšen Menelaj, le da svetlejših las,
 slediš svoji Heleni, le da ti ta ne bo zbežala.
 In potem boš ugledal v naročju ljube otroke, 15
 po podobi in vrlinah enake tebi in tvoji nevesti.
 Želim, da bi kakšen slaven slikar zvesto naslikal
 tvojo razpoznavno¹⁴ podobo in upodobil tvoj sijajni
 izgled, ljubljjen od vseh, kakor mesec, sijoč v radosti.
 Prekosil si zmagovalnega Belerofona, polnega življenjske moči – 20
 s svojim telesom, s svojo lepoto neizmerljivih vrlin.
 Brez pristranske sodbe – premagal si Ahila in Diomeda,
 zlahka si prekosil Aresa in vsemogočnega Herakla.
 Bodi milostljiv do mene, tvojega občudovalca, da bom
 lahko zapel pesem tebi v čast. 25
 Podal sem se na plovbo, polno neizmerljivih vrlin.¹⁵

3. ENKOMIJ CESARJU JUSTINU II. (P. CAIR.MASP. II 67183)

Tretja pesem je izbrana kot reprezentativen primer zvrsti enkomija. Enkomij (ἐνκώμιον) je pesem, naslovljena na neko pomembno osebnost, v kateri pesnik izpostavlja in opeva vrline (ἀρεταί) naslovnika. Po kriteriju naslovnika (ki je v enkomiju praviloma smrtnik) so jo že v antiki ločevali od himne (ὕμνος), ki je pesem, naslovljena na božanstvo ali heroje (čeprav je ta razloček vsaj v določenih obdobjih problematičen, npr. ravno v kontekstu pozne antike), lahko cesar privzame božanske poteze. Kontekst tega enkomija je verjetno prihod cesarjeve

12 V jezikovnem smislu, pa tudi vsebinsko, se mi zdi verjetno, da je subjekt verzov 11 in 12 zgolj Demetra, prinašalka cvetja, ne pa tudi Dioniz. Verz 11 je sicer močno poškodovan, vendar je v njem moč razbrati glagol ἴστατο (3. os sg.) in στ[ε]φέεσσιν, v verz 12 pa je prav tako edninski glagol διέπλεκεν. MacCoull namreč prevaja množinsko (»They have woven holy wreaths round your rose-filled bedroom«), verjetno po smislu – to dejanje MacCoull razume kot osrednji blagoslov varuhov zakona, ki pa sta oba – Dioniz in Demetra.

13 εἰρεσιώναις. Beseda εἰρεσιώνη verjetno označuje nekakšen podolgovat venec, vejo, ovito z volno in sadjem, ki se je uporabljala v ritualnem kontekstu, predvsem v kontekstu festivalov Πυανώπια in Θαργύλια. Navadno se je ta venec povezoval z Apolonovim bogoslužjem, vendar je beseda lahko imela tudi širši in splošnejši pomen, lahko namreč označuje na splošno predmet, ki je pomemben v določenem ritualu. Tu gre za dejanje blagoslova zakonske zveze, ki ga izvede Demetra, ko to pletenino pričvrsti na vrata mladoporočencev. Pri tem pesnik aludira na dejansko ritualno rabo: ta pletenina se je namreč obešala na vrata hiš; s tem dejanjem se je hiša blagoslovlila z blaginjo, ki jo simbolizira ta venec (prim. tudi Burkert, *Structure and History*, 134 isl.).

14 ἐπίγυρος (Maspero, Fournet); MacCoull bere ἐπίγυρος »navdihnjen«.

15 Na papirusu sledijo še štiri vrstice, ki pa so težko berljive in predstavljajo interpretativni problem. Maspero v svoji izdaji teh vrstic ne navede, MacCoull pa jih navaja in deloma prevede. V svoj prevod doda vrstico 26: ἄσπερον οὐ κατὰ κ[ό]σμον ἐπὶ π[ι][], ki jo v angleščini interpretira kot »not in a worldly sense«. Sam sem se odločil za izpust v prevodu, saj drugi del vrstice, ἐπὶ π[ι][] ni razrešljiv. Četudi je οὐ κατὰ κ[ό]σμον prevedljivo kot »not in a worldly sense« (prim. isto sekvenco v verz 10 P. Cair.Masp. II 67183); ni jasno, na kaj se tu nanaša.

ikone¹⁶ v glavno mesto Tebaide Antinoopolis.¹⁷ Opazna je vzporednica z Nonosovo Parafrazo Janezovega evangelija (ujemanje številnih epitetov) in raba latinizmov. V okviru te pesmi je treba izpostaviti alegorično branje Clementa Kuehna. V svojem prevodu Kuehn pesem namreč naslavlja »Himna sv. Teodoziju« (Teodozij I, omenjen v vrstici 12). Zgornji rob je poškodovan in [Ιούστ]ινος je dopolnitev na podlagi vsebine in čitljivega sklopa črk <νος> v vrstici 1, vendar gre pri tem za dopolnitev, ki je sicer splošno sprejeta; Kuehn je v svoji interpretaciji glede naslovnika (in glede alegoričnega branja) osamljen.

recto

Justin je prišel med nas, dajalec življenja,¹⁸ prinašalec dobrote,¹⁹
 Justin je prišel med nas, mogočnim možem in ženam mnogih radosti
 je prinesel radost svobode in pomoči,
 ki preganja gorje grozovitih spotik.
 Dobro je slaviti njegovo ime, ki ga opevajo vsi,²⁰ 5
 on je namreč milina in radost in lepote govora ljubljeni cvet,
 dobro je opevati mladega sina palače mnogih žezel,
 preslavnega kralja,²¹ ki ljubi Kristusa –
 kakšen radosten dar je Bog poslal svetu,
 prišel je za pastirja vseh resničnih stvari, on ni s tega sveta. 10
 S svojimi sklepi, navdahnjenimi od Boga, neguje
 in ohranja čez vse bistrega duha preudarnega in častitljivega Teodozija,²²
 ki je od rojstva nosil v sebi strah pred Bogom in spoštoval njegovo postavo,
 ki je znal nositi škrlatno odelo tistih, ki imajo Kristusa v sebi.
 Brž, poveljnik,²³ poklič! k sebi podanike! 15
 Ti sam si [...], prinašaš slavna darila.
 Vedno motrite modre temelje, v katerih korenini vladavina,

16 MacCougll, *Dioscorus of Aphroditō*, 74; Johnson, *Greek Literature in Late Antiquity*, 179.

17 Fournet, ki Dioskorove enkomije razvršča po konkretni priložnosti, takšen tip enkomija imenuje »enkomij prihoda« (*enkōmion d'adventus*).

18 Ta epitet ni homerski, temveč »nonoški«; s tem epitetom Nonos na mestih 5.105, 6.117 in 8.92 v *Parafrazi Janezovega evangelija* opiše Kristusa.

19 Izvirni ἑσθλοσυνάω[v] je hapax legomenon, morda gen. pl. neizpričanega *ἑσθλοσύνη, ki ga veže pridevnik φερέσβιος (prim. Kuehnovo interpretacijo), ali pa particip (interpretacija Leslie MacCougll).

20 Verz 5 je dopolnitev, ki je Kuehn ne sprejema; gl. [ὄμνε]ῖσαι v verzu 7 zato interpretira samostojno, kot imperativni infinitiv.

21 Dopolnitev s τόν (Maspero, MacCougll, Fournet), ki implicira apozicijo in istega naslovnika v verzih 7–8, Kuehn emendira v καί, in tako nakaže, da gre sedaj za različnega naslovnika; v njegovem alegoričnem branju je naslovnik najprej Kristus, potem Bog Oče.

22 Mišljen je Teodozij I. oz. Veliki (vladal 379–395).

23 Guverner egiptovske province (Maspero, MacCougll). Kuehn v alegoričnem branju za naslovnika postavlja Teodozija in razume vokativ στρατάρχη »poveljnik« metaforično, namreč kot poveljnika svetnikov (v skladu z biblijsko podobo vernika kot Kristusovega vojaka, prim. 1 Timoteju 1: 18, 2 Timoteju 2: 3).

ki so noseči z zakoni slavne modrosti,
glejte, to je opevan naslednik na prestolu kraljev preteklosti.

verso

Radostite se, o kralji, slavni²⁴ na veke vekov!
Naj bo zavist za vedno ostane daleč od vaše vladavine,
naj bo pritlehna zavist vedno daleč od vaše vladavine
Okovi bodo ležali pod vašimi rokami
.... izlivati²⁵ prestrašene, tragične²⁶ solze. 5
Povzdiguješ božjo vero, slavečo ljudi.
Ne boj se, žezlonosec, tvoja slava ne bo nikoli umrla!
Kakor visoki venec si, skrinja zaveze za vsa ljudstva²⁷
S tvojega prelepega obličja švigajo žarki
kot visoki venec 10²⁸

Noben vladar še ni bil enak tebi 12
Bog ti je z nebes poklonil diadem svetlobe 13

»NAJSLABŠI PESNIK ANTIKE«? VREDNOTENJE DIOSKOROVE POEZIJE V 20. STOLETJU

Poezija Flavija Dioskora je bila med njegovimi najzgodnejšimi izdajatelji in raziskovalci takoj deležna ostrih vrednostnih sodb; negativne sodbe njegovega dela so se nadaljevale globoko v 2. polovico 20. stoletja.²⁹ V tem poglavju bom skušal prikazati nekaj od predpostavk tega vrednotenja in s tem skušal

24 Tu sprejeman Kuehnovo emendacijo, s katero dobro argumentirano spreminja Masperovo branje εὐδης (ki ga sprejemata tudi MacCoull in Fournet) v εὐκ[λ]εις. Gl. str. 131 Kuehnove izdaje, prim. MacCoull, ki εὐδης očitno bere metaforično »(biti pri miru«, »obstati«) in sekvenco razume kot »may you reach a boundless lenth of life« Problem tega branja je tudi razmerje predikata in subjekta, tj. edninskega glagola εὐδης in njegove odnosnice, množinske oblike samostalnika βασιληες.

25 Na mestu, kjer je stal glagol, ki veže infinitiv λείβειν »liti«, »izlivati«, je lakuna; Kuehn lakuno zapolnjuje z gl. ἦλθον in infinitiv tako interpretira finalno. MacCoull vrstico povezuje s prejšnjo in prevaja časovno »(as) in our fear we shed tears of sorrow«.

26 Na tem mestu stoji nenavaden pridevnik τραγικώτερα, ki se nanaša na samostalnik δάκρυα. Po Kuehnovi interpretaciji v okviru alegoričnega branja gre za aluzijo na »tragični« padec Adama, ki ga pesnik zavestno opiše s pomočjo izrazito predkrščanskega koncepta.

27 Kuehn predlaga rahlo spremenjeno branje, in sicer sodi, da oba pridevnikta, [ὄ]ψι[κ]άφρηρον in πάμφυλον, določata samostalnik στέφος, κιβωτιν pa je apozicija: »Ti si visokoglaví venec vseh ljudstev, ti si skrinja zaveze«.

28 Papirus je od vrstice 10 dalje slabše ohranjen; razen vrstic 12 in 13 so berljive le posamezne besede, ki jih v svojem prevodu izpuščam.

29 prim. Cameron, *Wandering Poets*, 508–9; Baldwin, »Diosocrus of Aphrodito: The Worst Poet of Antiquity?«, *passim*) in deloma tudi do današnjih dni (prim. Miguélez Caveró, *Poems in Context*, 92 isl., 101; Van Minnen, »Nonnus' Panopolis«, 58).

osvetliti, zakaj je ravno vrednotenje ponavljajoča se stalnica pri interpretaciji te poezije. Na koncu bom izpostavil dve predpostavki, ki se kažeta kot nujni za ustrezno vrednotenje te poezije.

Zdi se namreč, da mnoge negativne sodbe pogosto izhajajo iz negativnih sodb o kulturi in literaturi pozne antike na splošno (npr. preko vpeljanih naracij o »propadu« in »dekadenci« antike). Pojem »pozne antike«, v marsikaterem oziru nedvomno še vedno nejasen in nedoločen, označuje obdobje, ki se ga konvencionalno zamejuje z letnicama 284 (ustoličenje cesarja Dioklecijana in tetrarhična preureditev cesarstva) in 476 (»padec« Rima) na Zahodu in obdobje zgodnjih islamskih osvajanj (7. stoletje) na Vzhodu. Izraz *pozna antika* (ang. *Late Antiquity*) je prevod nemškega izraza *Spätantike*, ki se uporablja od začetka 20. stoletja dalje. Ta izraz se povezuje predvsem z delom avstrijskega umetnostnega zgodovinarja Aloisa Riegla *Spätrömische Kunstindustrie* iz leta 1901, v središču katerega so estetska merila v likovni umetnosti nekega prehodnega zgodovinskega obdobja, ki je bilo poprej večinoma obravnavano skozi prizmo »propada« ali »dekadence«. V anglosaškem svetu se izraz *Late Antiquity* povečini uporablja od prelomnega dela *The World of Late Antiquity* (1971) zgodovinarja Petra Browna dalje. Obe deli pomenita revizijo misli o propadanju in upadanju antične kulture v t. i. krizi tretjega stoletja (235–284 po Kr.) in sta odprli široko polje raziskovanja posebnih družbenih, kulturnih in političnih značilnosti kasnejšega obdobja rimskega cesarstva. Naracije »padca«³⁰ so v veliki meri produkt misli zgodovinarja Edwarda Gibbona in njegovega monumentalnega dela *Zgodovina zatona in propada rimskega cesarstva*,³¹ čeprav je kriza, ki je v tretjem stoletju rimsko cesarstvo privedla na rob propada, seveda realno zgodovinsko dejstvo, pa takšna naracija interpretacijo nekega obdobja v veliki meri podreja razumevanju predhodnega.

Oznaka »najslabši pesnik antike« je logična posledica in vrh dolge tradicije takšnega razumevanja in izrazito »vrednotenjskega« pristopa do literarne produkcije tega obdobja. O osrednjem pomenu, ki pri raziskovanju antike v vseh ozirih dolgo časa pripadel klasičnemu obdobju – torej obdobju »najboljše« rabe jezika in najboljšega estetskega čuta – je bilo v okviru literarne zgodovine že veliko napisanega in v današnjem času so ti pogledi v veliki meri podvrženi reviziji. Zanimivo je, da je bila helenistična literatura že pod vplivom postmodernih tokov deležna nekakšne »rehabilitacije« – pač po zaslugi svojega medbesedilnega dialoga z zavezujočo »klasično« preteklostjo. Prav nasprotno pa se zdi, da v kontekstu pozne antike odklonilen odnos pogosto zadene ravno avtorje, ki so vidneje zavezani klasični oz. poganski tradiciji. (To bi se morda dalo razumeti kot posledico interpretacije krščanskega literarnega ustvarjanja kot »novuma«, ki je vrednoteno v skladu z lastnimi zakonitostmi, medtem

30 Za podrobno razpravo o naracijah »upadanja« in »propada« v kontekstu pozne antike gl. npr. Ando »Narrating Decline and Fall«.

31 *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (1776–1788).

ko je »pogansko« ustvarjanje del starejše tradicije in mora biti vrednoteno v primerjavi s kanoničnimi mojstroviniami te tradicije). V tem kontekstu je najzgovornejši primer gotovo Nonos iz Panopolisa, čigar monumentalni *Ep o Dionizu* je dolgo časa veljal zgolj za napaberkovan kompendij različnih mitoloških izročil o bogu Dionizu, zanimiv zgolj kot dokumentarno gradivo, in brez kakršne koli literarne vrednosti – Nonos je resnejših, manj zaničevalnih raziskav deležen šele dobrih 40 let. V istem kontekstu je treba razumeti tudi sodbe, ki so doletele Flavija Dioskora, kljub očitni razliki do Nonosa (ki se kaže ob primerjavi njunih opusov). Eden osrednjih raziskovalcev bogatega pesniškega ustvarjanja v Egiptu pozne antike, Allen Cameron, ki je sicer do pesniškega ustvarjanja Nonosa in njegovih naslednikov afirmativen, je v svoji pomembni študiji *Wandering Poets: A Literary Movement in Byzantine Egypt* iz leta 1965 Dioskora navedel kot dokaz za to, da se je v 6. stoletju tradicija dokončno izpela, in Diokosorovo pesništvo interpretira kot nekakšen nemočen poskus klasicista, da bi pri življenju ohranjal umirajočo tradicijo.³² To je pozicija, ki se zdi v odnosu do Dioskorovega dela ena od najpogostejših. Pri Cameronu gre za primer sodbe raziskovalca, ki je do literature tega obdobja afirmativen, vendar pri sodbi o Dioskoru uporabi enako negativno naracijo o propadu in dekadenci, saj ga vidi kot (pre)poznega predstavnika te književnosti. V ta okvir sodijo npr. tudi sodbe o njegovi poetiki in stilistiki, ki jo vrednotijo negativno v primerjavi s starejšimi ideali (npr. v odnosu do Homerja). Novejši avtorji načeloma ne zavzemajo takšnih stališč, ampak o Dioskoru sodijo kot o »nenadarjenem« pesniku.³³ Takšni očitki so navadno utemeljeni zvezi s sodbami, da so njegove pesmi šolske, saj da spominjajo na šolske kompozicije oz. so napisane na podlagi generičnih modelov, ki so služile vajam v šolah.³⁴

Druga okoliščina, za katero se zdi, da je vsaj deloma botrovala takšnemu pogledu na Flavijevo ustvarjanje, je zvrst njegove poezije v povezavi z njegovim družbenim položajem. Enkomij in epitalamij, glavni zvrsti, v katerih se je Dioskor udejeval, sta sicer sami na sebi vpeljani pesemski zvrsti z dolgo tradicijo, ki sega do Simonida s Keosa in Ibika. Za epitalamije, torej pesmi, naslovljene na mladoporočenca, velja podobno: arhaični pesniki Sapfo in Anakreon, Stezihor in Pindar se uvrščajo med mojstre tega žanra. Očitke o *priložnostnosti* oz. oznako priložnostnega pesnika³⁵ gre morda razumeti skozi biografsko dejstvo, namreč to, da je bil Dioskor prvi vrsti pravnik in upravitelj vasi, ne pa pesnik, hkrati pa so bile njegove pesmi tudi tesno povezane s konkretno priložnostjo. K vtisu efemernosti in nepomembnosti je seveda prispevala sama sestava korpusa

32 Cameron, *Wandering Poets*, 508–9.

33 Miguélez Cevero, *Poems in Context*, 92–3; 101

34 Prav tam, 104.

35 »When he is mentioned in literary histories at all, it is as a *Gelegenheitsdichter*, a sort of producer of greeting-card verses, with apologies for what a past critical mentality thought of as exaggerated flattery« (MacCoull, *Dioscorus of Aphrodito*, 150).

in to, kako so pesmi zapisane: najti je številne papiruse, na katerih so pesmi zapisane na hrbtno stran nekega uradnega dokumenta, ki ni s pesmijo imel nobene veze; možnost, da gre pri tem za osnutke in vaje v slogu, še toliko bolj prispeva k videzu nepomembnosti in mimobežnosti. To, da poezija v resnici ni tako zelo pomembna, kot je pomemben konkreten namen, za katerega je bila napisana, se kaže tudi z vsebinskega vidika: pesmi same pogosto vsebujejo zelo konkretno prošnjo in tako izdajajo razlog, zakaj so bile napisane, npr. prošnjo za denarno pomoč (*Enkomij, P.Cair.Masp. II 67177*), pritožbo nad nekom (*Enkomij, P. Walters 517*), priporočilo za postavitve nekoga na nek položaj (*Enkomij Viktorju Odličnemu, P.Cair.Masp. II 67131*) ali za splošno naklonjenost (*Enkomij notarju Janezu, P.Lit.Lond. 100F*).

Da bi poeziji, ki nastaja v okviru nekih zelo konkretnih okoliščin, odredili vrednost zgolj zaradi njene konkretne politične funkcije, bi bilo seveda anahronistično. V tem kontekstu se zdi primerno izpostaviti pripombo Leslie McCoull o »kulturi hvalnic«, v kateri so formulaični slavospevi odgovarjali na potrebe tedanje družbe.³⁶ Pri tem se zdi, da je literarna produkcija, ki je cvetela v Tebaidi tistega časa, pri svojem občinstvu lahko računala na izrazit posluš ravno za enkomije in epitalamije, in da sta ti dve zvrsti v tem času in prostoru doživljali svojevrsten razcvet (posebej pogost je npr. enkomij, napisan ob prihodu neke pomembne osebe v skupnost). Poleg številnih Dioskorovih enkomijev, npr. *Enkomij cesarju Justinu II, Enkomij stratiarhu Kaliniku (P.Cair. Masp 67315)*, *Enkomij vojvodi Janezu(?) (P.Cair.Masp. 67279)*, široko razširjenost takšnega tipa poezije potrjujejo najdbe številnih papirusov z enkomiji in epitalamiji drugih avtorjev iz tega časa in s tega prostora,³⁷ ki so po vsebini in funkciji nadvse podobni Dioskorovim. Flavij Dioskor tako v pisanju svoje poezije tako še zdaleč ni bil osamljen, takšno »priložnostno pesnjenje« pa s tega vidika ni zelo drugačno od poezije, ki je nastajala npr. v kontekstu simpozija ali v kontekstu športnih iger v arhaični dobi. V tem oziru se Dioskorova poezija kaže kot »tipična« za kulturo, v kateri je nastajala.

Raziskovalci so tej poeziji dolgo priznavali zgolj dokumentarno vrednost. Čeprav namen tega razmišljanja ni nekakšna apologetska »rehabilitacija« Dioskorove poezije, je treba ob zaključku vendarle nujno izpostaviti vsaj dve aksiološki predpostavki, ki se s stališča zgodovine raziskav kažeta kot nujni za ustreznejše razumevanje in vrednotenje teh besedil:

- 1) obravnava jezika besedil v njihovem lastnem grško-koptskem okviru in
- 2) obravnava Dioskorove poetike v njenem lastnem kulturnem okviru in literarnem kontekstu, k čemur nujno sodi tudi obravnava v koordinatah »kulture hvalnic«, »formulaičnosti« in »priložnostnosti«.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Za natančen pregled poezije v Tebaidi gl. Migueléz Cevero, *Poems in Context*, za poezijo, izpričano na papirusih, napisih in na pergamentu, posebej str. 33–79.

Na tem mestu prehajam k drugemu problemskemu sklopu, ki ga odpira branje te poezije, in ki bi ga lahko ustrezno razumeli ravno skozi moment »priložnostnosti« te poezije, torej skozi moment konkretnega pragmatičnega konteksta teh pesmi.

DIONIZ, NIL IN KRŠČANSKI BOG: LITERATURA, RELIGIJA IN PERFORMATIVNOST V EGIPTU 6. STOLETJA

Transformacija verske pokrajine rimskega cesarstva, ki je z začetkom nagle širitve krščanstva (najpomembnejša mejnika sta domnevno spreobrnjenje cesarja Konstantina leta 312 in izdaja Milanskega edikta leta 313), je gotovo eden izmed najpomembnejših kulturnih mejnikov pozne antike. Ta dogajanja so seveda zajela tudi Egipt. Kljub temu, da se je proces opuščanja starih, predkrščanskih verskih sistemov z zaprtjem nekaterih institucij začel že pod Konstantinovo vladavino, ta transformacija ni pomenila absolutne prevlade krščanstva; ob stiku s predkrščanskimi verskimi sistemi je novo verstvo, krščanstvo (v prvih stoletjih po Kr. zaradi burnih notranjih teoloških bojev v doktrinarnem pogledu še vedno neenotno) namreč deloma predstavljalo superstratni, deloma adstratni sistem, kar pomeni, da so bili »stari« in »novi« verski sistemi podvrženi medsebojnemu vplivanju in so se pri tem tudi sami preoblikovali. Ustrezna se zdi sodba, da so se stari verski sistemi kot dominirajoča struktura propadli do konca 4. stoletja, vendar obstajajo dokazi, so na obrobju – primer tega je ravno Egipt – obstajali še v kasnejših stoletjih, posebej dolgo se se obdržali predvsem na podeželju in na obrobju. Z drugimi besedami, uradna implementacija nove vere še ni avtomatično pomenila njene prevlade.³⁸ Preostanke starih »poganskih« verovanj si lahko v 6. stoletju zamišljamo obenem kot spomin na verske prakse na eni strani in kot transformirano kulturno dediščino na drugi. Za kulturo te dobe se zdijo te (literarne, filozofske) transformacije še posebej pomembne (prim. široko prakso alegorične interpretacije mitov pri neoplatonikih ali pretvorbo božanstva Dioniza v osrednjega literarnega junaka epa v *Epu o Dionizu Nonosa iz Panopolisa*). V kontekstu literarnega ustvarjanja se ti prepleti pogosto kažejo v hkratni uporabi »krščanskih« in »poganskih« elementov (snovi, motivov, konceptov, besedišča) znotraj posameznega literarnega dela ali znotraj opusa posameznega ustvarjalca.

Najzgovornejši primer je bržkone prav zgoraj navedeni Nonos, avtor »poganskega« Epa o Dionizu in »krščanskega« bibličnega epa *Parafraza*

³⁸ Za pregledno razpravo o tej problematiki na primeru Nonosa iz Panopolisa gl. Dijkstra, »The Religious Background of Nonnus«.

Janezovega evangelija. V preteklosti so vsakokratno izbiro snovi pogosto povezovali z osebnim verskim prepričanjem avtorja. Takšne interpretacije so predvsem posledica ostre in izključujoče dihotomije, ki so jo raziskovalci vzpostavljali med krščanstvom in poganstvom in mnenjem, da osebna veroizpoved strogo določa izbiro snovi. V resnici je bilo razmerje – kot dokazuje prav Nonos – precej bolj prožno in še zdaleč ne izključujoče.

Podoben problem se pojavi ob interpretaciji motivike, ki jo v svojih pesmih uporablja Flavij Dioskor. Tako se v pesmi Epitalamij Izaku (*P.Cair.Masp.* III 67318) pojavi motiv Dioniza in Nila, ki sta v varstvu (krščanskega) Boga.³⁹ V zvezi z interpretacijo takšne in podobne motivike velja izpostaviti model, ki ga Robert Shorrock uporabi za interpretacijo Nonosovega opusa.⁴⁰ Te tendence v literaturi posrečeno povzame v svojem predlogu nove terminologije za »krščanske« in »poganske« pisce pozne antike: govori o dveh personah, o »pesniku muz« (*poet of the Muses*) in »Kristusovem pesniku« (*poet of Christ*), ki ju razume kot ločeni identiteti pesnika oz. kot dva literarna koda, med katerima je možno preklapljati. Na ta način loči veroizpoved od literarnega ustvarjanja in vzpostavi v marsikaterem oziru bolj ustrezen (in zgodovinsko bolj prepričljiv) interpretativni okvir. Takšno preklapljanje je predvsem literarno sredstvo, ki ga pesnik uporablja *znotraj* dela ali pa tudi v smislu enega dela v odnosu do drugega istega avtorja. Nonos je tako na primer identifikacijo Kristusa z Dionizom, ki je bila v obdobju pozne antike vsaj v okviru teologije in filozofije splošno poznana, spretno pretvoril v literarni sistem aluzij, paralel in konverzij, ki povezujejo oba njegova epa. Lep, zgovoren primer je na primer epizoda o oživiljenem Ampelu (*Dion.* 11.185 isl.); gre za motiv, v katerem Dioniz izkazuje Kristusovo moč oživljanja mrtvih.⁴¹

Raziskovalec Nonosa iz Panopolisa Jitse Dijkstra kot primer takšne dinamike v pozni antiki navede tudi poezijo Flavija Dioskora.⁴² Tako kot pri Nonosu naj bi imela ta dinamika predvsem literarni in manj verski značaj. Kljub temu se zdi v kontekstu obravnavanih »priložnostnih pesmi« Flavija Dioskora zdi, da ta model omogoča le delno interpretacijo: vrst epitalamija je namreč še posebej močno usidrana v realnem življenju⁴³ in vsebuje določene performativne elemente, ki kot taki niso (samo) del literarne fikcije, ampak se neposredno obračajo v zunajbesedilno resničnost; od teh elementov je poleg

39 Motivika Dioniza in Nila se v različnih variantah pogosto pojavljata v Dioskorovi poeziji, mdr. tudi v Epitalamiju Atanaziju (*P.Lit.Lond.* 100D), kjer je z Dionizom izenačen nagovorjeni ženin.

40 Shorrock, *The Myth of Paganism*, 8.

41 Za pregleden povzetek paralel gl. Hernández de la Fuente, »Parallels between Dionysus and Christ in Late antiquity«, 481ff.

42 »The Religious Background of Nonnus«, 82–84.

43 Seveda je, tako kot npr. pri epigramu imeti pred očmi dejstvo, da gre je pri teh vrsteh »literarnost« prisotna v večji ali manjši meri; vendar gre pri epitalamijih Flavija Dioskora vendarle za »prave« epitalamije, katerih nastanek in izvedba sta neločljivo povezana od konkretne priložnosti (poroke); svojega konteksta ti epitalamiji tako ne »imitirajo«.

apotropejskih izrekov in identifikacije ženina in neveste morda najzgovornejši element blagoslov, ki ga pesnik izreče novoporočencema, v verzih 10–12 *Epitalamija Izaku* ob poročstvu krščanskega Boga:

Naj vama Bog položi v roke zakon, odličnejši od vseh, daleč stran od jeze in zavisti ostalih,
Ko pa sta še ovenčani Dioniz in Nil z mnogimi otroki zlahka v njegovem varstvu!

Da je Bog zmožen blagosloviti ta zakon, po Dioskoru izhaja iz tega, da sta v njegovem varstvu celo (mogočni) Dioniz in staro božanstvo Nil. Božja moč, po kateri naj bo podarjen blagoslov, v tem verzu afirmira moč starih božanstev, hkrati pa je ravno v svoji zmožnosti blagoslavljanja zakona razumljena kot enakovredna moči starih božanstev. V verzih 8–10 *Epitalamija kometu Kaliniku* se v strukturno identični vlogi namreč pojavita Dioniz in Demetra:

Dioniz je pospremil poletje tvoje poroke
in vsem v obilju dal vina, kras ljubezni,
zlatolasa Demetra pa je prinesla cvetlico s poljan.
....
tvojo rožnato sobo je opletla s posvečenimi venci.

V tej pesmi se Dioniz celo sam pojavi na poroki, prevzame aktivno vlogo in na slavje prinaša vino, »kras ljubezni« (ἔρωτος ἄγαλμα) skupaj z zlatolaso Demetro (ξανθή Δημήτηρ), ki prinaša cvetje. Dioniz in Demetra nastopata kot varuha, zaščitnika poročnega slavja in zakonske zveze; Demetra to vlogo potrди z osrednjim dejanjem blagoslova.

Ravno zaradi temeljne vpetosti v izvedbeni ali bralni kontekst priložnosti, za katero je bila pesem pisana, je sinkretistični moment pesmi verjetno ustrežnejše brati tudi z mislijo na ta praznični, obredni okvir, kot pa zgolj čisto literarno fikcijo oz. literarno orodje; možno je, da pričakovanja naslovnika in morebitnega občinstva v prvi vrsti niso bila samo spretna literarna igra pesnika, ampak tudi določena obredna dikcija in določena literarno odstrta obredna motivika, ki je v skladu s priložnostjo. Da se krščanski bog in poganski bogovi pojavljajo drug ob drugem in izkazujejo enako veljavo, je tako v kontekstu pesmi ob priložnosti poroke gotovo nekaj neproblematičnega in pričakovanega. Literarno dimenzijo sinkretizma teh pesmi gre tako morda razumeti kot posledico zunanjetekstnih okoliščin in ne samo Dioskorove idiosinkratkse literarne igre. Možno se zdi, da je bil v ljudskem, manj kodificiranem obredju neke lokalne skupnosti na periferiji spomin na poganske kulte lahko živ dlje časa: to posebej velja za Egipt 6. stoletja. Na to morda kažejo tudi določene literarne aluzije na realno versko obredje, npr. pri blagoslovu v verzu 11 *Epitalamiju kometu Kaliniku*. V literarnem smislu se zdijo prav ti performativni

elementi (npr. blagoslov) tiste »razpoke«, kjer prihaja do največjega obrata na zunajbesedilno realnost. Da so bila pri tej poeziji pričakovanja realnega konteksta priložnosti odločilna, je morda razvidno tudi iz *Enkomija cesarju Justinu*, v katerem je Flavij uporabil skoraj izključno krščansko motiviko, kar pač pritiče cesarjevi vlogi. Čeprav je v kontekstu drugih enkomijev (nižjim veljakom) najti več aluzij na mitologijo, je tudi tam krščansko, biblično obelježje praviloma izrazitejše,⁴⁴ aluzije pa so subtilnejše, npr. (npr. pri pridevniku *τραγικώτερα*, če upoštevamo Kuehnovo interpretacijo, prim. opombo 27). Seveda so to hkrati značilnosti, ki se tičejo tudi literarnega sveta in so gotovo tudi del literarnih konvencij, vendar pa je hkrati v kontekstu teh pesmi literarno dimenzijo po mojem mnenju glede na »priložnostnost« teh pesmi morda ustrezneje razumeti kot sekundarno glede na dinamiko zunanjega konteksta, tj. obreda.

Ta premislek naj služi kot iztočnica za branje druge izrazito »priložnostne« poezije pozne antike, ki je tesno vezana na svoj zunanji pragmatični kontekst in to ponazarja z literarnimi performativnimi elementi (npr. blagoslovi) – mdr. Dioskorovi poeziji žanrsko in kontekstualno sorodne poezije cesarskega Egipta med 3. in 6. stoletjem, ohranjene na papirusih. Menim torej, da je pri tovrstni priložnostni poeziji treba za ustrezno razumevanje dinamike med »krščanskim« in »poganskim« sicer ustrezen Shorrockov literarni model nujno nadgraditi s premislekom o zunanjem, pragmatičnem kontekstu – npr. o konvencijah obreda poroke ali obreda prihoda veljaka v neko skupnost – in jo brati kot svojevrsten odraz žive dinamike v obredju skupnosti.

Blaž Božič

Univerza v Ljubljani

blaz.bozic.bosko@hotmail.com

BIBLIOGRAFIJA

Izdaje

Fournet, Jean-Luc. *Hellénisme dans l'Égypte du VIe siècle. La bibliothèque et l'œuvre de Dioscore d'Aphrodité*. Kairo: IFAO, 1999.

Kuehn, Clement A. *Cicada: The Poetry of the Dioscoros of Aphrodito*. Dostopno na: <https://www.byzantineegypt.com/> (Obiskano 28. 5. 2020).

Maspero, Jean. »Un dernier poète grec d'Égypte: Dioscore, fils d'Apollôs« V: *Revue des Études Grecques* 24 (1911): 426-81.

⁴⁴ Pogosto se zdi se, da krščanski moment te »dihotomije« afirmira poganskega, npr. naslovljenčeva zgledna vera omogoča tudi primerjave z mitološkimi liki (npr. v *Enkomiju vojvodi Janezu*, P.Cair.Masp. III 67317) podobno kot v *Epitalamiju Izaku* moč in veljava poganskih bogov afirmirata moč in veljavo krščanskega boga.

McCoull, Leslie. *Dioscorus of Aphrodito: His Work and His World*. Berkeley: University of California Press, 1988.

Sekundarni viri

- Ando, Clifford. »Narrating Decline and Fall.« V: *A Companion to Late Antiquity*, ur. Philip Rousseau, 59–77. Malden, Oxford in Chichester: Wiley-Blackwell, 2008.
- Baldwin, Barry. »Diosocrus of Aphrodito: The Worst Poet of Antiquity?« V: *Atti del XVII. Congresso Internazionale di Papirologia*, 327–331. Neapelj: Centro internazionale per lo studio dei papiri Ercolanesi, 1984.
- Brown, Peter. *The World of Late Antiquity*. London: Thames and Hudson, 1971.
- Burkert, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. Berkeley, Los Angeles in London: University of California Press, 1979.
- Cameron, Alan. »Wandering Poets: A Literary Movement in Byzantine Egypt« V: *Hisotria: Zeitschrift für Alte Geschichte* 14 (1965): 470–509.
- Dijkstra, Jitse. »The Religious Background of Nonnus.« V: *Brill's Companion to Nonnus of Panopolis*, ur. Domenico Accorinti, 75–88. Leiden in Boston: Brill, 2016.
- Hernández de la Fuente, David. »Parallels between Dionysus and Christ in Late Antiquity: Miraculous Healings in Nonnus' Dionysiaca.« V: *Redefining Dionysus*, ur. Alberto Bernabé, Miguel Herrero de Jáuregui, Ana Isabel Jiménez San Cristóbal in Raquel Martín Hernández, 464–87. Berlin in Boston: De Gruyter, 2013.
- Johnson, Scott Fitzgerald. *The Oxford Handbook of Late Antiquity*. Oxford in New York: Oxford University Press, 2012.
- . *Greek Literature in Late Antiquity. Dynamism, Didacticism, Classicism*. Aldershot in Burlington, Vermont: Ashgate Publishing, 2006.
- MacCoull, Leslie. *Dioscorus of Aphrodito: His Work and His World*. Berkeley: University of California Press, 1988.
- Miguélez Caveró Laura, *Poems in Context: Greek Poetry in the Egyptian Thebaid 200–600 AD*. Berlin in New York: De Gruyter, 2008.
- Riegel, Alios. *Spättrömische Kunstindustrie*. Dunaj: K. u. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1901.
- Shorrock, Robert. *The Myth of Paganism: Nonnus, Dionysus and the World of Late Antiquity*. London in New York: Bloomsbury, 2011.
- Van Minnen, Peter. »Nonnus' Panopolis« V: *Brill's Companion to Nonnus of Panopolis*, ur. Domenico Accorinti, 54–74. Leiden in Boston: Brill, 2016.

IZVLEČEK

Prispevek osvetljuje dva glavna problemska sklopa, ki se kažeta pri obravnavi korpusa poznoantičnega pesnika Flavija Dioskora oz. Dioskora iz Afroditopolisa iz 6. stoletja po Kr. Razprava izhaja iz kratke biografske osvetlitve, pregleda kontekstov Dioskorovega ustvarjanja in prevoda treh tipičnih primerov njegovih pesmi (dveh epitalamijev in enega enkomija). Najprej se posvečam vrednotenju Dioskorove poezije v 20. stoletju: »najslabši pesnik antike«, nesrečni epitet, ki zgoščeno povzema splošne sodbe o njegovem delu do

poznega 20. stoletja, skušam prikazati v luči dveh širših problematik: vpeljanega razumevanja celotnega obdobja »pozne antike« kot obdobja dekadence in propada ali pa kot prehodnega obdobja na eni, in kot problem vrednotenja »priložnostne poezije« in figure »priložnostnega pesnika« na drugi strani. Prevedene pesmi nato postavljam v kontekst poznoantične literature, oziroma natančneje, literarnega ustvarjanja v Egiptu 6. stoletja. S tem naslavljam drugi problemski sklop, to je problematika »krščanskega« in »poganskega« v njegovi poeziji, v zvezi s katero izpostavljam motiv Dioniza in Nila v varstvu krščanskega Boga, ki se pojavi v Epitalamiju Izaku (*P.Cair.Masp.* III 67318): probleme tovrstnih dinamik med »krščanskim« in »poganskim« je na primeru opusa Nonosa iz Panopolisa (avtorja »poganskega« *Epa o Dionizu* in »krščanske« *Parafraze Janezovega evangelija*) uspešno reševal Robert Shorrock, in sicer s pomočjo modela dveh poznoantičnih »pesniških person« oz. literarnih kodov, namreč »pesnika muz« in »pesnika Kristusa«. V nadaljevanju razprave argumentiram, da se za obravnavo poezije Flavija Dioskora takšen pristop kaže kot le deloma primeren. Menim namreč, da je dinamiko med »krščanskim« in »poganskim« ravno zaradi »priložnostnosti« te poezije, torej dejstva, da je še posebej tesno povezana s svojim pragmatičnim kontekstom (in tako s konvencijami obreda, npr. v kontekstu poroke), ustrezneje kot (zgolj) literarno igro razumeti kot literarni odraz žive verske dinamike v Egiptu 6. stoletja.

Ključne besede: poznoantična grška poezija, cesarski Egipt, jezikovna performativnost, performativnost v književnosti, književnost in religija, Flavij Dioskor

ABSTRACT

Dionysus and Nilus under Divine Protection: Two Cues for Reflection on the Poetry Composed by Flavius Dioscorus, 'Antiquity's Worst Poet'

The paper identifies two major thematic clusters which emerge in an examination of the oeuvre belonging to the Late Ancient poet Flavius Dioscorus of Aphroditopolis. Ever since its discovery, Dioscorus' poetry has received unfavourable reviews, succinctly summarised in the unfortunate epithet 'Antiquity's worst poet'. The study begins by identifying the premises on which these evaluations were built and presenting them in a broader context. An evident feature of Flavius Dioscorus' 'occasional' poetry is the dynamism between the 'Christian' and the 'pagan', which has often challenged researchers into Late Ancient literature. Analysing the motif of Dionysus and Nilus under the protection of the Christian God, as it occurs in the Epithalamion to Isaac (*P.Cair.Masp.* III 67318), and starting from the 'occasional' nature of Dioscorus' poetry, which I perceive as a close connection of this poetry to extratextual reality, I argue that Shorrock's recent model of two Late Ancient poetic personae, a model commonly used to interpret such dynamisms in Late Ancient literature, should be expanded in Flavius Dioscorus' case with a reflection on the pragmatic framework of the poems.

Keywords: late antique Greek poetry, Roman Egypt, performative language, performativity in literature, literature and religion, Flavius Dioscorus

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Beitrag versucht zwei zentrale Problembereiche zu erfassen, die sich aus der Betrachtung des Werkes des spätantiken Dichters Flavius Dioscorus bzw. Dioscorus aus Aphrodito aus dem 6. Jahrhundert nach Christus ergeben. Als Ausgangspunkt der Abhandlung werden einige biografische Anmerkungen, ein Überblick über die Kontexte von Dioscorus' Schaffen sowie drei typische Gedichte in slowenischer Übersetzung gegeben (*Epithalamion an Isaak* = *P.Cair.Masp.* III 67318, *Epithalamion an den von allen verehrten Kometen Kalinikos* = *P.Cair.Masp.* II 67179 in *Enkomion an Kaiser Justin II.* = *P. Cair. Masp.* II 67183). Als erstes setze ich mich mit der Wertung seiner Poesie im 20. Jahrhundert auseinander. »Der schlechteste Dichter der Antike«, ein unglückliches Epitheton, in dem sich die geläufige Urteilsfällung über sein Werk bis ins späte 20. Jahrhundert spiegelt, versuche ich im Kontext einer breiteren Problematik zu verstehen: einerseits als Folge der noch immer geläufigen Interpretation der gesamten Epoche der Spätantike als Epoche der Dekadenz und des Verfalls bzw. als Epoche des Übergangs, andererseits im Kontext der „Gelegenheitspoesie“ und der Figur des „Gelegenheitsdichters“. Im zweiten Teil versuche ich die angeführten Gedichte im Kontext der spätantiken Literatur, bzw. genauer, des literarischen Schaffens im Ägypten des 6. Jahrhunderts zu betrachten. Damit deute ich das zweite zentrale Problemfeld an, nämlich das der Dynamik des „christlichen“ und des „heidnischen“ Elements in seiner Poesie. Als Beispiel dafür stelle ich das Motiv des Dionysus und des Nils in der Obhut des christlichen Gottes in den Vordergrund (*Epithalamion an Isaak* = *P.Cair.Masp.* III 67318): Der Problematik solcher Dynamiken wurde am Beispiel des Nonnus aus Panopolis (als Autor der „heidnischen“ *Dionysiaka* und der „christlichen“ *Paraphrase des Johannesevangeliums*) durch Robert Shorrock's Model zweier spätantiker literarischer Code („Dichter der Musen“ und „Dichter des Christus“) ein angemessener Interpretationsrahmen gesetzt. In der Fortsetzung der Abhandlung nehme ich den Standpunkt ein, dass dieses Modell jedoch für eine Interpretation des Werkes von Flavius Dioscorus nur teilweise ausreicht: auf Grundlage der Feststellung, dass es sich bei seiner Dichtung um „Gelegenheitsdichtung“ handelt, d. h. um Dichtung, die in ihrem Kern auch mit dem außertextlichen, pragmatischen Kontext verbunden ist (also auch mit verschiedenen Konventionen des Rituals, z. B. der Hochzeit), argumentiere ich, dass für eine angemessene Interpretation die „christlich-heidnische“ Dynamik dieser Poesie in erster Linie als ein literarisches Spiegelbild einer lebendigen Religionsdynamik und nicht (nur) als bloßes literarisches Spiel betrachtet werden sollte.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.155-175>

Marko Marinčič

Latinska *res publica litterarum* pod avspiciji božanskega Homerja: Enij, Petrarka in druge pesniške investiture

Prispevek bo govoril o štirih prelomnih točkah v latinski recepciji Homerja. Natančneje: o štirih »pesniških posvetitvah«¹, ki jih protagonisti sami prikazujejo kot liminalne in epohalne.² Preden se jim posvetim pogloblje, naj zgolj bežno nakažem, v čem vidim kontinuiteto literarnega toposa, ki sem ga provizorično opisal v naslovu. Vsi štirje obravnavani avtorji, zlasti Enij in Petrarka, za njima pa tudi Andreas Divus in Ezra Pound, si avtoriteto »kralja pesnikov« prilaščajo v imenu zahodne, »latinske« tradicije. Od Enija naprej je nepogrešljiva sestavina toposa tudi sanjsko ali nekromantsko srečanje s Homerjevo »senco«. Vselej je sam Homer tisti, ki neposredno »vodi« ali posredno narekuje obred pesniške investiture. Enij, avtor prvega latinskega zgodovinskega epa v heksametrih, je v uvodnem prizoru svojih *Analov* poročal, kako mu je Homerjeva prikazen v sanjah prinesla veselo vest, da se je njegova, Homerjeva duša po smrti naselila v telesu nekega pava in nazadnje po dolgih stoletjih v njem samem, Eniju. Enij je osebni prestiž, ki si ga je lastil kot latinsko pišoča reinkarnacija Homerja, povsem očitno povezoval s politično avtoriteto rimske države. Prav v njegovem času

-
- 1 Klasično delo o pesniških posvetitvah v antični poeziji je Kambylis, *Die Dichterweihe und ihre Symbolik*.
 - 2 Tej temi je posvečena vplivna (in kontroverzna) knjiga Blumenberg, *Aspekte der Epochenschwelle*. Blumenberg je govoril o mejnikih med kulturnozgodovinskimi/duhovnozgodovinskimi epohami, ki se kažejo šele retrospektivno in npr. zgodovinarju narekujejo členitev historiografska dela po poglavjih. Ne gre za ostre kronološke črte, temveč za obdobja prehoda. Blumenberg se dobro zaveda, da je prazna stran, ki jo zgodovinar vstavi v svoje delo, najbolj negotovi del tovrstnega pisanja. Zato najbrž ni naključje, da se vzorčno posveti ravno Nikolaju Kuzanskemu in Giordanu Brunu, dvema osebnostma, ki ju je težko podrediti shematizmom duhovnozgodovinskega pristopa. – V našem primeru ne gre za prepoznavanje »stvarnih« mejnikov, temveč za eksplicitne avtorske geste: vsi štirje obravnavani avtorji izražajo jasen namen, da bi v zgodovini literature ustvarjali »epohalne« prelomnice.

je potekalo formalno včlenjevanje »grškega« Vzhoda v nastajajoči imperij: Rim se je začel vsaj v obrisih kazati kot središče svetovne oblasti.

Poldrugo tisočletje pozneje se po Enijevevemu zgledu Petrarca loti podobne *translatio imperii*.³ Ta sicer nima tako konkretnih političnih razsežnosti, vendar je v simbolnem smislu celo smelejša. Pomeni utemeljitev (neo-)latinske *res publica litterarum* na ogrodju že davno propadle rimske države. Nagrada za *Afriko*, prvi novodobni ep v klasičnem vergilijevskem slogu, je venčanje njegovega avtorja na Kapitolu. Ta (zgodovinski) dogodek v 9. spevu *Afrike* sam Homer prerokuje Eniju. Enij je znal grško in je sporočilo lahko prenesel v latinsko govoreči svet. Petrarca, ki se mu sicer nikdar ni uresničila želja, da bi Homerja »srečal« v njegovem jeziku, s svojo imperialistično gesto vendarle započenja renesančni projekt, ki bo temeljil na obujanju grško-rimske antike.

Kako se v zgodovino tega toposa umeščata Andreas Divus, avtor prvega tiskanega prevoda Homerjevih pesnitev, in Ezra Pound, eden od očetov modernizma, bo mogoče pokazati šele v nadaljevanju. Najprej Enij in Petrarca.

V okviru tega prispevka je Enij predvsem iznajditelj toposa;⁴ sodobne filološke razprave o uvodnem prizoru *Analov* ne bom povzemal, saj je ta prizor že Petrarca poznal predvsem posredno, prek Cicerona in Lukrecija. V uvodnem delu želim predvsem zbrati glavna besedila, na katera se navezuje Petrarca v 9. knjigi *Afrike*. To so še danes poglobilni viri za rekonstrukcijo uvodnega dela Enijeve pesnitve.

Vsebinsko Enijevega *Somnium* najnatančneje povzema Lukrecij v prvi knjigi svoje *De rerum natura* (112–26):

ignoratur enim quae sit natura animai,
 nata sit an contra nascentibus insinuetur
 et simul intereat nobiscum morte dirempta
 an tenebras Orci uisat uastasque lacunas
 an pecudes alias diuinitus insinuet se,
 Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
 detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
 per gentis Italas hominum quae clara clueret;
 etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
 Ennius aeternis exponit uersibus edens,
 quo *neque* permaneant *animae neque corpora* nostra,
 sed quaedam *simulacra* modis pallentia miris;
od tam sibi exortam semper florentis Homeri

3 Politični simboliki tega dogodka in njegove literarne upodobitve v *Afriki* sem se v drugačnem kontekstu posvetil že v članku »Pesniška samoposvetitev«.

4 Med avtorji zunaj epske zvrsti, ki reinvecijo žanra predstavljajo kot posledico metafizične izkušnje, je treba vsekakor vsaj omeniti tudi Kalimaha z njegovim »od mrtvih vstalim Hiponak-som« v prvi pesmi *Jambov*, pa tudi samega Enija z njegovim *Epiharmom*.

commemorat speciem lacrimas effundere salsas
coepisse et rerum naturam expandere dictis.

Neznano je namreč, kakšna je narava duše: ali se rodi, ali se v nas vseli ob rojstvu in ob smrti propade skupaj z nami, ali obišče temine Orka in njegova širna brezna, ali pa se po božjem posredovanju naseli v druge živali, kot je pel naš Enij, ki je prvi z očarljivega Helikona prinesel vekovečno zeleneči venec; ta je potem zaslovel med vsemi italjskimi ljudstvi. Vendar Enij v svojih večnih stihih razlaga, da ob tem obstajajo tudi pokrajine Aheronta, kjer še naprej prebivajo *ne duše ne telesa*, temveč nekakšne odslikave, ki na čudežne načine prebledevajo; *od tam*, pravi, se je k njemu dvignila podoba vedno cvetočega Homerja, začela izliviati slane solze in v besedah razgrinjati naravo sveta.

V uvodnem prizoru Enijeve pesnitve se je torej Homer prikazal Eniju, se pred njim razjokal in mu razodel »naravo sveta«. Homer se je v tem kozmološkem »predavanju« očitno posebej posvetil razmnoževanju ptic:

oua parire solet genus pennis condecoratum
non animam: [et] post inde uenit diuinitus pullis
ipsa anima (fr. 8 Sk.)

Perjedični živalski rod vselej rojeva samo jajca, ne pa duš. Šele pozneje se po božjem posredovanju v mladiče naseli tudi duša.

Razlog za ta specializirani poudarek je očitno: Enij je hotel skozi Homerjeva usta »znanstveno« utemeljiti presenetljivo razkritje o reinkarnacijah Homerjeve duše najprej v pavu (*memini me fieri pauom*, fr. 11 Sk.), nato v Eniju samem.

Enij se je kot pesnik-filozof gotovo dobro zavedal racionalističnih pomislekov, ki jih bo zbudilo njegovo »pohomerjenje« – in sicer ravno zaradi sanjske preobleke, ki jo je dal poročilu o svoji pesniški investituri. Zato se takoj postavlja vprašanje, če je skušal sanjsko doživetje tudi teoretsko utemeljiti kot verodostojno. Več kot verjetno se namreč zdi, da svoje visoke, dobesedno pavje literarne ambicije ni želel izročiti vsesplošnemu posmehu (čeprav ga je *post festum* doletelo ravno to).

Razprava o tem, kako so bile antične konceptualizacije sanj povezane s predstavami o onostranstvu, bi nas vodila predaleč. Vsekakor je jasno, da Enij v tem delu pesnitve spodbija ljudska verovanja, ki sanjske prikazni pokojnih enačijo z odslikavami, »simulakri« (v sodobnih prevodih Homerja so to večinoma »sence«), prebivalci podzemlja (127–35):⁵

5 Tarča Lukrecijeve polemike so večinoma tradicionalne (homerske) in sploh ne nujno specifično rimske predstave o onostranstvu; tudi alegorična interpretacija kaznovanj v tartaru 3.978 isl. temelji na literarnih, se pravi grških upodobitvah. Dodatno ozadje so očitno orfiške katabaze, ki so verovanja o posmrtnih nagradah in kaznih dopolnile z dualistično eshatogijo (duša/telo). Tovrstne nauke o posmrtnem življenju je Lukrecij očitno poznal in so ga nedvomno še posebej iritirali; prim. Marinčič, »Der 'orphanische' Bologna-Papyrus«.

qua propter bene cum superis de rebus habenda
 nobis est ratio, solis lunaeque meatus
 qua fiant ratione, et qua ui quaeque gerantur
 in terris, tunc cum primis ratione sagaci
 unde anima atque animi constet natura uidentum,
 et quae res nobis uigilantibus obuia mentes
 terrificet morbo adfectis somnoque sepultis,
 cernere uti uideamur eos audireque coram,
 morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Zato je treba raziskati ne le gornji svet, način gibanja Sonca in Lune in sile, ki vladajo dogajanju na zemlji, temveč je treba z umno mislijo razkriti izvor in naravo duše, pa tudi, kaj je tisto, kar nas budne plaši med boleznijo, in kaj pokopane v spanec, ko se nam zdi, da vidimo in slišimo pred sabo njih, ki so umrli in njihove kosti pokriva zemlja.

Enij je očitno poleg telesa in duše provizorično dopustil tudi obstoj tretje oblike posmrtno eksistence: homerski *eidolon*, ki ga Lukrecij prevaja s *simulacrum* in *species*. Odločilna se zdi vezna beseda *unde* (v. 124), ki se ne nanaša nujno le na onostranstvo v najširšem smislu besede, temveč povsem konkretno na bivališče »odslkav« ali posmrtnih »senc«. Ta kraj *Odiseja* pozna kot δῆμος Ὀνειρων (»ljudstvo/mesto sanj«, *Od.* 24.12); v bližino Hada je lociran ravno zato, ker lahko tako omogoča sanjske obiske umrlih.⁶ Podpičje, ki ga sodobni izdajatelji postavljajo za *miris* (123), po nepotrebem zamegli identifikacijo nočnih prikazni s podzemnimi simulakri; ravno ta identifikacija je v Lukrecijevih očeh ena od korenin kvarnega praznoverja. *Unde* označuje prehod, ki v ljudskih predstavah povezuje podzemlje s sanjsko zavestjo. Prav to je ob mitoloških katabazah najpomembnejša pot komunikacije med dvema svetovoma.

Lukrecij seveda ni priznaval obstoja homerskega Hada.⁷ Toda Enij, četudi pitagorejec, je bil pripravljen pogojno sprejeti tradicionalno, homersko predstavo o podzemlju, saj mu je ta »tehnično« omogočila Homerjev nočni obisk. To je bil najprikladnejši način, da je lahko prišel Homer Eniju neposredno poročat o posmrtnih selitvah svoje lastne duše, zlasti o tisti, ki je Enija povzdignila v reinkarnacijo grškega barda.

6 Temeljna študija na to temo je Brelich, »The Place of Dreams«.

7 O širši problematiki g. zlasti Gigon, »Lukrez und Ennius«, in Pizzani, »Ennio e il destino delle anime«, zlasti 45: »Su questa distinzione – bisogna riconoscerlo – Ennio e Lucrezio presentano, pur se con esiti diversi, una singolare quanto ineludibile coincidenza di posizioni: per entrambi altro è l'anima che dà vita al corpo (e nella quale Lucrezio distingue una componente irrazionale, o anima in senso proprio, ed un animus, sede della razionalità e delle emozioni), al tro è l'immagine di una persona (viva o defunta) che ci capita di vedere in sogno. E in entrambi i casi quell'immagine non è frutto di fantasia – bisogna riconoscere che, non diversamente dalle sensazioni, anche le fantasie e i sogni abbiano come oggetto quei sottilissimi flussi atomici che i corpi materiali emettono continuamente o che si formano spontaneamente nello spazio.«

»Lažna dilema« (pravzaprav trilema), s katero Lukrecij uvaja svojo lastno materialistično teorijo o duši, je tale: 1) duša se po smrti preseli v podzemlje; 2) duša se preseli v druga telesa; 3) obstaja še nekaj tretjega, *eidolon/simulacrum*, ki prebiva v Orku. Možna iztočnica za to trojno izbiro je znano mesto v enajstem spevu *Odiseje*, ko Odisej med svojim nekromantskim srečanjem z umrlimi naleti tudi na Herakla, edinega junaka, ki si ji prislužil apoteozo in se potemtakem med »sencami« sploh ne bi smel pojaviti (601–603):⁸

τὸν δὲ μέτ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην,
 εἶδωλον· αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι
 τέρπεται ἐν θαλίῃς καὶ ἔχει καλλίσφυρον Ἕβην

Nato sem prepoznal Heraklovo silo, njegovo odslikavo; kajti on sam uživa v praznovanjih nesmrtnih bogov in ima za ženo Hebo z lepimi gležnji.

Homerski Herakles je dejansko edini primer tridelnega človeškega »kukurikula« (ki mu na tej točki še manjka tretja sestavina, nesmrtna duša). Simulaker, ki v nasprotju s pričakovanji vegetira v mitološkem Hadu,⁹ pa obenem razkriva konstitutivno vlogo, ki jo ima nekromantski 11. spev, tako imenovana *Nekyia*, v pripovedni zgradbi pesnitve. Herakles, ki se je na Olimp preselil *autós*, torej z vsem bitjem, je moral delec svojega sebstva pustiti v podzemlju že zato, da se je lahko Odisej srečal z največjim junakom prejšnje generacije.¹⁰ Konceptualna aporija se je najbrž porodila iz notranjih potreb pripovedi. Navsezadnje je temeljna *pripovedna funkcija* celotne *Nekyia* v tem, da se lahko protagonist seznanil s tistim delom bližnje preteklosti, ki mu je še skrit, z usodami drugih Ahajcev, živih in mrtvih. Obenem lahko v podzemlju pride v stik tudi z bolj oddaljeno preteklostjo, s Heraklovo in s še starejšimi generacijami.

Po podobni poti, vendar z izrazito zavestjo o svojih literarnih postopkih, si Enij prilasča literarno in kulturno preteklost, ki jo predstavlja in pooseblja Homer. Ni naključje, da ravno tisti Homer, ki je »odkopal« skrivni predor v preteklost, Homerjevi prikazni omogoči potovanje v prihodnost, vse do Enijevega časa.

Enijev *Somnium* je med drugim odločilen zgled za katabazo v šestem spevu Vergilijeve *Eneide*, še posebno za Enejevo srečanje z Anhizom v eliziju. Enejev krvni oče Anhiz neposredno spominja na patriarhalni lik Enijevega Homerja.¹¹ Enijansko ozadje odseva v čustvenosti srečanja, v temi *pietas*, v predstavi o odslíkavi, *imago*, ki se nenehno vrača iz onostranstva (v sanjah?), predvsem pa v kozmični uverturi, s katero Anhiz začne svoj govor.¹²

8 To je splošno priznano; prim. Friedrich, »Ennius-Erklärungen«, 277–78; Skutsch, *The Annals of Quintus Ennius*, 154–55; Pizzani, »Ennio e il destino delle anime«, 67 isl.

9 Ta odlomek satirično smeši Lukijan v pogovoru med Diogenom in Heraklom, *DMort.* 16.

10 Prim. Heubeck in Hoekstra, *A Commentary on Homer's Odyssey*, ad *Od.* 9.601–627.

11 Horacij je to vlogo najbrž prenesel na samega Enija: *Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma / prosiluit dicenda* (*Epist.* 1.19.7–8).

12 Hardie, *Virgil's Aeneid*, 76 isl. (»cosmic setting«).

‘uenisti tandem, tuaque exspectata parenti 687
uicit iter durum pietas? [prim. Enn. fr. 4 Sk. [Homer Eniju]: o pietas animi]
[...]

‘tua me, genitor, tua tristis imago 695
saepius occurrens haec limina tendere adegit [...]
[...]

sic memorans largo fletu simul ora rigabat. 699
[prim. Lucr. 1.125–26: commemorat speciem lacrimas effundere
salsas / coepisse]

ter conatus ibi colo dare bracchia circum;
ter frustra comprehensa manus effugit imago
par leuibus uentis uolucrique simillima somno.
[...]

suscipit Anchises atque ordine singula pandit. 723
[prim. Lucr. 1.126 et *rerum naturam expandere* dictis; Enn. fr. 6 in
8 Sk.)

‘Principio caelum ac terras camposque liquentis [...]’

»Si naposled le prišel? Je tvoja zvestoba, ki sem jo kot oče pričakoval, premagala težko pot? [...]«

»Tvoja, tvoja žalostna podoba, oče, me je s pogostim prikazovanjem gnala, da sem se podal do teh vrat [...]«

[...] Tako je govoril in si z obilnimi solzami zalival obraz. Trikrat sem hotel z rokama objeti njegov vrat, trikrat sem zaman zgrabil; podoba se je vsakič izmaknila, podobna lahnemu vetru ali krilatemu snu.

[...]

Anhiz povzame besedo in *razgrne* vse po vrsti. »Na vsem začetku nebo, zemljo in vodne poljane ...«

Nauk o metempsihozii, ki je v Enijevi prilagojeni različici, če naj verjame-mo Lukreciju, dopuščal obstoj Aheronta,¹³ Vergiliju omogoči, da s procesijo rimskih junakov razširi pogled v prihodnjo rimsko zgodovino, do svojega lastnega časa in celo naprej, onkraj meja časa in prostora (795–97). Že iz zgodovinskih razlogov ni verjetno, da bi že Enij razmišljal o imperiju metafizičnih razsežnosti, *imperium sine fine*, ko pa v njegovem času niti matična Grčija ni bila formalno včlenjena v rimsko državo.¹⁴ Če odmislimo biografsko vprašanje o iskrenosti Enijevega pitagorejskih verovanj in prepričanj, je metaforično sporočilo preselitve Homerjeve duše prek pavjega telesa v Enijevo telo na dlani:

13 Morda celo kot vmesna postaja med dvema zaporednima reinkarnacijama; vprašanje ostaja odprto; prim. Pizzani, »Ennio e il destino delle anime«, 49 isl.

14 Hardie, *The Epic Successors of Virgil*, 103 isl., zlasti 104: »For Virgil what Ennius narrates is unfinished business; it is his job to through the medium of his legendary epic to map out the successful conclusion of the annals of Rome with the return of the Golden Age under Augustus.«

to, kar se je utelesilo v »novem telesu« rimske zgodovinske pesnitve, je prav duh homerskih pesnitev in njihova kulturna veljava. Rimska zgodovina in latinščina kot jezik novega zgodovinskega epa sta nova materialna »inkarnacija«, ki zdaj uteleša tudi avtoriteto homerskih pesnitev. Toda doseg imperialistične geste, ki si jo dovoli novi rimski Homer, je pretežno omejen na literarno *aemulatio* in na prisvajanje Homerja kot kulturne avtoritete.

Eshatološki imperializem šestega speva *Eneide* je bil odločilen zgled za religiozni univerzalizem Dantejeve *Božanske komedije* in številnih renesančnih epov. Kljub temu ni smiselno, da bi ta poznejši razvoj vzvratno projicirali v Enijeve *Anale*. Pa tudi ne v Petrarkovo *Afriko*. Sporočilo Petrarkove pesnitve je patriotsko, in nuce nacionalistično,¹⁵ vendar je idealizirana podoba rimske republike, ki jo Petrarca izgrajuje v *Afriki* in v zbirki življenjepisov *De viris illustribus*, paradigmatična predvsem v moralnem smislu: Scipion je vrhovni zgled rimske in »neoromanske« virtus.¹⁶ Tudi obred Petrarkovega venčanja na Kapitolu (1341)¹⁷ je ob vsej imperialistični simboliki (*in hac eadem urbe Roma – omnium arce terrarum*, *ut ait Cicero – in hoc ipso Capitolio Romano*) Petrarko inavguriral predvsem kot »kulturno« in v manjši meri kot politično avtoriteto. *Res publica*, ki ji želi Petrarca načelovati, je predvsem ponovno obujena *res publica litterarum*.¹⁸

V *Afriki* postane Enij literarna oseba, Petrarkov *alter ego* (Petrarka je dobesedno *Ennius alter*, 2.443).¹⁹ V zadnji knjigi nedokončane pesnitve se skupaj z Enijem in Scipionom najdemo na krovu ladje, ki ju po zmagi pri Zami pelje domov. Na koncu dolgega pogovora Enij Scipionu poroča, kako se mu je kot udeležencu druge punske vojne prikazal Homer in mu prerokoval ep, ki ga pravkar beremo – *Afriko* –, in Petrarkovo venčanje na Kapitolu.

S stališča fabule in zasedbe vlog je temeljni zgled Petrarkove epizode vsekakor Ciceronov *Somnium Scipionis* (k temu se vrnem v nadaljevanju).

15 Vsekakor pretirano pa o tem Visser, *Antike und Christentum*, 378: »Petrarca wollte anhand eines begrenzten historischen Themas, das für ihn exemplarischen Charakter hatte [...], die Ursachen für die römische Größe aufzeigen, die er vor der Folie seiner eigenen Zeit machtpolitisch-nationalistisch definierte.«

16 Cf. Bernardo, *Petrarch, Scipio and the Africa*, 21 isl.

17 Gl. zlasti Wilkins, »The Coronation of Petrarch«, in Huss in Regn, »Petrarcas Rom«.

18 »Revolucija« Cole di Rienza, ki jo je Petrarca podprl (1347), je poznejša od tega dogodka; gl. tudi spodaj.

19 Za Schaffenratha, »Petrarca in Africa«, 54 isl., je Enij kar Petrarkov alegorični avtoportret. Različni liki, ki nastopajo v *Afriki* (Scipion starejši, Enij, Homer, poosebljeni Rim) različno vrednotijo Enija (in tudi samega Petrarko); o tem Visser, *Antike und Christentum*, 131 isl. Scipion v zvezi z Enijem omenja *durum modulamen in rudes Musae* (2.445); po Leljevi oceni je Enij *rusticus* (4.38). Suerbaum, »Ennius bei Petrarca«, 339 isl., zlasti 344, to negativno oceno pripisuje antični tradiciji (prim. Ov. *Tr.* 2. 424: *Ennius ingenio maximus, arte rudis*); bolj Murphy, *The Gift of Immortality*, 107: »Petrarca's negative judgment of Ennius can be attributed partly to his sense of competition with a forerunner.«

Strukturni zgled pa je šesta knjiga Vergilijeve *Eneide* s preroškim katalogom Rimljanov. Vergilijev Anhiz svoje kozmološko »predavanje« razvije v preokbo nove zlate dobe pod Avgustom in imperija

extra anni solisque uias. Pri Petraraku je politični vidik imperija v ozadju; prerokba, položena v usta kralju poetov, je predvsem priložnost za pesnikovo lastno avtopromocijo. V Petrarкови priredbi Enejeve katabaze Enij v daljavi opazi mladeniča, ozaljšanega z lovorom, in Homer ga takoj prepozna: to je *Franciscus*, avtor pesnitve, ki jo beremo tisoč štiristo let po Eniju in dve tisočletji po Homerju:

Africa 9

Hic ego – nam longe clausa sub valle sedentem 216 [prim. Verg. *Aen.* 6.703–704: Interea uidet Aeneas in ualle reducta / seclusum nemus ...]
 Aspexi iuvenem – ‘Dux o carissime, quisnam est,
 Quem video teneras inter consistere lauros
 Et viridante comas meditantem incingere ramo?
 [...]’

[...]
 ‘Non falleris’ inquit: 221 [prim. Verg. *Aen.* 6.791–97:
 ‘Agnosco iuvenem sera de gente nepotum,
 Quem regio Italie, quemve *ultima* proferet *etas*.
 Hunc tibi Tusca dabit latis Florentia muris
 Romulea radice oriens, urbs inclita quondam,
 Nunc nichil.
hic uir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,
Augustus Caesar, diui genus, aurea condet
saecula qui rursus Latio regnata per arua
Saturno quondam, super et Garamantas et Indos
proferet imperium; iacet extra sidera tellus,
extra anni solisque uias, ubi caelifer Atlas
axem umero torquet stellis ardentibus aptum.]

[...]
 Ille diu profugas *revocabit* carmine Musas 229 [prim. Verg. *Georg.* 3.8–11:
 Tempus in extremum, *veteresque Elicone Sorores*
Restituet [...] temptanda uia est, qua me quoque possim
 tollere humo uictorque uirum uolitare per ora.
 primus ego in patriam mecum, modo uita
 supersit,
Aonio rediens deducam uertice Musas.]

[...]
 titulusque poematis illi 235 [cf. Lucr. 1.117–18:
 AFRICA. Quin etiam ingenii fiducia quanta,
 quantus aget laudum stimulus! seroque triumpho
 Hic tandem ascendet Capitolia uestra, nec ipsum
 Mundus iners studiisque aliis tunc ebria turba
 Terrebit quin insigni *florentia* lauro
 Tempora descendens referat comitante Senatu. [...]’
 Ennius ut noster cecinit qui primus amoeno
detulit ex Helicone perenni fronde coronam.]

Tedaj sem v daljavi opazil mladeniča, ki je sedel v ogradi doline,²⁰ in rekel: »Ljubljeni vodnik, kdo je ta, ki ga vidim med nežnimi lovori, ko si ravno okrašuje

20 Namig na Vaucluse v Provansi, kjer je Petrarca začel pisati svojo pesnitev.

lase z zelenečim listjem? [...] »Ne motiš se,« odvrne, »prepoznal sem mladeniča, rojenega iz poznih pokolenj, ki nam ga bo italijanska dežela dala v poslednji dobi. Dala ti ga bo etruščanska Florenca, obdana s širokim obzidjem, dedinja samega Romula, nekdanj slavno mesto, zdaj prazna ničla. [...] On bo na koncu časov priklical Muze nazaj iz dolgega izgnanstva in starodavne sestre spet ustoličil na Helikonu. [...] Njegovo ime bo Francesco [...], naslov pesnitve pa *AFRIKA*. Talent mu bo vlival veliko samozavest, hvala ga bo poganjala naprej. Četudi pozno, se bo nazadnje vzel na vaš Kapitol; brezvoljna množica, pijana drugačnih stremeljenj, ga ne bo odvrnila, da se ne bi v spremstvu senata spustil z griča s cvetočim lovorom okrog sencà [...]«

Mise en abîme: lovorov venec je bil Petrarku namenjen kot nagrada za delo, ki ga pravkar beremo. Homerjeva prerokba je *augurium ex eventu* kapitolinskega obreda. A ne le to. Enij, Petrarkov temeljni zgled, se v antičnih virih pred Klavdijanom nikdar ne omenja v vlogi zmagoslavnega pesniškega lavrata, kot *poeta laureatus et triumphans* (9.400 isl.).²¹ Petrarka se je v upodobitvi Enijevega venčanja vsekakor lahko skliceval na Klavdijana, vendar je ta dokumentarna opora obrobne pomena. V resnici je avtor *Afrike* Enijevo biografijo prilagodil svoji lastni – in s tem ustvaril zgodovinski prazgled za svoj lastni kapitolinski triumf.

Najbolj pa bije v oči naslednja okoliščina. *Afrika* je začela nastajati v letih 1338–39; leta 1341, na »avdiciji« pred venčanjem, je lahko Petrarka kralju Robertu prebiral kvečjemu prvi dve knjigi; deveta, ki venčanje *ex eventu* prerokuje, je nastala precej pozneje. Dosežka, ki ga nagrada predvideva in terja, v času obreda še *ni bilo*. Še več: čeprav 9. knjiga s svojo metaliterarno vsebino predstavlja organski zaključek, je jedro pesnitve ostalo nedokončano. *Mise en abîme* s Homerjevo prerokbo je torej v vseh pogledih okrnjena. Vzpon na Kapitol iz poznejše perspektive učinkuje šepavo. Vendar prav v tem zvesto odseva Petrarkov ustvarjalni značaj, ki je bil vselej razpet med totalizirajočimi stremeljenji in anarhičnim refleksom. Te razpetosti se avtor, kot je splošno znano, ni le zavedal, temveč jo je pogosto tematiziral kot novo obliko intelektualne in literarne subjektivnosti; *locus classicus* je naslednji odsek *Vzpona na Mont Ventoux*:

et frater compendiaria quidem via per ipsius iuga montis ad altiora tendebat; ego mollior ad ima vergebam, revocantique et iter rectius designanti respondebam sperare me alterius lateris faciliorem aditum, nec horrere longiorem viam per quam planius incederem. Hanc excusationem ignaviae praetendebam, aliisque

21 Poleg dobesedno razumljenega Lukrecija, 1.118 (gl. zgoraj), je bil Petrarku poglobitni vir najbrž ravno Klavdijan *Carm.* 23 (= *De consulatu Stilichonis*, lib. 3, praef.), 1–24. Prim. Suerbaum, »Ennius bei Petrarca«, 316 isl.; »*Poeta laureatus et triumphans*«, 311 isl. Waszink, »The Proem of the *Annales* of Ennius«, 232–33, brez konkretne opore v besedilu ugiba o uvodnem prizoru *Analov*, v katerem naj bi Muze Enija posvetile v pesnika.

iam excelsa tenentibus, per valles errabam, cum nihilo mitior aliunde pateret accessus, sed et via cresceret et inutilis labor ingravesceret.

Interea, cum iam taedio confectum perplexi pigeret erroris, penitus alta petere disposui, cumque operientem fratrem et longo refectum accubitu fessus et anxius attigissem, aliquandiu aequis passibus incessimus. Vixdum collem illum reliqueramus, et ecce prioris anfractus oblitus, iterum ad inferiora deicior, atque iterum peragratis vallibus dum viarum facilem longitudinem sector, in longam difficultatem incido. Differebam nempe ascendendi molestiam, sed ingenio humanae rerum natura non tollitur, nec fieri potest ut corporeum aliquid ad alta descendendo perveniat. (9–11)

Moj brat je medtem skušal doseči vrh po krajši poti, čez sam gorski greben. Jaz, ki sem bil šibkejši, sem se nagibal proti dolini in bratu, ki me je klical nazaj in mi kazal primernejšo pot, odgovarjal, da se na drugi strani nadejam lažjega dostopa in da me ni strah daljše poti, po kateri bom lahko nadaljeval z manj truda. S takšnim opravičilom sem skušal prikriti svojo lenobo in ko so ostali že dosegli vrh, sem sam taval po dolinah, kjer nisem našel nobenega lažjega dostopa. Pot je postajala vse daljša in daljša, napor pa po nepotrebnem vse hujši.

Ko sem bil že izčrpan od naveličanosti in slabe volje, ker sem naredil tako nerazumno napako, sem se odločil, da se podam naravnost proti vrhu. Ko sem utrujen in nemiren dohitel čakajočega brata, ki je bil po dolgem počitku ves čil, sva nekaj časa nadaljevala z enakim tempom. Komaj sva zapustila tisto vzpetino in glej, že sem pozabil na svoj nedavni ovinek, se znova pustil zvabiti v nižje predele in ko sem znova prepešal doline, da bi našel daljšo in manj zahtevno pot, sem se znašel v velikih težavah. Jasno je, da sem odlagal nadležni vzpon, toda človeški duh pač ne more spremeniti narave stvari, s spuščanjem v nižave pa bitje iz mesa in krvi ne more doseči višav. (prev. T. Potočnik)

Vrnimo se h kulturnopolitični razsežnosti Petrarkove samoupodobitve v *Afriki*. Vergilij si je novo zlato dobo zamislil kot metafizično idealiteto, ki naj bo dosežena že v času Avgustove vladavine, vendar predvsem v smislu panegirične hiperbole; gre za utopično vizijo, ki presega delo *sámo*. Nasprotno je boljša prihodnost (*meliora ... secula*), o kateri Petrarka spregovori v sklepni apostrofi na svoje lastno delo, skoraj v celoti odvisna od prihodnjega uspeha tega dela.²²

22 9.453 isl.: *At tibi fortassis, si – quod mens sperat et optat – / Es post me victura diu, meliora supersunt / Secula ... / ... Poterunt discussis forte tenebris / Ad purum priscumque iubar remeare nepotes. / Tunc Elicona nova revirentem stirpe videbis, / Tunc lauros frondere sacras ...* Petrarka po zgledu Stacijeve *Tebaide* na koncu nagovori svojo pesnitev, vendar drži ponižnega sledništva, s katero je rimski epik inavguriral »poetiko zatona« (»poetics of decline«; Hinds, *Allusion and Intertext*, 83 isl.) in ki je pozneje inspirirala Dantejevo krščansko podobo o Staciju (literatura o tem pri Marinčič, »Grška mitologija pri Staciju«). Petrarka to podobo obrne v njeno nasprotje, v izraz samozavestnega ponosa. Vrača se sicer k Vergilijevi prerokbi zlate dobe pod Avgustom, vendar sam epohalni prelom pogojuje z uspehom *Afriki*. Gre za očiten primer proto-renesančnega *amor sui* v duhu sklepnega verza Ovidijevih *Metamorfóz*: *siquid habent ueri uatum praesagia, uivam* (ta verz pa je spet odmev Enijevega epigrama 2.2 V.: *uolito uiuos per ora uirum*, ki ga je Vergilij parafrziral v *Georgikah* 3,8–11 – torej v odlomku, ki je bil odločilna iztočnica za Petrarkovo idejo o lastnem venčanju; gl. zgoraj).

Vergilij ostaja temeljni zgled *Afrike*, vendar bolj na ravni literarnega izraza²³ kot v razumevanju sveta in zgodovine.²⁴ Nejasno ostaja, zakaj je Vergilij kot politična oz. idejna avtoriteta postal skoraj odveč. Morda zato, ker je Petrarka dajal prednost zgodovinskim snovem?²⁵ Morda tudi zaradi prikritega rivalstva?²⁶ V Petrarkovi različici sredozemske zgodovine se druga punska vojna kaže kot skoraj edini res pomemben dogodek med Homerjem in inavguracijo novega *princeps rei publicae litterarum* na Kapitolu. Poleg tega Petrarka ni mogel poznati Silijevega epa *Punica* (Poggio Bracciolini je rokopis odkril šele leta 1417),²⁷ zato se mu je druga punska vojna kazala kot *blanc*, ki ga je treba zapolniti. Še eno razlago za naslonitev na Enija pa lahko najdemo v Petrarkovem občudovanju do utopičnih projektov »tribuna« Cole di Rienza, kateremu se je ponudil celo kot portavoce in kronist (torej njegov »Enij«):²⁸ rimska *virtus*, ki je obenem sorodna in tuja krščanski kreposti, je po svojem bistvu republikanska, Scipion Afričan pa je v tem smislu njeno idealno utelešenje.²⁹ Kakorkoli, vrnitev k Eniju se ujema s Petrarkovo ambicijo, da bi dal svojemu delu epohalne razsežnosti, in sicer v duhu Enijeve rimske (in »protorenesančne«) literarne samozavesti: *uolito uiuos per ora uirum*.

Še en indic take drže se skriva v uporabi Ciceronovega *Somnium Scipionis* kot temeljnega fabulativnega izhodišča. Cicero je namreč svoja sporočila o najboljši obliki državne ureditve vgradil v sanjsko »razodetje«, ki pa ga je uvedel z racionalističnim pomislekom: prikazovanja umrlih v sanjah je namreč interpretiral kot povsem psihološki učinek »ostankov dneva« (*Rep.* 6.10):

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et

-
- 23 Prim. npr. Elwert, »Vergil und Petrarca«; Blänsdorf, »Petrarcas lateinische und italienische Dichtung«; Seagraves, *The Influence of Vergil*, 1976.
- 24 Klecker, »Vergilimitation und christliche Geschichtsdeutung in Petrarca's Africa«, kljub obetavnemu naslovu pokaže prav to.
- 25 *Afr.* 9.97–100 [Enij]: *Quicquid labor historiarum est / Quicquid virtutum cultus documentaque vite, / Nature studium quicquid, licuisse poetis / Crede*.
- 26 Brownlee, »Power Plays«, 471: »Petrarch excludes explicit mention of Dante as an authorizing presence or model in the narrative epic category. In his *Africa*, the powerful, authorizing literary genealogy into which Petrarca-poet places himself is exclusively 'classical': Homer to Ennius to Petrarch—in the empowering fable of epic authorization through *translatio studii*, by which Petrarch is presented as a Latin *auctor*. [...] Rather than making Virgilio into a character in his epic, Petrarch, in effect, *becomes* Virgilio himself, composing the *Africa* in Latin dactylic hexameters.«
- 27 O »nemogočem« razmerju med Petrarko in Silijem Italikom Suerbaum, »Ennius bei Petrarca«, 309–11; Martellotti, »Petrarca e Silio Italico«; več literature Visser, *Antike und Christentum*, 8, op. 35.
- 28 *Epist. var.* 38. Edino pismo Petrarkovih *Res familiares*, posvečeno Coli (7.7), se začne s citatom iz Ciceronovega *Somnium Scipionis*: *quis est, qui complet aures, tantus et tam dulcis sonus?*
- 29 O zlivanju poganskih in krščanskih vrednot v liku Scipiona Visser, *Antike und Christentum, passim*.

qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant *aliquid* in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea *forma*, quae mihi ex *imagine* eius quam ex *ipso* erat notior ...

Potem ko so nam izrekli dobrodošlico s sijajno gostijo, smo pozno v noč nadaljevali s pogovorom; starec vtem ni govoril o ničemer drugem kot o Afričanu in se ni spominjal le vseh njegovih podvigov, ampak tudi njegovih besed. Ko smo se nato odpravili spat, sem potonil v globlje spanje kot običajno, saj sem bil izmučen od potovanja in od bedenja, ki se je bilo zavleklo dolgo v noč. Tedaj se mi je prikazal Afričan, takšen, kakršnega sem poznal bolj po *portretu*³⁰ kot iz osebne izkušnje (mislim, da se je to vsekakor zgodilo zato, ker smo se bili pogovarjali o njem; pogosto se namreč dogaja, da naše misli in razgovori med spanjem rodijo doživetje, podobno tistemu, ki ga Enij omenja v zvezi s Homerjem, o katerem je očitno v budnem stanju imel navado zelo pogosto razmišljati in razpravljati). (Prev. B. Zlobec Del Vecchio)

Petrarka, ki mu (morda tudi zaradi njegovih verskih prepričanj³¹) ni bližu Enijev nauk o preseljevanju duš, se na tej točki pridruži Ciceronovemu racionalizmu:

Milibus ex tantis unus michi summus Homerus
Unus habet quod suspiciam, quod mirer amemque.
Ille michi e celo veniens tam sepe videtur ... (*Africa* 9.144–46)

Med tisoči ima Homer edini nekaj, kar moram spoštovati, občudovati in ljubiti. Zelo pogosto se mi prikaže, kot da prihaja z neba ...

Po drugi strani prikazen, ki jo opisuje Petrarkov Enij, ni sanjska, temveč *prava vizija*:

Denique quicquid agens, nullo discrimine secum
Sopitus vigilansque fui, noctemque diemque.
Hic michi nunc etiam dubii sub tempore belli
Affuit in somnis. Quis somnum dixerit illum?
Pervigil astabam. (156–60)

30 Mišljene so *imagines maiorum*, maske, ki so jih aristokratske družine hranile v atriju in jih ob smrti pomembnih članov rodbine uporabile v pogrebnem sprevodu. Vendar je tudi namig na ta običaj del racionalistične relativizacije verovanj o prikazovanju simulakrov iz podzemlja, s katerimi je na svoj način polemiziral že Lukrecij.

31 Suerbaum, »Ennius bei Petrarca«, 330.

Z njim (tj. s Homerjem) sem bil, karkoli sem počel, v spanju in buden, noč in dan. Tudi tokrat, v dvoreznem vojnem času, se mi je prikazal v sanjah. Ampak kako naj kdo temu reče sanje? Bil sem več kot buden.

Že pred tem pa je Petrarka sledil tradicionalnemu vzorcu Homerjevega sanjskega prikazovanja, ko je – v kontekstu literarne fikcije – skoraj dobesedno povzel reakcijo Vergilijevega Eneja na prikazen Hektorja; tokrat govori sam Homer:

Aspice qualis erat quondam dum vixit Homerus.
Huc ego vix tandem reserato carcere Ditis
Emersi ... (175–77)

Glej, kakšen je bil Homer, ko je bil še živ! Ko se je odprla Plutonova ječa, sem se lahko končno dvignil sem gor.

To je očitna variacija znamenitih besed, ki jih Vergilijev Enej izreče, ko se mu na begu iz goreče Troje prikaže izmaličeni Hektor:

ei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore ... (*Aen.* 2.274–75)

Gorje mi, kakšen je bil, kako spremenjen od tistega Hektorja ...

Servij *ad loc.* doda: *Ennii uersus* (*Ann. inc. sed.* 442 Sk.). Nadvse privlačna je misel, da so besede, ki jih Servij pripisuje Eniju, pripadale kar uvodnemu prizoru *Analov*³² – bodisi kot del Homerjevega lastnega govora (kot pri Petrarki) bodisi kot Enijeva reakcija na prikazen. Petrarka je Servijev komentar poznal; Servij nenazadnje nastopa kot vrhovna interpretativna avtoriteta na ilustraciji, ki jo je Simone Martini izdelal za Petrarkovo kopijo Vergilijevih pesnitev. Vendar je to sovpadanje morda tudi naključno. Vsekakor drži naslednje. Petrarka se sicer navezuje na tradicionalni epski vzorec sanjskega simulakra, ki mu je sledil tudi Vergilij, vendar se ne odreče Ciceronovi racionalistični skepsi glede pojavljanja umrlih v sanjah živih. Še več, antični topos korenito preoblikuje, ko Eniju samemu položi v usta naslednjo interpretacijo »srečanja« s Homerjem:

Qui licet ante novos reges et tempora Rome
Floruerit, tamen hoc in tempus mente reduxi
Presentemque animo ficta sub ymagine feci. (149–51)

32 Skutsch, *The Annals of Quintus Ennius*, 154: »the Ennian words [...] may or may not belong to this context.«

Čeprav je svoj vrh dosegel pred novimi kralji in pred rimskimi časi, sem ga v mislih prenesel v ta čas in ga v izmišljeni podobi napravil, kot da je tu.

To, kar je Petrarkov Enij *ubesedil*, je lahko sanjska iluzija³³ ali nočna vizija³⁴ – negotovost je bržkone hotena. Vendar gre v obeh primerih za fikcijo, za Enijevo avtorsko domisljico. Petrarkov Enij si pred Scipionovimi in bralčevimi očmi izmišlja literarne vizije.

Kaj malo je ostalo od teorije o simulakru, od preseljevanja duš in od poganškega Hada. Pomen te demistifikacije je jasen: Petrarkov Enij se ne prepušča več »pitagorejskim snom«, iz katerih se je norčeval že Horacij (*somnia Pythagorea*, *Epist.* 2.1.52), temveč je Petrarkov *alter ego* kot avtor, ki ustvarja literaturo – četudi na zgodovinske teme. Homer in Enij sta zdaj literarna lika. Homerski simulaker je izgubil celo vlogo »spiritističnega« medija, ki omogoča komunikacijo s preteklostjo in uvid v »naravo sveta«. Izgubiti jo je moral zato, ker sta zdaj tudi paradigmatična preteklost (Scipion) in svetla prihodnost (nova doba literature, ki jo bo otvorila *Afrika*) podvrženi pesnikovi ustvarjalni volji. Ker je Petrarka Homerjemu govoru zavestno namenil metaliterarno vlogo, najbrž ni pretirano, če Homerjev nastop razumemo kot »simulaker« te volje.

Latinski prevod, ki je bil leta 1537 objavljen pod imenom Koprčana Andreasa Divusa³⁵ je dobesedna parafraza brez umetniških ambicij.³⁶ Posvečena je učencem grščine, ki pri branju Homerja v izvorniku potrebujejo oporo. V tem pogledu ni zelo drugačna od prve parafraze te vrste, ki jo je na Boccacciovo pobudo izdelal Leonzio Pilato. Poleg tega Divusov prevod sploh ni v celoti izvorno delo, saj se naslanja na Leonzia Pilata in na kolektivno tradicijo t. i. »*Versio Latina*«. ³⁷ Drugačna pa je v dveh pomembnih ozirih: gre za prvi latinski prevod (in sploh prvi prevod) Homerja, ki je izšel v tiskani obliki; poleg tega je bil Divusov prevod v nasprotju s tedaj že ustaljeno prakso, ko so latinske parafraze objavljali interlinearno ali vzporedno skupaj z grškim

33 Iluzija zato, ker Petrarkov Enij, ko »pride k zavesti«, sporočilo sanj izrecno relativizira: *Excutor visis, somnusque recessit inanis* (9.287).

34 Suerbaum, »Ennius bei Petrarca«, 304, in Murphy, *The Gift of Immortality*, 112, sta prepričana, da ne gre za sanje, temveč za vizijo.

35 *Homeri ... Ilias, Andrea Diuo Iustinopolitano interprete, ad verbum translata. Herodoti Haliarnassei libellus, Homeri vitam fidelissime continens, Conrado Heresbachio interprete. Cum indice copiosissimo*, Venetiis: apud D. Iacob a Burgofrancho, 1537; *Homeri ... Odyssea, Audrea Divo... interprete, ad verbum translata. Eiusdem Batrachomyomachia... Aldo Manutio interprete. Eiusdem Hymni Deorum 32., Giorgio Dartous Cretense interprete*, Venetiis: apud D. Jacob a Burgofrancho, 1537. Prim. zbornik Pobežin in Štoka, *Divina: Andreas Divus Iustinopolitanus*.

36 Prav nič ne preseneča, da Botley, *Latin Translation*, v delu, posvečenem trem »velikim«, Bruniju, Manettiju in Erazmu, Divusa sploh ne omeni.

37 Sowerby, »The Homeric Versio Latina«.

izvirnikom,³⁸ natisnjen v samostojni knjigi. Dotedanji praksi je sicer Divus deloma sledil s tem, ko je razpored strani in vrstic natančno uskladal z »aldino«, izdajo izvirnika iz tiskarne Alda Manuzia. Prevod je bilo mogoče brati vzporedno, a tudi samostojno. Glede na šibko razširjenost znanja grščine je samostojno branje latinskega prevoda celo prevladovalo. To dokazuje veliko število ponatisov. Divus je postal bestseller – tako razširjen, da si je Ezra Pound ob obisku nekega pariškega antikvariata v začetku 20. stoletja čisto po naključju kupil izvod te knjige.

Divus, drugorazredni avtor, znan zgolj po priimku (*Divo* > *Divus*) ali psevdonimu (Divus, »Božanski«), si je lahko božanske časti lastil ravno kot prevajalec »svete knjige poganstva«. Svoje resnično ime (Andrea Divo) ali psevdonim (Andrea Božanski) je bržkone uporabljal kot avtoironičen namig na dejstvo, da prvi tiskani prevod Homerja v resnici ni kaj več kot učni pripomoček.³⁹ Pounda Divusova zgodovinska identiteta ni zanimala; Koprčan ga je privlačil ravno s svojo malodane popolno anonimnostjo.⁴⁰ V Poundovem zasebnem kanonu je Divus skupaj z »ekscentričnim« Propercijem⁴¹ našel mesto kot eden od daljnih praočetov pesniškega modernizma. To čast si je prislužil po pomoti, s šolsko dobesednostjo svojega izdelka.⁴² Vendar Pound ta nesporezum zavestno sprejema in se z njim okorišča:

It takes no more Latin than I have to know that Divus' Latin is not the Latin of Catullus and Ovid; that it is illepidus to chuck Latin nominative participles about in such profusion; that Romans did not use habentes as the Greeks used

38 Botley, »Learning Greek«, 206 isl.

39 Divusov zaščitnik, nekdanj papeški nuncij, nato koprski škof, nazadnje pa vpliven reformacijski propagandist Peter Pavel Vergerij mlajši, je pozneje mentoriral ter politično in finančno spodbudil Trubarjeve prve prevode *Nove zaveze*. Sam sem v članku »Vergerij mlajši in Primož Trubar«, 92–94 (prim tudi »Prvi 'Slovenecv uskok'«, 136–37) postavil domnevo, da ima Trubar v mislih Vergerija kot »zaščitnika prevajalcev svetih knjig«, ko o njem zapiše, da je bil »za Bogom prvi in najpomembnejši sprožitelj njegovega prevajalskega dela«. Vzporednica med Divusom in Trubarjem je ravno v tem, da bralca s prevodom vodita *ad fontes*, h grškemu izvirniku – Divus k izviru »poganske Biblije«, Trubar (prek Erazmovega latinskega prevoda) h grški *Novi zavezi*.

40 Pound pri Eliot, *Literary Essays of Ezra Pound*, 259 (prva objava v *The Egoist* 5.8 (1918), 106–108): »In 1911 the Italian savant, Signore E. Teza, published his note, 'Quale fosse la Casata di Andreas Divus Justinopolitanus?' This question I am unable to answer, not do I greatly care by what name Andreas was known in the privacy of his life: Signore Dio, Signore Divino, or even Mijneer van Gott may have served him as patronymic. Sannazaro, author of *De partu Virginis*, and also of the epigram ending *hanc et surgere*, translated himself as *Sanctus Nazarenus*, I am myself known as Signore Sterlina to James Joyce's children, while the phonetic translation of my name into the Japanese tongue is so indecorous that I am seriously advised not to use it, lest it do me harm in Nippon. (Rederded back ad verbum into our maternal speech it gives for its meaning, 'This picture of a phallus costs ten yen.') There is no surety in shifting personal names from one idiom to another.«

41 Sullivan, »Ezra Pound«; Thomas, *The Latin Masks*; Hooley, *The Classics in Paraphrase*; Davidson, *Ezra Pound and Roman Poetry*; Marinčič, »Lie quiet, Divus«.

42 Prevod je tako dobeseden, da dosledno reproducira tudi besedni red izvirnika in npr. celo členico *de* vztrajno prevaja z *autem*: *Iram cane Dea Pelidae Achilles / Pernitiosam: quae infinitos Achivis dolores inflixit / Multas autem fortem animas inferis misit / Heroum, ipsos autem laniamenta fecit canibus / Avibusque omnibus*.

ἔχοντες, etc. And nos in line 53 is unnecessary. The point is that Divus' Latin has, despite these wems, its quality; it is oven singable, there are constant suggestions of the poetic motion; it is very simple Latin, after all, and a crib of this sort may make just the difference of permitting a man to read fast enough to get the swing and mood of the subject, instead of losing both in a dictionary.⁴³

V nekromantskem obredu, ki ga Pound uprizori v *Cantos* I se Homer spet enkrat vrača iz onostranstva otvarjat nova poglavja v zahodni književnosti:

And I stepped back,
 And he strong with the blood, said then: "Odysseus
 "Shalt return through spiteful Neptune, over dark seas,
 "Lose all companions." And then Anticlea came.
 Lie quiet Divus. I mean, that is
 Andreas Divus, In officina Wecheli, 1538, out of Homer.
 And he sailed, by Sirens and thence outward and away
 And unto Circe,
 Venerandam,
 In the Cretan's phrase, with the golden crown, Aphrodite,
 Cypri munimenta sortita est, mirthful, orichalchi, with golden
 Girdles and breast bands, thou with dark eyelids
 Bearing the golden bough of Argicida. So that:

Stavek »Lie quiet Divus« ponavadi razlagajo in prevajajo v smislu formule *requiescat in pace*, kot nekolikanj morbidno poigravanje z imenom/psevdonimom *Divus*: »Počivaj v miru, mrtvi bog.« Toda pomen izjave »Lie quiet Divus« je kvečjemu »miruj in bodi tiho, Divus«. Prepričan sem, da je to hotel reči tudi Pound. Pound namiguje na Divovo posvetilno pesem, ki očitno variira Petrarkov in Enijev topos o Homerjevi prikazni.⁴⁴

Divusu se Homer prikaže med ustvarjalno krizo. Simptom le-te je nespečnost. Nato ga Homer spodbudi k prevajalskemu delu (4 r.):

Dum mecum haec, pigris Somni Deus affuit alis,
 Vrentes pellens aegro de pectore curas:
 Sed mulcere suis mentem et praecordia donis
 Non potuit, semperque mei pars optima sursum
 ipsa ferebatur, *suavi nec victa sopore est*.
 Sed mihi tunc summus vatum *divinus Homerus*,
Qualis erat quondam cum bella horrenda canebat, [cf. Ennio, Virgilio, Petrarca, v. s.!]
 obtulit, et talem sacro dedit ore loquelam ...

43 Pound pri Eliot, *Literary Essays of Ezra Pound*, 264.

44 Posvetilno pesem je v slovenščino v celoti prevedel Gantar, *Andreas Divus*.

Medtem ko sem se sam s sabo tako pogovarjal, se je na lenih krilih približal bog sna, da bi iz bolnega srca pregnal žgoče skrbi. Toda s svojimi darovi ni mogel pomiriti misli in srca. Najboljši del mojega bitja se je dvigoval navzgor *in ga sladki spanec ni premagal*. Tedaj pa se mi je prikazal najvišji med pevci, *božanski Homer*, kakršnen je bil nekoč, ko je pel o strašnih vojnah, in iz svetih ust izpustil tele besede ...

Enij je sanjal »resnične« sanje; Cicero je pojav racionaliziral kot učinek »ostankov dneva«; Petrarka je Enija upodobil, kako na prizorišču vojne s Hanibalom ubeseduje svoje lastno srečanje s Homerjem. Divus očitno izhaja iz Petrarke, vendar njegovo domislivo variira še naprej: njegova »resnična« vizi-ja se rodi iz *nespečnosti*. Še več, Homer njegovo stanje najprej diagnosticira kot stanje letargije, nato pa v to stanje terapevtsko poseže z nalogo, ki bo porodila latinski »simulaker« homerskega besedila *v obliki dobesednega prevoda*. A kljub šolskemu značaju bo lahko to delo Homerju v »latinskem« svetu pridobilo večno slavo (5 v.):

Fac totum relegar latio sermone per orbem:
Tu vero coelum, magnamque merebere laudem.

Napravi, da me bodo v jeziku Lacija brali po vsej zemeljski obli. Sam pa si boš prislužil nebo in veliko slavo.

Pomen Poundovega skrivnostnega »Lie quiet Divus« je potemtakem tale: Divova knjiga, latinski simulaker homerskega besedila, ne zmore mirovati in molčati.⁴⁵ Nervozno se premetava in govori, podobno kot »govoreče mize« s spiritističnih seans. Ne gre le za metaforo prebujajoče se pesniške inspiracije; gre za pravi nekromantski obred.

Kot je znano, je Pound v Properciju videl rudimentarnega prazračetnika *ante litteram* svojih programskih zamisli o »imagizmu« in »vorticizmu«.⁴⁶ V Divusu je očitno prepoznal modernista, ki ni rudimentaren, temveč prej radikalen. To je vsekakor plod nesporazuma. Vendar gre za ustvarjalni nesporazum, ki se mu Pound zavestno vdaja.

Divusov Homer je parafraza brez posebne literarne vrednosti. Suženjsko sledi celo besednemu redu izvirnika. Morda Pound zato pravi »out of Homer«: prevod ni narejen *po* grškem izvorniku, temveč je iz njega malodane nasilno »iztrgan«. Izvorniku nas približa do take mere, da nujno ustvarja učinek potujitve. Po drugi strani pa semantično in estetsko brezno, ki se na ta način

45 Tudi Kahane, »Blood for Ghosts?«, 816, izhaja iz takega razumevanja; stavek razlaga kot *self-interfering pattern* v duhu teorije govornih dejanj, vendar ob tem zanemarljivo možnost, da gre za namig na posvetilno pesem.

46 Gl. Benediktson, *Propertius*.

odpira, na protisloven način ustvarja vtis bližine – vendar ne toliko z grškim izvirnikom kot z jezikom moderne poezije.⁴⁷

Marko Marinčič
Univerza v Ljubljani
marko.marincic@ff.uni-lj.si

BIBLIOGRAFIJA

- Benediktson, Th. *Propertius: Modernist Poet of Antiquity*. Carbondale in Edwardsville, Ill: Southern Illinois University Press, 1989.
- Bernardo, A. S. *Petrarch, Scipio and the Africa: The Birth of Humanism's Dream*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962.
- Blänsdorf, J. »Petrasca lateinische und italienische Dichtung am Beispiel der Ep. metr. I 6 und der Canzone 129.« V: *Worte, Bilder, Töne: Studien zur Antike und Antikerezeption Bernhard Kytzler zu Ehren*, ur. R. Faber in B. Seidensticker, 231–243. Würzburg: Königshausen und Neumann, 1996.
- Blumenberg, H. *Aspekte der Epochenschwelle: Cusaner und Nolaner*. Berlin: Suhrkamp, 1976.
- Botley, P. *Latin Translation in the Renaissance: The Theory and Practice of Leonardo Bruni, Giannozzo Manetti and Desiderius Erasmus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- _____. »Learning Greek in Western Europe 1396-1529: Grammars, Dictionaries and Student Texts.« In: *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, ur. C. Holmes in J. Waring, 199–223. Leiden: Brill, 2002.
- Brelich, A. »The Place of Dreams in the Religious World Concept of the Greeks.« V: *The Dream and Human Societies*, ur. G. E. Grunebaum in R. Caillois, 193–301. Berkeley: University of California Press, 1966.
- Brownlee, K. »Power Plays: Petrarch's Genealogical Strategies.« *Journal of Medieval and Modern Studies* 35 (2005): 467–488.
- Davidson, P. *Ezra Pound and Roman Poetry*. Amsterdam: Rodopi 1995.
- Eliot, T. S., ur. *Literary Essays of Ezra Pound*. London: Faber & Faber, 1954.
- Elwert, W. Th. »Vergil und Petrarca.« *WJA* 8 (1982): 117–127.
- Friedrich, W.-H. »Ennius-Erklärungen.« *Philologus* 97 (1948): 277–301.
- Gantar, K. »Andreas Divus iz Kopra, prevajalec Homerja.« V: *Pobežin in Štoka, Divina*, 19–26 (prvič izšlo: *Zgodovinski časopis* 24 (1970): 273–78).
- Gigon, O. »Lukrez und Ennius.« V: *Lucrece*, ur. O. Gigon, 167–191. Vandoeuvres-Genève: Fondation Hardt, 1978 (Entretiens Fond. Hardt 24).
- Hardie, P. R. *The Epic Successors of Virgil: A Study in the Dynamics of a Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- _____. *Virgil's Aeneid: Cosmos and Imperium*. Oxford: Clarendon Press, 1986.

47 Grobi zametki tega članka so bili v italijanski in nemški različici predstavljeni na simpoziju *Vivendo vincere saecula: ricezione e tradizione dell'antico*, ki ga je na Univerzi v Trstu organiziral Marco Fernandelli (29.–31.1.2020), in na delavnici *Kommunikation mit dem Jenseits: Von der antiken Literatur bis zur modernen Kinder- und Jugendliteratur*, ki jo je na Humboldtovi univerzi v Berlinu priredila Darja Šterbenc Erker (19.–20.9.2019). Pričujoče besedilo je nastalo kot del projekta ARRS *Imperij in preobrazba žanrov v rimski književnosti*, J6-2585.

- Heubeck, A. in A. Hoekstra. *A Commentary on Homer's Odyssey*, 2. zv.: Books 9–16. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- Hinds, S. *Allusion and Intertext: Dynamics of Appropriation in Roman Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Hooley, D. M. *The Classics in Paraphrase: Ezra Pound and Modern Translators of Latin Poetry*. Selinsgrove in London: Susquehanna University Press in Associated University Presses, 1988.
- Huss, B. in G. Regn, ur. »Petarcaras Rom: Die Geschichte der Africa und das Projekt der Renaissance.« V: *Francesco Petrarca: Africa*, 2. zv., 2: 161–199. Mainz: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 2007 (angleška različica »Petrarch's Rome: The History of the Africa and the Renaissance Project«, *Modern Language Notes* 124 (2009): 86–102).
- Kahane, A. »Blood for Ghosts? Homer, Ezra Pound, and Julius Africanus.« *New Literary History* 30 (1999): 815–36.
- Kambylis, A. *Die Dichterweihe und ihre Symbolik: Untersuchungen zu Hesiodos, Kallimachos, Propertius und Ennius*. Heidelberg: Carl Winter, 1965.
- Klecker, E. »Vergilimitation und christliche Geschichtsdeutung in Petrarca's Africa.« *WS* 114 (2001): 645–676.
- Marinčič, M. »Grška mitologija pri Staciji: Dante, Harold Bloom in meje politične psihologije.« V: *Grčija skozi rimske oči v dobi cesarstva: tematska številka ob trideseti obletnici smrti Milana Grošlja*, ur. Nada Grošelj, 189–215. Keria 12.1. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.
- _____. »Lie quiet, Divus: Homerska prerojenja in rojstvo modernizma iz duha latinske preparacije.« V: *Pobežin in Štoka, Divina*, 31–51.
- _____. »Der 'orphanische' Bologna-Papyrus, die Unterweltsbeschreibung im *Culex* und die lukrezische allegorie des Hades.« *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 122 (1998): 55–59.
- _____. »Pesniška samoposvetitev in *translatio imperii*: Enij, Vergilij, Petrarka, Prešeren.« V: *Kulturni svetniki in kanonizacija*, ur. M. Dovič, 93–104. Ljubljana: ZRC SAZU, 2016.
- _____. »Prvi 'Slovencev uskok': Vergerij mlajši, ilirizem in turško vprašanje.« *Stati inu obstatu* 15.29 (2019): 127–154.
- _____. »Vergerij mlajši in Primož Trubar: latinski humanizem in slovenska reformacija.« *Primerjalna književnost* 41.2 (2018): 77–98.
- Martellotti, G. »Petrarca e Silio Italico: Un confronto impossibile.« V: *Miscellanea Augusto Campana*, 2. zv., ur. R. Avesani, M. Berengo in G. Billanovich, 2: 489–503. Padova: Antenore, 1981.
- Murphy, S. *The Gift of Immortality: Myths of Power and Humanist Poetics*. Madison, N.J.: Fairleigh Dickinson University Press, 1997.
- Pizzani, U. »Ennio e il destino delle anime.« *Rudiae* 6 (1994): 39–81.
- Pobežin G. in P. Štoka, ur. *Divina: Andreas Divus Iustinopolitanus*. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2016.
- Schaffenrath, F. »Petrarca in Africa: Selbstbezüge in Petrarca's Africa-Epos.« *Humanistica Lovaniensia* 54 (2005): 49–62.
- Seagraves, R.W.A. *The Influence of Vergil on Petrarch's Africa*. Diss. Columbia University, 1976.
- Skutsch, O. *The Annals of Quintus Ennius*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Sowerby, R. »The Homeric Versio Latina.« *ICS* 21 (1996): 161–202.
- Suerbaum, W. »Ennius bei Petrarca: Betrachtungen zu literarischen Ennius-Bildern.« V: *Ennius*, ur. O. Skutsch, 293–347. Vandoeuvres-Genève: Fondation Hardt, 1972 (Entretiens Fond. Hardt 17).

- _____. »*Poeta laureatus et triumphans: Die Dichterkrönung Petrarca und sein Ennius-Bild.*« *Poetica* 5 (1972): 293–328.
- Sullivan, J. P. »Ezra Pound on Classics and Classicists.« *Arion* 3 (1964): 9–22.
- _____. *Ezra Pound and Sextus Propertius: A Study in Creative Translation*. London: Faber & Faber, 1964.
- Thomas, R. *The Latin Masks of Ezra Pound*. Ann Arbor: UMI Research Press, 1983.
- Visser, T. *Antike und Christentum in Petrarca's Africa*. Tübingen: Narr, 2005.
- Waszink, J. H. »The Proem of the *Annales* of Ennius.« *Mnemosyne* 3 (1950): 215–240.
- Wilkins, H. »The Coronation of Petrarch.« *Speculum* 18 (1943): 155–197.

IZVLEČEK

Enij je v uvodnem prizoru svojih *Analov* opisal sanjsko vizijo, v kareri ga je Homer proglasil za svojo reinkarnacijo. Ker je pesnitev verzificirana rimska zgodovina, je simbolno sporočilo Enijeve pretenciozne domislice očitno povezano z imperialistično politiko rimske države v Sredozemlju v prvi polovici 2. stoletja pr. Kr. Enij je svojo literarno ambicijo povezal z razvojem Rima v svetovno velesilo in latinščine v kulturno relevanten mednarodni jezik. Petrarka je po Eniju povzel topos Homerja kot duhovnega vodnika latinskih pesnikov, ki si lastijo »imperialno« poslanstvo, in upodobil Enija kot literarni lik, ki si na prizorišču vojne zoper Hanibala *izmisli* svoje srečanje s Homerjem; ta mu prerokuje Petrarkovo *Afriko* in novo ero latinske literature. Članek opredeli Petrarkov prispevek k reinveciji latinske zgodovinske epike kot glasnice političnega in literarnega imperializma, nato pa se posveti dvema zanimivima točkama v poznejši usodi toposa: Andreasu Divusu, avtorju prvega tiskanega prevoda homerskih pesnitev, in Ezri Poundu, ki je v Divusu prepoznal enega od praočetov pesniškega modernizma *ante litteram*.

Ključne besede: prevodi Homerja, rimski imperij, neolatinska književnost, Kvint Enij, Petrarca, Andreas Divus, Ezra Pound

ABSTRACT

The Latin *res publica litterarum* under the Auspices of Divine Homer: Ennius, Petrarch, and Some Other Poetic Investitures

In the initial scene of his *Annales*, Ennius recounted a dream vision in which Homer declared him to be his reincarnation. Since the poem is a history of Rome in verse, the symbolic message of this pretentious claim is clearly related to the imperialistic politics of the Roman state in the Mediterranean during

the first half of the 2nd century BC. Ennius linked his own literary ambition to the prospects of Rome as a world power and of Latin as an international language of culture. Petrarch took up the topos of Homer as a spiritual guide of Latin poets claiming to an 'imperial' mission and staged Ennius as a literary character who *invents* on the battlefield of the war against Hannibal his encounter with Homer as a prophet of Petrarch's *Africa* and of a new era of literature in Latin. After an appraisal of Petrarch's reinvention of historical epic in Latin as a vehicle of political and literary imperialism, the article outlines two further significant moments of the later development of the topos: Andreas Divus, the mysterious author of the first printed translation of Homer, and Ezra Pound who saw Divus as one of the fathers of modern poetry *ante litteram*.

Keywords: translation of Homer, Roman Empire, Neolatin literature, Quintus Ennius, Petrarch, Andreas Divus, Ezra Pound

Prevodi

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.179-210>

Gaj Julij Cezar: *Zapiski o državljanski vojni* *Prva knjiga*

Prevedel Yoshinaka Jošt Gerl

1. Ko je Fabij konzuloma predal Cezarjevo pismo,¹ so s skrajnim prizadevanjem ljudskih tribunov komaj dosegli, da so pismo v senatu prebrali. Resnične obravnave pisma niso dosegli. Konzula sta razpravljala o stanju v državi. Lucij Lentul je senatu obljubil, da države ne bo pustil na cedilu, če bodo senatorji pogumno in odločno izrazili svoje mnenje; če pa bi se ozirali na Cezarja in iskali njegovo naklonjenost, kakor so to počeli ob prejšnjih priložnostih, se bo odločal po svoje in ne bo poslušal senata. Rekel je še, da tudi on uživa Cezarjevo naklonjenost in prijateljstvo. Isto mnenje je zastopal Scipion, ki je rekel, da Pompej nima namena države pustiti na cedilu, če bi mu senat sledil; če pa bi se obotavljal in ravnal neodločno ter si pozneje želel njegove pomoči, bi zanjo prosil zaman.
2. Ker je senat zasedal v Mestu,² Pompej pa je bil odsoten, je ta Scipionov govor zvenel, kakor da bi prišel iz ust samega Pompeja. Nekateri so izrazili milejše mnenje. Najprej je Mark Metel dejal, da teh reči ne bi smeli obravnavati pred senatom, dokler po vsej Italiji ne izvedejo naborov in ne zberejo vojske. S to oporo bi se senat lahko varno in svobodno odločil, kot bi hotel. Sledil je Mark Kalidij, ki je menil, naj Pompej odpotuje v svoje province, da ne bi bilo razloga za vojno: Cezar naj bi se po izgubi dveh legij, ki bi mu bili odvzeti, bal, da ju bo Pompej zadržal za uporabo proti njemu in ju zato obdržal v bližini Mesta. Mark Ruf je sledil Kalidijevemu mnenju s skoraj nespremenjenimi besedami. Vse tri je konzul Lucij Lentul divje ozmerjal. Lentul je izjavil, da Kalidijevega stališča sploh ne misli oznaniti. Marcel se je prestrašil graje in odstopil od svojega mnenja. Tako je bila zaradi konzulovih besed, strah

1 Začetek dela ni v celoti ohranjen. Cezar je v pismu senatu verjetno sporočal, da bo razpustil vojsko in predal province, če svojo vojsko istočasno razpusti tudi Pompej.

2 V latinščini pomeni beseda *urbs* veliko mesto za razliko od *oppidum*, ki je manjše mesto. Cezar je besedo *urbs* prihranil izključno za Rim. Zato v svojem prevodu pišem Mesto z veliko začetnico, kadar gre za Rim.

zbujajoče prisotnosti vojske in groženj Pompejevih prijateljev večina senatorjev prisiljena proti svoji volji slediti Scipionovemu mnenju, naj Cezar do določenega dne razpusti vojsko. Če tega ne stori, bo spoznan za sovražnika države. Temu sta nasprotovala ljudska tribuna Mark Antonij in Kvint Kasij. Nemudoma je bil obravnavan ugovor tribunov. Pri tem so bile izrečene težke besede. Kdor je govoril kar najjedkeje in najsuroveje, tega so Cezarjevi nasprotniki najbolj hvalili.

3. Proti večeru, po koncu zasedanja senata, je Pompej sklical vse, ki so pripadali temu stanu.³ Pohvalil je drzne in jih opogumljal za naprej, obotavljivejše je pograjal in podžigal. Od vsepovsod so sklicali veterane Pompejevih starih vojsk, ki so upali na nagrade in napredovanja. Pozvani so bili tudi mnogi iz tistih dveh legij, ki ju je predal Cezar. Mesto pa tudi samo zborovanje sta bila polna tribunov, centurionov in evokatov.⁴ Vsi prijatelji konzulov, Pompejevi pristaši in Cezarjevi stari nasprotniki so bili sklicani v senat. Njihovi glasovi in številčnost so prestrašili manj odločne, opogumili dvomeče, večini pa odvzeli moč svobodnega odločanja. Cenzor Lucij Pizon in pretor Lucij Roscij sta obljubila, da bosta šla Cezarja poučit o tem. Za to sta zahtevala šest dni časa. Nekateri so tudi zastopali mnenje, da bi k Cezarju poslali sle, ki bi mu predstavili senatovo voljo.
4. Vsemu temu so nasprotovali tudi govori konzula, Scipiona in Katona. Slednjega so spodbujale stare zamere do Cezarja in bolečina ob porazu na volitvah. Lentula so spodbujali višina njegovih dolgov, upanje na pridobitev vojske in provinc ter radodarnost pri podeljevanju kraljevskih naslovov.⁵ Med svojimi privrženci se je hvalil, da bo postal drugi Sula, h kateremu se bo vrnila vrhovna oblast. Scipiona je gnalo isto upanje na province in vojske, za katere je mislil, da si jih bo zaradi sorodstva delil s Pompejem. Obenem so ga gnali tudi strah pred sodiščem, njegovo bahanje in prilizovanje mogočnejšem, ki so imeli tedaj v državi in sodstvu največjo veljavo. Cezarjevi nasprotniki so spodbujali tudi samega Pompeja. Ker ta ni hotel, da bi se v ugledu še kdo meril z njim, je povsem prekinil prijateljstvo s Cezarjem in se spravil z njunimi skupnimi nasprotniki, katerih večino mu je naprtil v času njune družinske povezave. Obenem so se razvpile govorice, da z dvema legijama,⁶

3 Tj. senatorskemu.

4 Evokati so bili vojaki, ki so predpisano dobo v vojski odslužili in se nato prostovoljno zopet pridružili vojski. Pri tem so vojaško službo opravljali pod ugodnejšimi pogoji, po činu so bili na isti stopnji kot centurioni.

5 V nekaterih primerih je Rim tujim vladarjem podelil kraljevski naslov. Tega so si mnogi tako želeli, da so bili zanj pripravljeni plačati visoke podkupnine.

6 V Cezarjevem času je bila legija glavna vojaška enota. Štela je med štiri in šest tisoč vojakov. Imela je deset kohort, vsaka kohorta pa šest centurij. Po dve centuriji sta tvorili taktično enoto manipel. Vsak manipel je imel svoj znak, legijski znak je bil orel. Približno v Cezarjevem času so legijam začeli poveljevati legati. Drugi poveljniški čini so bili: prefekti, vojaški tribuni in centurioni. Slednji so poveljevali centurijam in maniplom.

ki ju je na poti v Azijo in Sirijo zadržal, zato da bi ju uporabil za svojo okrepitev in prevlado, naklepa vojno.

5. Iz teh razlogov so vse počeli hitro in zmedeno. Cezarjevim pristašem ni bilo dano dovolj časa, da bi ga o tem obvestili, ljudskim tribunom pa ni bila dana možnost, da bi odvrčali nevarnost, ki jim je grozila, pa tudi ne, da bi svoje osnovne pravice uveljavljali z ustanovo intercesije,⁷ ki jo je zapustil Sula. Nasprotno so bili na sedmi dan prisiljeni razmišljati o svoji varnosti. V preteklosti so se tisti najviharnejši ljudski tribuni z njo običajno začeli ukvarjati in se zanj zbal še po osmih mesecih sprejemanja raznih ukrepov.⁸ Tako pa so se zatekli k tistemu skrajnemu in zadnjemu sklepu senata, ki se ga niso nikoli poslužili, če ni Mesta že skoraj zajel požar ali če nepremišljenost predlagateljev zakonov ni ogrozila blaginje vseh. Sklep je zahteval, da si konzuli, pretorji, ljudski tribuni in prokonzuli v bližini Mesta prizadevajo, da ne bi država utrpela kakšne škode.⁹ To je bilo po sklepu senata odločeno sedmega januarja. V prvih petih dneh, ko je senat, odkar je konzulat nastopil Lentul, z izjemo dveh volilnih dni smel zasedati, so bile potemtakem glede Cezarjevega poveljstva, najodličnejših mož in ljudskih tribunov sprejete skrajno težke in bridke odločitve. Ljudski tribuni so takoj zbežali iz Mesta in se podali k Cezarju. Ta je bil takrat v Raveni in je pričakoval odgovore na svoje izredno blage zahteve, da bi videl, ali je z običajno človeško pravičnostjo stvari sploh mogoče miroljubno poravnati.
6. V naslednjih dneh je senat zasedal zunaj Mesta. Pompej je storil ravno to, kar je nakazal preko Scipiona: pohvalil je krepost in stanovitost senata in poročal o svojih četah. Rekel je, da ima pripravljenih deset legij. Poleg tega naj bi slišal in izvedel, da so vojaki do Cezarja neprijazno razpoloženi in da se jih ne da prepričati, da bi ga branili ali mu sledili. Senatu so poročali še o preostalih zadevah: po vsej Italiji naj se izvede nabor, Fausta Sulo naj kot propretorja pošljejo v Mavretanijo, Pompeju pa se naj izroči denar iz državne zakladnice. Sporočeno je bilo tudi, da je kralj Juba zaveznik in prijatelj, vendar je Marcel izjavil, da v tistem trenutku tega ne bo dopustil. Faustovo propretorstvo je preprečil ljudski tribun Filip. Glede preostalega je senat sprejel sklepe. Province, dve konzularni, preostale pretorske, so bile prepuščene državljanom brez funkcij.¹⁰ Scipionu je pripadla Sirija,

7 Intercesija je ljudskim tribunom dajala možnost veta na predlagane zakone senata ali drugih magistratov.

8 Cezar verjetno misli na ljudska tribuna brata Grakh. V osmem mesecu službovanja ljudskih tribunov so izvedli volitve za naslednje leto, tako da so tribuni že po izidu volitev lahko ocenili, ali jim grozi nevarnost.

9 Skrajni sklep senata (*senatus consultum ultimum*) je razglasil nekakšno izredno stanje, pri čemer je bila vsa oblast prepuščena zgoraj navedenim magistratom.

10 Senat je konzuloma za čas po konzulovanju dal po eno provinco v upravljanje. Ko sta torej provinco upravljala, kot bivša konzula (prokonzula) nista imela več državnih funkcij. Podobno je veljalo za druge magistrate. Drugim kandidatom za upravljanje provinc je le-te določil žreb.

Luciju Domiciju Galija.¹¹ Po tajnem dogovoru so Filipa in Koto preskočili in ju izvzeli iz žrebanja. V ostale province so poslali pretorje, pri čemer niso niti počakali, kakor se je to počelo v prejšnjih časih, da se o njihovem upravljanju obvesti ljudstvo. Pretorji so se svečano zaobljubili in odšli v vojni opravi. Konzula sta, kar se prav tako ni nikdar prej zgodilo, odpotovala iz Mesta, v nasprotju z vsemi zgledi iz preteklosti pa so se državljani brez funkcij v Mestu in na Kapitolu obdajali z liktorji.¹² Po vsej Italiji so izvajali nabore, naročili so orožje, od municipijev¹³ izterjali denar, jemali so iz svetišč – vse božje in človeško pravo je bilo postavljeno na glavo.

7. Ko je Cezar to izvedel, je nagovoril vojake. Spomnil je na krivice, ki so mu jih nasprotniki ves čas delali. Obžaloval je, da so Pompeja zavedle in pokvarile zamere in zavist zaradi njegove slave, čeprav je bil sam naklonjen Pompejevi časti in ugledu ter ga je podpiral. Obžaloval je tudi vpeljavo novega običaja v državi in sicer, da se s silo preprečuje tribunsko intercesija, ki je bila v prejšnjih letih z orožjem znova vzpostavljena. Spomnil je, da je Sula tribunsko moč prikrajšal za vse pravice, vendar pa ni omejil intercesije. Prav tako se je po njegovem zdelo, da je Pompej povrnil izgubljena pooblastila, a je odvzel še tista, ki so jih prej imeli: kadar koli je bil sprejet sklep, naj si uradniki prizadevajo, da država ne bi utrpela kaj škode, je bilo ljudstvo s tem pozivom in sklepom poklicano k orožju, naj je šlo za pogubne zakone, tribunsko moč ali upor ljudstva ob zavzetju templjev in pomembnejših položajev. Cezar jih je še opozoril, da sta bili usodi Saturnina in Grakhov pokora za dogodke prejšnje dobe. Nič od tega da se zdaj ni zgodilo, o tem niso niti premišljevali; nobenega zakona niso razglasili, nobenega posveta z ljudstvom, nobenega zbora ljudstva niso izvedli. Nazadnje je Cezar spodbudil vojake in jih opomnil, pod vodstvom katerega poveljnika so se devet let karseda uspešno borili za državo, izvojevali veliko bitk in pokorili celotno Galijo in Germanijo. Pozval jih je, naj branijo njegov ugled in dostojanstvo. Vojaki XIII. legije, ki je bila prisotna, so v en glas zaklicali, da so pripravljeni ubraniti svojega poveljnika in ljudske tribune pred krivicami, ki se jim godijo.
8. Potem ko se je seznanil z voljo svojih vojakov, se je s to legijo napotil v Arimin in se tam srečal z ljudskimi tribuni, ki so pribežali k njemu. Preostale legije je dal poklicati iz prezimovališč in jim ukazal, da se mu pridružijo. Tja je prišel mladi Lucij Cezar, čigar oče je bil Cezarjev odposlanec. Ko je

11 Kot Galijo so označevali v grobem celotno ozemlje, ki so ga poseljevala galska (tj. keltska) ljudstva. *Gallia cisalpina*, *citerior* ustreza današnji severni Italiji, *Gallia transalpina*, *ulterior*, vagem prevodu Onstranska Galija, pa današnji Franciji.

12 Cezar ima v mislih novoimenovane upravitelje provinc. Njihova pooblastila (*imperium*) bi moral potrditi ljudski zbor. Ker se to ni zgodilo, je bilo nezakonito, da so se obdajali z liktorji, ki so nosili znak njihove oblasti – snop palic in sekiro.

13 *Municipium* je bilo mesto zunaj Rima, ki so ga upravljali njegovi lastni uradniki (dekurioni) in je uživalo rimske državljanske pravice.

zaključil pogovor, zaradi katerega je prišel, pa je omenil, da ima še Pompejeva naročila Cezarju, ki so zasebne narave. Pompej da se hoče pred Cezarjem oprati, da bi slednji tega, kar bi Pompej naredil zavoljo države, ne razumel kot žalitev; Pompej da naj bi pred zasebna poznanstva vedno postavljaj državno korist; zavoljo lastnega ugleda bi moral tudi Cezar državi na ljubo umiriti svoje strasti in jezo ter se ne hudovati na nasprotnike do te mere, da bi v upanju na njihovo škodo škodoval državi. Lucij Cezar je dodal še nekaj besed v podobnem slogu, da bi opravičil Pompeja. Skoraj povsem enako in z istimi besedami je s Cezarjem govoril tudi pretor Roscij; neposredno je omenil, da mu je to povedal Pompej.

9. Čeprav ta poseg očitno ni mogel omiliti krivic, ki jih je bil deležen, je Cezar vendarle našel ljudi, ki so Pompeju poročali, kar je hotel. Ker sta mu onadva sporočila Pompejeve zahteve, je oba prosil, da se ne obotavljata pri posredovanju tudi njegovih zahtev Pompeju, če bi bilo le mogoče, da bi s tem neznatnim trudom preprečili velike spore in Italijo osvobodili strahu. Njemu, je rekel, je bilo spoštovanje vedno pomembnejše od življenja. Obžaloval je, da so mu nasprotniki naklonjenost rimskega ljudstva iztrgali z zasramovanjem, da so mu odtegnili pol leta poveljevanja in ga poslali nazaj v Mesto, čeprav je ljudstvo velelo, da bo na naslednjih volitvah kandidiral v odsotnosti. Toda to izgubo časti da je zavoljo države prenašal ravnodušno. Spomnil je, da je senatu poslal pismo, naj vsi poveljniki zapustijo vojske, in da ni niti tega dosegel. Nadaljeval je, da so po vsej Galiji izvajali nabore, tisti dve legiji, ki so mu jih z izgovarjanjem na partsko vojno odvzeli, da so zadržali, ljudstvo pa da se je oborožilo. Čemu bi naj vse to služilo, če ne njegovemu uničenju? Spomnil je, da je na vse pristal in bil vse to pripravljen prenašati zaradi države. Pompej bi moral odpotoovati v svoje province, oba dva bi morala razpustiti svoje vojske, v Italiji bi morali vsi odložiti orožje, ljudstvo bi moralo biti osvobojeno strahu, senatu in rimskemu ljudstvu bi morale biti omogočene svobodne volitve in upravljanje z vso državo. Da bi se to izpeljalo v trdnem dogovoru in bilo potrjeno z zaprisego, bi moral bodisi Pompej priti k Cezarju bodisi dovoliti, da pride Cezar k njemu. Tako bi se s pogajanjem vsi spori pomirili.
10. Roscij je sprejel naročila in s Cezarjem prispel v Kapuo, kjer je naletel na konzula in Pompeja. Poročal je o Cezarjevih zahtevah. Ko so stvari premislili, so Cezarju poslali pisni odgovor preko istih posrednikov. V glavnem so zahtevali naslednje: Cezar se naj vrne v Galijo, zapusti Arimin¹⁴ in razpusti vojsko. Če bo to naredil, bo šel Pompej v Hispanijo.¹⁵ Dokler Cezar ne da besede, da bo naredil, kar je obljubil, konzuli in Pompej ne bodo prekinili nabora.

¹⁴ Dan. Rimini.

¹⁵ Hispanija ustreza današnji Španiji. *Hispania citerior* (Tostranska Hispanija) označuje vzhodno polovico, *Hispania ulterior* zahodno.

11. Nepravilno je bilo zahtevati v ponudbi, da naj Cezar zapusti Arimin in se vrne v provinco, Pompej pa obdrži tako province kakor tudi tuje legije. Prav tako da naj Cezar razpusti vojsko, medtem ko bi se nabor odvijal. Cezar je razmišljal o tem, kako je Pompej obljubil, da bo šel v provinco, a ni dorekel, do kdaj bo odšel, da se vendar ne bi zdelo, da se je pregrešil z brezbožno lažjo, če bi po končanem Cezarjevem konzulatu ne odpotoval. Dejstvo, da ni Pompej niti določil časa sestanka niti obljubil, da bo prišel, je le še zmanjševalo vero v mirno rešitev. Tako je Cezar poslal Marka Antonija s petimi kohortami iz Arimina v Arcij. Sam je z dvema ostal v Ariminu in tam začel izvajati nabor. Pizaver, Fan in Ankono je zavzel s po eno kohorto.
12. Medtem je bil obveščen, da pretor Term s petimi kohortami obvladuje Iguvij, utrjuje mesto in da so vsi Iguvijci naklonjeni Cezarju. Tja je poslal Kuriona s tremi kohortami, ki jih je imel v Pizavru in Ariminu. Ko je Term izvedel, da je Kurion prišel, je iz nezaupanja do namer meščanov popeljal kohorte iz mesta in zbežal. Vojaki so ga na poti zapustili in se vrnil domov. Kurion je zasedel Iguvij ob polni podpori meščanov. Ko je Cezar to izvedel, je v zaupanju v naklonjenost meščanov kohorte XIII. legije odpeljal s stražnih položajev in odrinil v Avksim. Atij je v to mesto pripeljal kohorte in ga obvladal ter s pomočjo naokrog razposlanih senatorjev izvajal nabor.
13. Ko so v Avksimu izvedeli za Cezarjev prihod, je veliko dekurionov¹⁶ prišlo k Atiju Varu. Rekli so, da o teh stvareh ne bodo presojali in da niti oni niti drugi meščani ne morejo prenašati, da poveljniku Gaju Cezarju, zelo zaslužnemu za državo, po tolikšnih podvigih preprečujejo vstop skozi mestno obzidje. Posvarili so, naj pomisli na prihodnost in nevarnost, ki mu grozi. Pod vtisom njihovih besed je Var iz mesta odpeljal stražo, ki jo je malo prej pripeljal, in zbežal. Nekaj Cezarjevih vojakov prve kohorte ga je dohitelo in prisililo k odporu. Po začetku spopada so Vara njegovi vojaki zapustili. Nemalo jih je zbežalo domov, drugi so prišli k Cezarju. Skupaj z njimi je bil pripeljan tudi ujeti Lucij Pupij, centurion primipilus,¹⁷ ki je imel prej, v vojski Gneja Pompeja, isti čin. Cezar je Atijeve vojake pohvalil, izpustil Pupija in se prebivalcem Avksima zahvalil ter jim obljubil, da si bo zapomnil njihova dejanja.
14. Ko so novice o tem prispale v Rim, je Mesto v trenutku zajela takšna groza, da je Lentul, ko je prišel odpret državno zakladnico, da bi Pompeju v skladi s sklepom senata predal denar, pustil zakladnico odprto in nemudoma

¹⁶ Tukaj so mišljeni člani mestnega senata v Avksimu. Dekurion je sicer lahko tudi poveljnik konjeniške enote dekurije.

¹⁷ *Centurio primi pili* ali *primipilus* je bil najvišji centurionski čin. Centurion primipilus je poveljeval prvemu manipulu tretje bojne vrste (v času republike so tretjo bojno vrsto tvorili suličarji triariji, ki jih po Marijevih vojaških reformah ni bilo več).

zbežal iz Mesta. Krožila so namreč napačna poročila, češ da Cezar že prihaja in da bodo njegovi konjeniki vsak hip že tu. Lentulu je sledil še kolega Marcel in večina uradnikov. Gnej Pompej je prejšnjega dne odpotoval iz Mesta in se napolil k legijam, ki jih je prejel od Cezarja in jih za prezimovanje namestil v Apuliji. Okrog tega mesta se je izvajal nabor. Vsem se je zdelo, da severno od Kapue ni nič več varno. Šele v Kapui so se zbrali in opogumili ter začeli rekrutirati koloniste, ki so jih tja naselili po Julijevem zakonu. Lentul je na forum pripeljal gladiatorje, ki jih je Cezar imel tam za igre, jim vlival upanje na svobodo, podelil konje in ukazal, naj mu sledijo. Ko so ga njegovi pristaši opozorili, da vsi grajajo to početje, je gladiatorje razdelil med hiše kampanjskega področja, da bi bili pod nadzorom.

15. Iz Avksima je Cezar pohitel čez vso picensko deželo. Vse prefekture¹⁸ te regije so ga sprejele z nadvse veliko naklonjenostjo in oskrbele njegovo vojsko z vsem potrebnim. K njemu so prišli odposlanci tudi iz Cingula, mesta, ki ga je Labien ustanovil in zgradil s svojimi sredstvi. Obljubili so, da bodo z največjo vnetostjo storili vse, kar bo ukazal. Naročil je vojake, ti so mu jih poslali. Medtem je Cezarja dohitela XII. legija. S tema dvema legijama je odrinil v picenski Askul. Slednje mesto je držal pod nadzorom Lentul Spinter z desetimi kohortami. Ko je izvedel, da se Cezar približuje, je zbežal iz mesta, a čeprav je skušal s sabo odpeljati tudi kohorte, mu je dezertiral velik del vojske. Ko je tako ostal z le pičlim spremstvom, je na poti naletel na Vibulija Rufa, ki ga je poslal Pompej, da bi opogumil ljudi. Vibulij je od Lentula slišal, kaj se dogaja v Picenu, dobil od njega vojake in ga odpustil. Enako je iz sosednjih regij zbral kolikor mogoče veliko kohort, rekrutiranih v Pompejevih naborih. Med njimi je prestregel tudi Lucija Hira, bežečega iz Kamerina s šestimi kohortami, ki jih je tam imel za stražo. Tako je skupaj nanese trinajst kohort. Z njimi je v hitrem maršu prispel k Domiciju Ahenobarbu Korfiniju in naznanil, da se Cezar bliža z dvema legijama. Domicij je že sam zbral dvajset kohort iz Albe, od Marsov in Pelignov ter iz sosednjih regij.
16. Po zavzetju Firma in izgonu Lentula je Cezar ukazal, da zberejo vojake, ki so zapustili Lentula, in izvedejo nabor. Sam se je tam zaradi oskrbe z živem zadrževal še en dan, nato se je odpravil v Korfinij. Ko je prišel tja, je ravno pet kohort, ki jih je Domicij poslal naprej, rušilo most čez reko, ki je bil od mesta oddaljen okoli tri milje.¹⁹ Po začetku spopada s Cezarjevo predhodnico so bili Domicijevi vojaki hitro pregnani od mostu in so se umaknili v mesto. Potem ko je Cezar legije popeljal čez reko, je že stal pred mestom in postavil tabor ob obzidju.

18 *Praefectura* je bila do leta 88. pr. Kr., ko so državljanske pravice podelili vsem Italcem, provincialno mesto brez samouprave. Upravljal ga je *praefectus iure dicundo*, ki so ga poslali iz Rima. Beseda *praefectura* v Cezarjevem času ni imela več tega specifičnega pomena.

19 Rimska milja meri približno 1,5 km (1000 rimskih korakov).

17. Ko se je Domicij seznanil s položajem, je poznavalcem okolice obljubil veliko nagrado in jih s pismom poslal k Pompeju v Apulijo, da bi ga prosili za pomoč. Menil je, da bi se Cezarja dalo v ožini z dvema vojskama zlahka zapreti in odrezati od preskrbe. Če pa Pompej ne bi prišel na pomoč, je svaril, bi v nevarnost zašli Domicij z več kot trideset kohortami in veliko število senatorjev ter rimskih vitezov. Medtem je Domicij spodbudil svoje vojake, dal namestiti metalne stroje na obzidje in vsakemu dodelil določeno nalogo pri branjenju mesta. Vojakom je v nagovoru od svojih posestev obljubil štiri orale zemlje, centurionom in evokatom sorazmerno več.
18. Medtem je bilo Cezarju sporočeno, da so mu Sulmonci, ki živijo v mestu sedem milj proč od Korfinija, željni slediti, a jim to preprečujeta senator Kvint Lukrecij in Atij iz ljudstva Pelignov, ki mesto obvladujeta s sedmimi kohortami. Cezar je tja poslal Marka Antonija s petimi kohortami XIII. legije. Brž ko so Sulmonci zagledali naša znamenja, so odprli vrata in vsi, tako meščani kot tudi vojaki, so s čestitkami prihiteli Antoniju naproti. Lukrecij in Atij sta se vrgla z obzidja. Ko je bil Atij priveden pred Antonija, ga je prosil, naj ga pošlje k Cezarju. Antonij se je z Atijem in kohortami vrnil še istega dne, ko je odšel. Cezar je te kohorte združil s svojo vojsko, Atija pa nedotaknjena izpustil. V naslednjih dneh je sklenil temeljito utrditi tabor, zbrati živež iz bližnjih mest in počakati na preostale čete. Tri dni pozneje so k njemu prispeli VIII. legija, dvaindvajset kohort novih rekrutov iz Galije in okoli tristo konjenikov od noriškega kralja. Ob njihovem prihodu je Cezar postavil na drugi strani mesta še drugi tabor, ki mu je načeloval Kurion. V naslednjih dneh se je Cezar odločil mesto obdati z zidom in utrdbami. Skoraj ob istem času, ko je bila glavnina dela opravljena, so se od Pompeja vrnili odposlanci.
19. Potem ko je Domicij prebral pismo, je na posvetu zamolčal njegovo vsebino in naznanil, da bo Pompej hitro prišel na pomoč, in spodbujal svoje, naj ne izgubijo poguma ter pripravijo vse, kar je potrebno za obrambo mesta. Sam pa se je naskrivaj pogovoril z nekaj prijatelji in sklenil, da bo zbežal. Ker se izraz na Domicijevem obrazu ni skladal z njegovimi besedami, ker je vse počel bolj zmedeno in bojazljivo kakor prej, ker se je v nasprotju z navado skrivoma sestajal s prijatelji in se izogibal shodom in zborovanjem, se tega ni dalo več prikrivati. Pompej je namreč odpisal, da se ne namerava spuščati v preveliko nevarnost in da se Domicij ni podal v Korfinij niti po njegovi presoji niti po njegovi volji. Če bi se pozneje ponudila priložnost, je velel Pompej, bi naj Domicij z vsemi četami prišel k njemu. To se ni moglo zgoditi, saj je bilo mesto oblegano in ograjeno.
20. Ko se je razvedelo za Domicijevo namero, so se vojaki, ki so bili v Korfiniju, zgodaj zvečer zbrali. Preko vojaških tribunov, centurionov in najodličnejših iz lastnih vrst so se pogovarjali in ugotovili naslednje: da jih oblega Cezar, da so obrambna dela skoraj zaključena in da je njihov poveljnik

Domicij, v katerega so polagali upe in trdno vero, vse zavrgel ter sklenil zbežati. Strinjali so se, da morajo za svojo rešitev poskrbeti sami. Izmed njih so Marsi prvi začeli nasprotovati, zavzeli pa so tudi tisti del mesta, ki se je zdel najbolj utrjen. Med vojaki je prišlo do takega spora, da so začeli med sabo fizično obračunavati in celo segati po orožju. Malo pozneje so Marsi z razpošiljanjem slov na vse strani izvedeli nekaj do tedaj še neznanega: da Domicij načrtuje beg. Tako so ga vsi soglasno privedli na plan, ga obstopili in zastražili ter iz svojih vrst poslali sle k Cezarju. Ti so dejali, da so pripravljeni odpreti vrata, storiti vse, kar bo ukazal, in Lucija Domicija živega predati pod njegovo oblast.

21. Ko je Cezar to izvedel, je pomislil, da je zelo pomembno, da se mesta kar-se-da hitro polasti in pripelje kohorte k sebi v tabor. Po drugi strani bi utegnilo priti do kakšne spremembe namer pri vojakihi zaradi podkupnin, vzpodbud ali lažnih novic. V vojni imajo namreč neznanstni povodi pogosto velike posledice. Bal se je, da bi vojaki po vkorakanju v mesto izkoristili nočni čas in začeli pleniti. Sle, ki so prišli k njemu, je pohvalil, poslal nazaj v mesto in jim ukazal stražiti vrata in obzidje. Sam je razporedil vojake k tistim obrambnim delom, s katerimi je začel. Pri tem ni puščal stalnih presledkov, kakor je bila to navada nekoč, pač pa je dal postaviti neprekinjeno verigo straž in obrambnih položajev, ki so bili med sabo v stiku in so dopolnjevali celotno utrdbo. Vojaške tribune in prefekte je poslal naokrog in jih vzpodbudil, naj ne pazijo samo na morebitne izpade, ampak tudi na skrivne pobege posameznih ljudi. Nikogar ni bilo, ki bi bil tako len ali sproščen, da bi tisto noč spal. Pričakovanje razpleta je bilo tako napeto, da se je vsakdo pri sebi, v duhu in razumu, spraševal, kaj se bo zgodilo Korfinijcem, kaj Domiciju, kaj Lentulu, kaj preostalim in kakšna usoda bo doletela slehernega izmed njih.
22. Okoli četrte nočne straže²⁰ je Lentul Spinter govoril z našimi stražarji. Rekel je, da želi dobiti dovoljenje za dostop do Cezarja. Po odobritvi so ga poslali iz mesta, Domicijevi vojaki pa ga niso izpustili, dokler ga niso privedli Cezarju pred oči. Z njim se je pogovarjal o svoji rešitvi, prosil in moledoval je, naj mu odpusti, ga spomnil na staro prijateljstvo in izpostavil usluge, ki jih je bil od njega deležen. Te so bile zelo velike: omogočil mu je vstop v svečeniški kolegij, prepustil provinco Hispanijo v propretorstvo in ga podpiral pri kandidaturi za konzulat. Cezar je prekinil njegovo govorjenje in povedal, da ni odšel iz province, ker bi imel slabe namene, pač pa zato, da bi se branil pred sramotnimi dejanji nasprotnikov, da bi ljudskim tribunom, ki so jih izgnali iz Mesta, povrnil dostojanstvo in da bi tako sebe kakor rimsko ljudstvo osvobodil zatiranja manjšinske stranke.

²⁰ Noč je bila razdeljena na štiri po tri ure trajajoče nočne straže. Prva se je začela ob sončnem zahodu.

Lentula je ta govor opogumil, tako da je prosil za dovoljenje za vrnitev v mesto. Ker je dosegel lastno rešitev, je menil, da bo to tudi drugim v tolažbo. Slišal je, da bi naj bili nekateri tako prestrašeni, da so razmišljali o samomoru. Ko je dobil dovoljenje, je odšel.

23. Brž ko se je zdanilo, je Cezar ukazal, da se k njemu pripelje vse senatorje, njihove otroke, vojaške tribune in rimske viteze. Senatorjev je bilo pet: Lucij Domicij, Publij Lentul Spinter, Lucij Cecilij Ruf, kvestor Sekst Kvintilij Var in Lucij Rubrij. Poleg njih so bili še Domicijev sin, več drugih mladeničev in veliko rimskih vitezov ter dekurionov, ki jih je Domicij poklical iz municipijev. Ko so bili pripeljani, je Cezar vojakom prepredil sramotenje in kričanje. Pripeljanim je na kratko povedal, da mu nekateri izmed njih niso izkazali nič hvaležnosti za izjemne usluge, ki jim jih je izkazal. Vse jih je nekaznovane izpustil. Šest milijonov sestercijev,²¹ ki jih je pripeljal Domicij in jih hranil v javni blagajni, je četverica korfinskih uradnikov predala Cezarju, ta pa jih je vrnil Domiciju. Ni se namreč hotel zdeti prizanesljivejši z ljudmi kakor z denarjem, čeprav je bilo jasno, da gre za javni denar, ki ga je Pompej namenil za vojaške plače. Cezar je Domicijevim vojakom ukazal, da mu prisežejo, še isti dan podrl tabor in opravil pot v dolžini dnevnega marša,²² saj se je do tedaj sedem dni zadrževal v Korfiniju. Tako je preko ozemlja Marukinov, Frentranov in Larinativ prispel v Apulijo.
24. Ko je bil Pompej obveščten, kaj se je zgodilo v Korfiniju, je iz Lukrecije odpotoval v Kanuzij in nato v Brundizij. Ukazal je, da od vsepovsod zberejo čete, sestavljene iz novih nabornikov, in jih pripeljejo k njemu. Oborožil je celo pastirje in jim podelil konje. Tako je ustvaril okoli tristo konjenikov. Pretor Lucij Manlij je iz Albe zbežal s šestimi kohortami, pretor Rutilij Lup iz Tarakine s tremi. Ko so ti vojaki od daleč zagledali Cezarjevo konjenico, ki jo je vodil Vibij Kurij, so zapustili pretorja, Kuriju predali vojaške znake in prestopili k njemu. Enako so na preostanku pohoda nekatere kohorte naletele na Cezarjevo predhodnico, nekatere na konjenike. K Cezarju je bil priveden Numerij Magij iz Kremone, Pompejev prefekt inženircev,²³ ki so ga ujeli na poti. Njega je Cezar poslal nazaj k Pompeju z naslednjim sporočilom: ker tedaj še ni bilo priložnosti za pogajanja in ker sam prihaja v Brundizij, bi bilo v interesu države in skupne blaginje, da se sestane s Pompejem. Dodal je še, da ne bi bilo enako koristno, če bi se na dolge razdalje pogovarjala preko posrednikov, kakor če bi se o vsem pogovorila iz oči v oči.

21 Gre za rimsko valuto. Sestercij je bil srebrnik, vreden dva in pol asa. Štirje sesterciji so imeli vrednost enega denarija.

22 Dnevni marš je v rimski vojski običajno pomenil vsaj dvajset kilometrov. Trajal je pet ur.

23 Prvotno je *praefectus fabrum* vodil oblegovalna dela, v Cezarjevem času pa je bil najvišji poveljnikov pribočnik.

25. Potem ko je to naročil, je prispel v Brundizij s šestimi legijami, izmed katerih so bile tri veteranske, preostale pa z novimi rekruti dopolnjene po poti. Domicijeve kohorte je poslal iz Korfinija naprej na Sicilijo. Izvedel je, da sta konzula z velikim delom vojske odrinila v Dirahij in da bi naj Pompej z dvajset kohortami ostal v Brundiziju. Ni se mogel prepričati, ali je Pompej ostal zaradi pomanjkanja ladjevja ali zato, da bi obdržal Brundizij – to bi mu namreč omogočilo, da bi imel s skrajnih delov Italije in Grčije nadzor nad Jadranskim morjem, tako da bi lahko vodil vojno s katere koli strani. Cezar je v strahu, da Pompej ne namerava zapustiti Italije, sklenil blokirati dohod in promet v Brundiziju. Blokado je izvedel takole: kjer so bili dostopi do пристanišča najožji, je dal z obeh bregov postaviti jez, saj je bilo morje tam plitvo. Ker jez dalje proti globokemu morju vode ni mogel zadrževati, je z njega spustil v vodo trideset čevljev²⁴ dolge in široke dvojne splave. Ti so bili na vogalih pritrjeni s po štirimi sidri, da jih vodni tok ne bi premikal. Ko so bili dokončani in nameščeni, jih je dal povezati s splavi enake velikosti. Prekriti jih je dal z zemljo in peskom, da ne bi ovirali vojakov pri odbijanju napadov. Od spredaj in s strani jih je zaščitil s pletovino in prsobrani. Na vsakem četrtem splavu je dal postaviti dvonadstropen stolp, da bi se bilo mogoče toliko lažje braniti pred ladijskim napadom in požari.
26. Da bi se Cezarju zoperstavil, je Pompej oborožil velike tovarne ladje, ki jih je zasegel v brundizijskem pristanišču. Na njih je dal zgraditi trinadstropne stolpe, namestiti metalne naprave ter orožje vseh vrst in nato jih je poslal proti Cezarjevim konstrukcijam, da bi prebile splave in zmotile gradnjo. Tako sta se obe strani vsak dan na daleč obstreljevali s puščicami in drugimi izstrelki. Cezar je ravnal tako, ker je menil, da se poskusa sklenitve miru ne sme opustiti. Čeprav ga je zelo čudilo, da se Magij, ki ga je z naročili poslal k Pompeju, še ni vrnil, in čeprav so mu ta nenehna prizadevanja ovirala napad in načrtovanje, je vseeno mislil, da je treba z vsemi sredstvi vztrajati pri tem. Tako je k Pompeju kot pogajalca poslal legata Kaninija Rebila, prijatelja in sorodnika Skribonija Libona. Naročil mu je, naj Libona spodbudi k mirovnim pogajanjem. Zahteval je, da se s Pompejem pogaja sam. Pokazal je trdno prepričanost, da bi se dalo orožje odložiti pod enakopravnimi pogoji, če bi bila pogajanja omogočena. Opozoril je, da bi veliko hvale in zaslug šlo Libonu, če bi s svojim posredovanjem dosegel premirje. Po pogovoru s Kaninijem se je Libon odpravil k Pompeju. Malo pozneje je poročal, da konzulov ni, brez njih pa pogajanja ne bi bila možna. Tako je Cezar ugotovil, da bo moral končno opustiti poskuse, za katere si je še prevečkrat zaman prizadeval, in se lotiti vojne.

24 Rimski čevlj meri približno 30 cm.

27. Ko so bila Cezarjeva dela približno na polovici, za kar je porabil devet dni, so se vrnile v Brundizij tiste ladje, ki sta jih konzula iz Dirahija,²⁵ kamor so prepeljale prvi del vojske, poslala nazaj. Pompej je ob prihodu ladij začel urejati svoj odhod. Morda so ga k temu pripravila Cezarjeva dela, morda je že od začetka nameraval zapustiti Italijo. Da bi učinkoviteje upočasnil Cezarjev napad, je dal zabarikadirati vrata, da ne bi sovražni vojaki med njegovim odhodom vdrli v mesto. Mestne soseske in ulice je dal zgraditi, izkopati jarke prečno čez ulice in vanje zabiti zašiljene kole. Te kole je prekril s protjem in zemljo, tako da so bili izravnani s tlemi. Dohod do pristanišča in dve poti, ki sta zunaj obzidja vodili vanj, je zaprl z velikimi ošiljenimi hlodi, zabitimi v tla. Po teh pripravah je vojakom ukazal, da se v tišini vkrcajo na ladje, na obzidje in na stolpe pa je razporedil nekaj lahko oboroženih evokatov, lokostrelcev in pračarjev. Odločil se je, da jih bo z dogovorjenim znamenjem poklical nazaj, potem ko bi se vojaki že vkrkali na ladje, njim bi pustil lahke hitre ladje.
28. Brundizijci so bili zaradi nasilja Pompejevih vojakov in grdega ravnanja samega Pompeja naklonjeni Cezarju. Ko so tako izvedeli za Pompejev odhod, so Cezarju s streh dajali signale, medtem ko so Pompejevi hiteli naokrog. Potem ko se je Cezar preko Brundizijcev seznanil s položajem, je ukazal pripraviti oblegovalne lestve in oborožiti vojake, da ne bi zamudil priložnosti za uspeh. Pompej je pozno zvečer izplul. Tisti, ki so bili za obrambo razporejeni na obzidje, so bili z dogovorjenim znamenjem odpoklicani, tako da so po poznani poti stekli k ladjam. Cezarjevi vojaki so namestili lestve in se povzpeli na obzidje. Ko so jih Brundizijci opozorili, naj pazijo na prekrite jarke, so se ustavili, nato so po daljši poti ob njihovem vodstvu le prišli v pristanišče. S čolni so zadržali dve ladji, ki sta obtičali ob Cezarjevem jezu, in zajeli vojake.
29. Čeprav je bil Cezar trdno prepričan, da je operacijo treba izpeljati do konca, torej zbrati ladje in se podati na morje – na sled Pompeju, preden bi se okrepil še s prekomorskimi zavezniki – se je bal zadrževanja in potrate časa. Pompej mu je namreč vzel priložnost za zasledovanje, potem ko je zasegel vse ladje. Preostalo ni nič drugega, kot da počaka na ladje iz bolj oddaljenih regij Galije in Picena ter iz ožine. To se je zdelo zaradi letnega časa dolgotrajno in težavno. Medtem ni hotel, da bi se v njegovi odsotnosti okrepili stara vojska in hispanski provinci, izmed katerih je bila ena zaradi velikih uslug vdana Pompeju. Prav tako ni hotel pripraviti pomožnih enot in konjenice ter se lotiti Galije in Italije.
30. Tako je začasno opustil zasledovanje Pompeja. Sklenil je odpotovati v Hispanijo, duumvirom²⁶ vseh municipijev pa je ukazal, da zberejo ladje in

25 Dyrrhachium, današnji Durrës (Drač) na albanski obali.

26 Na čelu municipijev sta bila po dva uradnika.

jih pošljejo v Brundizij. Na Sardinijo je z eno legijo poslal legata Valerija, na Sicilijo s štirimi propretorja Kuriona. Potem ko je ta zavzel Sicilijo, mu je Cezar ukazal, da popelje vojsko naprej v Afriko. Sardinijo je nadzoroval Mark Kota, Sicilijo Mark Katon, Afrika je po žrebu pripadla Tuberonu. Brž ko so Karalitani slišali, da je Valerij poslan k njim, so, še preden je ta odrinil, samovoljno vrgli Koto iz mesta. Ta je ob spoznanju da vsa provinca enako misli, s Sardinije pobegnil v Afriko. Katon je na Siciliji obnavljal stare vojne ladje, skupnostim pa ukazal nove. To so počeli z veliko vnamo. V Lukaniji in v Bruciju je preko legatov dal izvesti nabor rimskih državljanov, od sicilskih skupnosti je zahteval določeno število konjenikov in pešakov. Ko je bilo to že skoraj končano, je izvedel, da je prišel Kurion, in na zborovanju potožil, da ga je Pompej zapustil in izdal, saj se je brez priprave spustil v nepotrebno vojno. Ko so slednjega Katon in drugi v senatu vprašali glede tega, je zagotovil, da ima za vojno vse pripravljeno. To je na zborovanju potožil in zbežal iz province.

31. Valerij in Kurion sta pridobila provinci brez upravnikov, Valerij Sardinijo, Kurion Sicilijo. Tja sta prispela z vojskama. Ko je Tuberon prišel v Afriko, je tam naletel na Atija Vara kot upravnika s polnimi pooblastili. Ta je pri Avksimu, kakor smo omenili zgoraj, izgubil kohorte in na begu prišel v Afriko brez vodstva, ki si jo je samovoljno podredil. Z naborom je sestavil dve legiji, tega se je lotil, ker je imel nekaj let nazaj to provinco v preturi,²⁷ tako da je poznal ljudi in deželo ter imel izkušnje z njo. Ko je Tuberon z ladjami prišel v Utiko, mu je onemogočil dostop v pristanišče in mesto ter ni dovolil, da bi se Tuberonov bolni sin izkrcal, ampak ga je prisilil, da dvigne sidro in odpluje proč.
32. Po teh dogodkih je Cezar popeljal vojake v najbližje municipije, da bi preostali čas izkoristili za počitek. Sam je odšel v Mesto.²⁸ Senatu je omenil krivice nasprotnikov. Poučil jih je, da ni iskal nobene izredne časti in da se je zadovoljil s čakanjem na iztek zakonitega konzulatskega intervala, torej s tem, kar je dostopno vsem državljanom. Deset ljudskih tribunov da je sprejelo zakon, ki je dovoljeval kandidaturo v odsotnosti – in to med konzulovanjem samega Pompeja, čeprav so nasprotniki temu oporekali. Še posebej divje se je temu upiral Katon, ki je po stari navadi tratil dneve z govorjenjem. Če je Pompej temu nasprotoval, zakaj bi dopustil, da se zakon sprejme? Če pa je to zagovarjal, zakaj bi mu preprečil izkoristiti naklonjenost ljudstva? Cezar je izpostavil svojo potrpežljivost, ko je na lastno pobudo predlagal razpust svojih vojsk in s tem tvegala izgubo dostojanstva in časti. Opozoril je na neizprosno nasprotnikov, ki so to, kar so

27 Potem ko je odslužil svoj mandat kot pretor, je to provinco dobil v upravljanje. Nema lokrat so si bivši rimski magistrati z izžemanjem provinc povrnili sredstva, ki so jih porabili za predvolilno kampanjo (prim. op. 10).

28 Cezar kot upravljalca province in poveljnika vojske ne bi smel vstopiti v Rim.

zahtevali od nasprotne strani, sami odklanjali in raje dopuščali vsesplošno zmedo, kakor da bi se odrekli poveljstvu in vojskam. Odvzem svojih legij je označil za krivico, oviranje delovanja ljudskih tribunov za neusmiljeno objestnost. Spomnil je na svoje ponudbe in prizadevanja za pogajanja, ki so bila zavrjena. Zaradi teh okoliščin je spodbudil in pozval senatorje, da prevzamejo državo in jo upravljajo skupaj z njim. Če pa bi se tega ustrašili, je miril, jih ne bo nadlegoval, ampak bo državo upravljal sam. Rekel je, da je treba k Pompeju poslati sle, ki bi dosegli spravo. Pri tem da se ne bo bal tega, kar je Pompej dejal v senatu, namreč da tistemu, h kateremu so sli poslani, ugled naraste, medtem ko tisti, ki jih pošiljajo, izdajajo svoj strah. To da kaže na plitvost in majhnost duha. Zaključil je s tem, da si nasprotnike tako, kakor si jih je prizadeval vojaško prekositi, želi prekositi tudi v poštenosti in nepristranskosti.

33. Senat se je strinjal glede pošiljanja slov, vendar se ni našel nihče, ki bi ga poslali. Vsi so nalogo iz strahu zavračali. Ko je namreč Pompej zapuščal Mesto, je v senatu dejal, da bo s tistimi, ki so ostali v Rimu, ravnal enako kot s tistimi, ki so v Cezarjevem taboru. Tako so tri dni zapravili z razpravljanjem in izgovarjanjem. Cezarjevi nasprotniki so angažirali ljudskega tribuna Lucija Metela, da bi zadevo zavlračeval in oviral vse ostalo, kar bi Cezar utegnil vključiti v razpravo. Slednji je spoznal njegovo namero in po več zapravljenih dneh opustil to, česar se je lotil. Ne da bi še naprej izgubljal čas, je odpotoval iz Mesta ter prispel v Onstransko Galijo.
34. Ko je prišel tja, so mu rekli, da je Pompej v Hispanijo poslal Vibulija Rufa, ki ga je sam pred nekaj dnevi v Korfiniju ujel in izpustil. Prav tako, da se je Domicij s sedmimi hitrimi ladjami napotil oblegat Masilijo.²⁹ Te da je zbral od zasebnikov v Igiliju in Kosanu ter jih napolnil s sužnji, osvobodenci in kolonisti. Dalje so bili masilski sli poslani naprej domov, mlade plemiče pa je Pompej ob zapuščanju Mesta opogumil, naj zaradi nedavnih Cezarjevih uslug ne pozabijo na njegove stare usluge.³⁰ Po prejemu teh naročil so Masilci Cezarju zaprli vrata. K sebi so poklicali Albike, barbarske ljudi, ki so jih sami že od nekdaj ščitili in ki so naseljevali hribe nad Masilijo. V mesto so spravili žito iz sosednjih regij in iz vseh utrdb, v mestu so postavili orožarne, popravili so obzidje, vrata in ladjevje.
35. Cezar je k sebi poklical petnajst prvakov iz Masilije. Rekel jim je, naj ne začenjajo sovražnosti in naj raje upoštevajo avtoriteto vse Italije kot pa voljo le enega moža. Omenil je še druge stvari, za katere je menil, da jih bodo spravile k pameti. Odposlanci so doma poročali o njegovem govoru, v imenu senata pa so sporočili tole: spoznali so, da je rimsko ljudstvo razdeljeno med dve strani in da ni niti stvar njihove rabsodbe niti ni v njihovi

29 Današnji Marseille.

30 Za kakšne usluge (tako Cezarja kot Pompeja) je šlo, ni jasno, saj niso izpričane.

moči ugotoviti, katera stran se bori za pravičnejšo stvar. Prvaka teh dveh strani da sta Gnej Pompej in Gaj Cezar, zaščitnika države, saj jim je eden javno prepustil ozemlje Volskov, Arekomikov in Helvečanov, drugi pa jim je podredil v vojni premagane Salije in povečal dajatve slednjih. Zato da jima morajo biti tudi oni enako naklonjeni in ne smejo nobenemu pomagati nasproti drugemu ali sprejeti v mesto ali v pristanišče.

36. Medtem ko so potekali ti pogovori, je Domicij z ladjami prispel v Masilijo, kjer so ga sprejeli in mu prepustili upravljanje mesta. Za vodenje vojne je prejel vsa pooblastila. Po njegovem ukazu so na vse strani poslali ladje. Tovorne ladje so, kjer koli so mogli, zasegli in pripeljali v pristanišče. Krmila, les in vrvje z ladij v pomanjkljivem stanju so uporabili za opremljanje in obnovo preostalih. Žito, kar so ga našli, so prinesli v javna skladišča. Preostalo blago in živila so prihranili za obleganje, če bi do tega prišlo. Cezar je, izzvan zaradi teh ukrepov, do Masilije pripeljal tri legije in ukazal zgraditi oblegovalne stolpe in vinee,³¹ v Arelatu pa izdelati dvanajst vojnih ladij. V trideset dneh od dostave materiala so bile pripeljane k Masiliji in poverjene Decimu Brutu. Cezar je legata Gaja Trebonija pustil za vodenje obleganja.
37. Medtem ko je to pripravljaval in nadzoroval, je Gaja Fabija poslal naprej v Hispanijo s tremi legijami, ki so bile za prezimovanje nameščene v Narbonu in njegovi okolici. Ukazal mu je tudi, naj hitro zavzame pirenejske prelaze, ki jih je tedaj zastražene nadzoroval legat Lucij Afranij. Preostalim legijam, ki so že dlje prezimovale, je ukazal slediti. Fabij je, kakor mu je bilo ukazano, bliskovito pregnal stražo s prelazov in se v hitrem maršu podal proti Afranijevo vojski.
38. Ob prihodu Lucija Vibulija Rufa, ki ga je, kakor je bilo poročano, Pompej poslal v Hispanijo, so si Pompejevi legati Afranij, Petrej in Varon med sabo razdelili naloge. Do tedaj je eden s tremi legijami držal pod nadzorom Tostransko Hispanijo, drugi Onstransko od kastulonskega gorovja do reke Ana, tretji z enako silo ozemlje Vetonov severno od Ana in Luzitanijo. Zdaj so sklenili, da se bo Petrej z vsemi silami napotil iz Luzitanije preko vetonskega ozemlja k Afraniju in da bo Varon s tistima legijama, ki ju ima, ščitil celotno Onstransko Hispanijo. Ko je bilo to dogovorjeno, je Petrej ukazal mobilizacijo konjenikov in pomožnih enot iz celotne Luzitanije, Afranij pa iz Keltiberije, od Kantabrov in vseh barbarskih plemen, ki so bila naseljena do Oceana. Ko so bile čete zbrane, je Petrej preko ozemlja Vetonov hitro prišel k Afraniju. Skupaj sta sklenila, da se bo boj zaradi ugodne lege odvijal pri Ilerdi.
39. Kakor je bilo zgoraj omenjeno, je imel Afranij tri legije, Petrej dve, poleg tega je bilo še okoli osemdeset kohort težke pehote iz Tostranske Hispanije

31 *Vinea* je bil zaprt lesen hodnik na površju, ki je vodil do sovražnega obzidja in omogočal, da so bili napadalci varni pred izstrelki branilcev.

in lahke pehote³² iz Onstranske ter okoli pettisoč konjenikov iz vsake province. Cezar je v Hispanijo poslal šest legij, šesttisoč pomožnih pešakov in tritisoč konjenikov, ki jih je imel v vseh preteklih vojnah. Enako veliko vojakov je zbral iz tistega dela Galije, ki ga je sam pokoril. Ti so bili poimensko izbrani izmed najuglednejših in najpogumnejših v vsakem plemenu. Dalje je zbral še ljudi najboljšega plemena Akvitanije in gorskih ljudstev zraven province Galije. Slišal je, da se Pompej z legijami premika preko Mavretanije v Hispanijo in da bo kmalu prispel. Istočasno si je pri vojaških tribunih in centurionih izposodil denar, ki ga je razdelil med vojake. S tem je dosegel dvoje: z dolgom je centurione vezal nase, z radodarnostjo pa si je kupil naklonjenost vojakov.

40. Fabij si je skušal pridobiti naklonjenost bližnjih ljudstev s pismi in odposlanci. Čez reko Sikor je zgradil mostove v razmikih po štiri milje. Po teh mostovih je pošiljal vojsko po živež, ker je to, kar se je nahajalo na njegovi strani reke, porabil v minulih dneh. Enako in iz istega razloga so to počeli poveljniki Pompejevih vojsk. Tako so se pogosto udarili med sabo v konjeniških spopadih. Ko sta dve Fabijevi legiji po vsakodnevnih navadi prečkali reko preko najbližjega mostu in šli ščitit pobiralce hrane, pri čemer sta sledila pratež in konjenica, se je nenadoma zaradi sile vetra in visoke vode most zrušil in preostali del konjenice je bil odrezan. Petrej in Afranij sta to ugotovila po gradbenem materialu, ki ga je nosilo po reki, in Afranij je čez svoj most hitro popeljal štiri legije in vso konjenico ter šel proti dvema Fabijevima legijama. Ob naznanitvi njegovega prihoda je Lucij Plank, ki je načeloval legijam in doumel težki položaj, zavzel vzpetino in na dva dela razdeljeno vojsko razporedil na dve strani, da ga konjenica ne bi mogla obkoliti. Tako postrojen je odbil velike napade številčno močnejših legij in konjenice. Ko so konjeniki začeli bitko, sta obe strani od daleč zagledali bojna znamenja dveh legij, ki ju je Gaj Fabij poslal čez naslednji most našim v podporo, saj je sumil, da se bo zgodilo to, kar se je: da bodo nasprotnikovi poveljniki izkoristili okoliščine in naklonjenost sreče za uničenje naše vojske. Prihod legij je končal bitko in obe strani sta legije popeljali v tabor.
41. Dva dni pozneje je Cezar prišel v tabor z devetsto konjeniki, ki si jih je pustil za stražo. Most, ki ga je zrušilo neurje, je bil že skoraj popravljen. Cezar ga je ukazal dokončati ponoči. Ko je preučil teren, je iz tabora poslal šest kohort z vsem pratežem varovat most, naslednjega dne pa se je z vsemi četami v trojni bojni vrsti³³ napotil proti Ilerdi.³⁴ Ustavil se je nasproti Afranijevega tabora. Ko se je tako nekaj časa zadrževal pod orožjem, je dobil

32 Težka in lahka pehota sta se razlikovali predvsem v ščitih. Lahka pehota (*caetrati*) je imela lahke usnjene ščite (*caetra*), težka pehota pa visoke, lesene in z železom okovane ščite (*scutum*).

33 Trojna bojna vrsta (*acies triplex*) je bila sestavljena iz treh dvojnih vrst. V času republike so prvo tvorili hastati, drugo princepsi, tretjo pa triarji.

34 Dan. Lleida v Kataloniji.

možnost za bitko na ravnem terenu. Brž ko je ugotovil, da je začetek bitke odvisen od Afranija, je sklenil postaviti tabor okrog štiristo korakov³⁵ od vznožja hribovja. Da se vojaki med delom ne bi ustrašili nenadnega sovražnikovega napada in da jim delo tako ne bi bilo onemogočeno, je prepovedal graditi zid, ki bi izstopal in ki bi se ga zagotovo videlo že na daleč. Namesto tega je ukazal proti sovražniku zgraditi petnajst čevljev širok jarek. Prva in druga bojna vrsta sta, kakor je bilo že od začetka odločeno, ostali pod orožjem. Za njima je na skrivaj delala tretja vrsta. Tako je bilo vse delo opravljeno, še preden je Afranij spoznal, da se tabor gradi. Proti večeru je Cezar legije popeljal nazaj za jarek in tam prebil noč pod orožjem.

42. Naslednjega dne je zadrževal vso vojsko znotraj jarka. Ker je bil material precej oddaljen, se je odločil za podoben potek dela. Vsaki legiji je ukazal ograditi po eno stran tabora in skopati enako široke in globoke jarke. Preostale legije je oborožene in pripravljene za boj razporedil proti sovražniku. Afranij in Petrej sta, da bi prestrašila nasprotnika in ovirala gradnjo, svoje čete popeljala pod vznožje hribovja in izzvala bitko. Cezar pa zato ni prekinil del, saj je zaupal obrambi treh legij in utrjenosti jarka. Onadva se nista več dolgo zadrževala niti nista od vznožja napredovala, ampak sta čete popeljala nazaj v tabor. Tretjega dne je Cezar tabor utrdil še z obzidjem in dal preostale kohorte, ki jih je pustil v prejšnjem taboru, s pratežem pripeljati k sebi.
43. Med mestom Ilerdo in najbližjim gričem, kjer sta Petrej in Afranij imele tabor, je ležala približno tristo korakov dolga ravnina. Skoraj povsem na sredini se je dvigala rahla vzpetina. Če bi jo Cezar zavzel in utrdil, bi sovražnike odrezal od mesta, mostu in oskrbe, ki so jo dovažali v mesto. Tako je mislil. Upajoč na zavzetje vzpetine, je iz tabora popeljal tri legije in ukazal, da se na primernem kraju razvrstijo v bojno vrsto in da antesignani³⁶ ene legije v jurišu zavzamejo vzpetino. Ko se je sovražnik seznanil s tem, je brž poslal kohorte, ki so stražile pred Afranijevim taborom, po krajši poti zavzet ta kraj. Prišlo je do bitke, naši pa so bili odbiti, saj so Afranijevi prej prispeli na vzpetino in prisilili naše, da so kljub okrepitevam zbežali k legijskim znakom.
44. Način bojevanja sovražnikovih vojakov je bil naslednji: najprej so navali v velikem napadu, drzno zavzeli položaj, formacije pa niso držali prestrogo. Borili so se raztreseni naokrog in posamič, če so bili stisnjeni, so se umaknili in ni se jim zdelo sramotno zapustiti položaja. V vojnah so se namreč neprestano borili skupaj z Luzitanci in drugimi barbari ter se tako navadili na neki barbarski način bojevanja. Običajno se vsak vojak

35 Rimski korak (*passus*) meri približno 1,5 m.

36 Ni povsem jasno, ali je šlo za prvo kohorto prve bojne vrste, za elitno kohorto prve bojne vrste ali za celotno prvo bojno vrsto. Izraz (*ante signa > antesignanus*) namiguje, da so ti vojaki napadali pred legijskimi znaki.

zelo navzame navad tistih krajev, v katerih se je ustalil. Tako ravnanje je zmedlo naše vojake, nevajene tovrstnega bojevanja. Mislili so, da jih bodo posamezni napadajoči sovražniki obkolili z nezaščitene strani. Ohranjali so formacijo, niso se oddalili od bojnih znakov, mislili so, da brez zelo tehtnega razloga ne smejo prepustiti tistega položaja, ki so ga zavzeli. Potem ko so bili tako antesignani zmedeni, legija, ki je bila na tistem krilu, ni več držala položaja, ampak se je umaknila na najbližji grič.

45. Ko se je skoraj vsa bojna vrsta prestrašila, kar se je zgodilo proti pričakovanju in navadi, je Cezar spodbudil svoje vojake in popeljal IX. legijo v podporo. Zaustavil je sovražnika, ki je divje in predrzno zasledoval naše vojake, prisilil ga je, da se je obrnil, umaknil k Ilerdi in se ustavil pod obzidjem. Toda vojaki IX. legije, ki so se hoteli oddolžiti za svoj poraz, so bežeče nepremišljeno preganjali predaleč nazaj, tako da so prodrli na neraven teren. Povzpeli so se na hrib, na katerem je bila Ilerda. Ko pa so se od tod hoteli umakniti, so sovražniki z višjega položaja znova pritisnili na naše. Teren je bil strm, z vsake strani se je spuščal, širok je bil toliko, da so ga zapolnile tri postrojene kohorte, tako da bojujočim se ni bilo mogoče niti poslati okrepitev z bokov niti jih niso mogli podpirati konjeniki. Od mesta se je teren v nagibu spuščal približno štiristo korakov daleč. Po tej poti so se naši umaknili, ker so zaradi prevelike vneme nepremišljeno napredovali. Borili so se na kraju, ki je bil neprikladen zaradi ozkosti, pa tudi zato, ker nobeno kopje ni zgrešilo tistih vojakov, ki so stali pod vznožjem hriba. Vseeno so se naši odlikovali s pogumom in vzdržljivostjo ter prenesli vse rane. Sovražne čete so bile še okrepljene in iz tabora so preko mesta pogosto pošiljali kohorte v podporo, da bi spočiti vojaki zamenjali izčrpane. Cezar je bil prisiljen storiti isto, tako da je izčrpane vojake umaknil s pomočjo novih kohort, ki jih je poslal na ta kraj.
46. Tako so se neprestano borili pet ur in na naše vojake je sovražna premoč vedno bolj pritiskala. Ko so porabili vsa kopja, so izvlekli meče in izvedli napad v hrib proti sovražnim kohortam. Nekaj so jih pobili, preostale prisilili k umiku. Ko so bile tako sovražne kohorte potisnjene pod obzidje in ko so bili nekateri zaradi strahu pregnani v mesto, se je našim ponudil neoviran umik. Tako so se borili v boju, ki je bil spremenljiv. V prvem spopadu je padlo okoli sedemdeset naših, med njimi Kvint Fulginij, centurion hastatskega manipla prve kohorte XIV. legije, ki se je zaradi izjemnega poguma iz nižjih vrst prebil do tega čina. Ranjenih je bilo več kot šeststo. Izmed Afranijevih vojakov so bili pobiti Tulij Cecilij, centurion primipilus, poleg njega še štirje centurioni in več kot dvesto vojakov.
47. Toda za ta dan se je pri obojih uveljavilo mnenje, da so se v bitki bolje odrezali. Afranijevi so to menili, ker so tako dolgo ohranjali boj mož na moža, zdržali naš napad, od začetka držali vzpetino, ki je bila tudi vzrok bitke, in naše ob prvem napadu prisilili v beg, čeprav so se vsem zdeli

šibkejši. Naši so menili enako, ker so na neugodnem terenu in ob številčni neenakosti pet ur vzdrževali boj, ker so se na hrib povzpeli z izvlečenimi meči, prisilili sovražnika, da se je umaknil z višjega terena, in ga nagnali v mesto. Sovražniki so močno utrdili vzpetino, za katero so se bojevali in tam postavili stražo.

48. Dva dni po teh dogodkih se je pripetila še nenadna neprijetnost. Nastala je takšna nevihta, da večjih voda v tistih krajih niso pomnili. Z vseh gorovji je pritekla voda staljenega snega, prekoračila bregove reke in v enem dnevu porušila oba mostova, ki ju je zgradil Gaj Fabij. Te okoliščine so Cezarjevi vojski povzročile velike težave. Ker je tabor ležal, kakor je bilo zgoraj razloženo, med rekama Sikorjem in Cingo, ki sta ležali tristo milj narazen in se ju ni dalo prečkati, so bili vsi nujno vkleščeni na tem ozkem območju. Tako ljudstva, ki so se pridružila Cezarju, niso mogla dovažati žita, tisti pa, ki so šli naprej iskat hrano, se ujeti med rekama niso mogli vrniti. Tudi velike količine živeža, ki so prihajale iz Italije in Galije, niso mogle prispeti v tabor. Bil je izredno neugoden letni čas, saj žita ni bilo več v shrambah in zunaj še zdaleč ni bilo zrelo. Ljudstva so bila oplenjena, ker je dal Afranij skoraj vse žito pred Cezarjevim prihodom znesti v Ilerdo, če je še kaj ostalo, je Cezar to porabil v prejšnjih dneh. Živino, ki bi lahko služila blaženju pomanjkanja, so sosednja ljudstva zaradi vojne odgnala daleč naprej. Tiste, ki so šli iskat krmo in živež, so preganjali lahko obo-roženi Luzitanci in lahki ščitonosci, ki so se dobro spoznali v Tostranski Hispaniji. Njim je bilo enostavno preplavati reko, saj so bili vajeni iti v vojsko samo s plavalnimi obroči.³⁷
49. Toda Afranijeva vojska je imela vsega v izobilju. Mnogo žita so si priskrbeli in ga že prej pritovorili, mnogo iz vse province. Veliko hrane je bilo na razpolago. Možnost, da so vse to varno izvajali, je nudil most pri Ilerdi in nedotaknjeni kraji onkraj reke, kamor Cezar sploh ni mogel priti.
50. Ta povodenj je trajala več dni. Cezar je poskusil obnoviti mostove, toda tega niso dopustili niti narasla reka niti nasprotnikove kohorte, razporejene po obrežju. Lahko je bilo preprečevati obnavljanje mostu zaradi narave same reke in narasle vode, predvsem pa ker so s celotnega obrežja metali kopja na eno omejeno mesto. Bilo je težko zaključevati obnovo na silno divji reki in se istočasno izmikati kopjem.
51. Afraniju je bilo sporočeno, da se je kolona z živežem, ki se je napotila proti Cezarju, ustavila pri reki. Tja so prišli rutenski³⁸ lokostrelci in konjeniki iz Galije z veliko vozovi in prtljage, kakor je galska navada. Poleg tega je bilo še okoli šesttisoč ljudi različnih plemen, sužnji in otroci. Vendar ni bilo nobenega reda, nobenega trdnega poveljstva, saj je vsakdo ravnal po

37 Ti so bili narejeni iz živalskih kož.

38 Ruteni so bili galsko pleme na območju zahodnih Sevenov.

lastni presoji. Vsi so potovali brez strahu, navajeni na razpuščenost pohodov v prejšnjih časih. Prisotnih je bilo več mladih odličnikov, senatorskih in viteških sinov, prisotna so bila odposlanstva plemen in Cezarjevi sli. Vse jih je zadrževala reka. Da bi jih stisnil, je Afranij z vso konjenico in tremi legijami odrinil ter z naprej poslanimi konjeniki napadel nič hudega slutečega nasprotnika. Galski konjeniki so se hitro pripravili in spustili v boj. Dokler je bil spopad enakovreden, so, čeprav maloštevilni, uspešno zadrževali sovražnika. Toda brž ko so se začeli bližati legijski znaki, so se z malo izgubami umaknili v najbližje hribe. Čas te bitke je zelo pripomogel k odločilnemu trenutku za rešitev naših vojakov. Dobili so namreč priliko za umik na višje predele. Tega dne je bilo pogrešanih okoli dvesto lokostrelcev, nekaj konjenikov, konjarjev in vprežnih živali.

52. Cena žita se je zaradi vsega tega dvignila. To se običajno ni dogajalo samo zaradi trenutnega pomanjkanja, ampak tudi zaradi strahu pred prihodnostjo. Cena enega mernika žita je že dosegla petdeset denarijev,³⁹ pomanjkanje živeža je vojakom jemalo moči, težave so se iz dneva v dan le kopičile. V nekaj dneh je prišlo do tako velike spremembe položaja in obrata vojne sreče, da je naše pestilo veliko pomanjkanje potrebnih zalog, nasprotniki pa so imeli vsega v izobilju in veljali so za močnejše. Cezar je tistim plemenom, ki so se priključila njegovemu zavezništvu, ukazal, naj pripeljejo živino, saj je bila zaloga žita premajhna. K bolj oddaljenim plemenom je poslal konjarje. Sam je z razpoložljivimi sredstvi blažil vladajoče pomanjkanje.
53. O tem so Afranij, Petrej in njuni prijatelji obširno in napihnjeno poročali svojim bližnjim v Rim. Govorice so dodale še mnogo izmišljenega, tako da se je vojna zdela že skoraj končana. Ko so bila ta pisma in poročila prinesena v Rim, so se ljudje na veliko zbirali ob Afranijevem domu in izrekli velike čestitke. Mnogi so iz Italije odpotovali h Gneju Pompeju, eni zato, da bi mu prvi prinesli takšno novico, drugi pa, da ne bi bilo videti, da so čakali na izid vojne ali da so zadnji prišli k njemu.
54. Ko so v teh težkih okoliščinah vse poti zapirali Afranijevi vojaki in konjeniki in se ni dalo dokončati mostov, je Cezar vojakom ukazal zgraditi ladje, kakršnih so ga naučile graditi izkušnje prejšnjih let v Britaniji. Gredlji in ladijska rebra so bili iz lahkega lesa, preostali trup je bil prekit z dračjem in usnjem. Ko so bile ladje končane, jih je dal ponoči na skupaj zvezanih vozovih prepeljati dvaindvajset milj od tabora, nanje je naložil vojake, prečkal reko in iznenada zavzel vzpetino na nasprotnem bregu. Hitro, še preden bi sovražnik to zaznal, jo je utrdil. Tja je prestavil legijo in načrtovani most, grajen z obeh strani, je v dveh dneh dokončal. Tako je

³⁹ Cena mernika (*modius*) žita je običajno znašala en denarij. En mernik je meril 8,75 l, če je šlo za žito je tehtal 7 kg. Rimski vojak si je moral živež priskrbeti sam, za to je dobil 225 denarijev na leto.

kolono in vojake, ki so zaradi žita odšli proč, varno sprejel nazaj in začel izvajati preskrbo z žitom.

55. Istega dne je premestil velik del konjenikov čez reko. Ti so napadli nič hudega sluteče in brez strahu razkropljene nabiralce hrane in zasegli veliko vprežne živine ter ljudi. Ko je nasprotnik poslal lahko oborožene kohorte v podporo, so se premeteno razporedili v dve skupini, da bi ena branila plen, druga pa zaustavila prihajajoče nasprotnike in jih odbila. Eno kohorto, ki je nepremišljeno jurišala izven vrste pred drugimi, so, ločeno od drugih, obkolili in uničili. Nepoškodovani so se z velikim plenom vrnili čez isti most v tabor.
56. Medtem ko se je to dogajalo pri Ilerdi, so Masilci na nasvet Lucija Domicija pripravili sedemnajst bojnih ladij, izmed katerih je bilo enajst pokritih.⁴⁰ K temu so dodali mnogo manjših ladij, da bi se naše ladjevje prestrašilo že zaradi njihove številčnosti. Nanje so vkrcali veliko lokostrelcev in Albikov, o katerih je bilo govora že prej. Te so podžgali z nagradami in obljubami. Domicij je zase zahteval določeno število ladij in jih zapolnil s kolonisti in pastirji, ki jih je pripeljal s sabo. Tako so z ladjevjem, opremljenim z vsem potrebnim, prepričani o uspehu napredovali proti našim, ki jim je načeloval Decim Brut. Te ladje so zavzele položaj ob otoku, ki leži nasproti Masilije.
57. Brut je imel številčno veliko šibkejše ladjevje. Vendar je Cezar temu ladjevju podelil izmed vseh legij najpogumnejše može, antesignane in centurione, ki so si sami izbrali to nalogo. Pripravili so harpune in jeklene kavlje ter veliko pilumov,⁴¹ opremili so se s tragulami⁴² in drugimi kopji. Ko so tako zaznali sovražnikov prihod, so vse ladje popeljali iz pristanišča in se spopadli z Masilci. Na obeh straneh so se borili izredno hrabro in srdito. Albiki za našimi niso veliko zaostajali v pogumu – bili so divji gorski ljudje, večji v orožju. Nedavno so odšli iz mesta in obljube Masilcev so imeli še sveže v spominu. Domicijevi pastirji pa so si, podžgani z upanjem na svobodo, prizadevali, da bi pred gospodarjevimi očmi dokazali svoj trud.
58. Masilci sami so, zaupajoč hitrosti ladij in znanju krmarjev, zasmehovali naše in se niso postavili po robu našim napadom. Dokler se je dalo izrabljati širše območje, so se trudili s prodorom svoje bojne linije obkoliti naše, z več ladjami napasti posamezne ali, drveč mimo, odlomiti naša krmla, če bi bilo to možno. Ko je neobhodno prišlo do boja na blizu, se niso več zanašali na znanje in umetnije krmarjev, ampak na hrabrost gorskih ljudi. Naši so razpolagali z manj izurjenimi veslači in manj izkušenimi krmarji, ki so jih na hitro vpoklicali s tovornih ladij in ki niso poznali

⁴⁰ Druge ladje so imele pokrita le premec in krmo.

⁴¹ Pilum je bilo rimsko lahko metalno kopje.

⁴² Tragula je bilo galsko ali hispansko metalno kopje, opremljeno z jermenom za metanje.

niti poimenovanj za ladijsko opremo. Hkrati sta jih ovirali še počasnost in teža ladij. Zgrajene so bile namreč v naglici kar iz vlažnega lesa, zato niso dosegale enake hitrosti. Ko je bil na voljo prostor za boj mož na moža, so brez strahu z eno ladjo napadli po dve, se z izstreljenimi kavlji pritrdili na sovražni ladji in se bojevali na obeh straneh. Zlezli so tudi na sovražne ladje in pobili veliko Albikov in pastirjev ter potopili del sovražnih ladij. Nekateri so zajeli z ljudmi, druge so nagnali v pristanišče. Tistega dne je bilo – skupaj z zajetimi – izgubljenih devet masilskih ladij.

59. Brž ko je bilo to sporočeno Cezarju v Ilerdo, se je skupaj z izgradnjo mostu hitro spremenila vojna sreča. Sovražniki so se iz strahu pred našimi konjeniki manj svobodno, manj pogumno potikali naokrog. Da bi se lahko hitro umaknili, marsikdaj niso hodili daleč od tabora in so hrano nabirali v tesno omejenem prostoru, spet drugič so se konjeniških straž in postojank izogibali v širšem krogu. Prav tako so sredi poti odvrgli prtljago in zbežali, če so utrpeli kakšne izgube ali le na daleč opazili konjenico. Naposled so pobiranje hrane za več dni izpustili in ga v nasprotju z navado izvajali ponoči.
60. Medtem so Oskani in Kalagurci, ki so bili pod upravo Oskanov, poslali k Cezarju sle in obljubili, da bodo ukazano izvršili. Njim so sledili Tarakonci, Laketani, Avzetani in čez nekaj dni še Ilurgavoneni, ki mejijo na reko Hiber. Cezar je od njih zahteval, da mu pomagajo z žitom. To so obljubili in od vsepovsod zbrali živež ter ga stovorili v tabor. Cezarju se je pridružila tudi ilurgavonenska kohorta, potem ko je izvedela za sklep svojega plemena, in iz postojanke prenesla vojaške znake. Prišlo je do velike spremembe položaja. Most je bil končan, pet velikih plemen se je pridružilo zavezništvu, preskrba s hrano je bila urejena, govoric o legijskih okrepitevah, ki bi naj s Pompejem prišle preko Mavretanije, ni bilo več. Tako so se mnoga bolj oddaljena plemena izneverila Afraniju in se pridružila Cezarju.
61. Ko so ti dogodki prestrašili nasprotnike, je Cezar našel primeren kraj, da konjenice ne bi bilo treba pošiljati v velikem krogu preko mostu. Dal je zgraditi več trideset čevljev širokih kanalov, s katerimi je preusmeril del Sikorja in naredil brod v njem. Ker je bilo to že skoraj končano, sta se Afranij in Petrej močno ustrašila, da bi bila povsem odrezana od žita in hrane, saj je bil Cezar v konjenici mnogo močnejši. Zato sta se sklenila umakniti s tega območja in vojno prestaviti v Keltiberijo. Tej odločitvi je bilo naklonjeno tudi naslednje dejstvo: izmed dveh sovražnih plemen, ki sta bili udeleženi v prejšnji vojni s Sertorijem, se je poraženo balo Pompejevega imena in oblasti celo v njegovi odsotnosti. Tisto, ki je ostalo v zvezi s Pompejem, ga je zaradi velikih uslug spoštovalo, Cezarjevo ime pa je bilo med barbari precej neznano. Afranij in Petrej sta na tem območju pričakovala veliko konjenice in okrepitev ter načrtovala vojno na svojem ozemlju zavleči v zimo. Ko sta se odločila za ta načrt, sta ukazala po vsej

reki Hiber⁴³ zbrati ladje in jih pripeljati v Otogezo. To mesto je ležalo ob Hiberu in je bilo od tabora oddaljeno trideset milj. Na tem mestu sta ukazala zgraditi pontonski most, popeljala sta dve legiji čez reko Sikor in utrdila tabor z dvanajst čevljev visokim zidom.

62. Ko je Cezar preko izvidnikov izvedel za to, je ob največjem naporu vojakov neprekinjeno – dan in noč – delal na preusmeritvi reke in dosegel, da so konjeniki, čeprav težko in trudoma, vendar mogli in si tudi upali prečkati reko. Pešaki pa so stali v vodi do prsi ali celo do ramen in tako kakor globina vode jim je tudi hitrost toka preprečevala prečkanje reke. Toda skoraj istočasno je bilo sporočeno, da je most čez Hiber skoraj končan, našel se je tudi brod.
63. Zdaj so sovražniki toliko bolj menili, da je treba odhod pospešiti. Tako so pustili dve pomožni kohorti v Ilerdi kot posadko in z vsemi silami prečkali Sikor ter z dvema legijama, ki so ju v prejšnjih dneh pripeljali čez, povezali tabor. Cezarju ni preostalo nič drugega, kot da je s konjenico napadal in izzival sovražno vojsko na pohodu. Njegov most je namreč predstavljal velik ovinek, tako da so lahko sovražniki prišli do Hibera po veliko krajši poti. Cezar je konjenike poslal prečkat reko in ti so se nenadoma pojavili pred sovražnikovo stražo, ko sta ob tretji nočni straži Afranij in Petrej premaknila tabor. Konjeniki so množično obkolili sovražnike in začeli zaustavljati in ovirati njihov pohod.
64. Ob svitu se je z območja ob Cezarjevem taboru videlo našo konjenico, ki je v boju močno pritiskala na sovražno zaščitnico. Nekajkrat je zadržala napade in pohod prekinila, zdaj so se sovražniki obrnili proti našim in jih v navalu vseh kohort odbili nazaj, nato so se naši znova obrnili in začeli zasledovati njih. Po resnično vsem taboru so se vojaki zbrali v skupine in obžalovali, da so sovražnika izpustili iz rok in da se bo vojna nujno zavlekla. Hodili so k centurionom in vojaškim tribunom ter jih rotili, da sporočijo Cezarju, naj jim ne prizanaša s trdim delom in izpostavljanjem nevarnosti. Rekli so, da so pripravljene, da morejo in da si tudi upajo prečkati reko, kamor je bila pripeljana konjenica. Njihova vnema in njihove besede so Cezarja spodbudile, da se je vendarle odločil poskusiti, čeprav se je bal izpostaviti vojsko tako globoki reki. Zato je ukazal, da iz vseh centurij odberejo šibkejše vojaške, za katere se je zdelo, da jim duh in moči ne bodo vzdržali tega napora. Njih je z eno legijo pustil za obrambo tabora. Preostale legije je, pripravljene za boj, odpeljal iz tabora, postavil veliko prateža nad brodom in pod njim ter prepeljal vojsko. Maloštevilnim vojakom je v reki odneslo orožje, njih je ujela konjenica in jih podprla. Toda umrl ni nihče. Potem ko je vojsko brez izgub prepeljal čez reko, je Cezar razvrstil čete in jih začel postavljati v trojno bojno vrsto. V vojakih je bilo toliko zagnanosti, da so še pred deveto

43 Dan. Ibar.

uro⁴⁴ dohiteli tiste sovražne vojake, ki so šli na obhod ob tretji nočni straži. To jim je uspelo kljub šestim miljam, ki so jih morali dodatno premagati zaradi broda, in kljub veliki izgubi časa pri prečkanju reke.

65. Brž ko sta jih Afranij in Petrej od daleč opazila, se je Afranij, prestrašen zaradi nove okoliščine, postavil na višje položaje in uredil bojno vrsto. Cezar je dal svoji vojski na prostem počitek, da se ne bi utrujena spustila v boj. Ko so sovražniki znova poskusili napredovati, jim je sledil in jih zadrževal. Zato so morali tabor nujno postaviti prej, kakor so načrtovali. Blizu je namreč ležalo hribovje in čez pet milj so se nadaljevale težko prehodne in ozke poti. Hoteli so se povzpeti na to hribovje, da bi ubežali Cezarjevi konjenici in njegovo vojsko s stražami, postavljenimi v soteskah, zaustavili na pohodu. Tako bi sami varno in brez strahu prepeljali čete do Hibera. To bi morali poskusiti in v vsakem primeru izvesti. Vendar so zaradi celodnevne bitke in utrujenosti od naporne poti zadevo odložili na naslednji dan. Tudi Cezar je na najbližjem griču postavil tabor.
66. Približno ob polnoči so Cezarjevi konjeniki zajeli tiste sovražnike, ki so šli zbirat vodo in so se preveč oddaljili od tabora. Cezarju so sporočili, da nasprotnikovi poveljniki v tišini vodijo svoje čete iz tabora. Ko je to izvedel, je ukazal dvigniti legijske znake in po vojaški navadi pripraviti opremo za odhod.⁴⁵ Sovražniki so slišali hrup in se prestrašili, da bi bili ponoči z ovirajočo prtljago prisiljeni v spopad ali da bi jih Cezarjeva konjenica zadržala v soteskah. Prekinili so odhod in zadržali čete v taboru. Naslednjega dne je Petrej z malo konjeniki odšel skrivaj raziskovat območje. Enako so storili tudi v Cezarjevem taboru. Poslali so Lucija Decidija Sakso, da je z malo vojakov raziskoval naravo terena. Vsaka stran je svojim poročala isto: sprva se pot pet milj razteza po ravnini, potem se nadaljuje neraven gorski teren. Za tistega, ki bi prvi zasedel to ozko območje, bi zadrževanje sovražnika ne bilo težko delo.
67. Na posvetu sta Petrej in Afranij razpravljala in iskala termin za odhod. Večina je menila, da bi bilo treba iti ponoči. Tako bi prišli do ožine prej, kot bi jih zaznali. Drugi so dokazovali, da trenutnega položaja ne bi mogli zapustiti skrivaj, saj so prejšnjo noč v Cezarjevem taboru klicali k orožju. Dalje bi Cezarjeva konjenica ponoči zdirjala ven in zasedla vse pomembne položaje ter poti. Nočnih bitk pa da se je treba izogibati, saj je običajno prestrašen vojak v državljanski vojni bolj dovzeten za strah, kakor da bi mislil na vojaško prisego. Spomnili so še, da nasprotno podnevi veliko doprineseta lasten občutek sramu pred očmi vseh in navzočnost vojaških tribunov ter centurionov k temu, da se vojaki disciplinirajo in še naprej

44 Rimljani so čas med sončnim vzhodom in sončnim zahodom delili na dvanajst ur. Dolžina ur se je glede na letni čas spreminjala, saj sta bila nespremenljiva le z vodno uro določljiva polnoč in poldan.

45 Ukaz za odhod so v rimski vojski naznanili s tremi signali s tubo in povelji.

- opravljajo svojo nalogo. Zato bi se bilo treba v vsakem oziru prebiti podnevi, so zaključili. Četudi bi utrpeli kakšne izgube, so menili, bi glavčina vojske vendarle brez izgub lahko zavzela iskano območje. Na posvetu je to stališče prevladalo in sklenili so, da odrinejo naslednjega dne ob svitu.
68. Cezar je dal raziskati teren in med svitanjem je popeljal vse čete iz tabora. Vojsko je vodil v velikem krogu in po nobeni določeni poti. Namreč tiste poti, ki so vodile k Hiberu in Otogezi, je obvladoval nasproti ležeči sovražni tabor. Cezar je moral premagati silno globoke in težavne doline, kjer so strme skale na veliko mestih ovirale pot, tako da si je bilo treba orožje nujno podajati iz roke v roko, neoboroženi vojaki pa so velik del poti opravili podpirajoč drug drugega. Vendar teh naporov ni nihče zavračal, ker so vsi menili, da bo to predstavljalo konec vseh naporov, če bi lahko sovražnika odrezali od Hibera in mu onemogočili preskrbo.
69. Sprva so Afranijevi vojaki veseli pridrveli iz tabora opazovat naše in klicat psovke za njimi: pomanjkanje hrane bi jih naj prisililo bežati in se vrniti v Ilerdo. Smer našega pohoda se je namreč razlikovala od načrtovane in zdelo se je, da naši korakajo v nasprotno smer. Njihovi poveljniki so svoj načrt celo hvalili, ker so ostali v taboru. Njihovo predstavo o nasprotnikih je zelo krepilo tudi to, da so naši dozdevno odrinili na pot brez prateža in prtljage, tako da pomanjkanja dlje ne bi mogli več zdržati. Tako so mislili. Toda brž ko so zagledali, da se nasprotna vojska počasi obrača v desno, in ugotovili, da so se prvi že prebili čez območje svojega tabora, ni bil več nihče tako utrujen ali nepožrtvovalen, da ne bi presodil, da je treba tabor zapustiti in se nasprotniku postaviti po robu. Poklicali so k orožju in vse sile razen nekaj kohort, ki so jih pustili za stražo, so odšle ven ter se napotile naravnost proti Hiberu.
70. Zgolj hitrost je odločala o tekmi, kdo bo prej zavzel ožino in hribovje. Toda Cezarjevo vojsko je upočasnjevala težavna pot, Afranijeve sile pa je zadrževala Cezarjeva konjenica. Stvari so se za Afranijeve sile nujno odvijale tako, da bi se sami sicer izgonili nevarnosti, če bi prvi dosegli hribovje, ki so ga skušali zavzeti, vendar ne bi mogli rešiti prateža in kohort v taboru. Če bi te odrezala Cezarjeva vojska, se jim nikakor ne bi dalo pomagati. Pot je prvi premagal Cezar, preko strmih skal je dosegel ravnino in na njej postavil bojno vrsto proti sovražniku. Ko je na njegovo zaščitnico pritiskala konjenica in ko je Afranij pred sabo zagledal sovražnika, se je postavil na neki grič, ki ga je dosegel. Od tod je poslal štiri kohorte hispanških lahkooborožencev na hrib, ki je bil izmed vseh na vidiku najvišji. Ukazal jim ga je zavzeti v hitrem naskoku, da bi se nato tudi sam z vsemi silami podal tja in prišel po drugi poti preko gorskih grebenov v Otogezo. Ko so lahkooboroženci skušali po prečni poti doseči hrib, jih je Cezarjeva konjenica zagledala in napadla. Niti za trenutek se niso mogli upreti sili konjenice – vsi so bili obkoljeni in pred očmi obeh vojska pobiti.

71. To je bila priložnost, da bi z zadevo opravili. Cezarju resnično ni ušlo dejstvo, da sovražna vojska ob takšnem porazu pred lastnimi očmi ne more vzdržati, prevsem ker je od vsepovsod obkoljena s konjenico in ker bi spopad potekal na ravnem in odprtem terenu. V vseh enotah so od Cezarja zahtevali boj. Prihiteli so legati, centurioni in vojaški tribuni: nikar naj ne odlaša z bojem, so mu govorili. Oznanili so, da so vojaki v duhu povsem pripravljeni na boj. Nasprotno da dajejo Afranijevi vojaki znake strahu iz več razlogov: svojim vojakom niso uspeli pomagati, niso se spustili z griča, komaj so zdržali napade konjenikov in natlačeni na enem mestu niso ohranili reda in niso ostali v vrsti, potem ko so znake znosili na en kraj. Če se Cezar boji težavnosti terena, bo nekje vendarle še priložnost za boj, saj se bo Afranij moral zagotovo kmalu spustiti, ker ne bo mogel zdržati brez vode. To so dejali.
72. Cezar je upe položil v to, da bo zadevo opravil brez bitke in brez izgub, ker je nasprotnike odrezal od preskrbe z žitom. Zakaj bi, četudi v zmagoviti bitki, izgubil še koga od svojih? Zakaj bi dopustil, da bi rane utrpeli vojaki, ki so si pridobili največje zasluge zanj? Zakaj bi končno preizkušal usodo? Predvsem zato, ker se za poveljnika nič manj ne spodobi zmagovati s pametjo kakor z mečem, se je glasil njegov odgovor. Obšlo ga je tudi sočutje do državljanov, ki jih je videl, da bodo morali biti pokončani. Raje je hotel zmagati tako, da bi ostali živi in nepoškodovani. Ta Cezarjev premislek večini ni bil po volji. Vojaki so se celo neprikrito pogovarjali o tem, da se ne bodo več borili, četudi bi Cezar to hotel, saj je izpustil takšno priložnost za zmago. On je vztrajal pri svojem načrtu in se malo umaknil s svojega položaja, da bi sovražnikov ne bilo več strah. Petrej in Afranij sta se ob ponujeni priložnosti vrnila v tabor. Cezar je po hribovju razpostavil straže, zaprl vsako pot proti Hiberu in utrdil tabor, kolikor blizu sovražnikom ga je lahko.
73. Naslednjega dne so se nasprotnikovi poveljniki, razburjeni, ker niso več mogli upati na preskrbo in da bi dosegli reko Hiber, posvetovali o preostalih možnostih. Preostali sta jim dve poti: da se vrnejo v Ilerdo ali da skušajo doseči Tarakono. Med tem posvetom jim je bilo sporočeno, da vodonosce napada naša konjenica. Ko so se s tem seznanili, so razpostavili številne straže krilnih kohort in konjenice, postavili vmes legionarske kohorte in začeli graditi zid iz tabora do vode, da bi lahko znotraj utrdbe hodili po vodo brez strahu in straž. To delo sta si med sabo razdelila Petrej in Afranij ter se oddaljila od tabora, da bi njuni vojaki delo opravili.
74. Med njuno odsotnostjo so vojaki dobili priložnost, da se med sabo v miru pogovorijo, in trumoma so prišli iz tabora. Vsakdo, ki je imel v Cezarjevem taboru znanca ali someščana, ga je iskal in klical ven. Afranijevi vojaki so se sprva vsem našim zahvalili, ker bi jim naj bilo, vsem prestrašenim, prejšnji dan prizaneseno. Živelci da bi naj samo zaradi naše milosti. Potem

so poizvedovali po poveljniki pomoči in o tem, ali bi bilo prav, če bi se mu predali. Tožili so, da tega že niso storili na začetku in da so se bojevali s prijatelji in sorodniki. Ti pogovori so jih tako vznemirili, da so od poveljnika skušali dobiti potrdilo, da bo Petreja in Afranija pustil pri življenju. Niso namreč hoteli ustvariti vtisa, kakor da so sami prevzeli zločin ali izdali svoje ljudi. Ko je bilo to potrjeno, so zagotovili, da bodo pri priči predali bojne znake in poslali k Cezarju legate in centurione prvega reda, da se pogajajo o miru. Medtem so tako eni kot drugi vabili in vodili svoje prijatelje v tabor. Tako se je že zdelo, da je iz dveh taborov nastal eden. Številni vojaški tribuni in centurioni so prišli k Cezarju ter se mu priporočali. Isto so storili odličniki hispanskih ljudstev, ki so jih sovražniki poklicali k sebi in jih imeli ob sebi v taboru za talce. Ti so iskali svoje znance in gostitelje, da bi lahko imel vsak izmed njih priporočilo in dostop do Cezarja. Tudi Afranijev mladi sin se je s Cezarjem preko legata Sulpicija pogajal za svoje in očetovo življenje. Vsi so bili zelo veseli in polni čestitk – tako ti, ki so ušli tolikšnim nevarnostim, kot ti, ki so bili videti, kakor da so brez ran toliko dosegli. Vsi so menili, da je Cezarjeva prejšnja milost obrodila veliko sadov, in vsi so odobravalni njegov sklep.

75. Ko so to sporočili Afraniju, je odstopil od začete delo in se vrnil v tabor pripravljen, kakor je bilo videti, da kakršen koli razplet prenese mirno in ravnodušno. Petrej pa resnično ni odnehal. Oborožil je svoje sužnje in k zidu nenadoma odhitel z njimi, z lahko oboroženo hispansko osebno stražo in z nekaj barbarskimi konjeniki, svojimi beneficiariji,⁴⁶ ki jih je običajno imel za lastno zaščito. Prekinil je pogovore med vojaki, pregnal naše od tabora in tiste, ki jih je zajel, pobil. Preostali so se stisnili skupaj, si, prestrašeni zaradi nenadne nevarnosti, levece ovili z ogrinjalom in izvlekli meče. Tako so se branili pred lahkooboroženci in konjeniki. Zanašali so se na bližino tabora, se tja umaknili, branile pa so jih kohorte, ki so stražile vrata.
76. Po teh dogodkih je Petrej jokaje obšel maniple in pozval vojake, naj ne dajo ne sebe ne svojega odsotnega poveljnika Pompeja usmrtiti sovražnikom. Tako je rotil. Brž je prišlo do zbora v poveljniškem šotoru. Petrej je zahteval, da vsi prisežejo, da ne bodo niti zapustili vojske in poveljnikov niti jih izdali niti ločeno od drugih sprejemali odločitev. Sam se je prvi zaprisegel k temu, nato je k isti prisegi pripravil Afranija. Sledili so vojaški tribuni in centurioni, enako so po centurijah storili vojaki. Naznanili so tudi, da se naj privede vsakega Cezarjevega vojaka, ki bi se še pri kom nahajal. Privedene vojake so pred poveljniškim šotorom javno usmrtili. Toda večino Cezarjevih vojakov so tisti, ki so jih vzeli, skrili in jih ponoči spustili čez zid. Groza, ki so jo širili poveljniki, krutost pri kaznovanju

46 *Beneficarii* so bili vojaki, ki jih je poveljnik izbral za posebne naloge.

in nova vera v zaprisego so v tistem trenutku pokopale upanje na vdajo, spremenile razpoloženje vojakov in povrnila prejšnje vojno stanje.

77. Cezar je z vso marljivostjo ukazal zbrati in poslati nazaj tiste nasprotnikove vojake, ki so prišli v tabor med pogajanji. Toda izmed teh vojaških tribunov in centurionov so nekateri po svoji volji ostali pri Cezarju. Ta jih je imel potem v velikih časteh. Centurionom je podelil prejšnje čine, rimskim vitezom tribunski čin.
78. Afranijevi vojaki so bili ovirani pri preskrbi s hrano in tudi z vodo so se težko oskrbovali. Legionarji so še imeli nekaj zalog žita, ker jim je bilo ukazano, da s sabo vzamejo hrane za dvaindvajset (?)⁴⁷ dni hoda od Ilerde. Lahkooboroženci in pripadniki pomožnih enot pa niso imeli več zalog, saj so za njihovo pripravo imeli malo možnosti⁴⁸ in tudi nošnje tovora niso bili vajeni.⁴⁹ Tako jih je vsak dan veliko prebegnilo k Cezarju. V takšnem težkem položaju so bili. Izmed dveh predlaganih načrtov se je zdela lažja vrnitev v Ilerdo, ker je tam še ostalo malo žita. Prepričani so bili, da bodo tam razvijali nadaljnje načrte. Tarakona je bila bolj oddaljena in ugotovili so, da bi lahko na daljši poti prišlo do več spopadov. Ko je bil ta sklep sprejet, so odrinili iz tabora. Cezar je konjenico poslal naprej izzivat in ovirat sovražnikovo zaščitnico, sam je sledil z legijami. Ni minil trenutek, da se zadnji sovražnikovi vojaki ne bi spopadali s konjenico.
79. Narava tega spopada je bila naslednja: za boj pripravljene kohorte so zaprle zaščitnico, na ravninskih predelih pa se je upiralo še več kohort. Če se je bilo treba povzpeti na kak hrib, je sama narava terena onemogočila nevarnost, ker so tisti, ki so se prvi povzpeli, z višjih položajev od zgoraj krili vzpenjajoče se soborce. Če se je pojavila dolina ali strmina, pa tisti, ki so prvi napredovali, niso mogli pomagati onim za sabo. Konjeniki so z višjega položaja metali kopja sovražnikom v hrbet in tedaj je bila nevarnost za sovražnike velika. Sovražnikom ob približevanju takšnemu terenu ni preostalo drugega, kot da so ukazali ustaviti pohod in v velikem napadu odbiti konjenico. Če so jo pregnali, so se nenadoma vsi v teku spustili v dolino, jo prečkali in se ponovno ustavili na dvignjenih območjih. Njihova konjenica jim namreč tako ni bila sposobna nuditi podpore, da so jo, čeprav je je bilo veliko, morali premakniti v sredino in jo povrh še ščititi, saj je bila od prejšnjih spopadov vsa prestrašena. Nihče izmed njih ni mogel zapustiti poti, ne da bi ga prestregla Cezarjeva konjenica.
80. S takšnim načinom bojevanja so napredovali počasi in po malem. Pogosto so se ustavljali, da so pomagali svojim. Tako se je zgodilo tudi tokrat. Napredovali so štiri milje ob vedno hujših napadih konjenice in zavzeli višji

47 Tukaj je besedilo poškodovano.

48 Plačilo vojakov pomožnih enot je bilo nižje od plačila rimskih vojakov, tako da so si težje priskrbeli dovolj žita.

49 Oprema rimskega vojaka je tehtala 30 kg.

hrib. Tam so utrdili tabor samo na strani proti sovražniku in niso raztovorili živine. Brž ko so ugotovili, da so Cezarjev tabor in šotori postavljeni, konjeniki pa poslani po hrano, so se okoli šeste ure istega dne nenadoma zagnali proč in začeli z nadaljevanjem poti v upanju, da so z oddaljitvijo naših konjenikov pridobili čas. Tako si je Cezar premislil, pustil pratež in začel z legijami zasledovati sovražnika. Pratežu je v zaščito pustil nekaj kohort. Ob deseti uri je ukazal, da mu sledijo še preostali in da pokličejo nabiralce hrane ter konjenike. Konjenica se je hitro vrnila k vsakodnev- nemu opravilu. Ob nasprotnikovi zaščitnici so se srdito borili, tako da so sovražniki skoraj začeli bežati. Padlo je več vojakov in celo nekateri cen- turioni. Cezarjeva vojska je bila nasprotniku za petami in grozila je v vsej svoji moči.

81. Tedaj sovražniki zares niso našli primerne prostora za tabor in niso imeli možnosti napredovati, zato so se ustavili in ga postavili po sili raz- mer daleč od vode na neprimernem kraju. Iz istih razlogov, ki so opisa- ni zgoraj, Cezar ni začel bitke. Tega dne ni dovolil postaviti šotorov, zato da bi bili vsi toliko bolje pripravljeni na zasledovanje, pa če bi sovražniki poskušali uiti ponoči ali podnevi. Ko so se ti zavedli svoje napake glede postavitve tabora, so okope vso noč širili, tako da so prvotni tabor zame- njali z drugim. Isto so počeli naslednji dan že od zore in s tem zapravili ves dan. Toda kolikor so z delom napredovali in tabor pomikali naprej, toliko bolj oddaljeni so postajali od vode. Trenutno nadlogo so blažili s spre- jemanjem drugih nadlog. Naslednjo noč ni nihče šel iz tabora po vodo. Prihodnjega dne so v taboru pustili stražo in popeljali vse čete po vodo, nihče pa ni bil poslan po hrano. Cezar je raje hotel, da bi se zaradi teh na- dlog znašli v tako slabem stanju, da bi se bili prisiljeni predati, kakor da bi o tem odločal boj. Vseeno jih je poskušal obdati z zidom in jarkom, da bi kar najučinkoviteje zaustavil njihove nenadne izpade. Menil je, da se bodo za slednje nujno odločili. Ker jih je k temu pripravilo tako pomanjkanje hrane kakor tudi za nadaljevanje poti prevelika obremenjenost s prtljago, so ukazali pobiti tovrno živino.
82. Za ta dela in načrtovanja sta bila porabljena dva dneva. Tretji dan je že ve- lik del Cezarjevega obroča napredoval. Da bi preprečili še izgradnjo preo- stalega dela obroča, so sovražniki okoli devete ure na bojni znak pripeljali legije ven in pred taborom postavili bojno vrsto. Cezar je vojake odpokli- cal od dela, ukazal zbor konjenice in postavil bojno vrsto. Zelo bi namreč škodovalo Cezarjevemu dobremu glasu med vojaki in njegovi vsesplošni slavi, če bi se zdelo, da se je bitki izognil. Isti že znani razlogi so ga nago- varjali k temu, da se ne bi boril, in to še toliko bolj, ker majhna razdalja ne bi mogla veliko doprinesti h končni zmagi, četudi bi se nasprotniki po- gnali v beg. Tabora namreč nista bila več eden od drugega oddaljena niti dvatisoč korakov. Dve tretjini tega prostora sta zasedali bojni vrsti, tretja je

ostala prazna za naskok in napad vojakov. Če bi prišlo do bitke, bi bližina taborov poražencem na begu omogočila hitro dosegljivo pribežališče. Iz tega razloga se je Cezar odločil, da se bo branil pred napadajočimi sovražniki in da ne bo prvi izzval spopada.

83. Afranijeva bojna vrsta je bila dvojna, sestavljena iz petih legij, na tretjem mestu so bile krilne kohorte v rezervi. Cezar je imel trojno vrsto: prvo linijo so držale po štiri kohorte iz petih legij, njim so sledile po tri rezervne kohorte, nato še enkrat po tri iz svoje legije. Lokostrelci in pračarji so bili v sredini, konjenica je krila boke. Ko sta bili vojski tako postrojene, se je zdelo, da bo vsak od poveljnikov vztrajal pri svojem načrtu: Cezar ni hotel začeti bitke, če v to ne bi bil prisiljen, Afranij pa je hotel preprečiti Cezarjevo izgradnjo obroča. Vendar je šla stvar tako daleč, da sta bojni vrsti vztrajali vse do sončnega zahoda. Potem se je vsaka od njiju vrnila v tabor. Naslednjega dne se je Cezar pripravljal na dokončanje začetih utrdbenih del, sovražnik na poskus prečkanja reke Sikor v plitvini. Ko je Cezar to ugotovil, je prestavil lahko oklepljene Germane in del konjenikov čez reko in postavil na obrežju številne straže.
84. Četrtega dne, ko je sovražnike že vse pestilo in niso imeli nič več hrane za preostalo živino ter jim je primanjkovalo vode, lesa in žita, so prosili za pogajanja na kraju, ki bi bil proč od vojakov, če bi bilo to mogoče. Ko je Cezar to zavrnil in dovolil le odprta pogajanja, so mu dali za talca Afranijevega sina. Ta je prišel na kraj, ki ga je Cezar izbral. Afranij je pred obema vojskama govoril, da se ne bi smeli jeziti niti na njih same niti na vojake, ker so hoteli ohraniti zvestobo do svojega poveljnika Gneja Pompeja. Toda svojo dolžnost da bi naj že opravili in prenesli dovolj mučne kazni, potem ko so morali pretrpeti pomanjkanje vsega. Dalje bi naj bili zdaj ograjeni skoraj kot zveri, odrezani od vode in s preprečenim prostim gibanjem bi naj ne mogli več prenašati niti telesnih bolečin niti izgube časti. Zato priznavajo, da so premagani. Prosijo in rotijo, da se naši ne bi nujno posluževali najhujše kazni, če še le ostaja kaj prostora za milost. To je izrekel karseda skromno in ponižno.
85. Na to je Cezar odgovoril: prav nobenemu ne pristaja ta vloga tarnanja in pomilovanja samega sebe manj kakor Afraniju. Dejal je, da so vsi ostali opravili svojo dolžnost: Cezar se kljub dobremu položaju ter ugodnemu kraju in času ni hotel spopasti, da bi bili vsi pogoji za mir kar najboljši; njegova vojska, ki ji je bila s pomorom tovarišev storjena krivica, je tiste, ki so bili pod njeno pristojnostjo, rešila in ščitila; končno so tudi vojaki Afranijeve vojske, ki so se na lastno pest pogajali za mir, mislili, da se morajo pogajati za življenje vseh svojih soborcev. Tako so bili vsi oddelki sočutni, le poveljniki sami so se branili miru, je opomnil. Oni da se niso držali niti pravil pri pogajanjih niti pravil premirja, ampak so nevedne ljudi, ki so jih v pogajanjih zavedli, ubili na najkrutejši način. Zato se je njim zgodilo to,

kar se običajno zgodi večini ljudi, ki so preveč trmoglavi in ošabni, namreč da se zatečejo ravno tja in skušajo silno vneto doseči ravno to, kar so malo prej zaničevali. Tako jih je poučil. Zdaj da ne bo niti ob njihovi trenutni bedi niti ob kakšnem drugem ugodnem času zahteval kaj takega, kar bi njegovo moč povečalo. Vendar pa hoče, je dejal, da razpustijo tiste vojske, ki so jih že mnoga leta vzdrževali za boj proti njemu. Spomnil je, da ni bilo namreč iz nobenega drugega razloga šest legij poslanih v Hispanijo, sedma pa tam ustanovljena, iz nobenega drugega razloga toliko tako močnih ladij pripravljenih in v vojaščini izkušenih poveljnikov vpoklicanih. Nič od tega da ni bilo uporabljeno za pomiritev Hispanije, nič za skrb za provinco, ki sicer zaradi dolgega mirnega obdobja ni potrebovala vojaške podpore. Vse to so proti njemu pripravljali že davno, je nadaljeval; proti njemu so ustanovili poveljstvo nove vrste, tako da je isti človek pred vrati Rima vodil mestne zadeve in v svoji odsotnosti toliko let upravljal dve najbolj nemirni provinci; proti njemu so spremenili zakone o magistraturah, da v province niso več pošiljali propretorjev in prokonzulov, kot vedno, pač pa tiste, ki so se dokazali v prejšnjih vojnah znova klicali na prevzem vojske; proti njemu izključno je bilo uperjeno, da niso ohranili tega, kar je bilo vedno dano poveljnikom, namreč da so se po zmagovitih vojnah vrnili domov v nekih časteh ali vsaj ne v sramoti in da so lahko razpustili vojsko. Vendar je sam vse to potrpežljivo prenašal, je poudaril, in bo to tudi v prihodnje. Zdaj da sledečega ne bo storil zato, da bi jim odvezel vojsko in jo sam obdržal, kar mu vendar ne bi bilo težko, ampak zato, da oni ne bodo imeli več česa, kar bi lahko uporabili proti njemu. Potemtakem naj, kakor je bilo rečeno, zapustijo provinco in razpustijo vojsko, je velel. Če bo tako storjeno, bo zagotovil, da ne bo nikomur škodoval. To je bil edini in zadnji pogoj za sklenitev miru.

86. Da so bili za nagrado deležni odpuščanja, medtem ko so pričakovali zasluženo kazen, je bilo za vojake resnično prerazveseljivo in prijetno. Ko je namreč prišlo glede kraja in časa njihovega odpusta do razhajanj, so začeli s klici in kretnjami kar z zidu, na katerem so stali, oznanjati, da jih naj takoj odpustijo. Vsa zagotovila ne bi mogla biti gotova, če bi se odpust prestavil na drug termin. Po kratki razpravi je prišlo do odločitve, da so naj tisti, ki imajo prebivališče ali posest v Hispaniji, takoj odpuščeni, preostali pa pri reki Var.⁵⁰ Cezar bo jamčil, da se jim ne bo nič zgodilo in da ne bo nihče proti svoji volji prisiljen izreči nove zaprisege.
87. Obljubil je, da bo skrbel za žito, dokler ne pridejo do reke Var. Dodal je še, da se naj vojakom vrnejo stvari, ki so jih v vojni izgubili in ki jih imajo v posesti njegovi vojaki. Njim je v zameno izplačal pravično ocenjeno

⁵⁰ Dan. reka Var. Izliva se v Ligursko morje med Nico in mestom Antibes. Tedaj je predstavljala vzhodno mejo province Onstranske Galije.

vrednost teh stvari. Če je prišlo pozneje med vojaki do kakršnih koli sporov, so po svoji volji šli k Cezarju iskat pravico. Ko so legije od Petreja in Afranija zahtevale plačo in je prišlo skoraj do upora, ker sta rekla, da še ni prišel dan za izplačilo, so zahtevali, da Cezar razišče ta primer. Z njegovo odločitvijo sta bili zadovoljni obe strani. Po dveh dneh je bila odpuščena približno tretjina vojske in Cezar je ukazal, da gresta dve njegovi legiji naprej in jima ostale sledijo ter tabore postavljajo nedaleč ena od druge. To nalogo je poveril legatu Kvintu Fufiju Kalenu. Po njegovih navodilih so tako prikorakali iz Hispanije do reke Var in tam razpustili preostali del vojske.

*Yoshinaka Jošt Gerl
Univerza v Ljubljani
jostgerl@yahoo.co.uk*

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.211-222>

Karel Veliki: *Admonitio generalis*

Prevedel Matic Kristan

Splošni opomin (*Admonitio generalis*) je kapitular (frankovski zakonodajni odlok) Karla Velikega (vladal 768–814), ki je bil temeljni dokument njegovega programa kulturne prenove (*renovatio*). Kapitular je bil izdan 23. marca 789. Čeprav je v prvi vrsti ideološke narave, ni ostal le mrtva črka na papirju: še istega leta so ob njem izšli trije drugi kapitularji, ki so ga vsebinsko dopolnjevali (*Duplex legationis edictum*, *Capitulare missorum*, *Breviarum missorum Aquitanicum*). Kapitularje so frankovski vladarji sicer izdajali že prej, vendar še nikoli več kot dva v istem letu. Prav tako so se kmalu po izdaji *Admonitio generalis* v različnih delih kraljestva zvrstile sinode, ki pred tem v frankovskem kraljestvu niso bile tako pogoste. Na teh zborovanjih je bil program, načrtan v *Admonitio generalis*, konkretiziran in uveden v prakso.

Nekateri zgodovinarji so pričujoči kapitular označili za »karolinško ustavo«. Res lahko rečemo, da *Admonitio* in spremljajoči dokumenti ter sinode predstavljajo bolj bistven prelom v Karlovi vladavini kakor njegovo kronanje za cesarja 25. decembra 800, saj je dejansko že leta 789 razgrnil svojo vizijo države in družbe, za svoj zgled pa postavil kralja Jošijo, bibličnega verskega prenovitelja. Kot pravni dokument je kapitular *Admonitio generalis* odmeval še v novi vek. Tako je istrski reformator Matija Vlačić – Flacius Illyricus s sklicevanjem nanj v svoji močno polemični zbirki virov *Catalogus testium veritatis* argumentiral primat posvetne oblasti.

Prevod sledi izdaji Michael Glaathaar, Hubert Mordek in Klaus Zechiel-Eckes, ur., *Admonitio generalis*, Monumenta Germaniae Historica (Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2012) in upošteva njene emendacije. Beseda *sacerdos* je prevedena v smislu konteksta.

Za vsebinske popravke bi se rad zahvalil akad. red. prof. dr. Petru Štihu in izr. prof. dr. Janezu Mlinarju, ki je tudi dal pobudo za nastanek tega prevoda.

Vekomaj kraljuje naš gospod Jezus Kristus. Jaz, Karel, po milosti in darežljivem usmiljenju božjem kralj in vodja kraljestva Frankov ter predan zaščitnik in ponižni pomočnik svete Cerkve, izrekam pozdrav večnega miru in sreče v Kristusu gospodu, večnemu Bogu, vsem pobožnim stanovom Cerkve in dostojanstvenikom posvetne oblasti.

S spokojnim pogledom in pobožnimi mislimi skupaj s škofi in svojimi svetovalci opazujem izdatno blagohotnost Kristusa kralja do nas in našega ljudstva ter kako se je potrebno ne le nenehno in z vsem srcem zahvaljevati njegovi milosti, temveč ga tudi z nenehnimi dobrimi deli vztrajno slaviti. On je našemu kraljestvu naklonil tolikšne časti, vredno se mu zdi večno ohranjati nas in naše kraljestvo. Zato smo se sklenili obrniti na vaše znanje, o pastirji Kristusovih cerkva, vodniki njegove črede in bleščeče luči sveta, da bi si prizadevali božje ljudstvo s skrbno pozornostjo in marljivim opominjanjem povesti na pašnike večnega življenja ter se trudili na ramenih dobrih zgledov ali spodbud vračati zašle ovčice med trdne zidove Cerkve, da ne bi katerega kršilca kanonskih odločb ali odpadnika od očetnega izročila vesoljnih koncilov našel in pogoltnil prežeči volk. Tako jih je treba z veliko pobožno vnemo opominjati, spodbujati in celo siliti, da s trdno vero in neutrudno vztrajnostjo ostanejo znotraj očetnih odločb: naj bo vaša svetost popolnoma prepričana, da bomo pri tem delu in prizadevanju marljivo sodelovali z vami.

Zato smo k vam poslali svoje odposlance, da bi v našem imenu skupaj z vami uredili, kar je treba urediti. A priložili smo še nekatera poglavja iz kanonskih postav, ki so se nam zdela pomembnejša. Prosim, naj nihče ne misli, da je ta poziv k pobožnosti prevzet. Z njim poskušamo popraviti napake, odpraviti odvečnosti in spodbujati, kar je prav. Raje naj ga z blagohotno in ljubeznivo dušo sprejme. Kajti v *Knjigah kraljev* beremo, kako se je sveti Jošija trudil kraljestvo, ki mu ga je dal Bog, z obhodi, popravki in opominjanjem vrniti k čaščenju pravega Boga. Ne želim se primerjati z njegovo svetostjo, a treba je vedno in povsod slediti zgledom svetnikov ter kogar le moremo spodbujati k prizadevanju za dobro življenje v slavo in čast našega gospoda Jezusa Kristusa.

Zato smo, kot že rečeno, ukazali zapisati nekaj poglavij, da bi si vi prizadevali opominjati na te stvari, pa tudi na karkoli drugega, za kar veste, da je potrebno: da bi oboje oznanjali z enako vnemo. Ne opustite ničesar, za kar se vaši svetosti zdi, da je primerno za božje ljudstvo, in ne prenehajte v pobožni vnemi opominjati. Tako bo vaše znanje in tudi pokornost vaših podrejenih vsemogočni Bog poplačal z večno srečo.

1. VSEM. So nekateri, ki jih mora zaradi storjenih prestopkov lastni škof izobčiti, drugi kleriki ali laiki pa jih predrzno sprejmejo v občestvo: to je prepovedal že nicejski koncil, pa tudi kalcedonski in antiohijski ter sardski koncil.

2. ŠKOFOM. Prav tako se je na nicejskem koncilu sklenilo, da naj škof najprej marljivo preveri vero in življenje tistih, ki pridejo po posvečenje, in jih šele nato posveti.

3. VSEM. Prav tako se je na nicejskem, pa tudi na antiohijskem in na kalcedonskem koncilu sklenilo, naj nihče ne sprejema ali posveča pobeglih ali tujih duhovnikov brez priporočilnega pisma in dovoljenja njihovega škofa ali opata.

4. VSEM. Prav tako je bilo na nicejskem koncilu prezbiterjem, diakonom in vsem pripadnikom klera zaradi možnega suma prepovedano imeti v svojem stanovanju žensko, razen matere, sestre ali tistih oseb, glede katerih suma ni.

5. VSEM. Prav tako je bilo na nicejskem koncilu oziroma z odločbami papeža Leona kot tudi v kanonskih določbah, ki se imenujejo apostolske, tako pa z zapovedjo uči tudi sam Gospod, sploh vsem prepovedano karkoli dati za obresti.

6. ŠKOFOM. Menda nekateri prezbiterji darujejo mašo in ne obhajajo: v apostolskih kanonih beremo, da je to popolnoma prepovedano. Kako je vendar mogoče po pravici reči »prejeli smo, Gospod, zakramente«, če se ni obhajalo? To lahko preberete v posameznih poglavjih v sklepih nicejskega koncila ali v drugih sinodalnih določbah svetih očetov.

7. VSEM. Na antiohijskem koncilu je bilo sklenjeno, da ni nikomur dovoljeno občevati s tistimi, ki jih je obsodila sinoda ali lastni škof in si nato drznejso sodelovati pri obredu. Če pa kdo občuje z njimi, je podvržen isti sodbi kot obsojeni.

8. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na antiohijskem koncilu sklenjeno, da naj sufragantski škofje upoštevajo metropolita in naj v svojih škofijah ne delajo na novo ničesar, ne da bi se posvetovali pri metropolitu in dobili njegovo privolitve; prav tako metropolit, ne da bi se posvetoval z njimi.

9. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na antiohijskem koncilu, hkrati pa tudi na ankarskem, sklenjeno, da naj pokrajinski škofje poznajo svojo mero in naj ničesar ne storijo brez dovoljenja škofa, v čigar cerkveni občini prebivajo.

10. VSEMU KLERU. Prav tako je bilo na antiohijskem koncilu sklenjeno, naj se škof ali katerikoli izmed klera v svojih zadevah ne obrne na kraljevo dostojanstvo brez pisma škofov ali metropolitov, temveč naj se njegova zadeva preuči na skupnem zasedanju škofov.

11. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na antiohijskem koncilu, kot tudi na sardskem in v odločbah papeža Inocenca, sklenjeno, naj noben škof ne opravlja kakih posvetitev v škofiji, ki pripada drugemu, in naj ne dela opravil, za katera ni pristojen.

12. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na antiohijskem koncilu sklenjeno, da škof upravlja tisto škofijo, h kateri je posvečen.

13. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na antiohijskem koncilu, pa tudi na kalcedonskem, sklenjeno, naj imajo škofje cerkvene pokrajine dvakrat letno s svojim metropolitom posvet glede cerkvenih zadev.

14. KLERIKOM. Na laodicejskem koncilu, pa tudi na afriškem, je bilo sklenjeno, naj menihi in kleriki ne vstopajo v gostilne, da bi tam jedli ali pili.

15. VSEM. Prav tako je bilo na laodicejskem koncilu sklenjeno, naj se Gospodov dan spoštuje od večera do večera.

16. VSEM. Prav tako je bilo na laodicejskem koncilu sklenjeno, naj si nihče ne izmišlja neznanih imen angelov in naj bodo poimenovani zgolj tisti, ki jih zanesljivo poznamo, to so Mihael, Gabriel, Rafael.

17. KLERIKOM IN REDOVNICAM. Prav tako je bilo na laodicejskem koncilu sklenjeno, da ni primerno, da ženske pristopajo k oltarju.

18. VSEM. Prav tako je bilo na laodicejskem koncilu sklenjeno, naj se ne dopusti, da ljudje postanejo vrači, čarodeji, uročevalci ali uročevalke.

19. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na laodicejskem koncilu, pa tudi na sardskem, sklenjeno, da naj se v zaselkih in na podeželju ne nastavlja škofov.

20. KLERIKOM IN MENIHOM. Prav tako je bilo na laodicejskem koncilu sklenjeno, da naj se v cerkvi berejo samo kanonične knjige.

21. VSEM. Na kalcedonskem koncilu je bilo sklenjeno, da ni primerno, da se škofe ali kogarkoli izmed klera posvečuje v zameno za denar: oba je treba odstaviti, tako tistega, ki posvečuje, kot tistega, ki je posvečen, pa tudi posrednika med njima.

22. VSEM. Prav tako o isti stvari beremo v apostolskih kanonih: to herezijo je že prvi med apostoli ostro obsodil pri čarodeju Simonu.

23. VSEM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu v dveh poglavjih, pa tudi v odločbah papeža Leona, sklenjeno, naj ne menih ne duhovnik ne prehajata k posvetnim poslom; prav tako, naj nihče ne vabi podložnika, ki pripada komu drugemu, v kleriški ali meniški stan brez volje in dovoljenja njegovega gospodarja.

24. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu v dveh poglavjih, pa tudi na sardskem koncilu, sklenjeno, naj se škofje in kleriki ne selijo od mesta do mesta.

25. VSEM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu sklenjeno, naj se nikogar ne posveti absolutno, ne da bi bil kraj, h kateremu se posveča, opredeljen in stalen.

26. MENIHOM IN VSEMU KLERU. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu sklenjeno, naj kleriki in menihi vztrajajo pri nameri in zaobljubi, ki so jo dali Bogu.

27. ŠKOFOM. Prav tako v sklepih papeža Inocenca o isti stvari beremo, naj menih, če napreduje v kleriško službo, ne opusti namere meniške zaobljube.

28. VSEM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu sklenjeno, naj v primeru, da imata klerika kaj opraviti med sabo, razsoja njun škof, ne posvetni oblastniki.

29. VSEM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu sklenjeno, naj kleriki ali menihi ne pripravljajo zarot ali spletk proti svojemu pastirju.

30. VSEM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu sklenjeno, naj laiki škofov in klerikov ne tožijo, ne da bi se prej preveril njihov ugled.

31. VSEM. Prav tako je bilo na kalcedonskem koncilu sklenjeno, naj kraji, ki so enkrat posvečeni Bogu, da bi bili samostani, ostanejo vedno samostani, in da kasneje ne morejo postati posvetna bivališča.

32. VSEM. Na kartažanskem koncilu je bilo sklenjeno: najprej, da naj se vsem zavzeto oznanja vera v Sveto trojico in Kristusovo utelešenje, trpljenje, vstajenje in vnebovzetje.

33. VSEM. Prav tako je bil na kartažanskem koncilu v zvezi s prepovedjo pohlepa sklenjeno, naj si nihče ne prisvoji tujega ozemlja ali prekorači meja prednikov.

34. VSEM. Prav tako je bilo na kartažanskem koncilu glede tistih, ki so se znašli v nevarnosti in se obrnejo k Bogu, sklenjeno, da naj v skladu s kanonom zaprosijo za odpuščanje in naj po kanonu prejmejo odpuščanje.

35. VSEM. Prav tako je bilo na kartažanskem koncilu sklenjeno, naj tisti, ki niso na dobrem glasu in je njihovo življenje sramotno, ne tožijo škofov ali starejših od sebe.

36. VSEM. Prav tako je bilo na kartažanskem koncilu sklenjeno, da naj bo tisti, ki bo prevzetno obhajal izobčenca, tudi sam izobčen.

37. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na kartažanskem koncilu pod dvema poglavjema sklenjeno, naj noben prezbiter ne kljubuje svojemu škofu.

38. VSEM. Prav tako je bilo na kartažanskem koncilu sklenjeno, naj klerikom in cerkvenim redovom, če napravijo prekršek, sodijo cerkveni sodniki, ne posvetni.

39. VSEM. Prav tako je bilo na kartažanskem koncilu sklenjeno, naj tisti, ki posodi denar, denar prejme; če posodi kaj drugega, naj prejme istega toliko, kot je dal.

40. VSEM. Na afriškem koncilu je bilo sklenjeno, naj se Bogu posvečene device čuvajo pod skrbnim varstvom spoštovanih oseb.

41. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na afriškem koncilu sklenjeno, da škofu ni dovoljeno zanemariti glavne stolice svoje škofije in pogosteje zahajati h kakšni cerkvi v njegovi škofiji.

42. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na afriškem koncilu sklenjeno, naj se ne časti zmotnih imen mučencev in nezanesljivih spominov na svetnike.

43. VSEM. Prav tako je bilo na afriškem koncilu sklenjeno, naj žena, ki jo je mož odslovil, ne jemlje drugega moža, če njen mož živi; prav tako naj mož ne jemlje druge žene, če prejšnja žena živi.

44. ŠKOFOM. Prav tako je bilo na afriškem koncilu sklenjeno, da naj se sodniki, ki jih je potrdil metropolit, ne zavračajo.

45. VSEM. Prav tako je bilo na afriškem koncilu pod dvema poglavjema sklenjeno, da nizkotne osebe nimajo pravice do tožbe. In če jim je pri prvem zločinu dokazano, da so govorili laži, pri drugem nimajo pravice do besede.

46. VSEM. Prav tako je bilo na afriškem koncilu sklenjeno, naj se device ne zagrinjajo s tančico pred petindvajsetim letom, razen če k temu sili razumna potreba.

47. VSEM. Na gangerskem koncilu je bilo sklenjeno, da ne sme nihče ukrasti ali si prisvojiti darov, ki so namenjeni revnim.

48. VSEM. Prav tako je bilo na gangarskem koncilu sklenjeno, naj se ne opušča cerkvenih postov brez razumne potrebe.

49. DUHOVNIKOM. Na ankirskem koncilu se je uvedlo strogo pokoro za moške, ki proti naravi grešijo z živalmi ali moškimi. Zato naj škofje in prezbitrji, ki jim je prepuščena presoja o pokori, skušajo na vsak način odvrniti ali odpraviti to zlo navado.

50. ŠKOFOM. Na koncilu v Novi Cezareji je bilo sklenjeno, naj ne bo noben župnik posvečen pred tridesetim letom starosti, saj gospod Jezus ni pridigal pred tridesetim letom.

51. VSEM. V odločbah papeža Siricija je bilo sklenjeno, naj se nihče ne poroči z zaročenko drugega.

52. ŠKOFOM, MENIHOM IN DEVICAM. Prav tako je papež Siricij sklenil, naj se menihi in device v vseh ozirih držijo svoje namere.

53. VSEM. V odločbah papeža Inocenca je bilo sklenjeno, naj si potem ko so opravljeni Kristusovi zakramenti, vsi podelijo pozdrav miru.

54. DUHOVNIKOM. Prav tako je papež Inocenc sklenil, naj se pred duhovniško molitvijo ne javno bere imen.

55. ŠKOFOM IN DUHOVNIKOM. Prav tako je papež Inocenc sklenil, naj ne bo nobenemu duhovniku dopuščeno, da ne bi upošteval naukov svetih kanonov.

56. ŠKOFOM. V odločbah papeža Leona, pa tudi na sardskem koncilu, je bilo sklenjeno, naj škofi ne vabijo k sebi ali posvečujejo duhovnika od drugega škofa.

57. ŠKOFOM. Prav tako je bilo v odločbah papeža Leona sklenjeno, naj noben škof podložniku nekoga drugega ne podeljuje kleriške službe proti volji njegovega gospodarja; to prepoveduje tudi gangerski koncil.

58. ŠKOFOM. Prav tako je bilo v odločbah papeža Leona sklenjeno, da naj bo duhovnik, ki dela v nasprotju s sprejetimi dekretali in se ne želi poboljšati, razrešen svoje zadolžitve.

59. ŠKOFOM. V odločbah papeža Gelazija je bilo sklenjeno, naj si noben škof ne drzne zagrinjati vdov s tančico.

Najdražji, s pobožno vnemo in nadvse ljubečim namenom smo vas v vaši enodušni slogi poskusili opomniti na to, kar se zdi bolj pomembno, da bi se držali kanonskih določb svetih očetov in si skupaj z njimi prislужili plačilo večne sreče. Vaši modrosti je namreč znano, kako strašna obsodba z izobčenjem zadane tiste, ki si drznejo nečimrno delovati v nasprotju s sklepi vesoljnih koncilov. Zato vas tudi skrbno opominjamo, da si na vsak način prizadevajte, da bi se ubranili te strašne obsodbe in prekletstva; raje še tesneje sledite kanonskim določbam in bodite prizadevni v miroljubni složnosti. Tako boste vredni doseči radost večnega miru.

So tudi nekatera poglavja, za katera se nam je zdelo koristno, da jih dodamo temu predhodnemu opominu.

60. VSEM. Predvsem naj škofje in prezbiterji marljivo berejo o katoliški veri in jo pridigajo vsemu ljudstvu, kajti to je v zakonu Gospoda vsemogočnega Boga prva zapoved: »Poslušaj, Izrael,« kajti »Gospod, tvoj Bog, je edini Bog.«¹ In tudi, da naj ga »ljubimo iz vsega srca, iz vse duše, z vsem mišljenjem in z vso svojo močjo.«²

61. VSEM. Naj med škofi, opati, grofi, sodniki in vsemi osebami višjega ali nižjega stanu vladajo mir, sožitje in sloga z vsem krščanskim ljudstvom, kajti brez miru Bogu ni povšeči nič, niti daritev svete žrtve pri oltarju. V evangeliju beremo, da tako ukazuje sam Gospod, kajti v zakonu je tudi ta druga zapoved: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.«³ Prav tako v evangeliju beremo: »Blagor tistim, ki delajo za mir, kajti imenovani bodo božji sinovi.«⁴ In še: »Po tem bodo vsi spoznali, da ste moji učenci, če boste med seboj imeli ljubezen.«⁵ Kajti v tem nauku se spoznajo sinovi Boga in sinovi hudiča, kajti sinovi hudiča si vedno prizadevajo zasejati razdore in spore, sinovi Boga pa si vedno prizadevajo za mir in ljubezen.

62. VSEM. Naj tisti, ki jim je dana moč do razsojanja, razsojajo pravično, kakor je zapisano: »sodite iskreno človeške sinove«,⁶ ne po darilih, kajti darila oslepijo srca modrih in pokvarijo njihove besede, ne v oboževanju in presojanju osebe. Tako je rečeno v Devteronomiju: »Pravično sodite med človekom in njegovim bratom ali tujcem, ki je pri njem! Pri sodbi se ne ozirajte na osebe; kajti sodba je Božja!«⁷

Kajti najprej je treba sodnika skrbno naučiti zakonodaje, ki so jo modreci sestavili za ljudstvo, da ne zaradi nevednosti skrene s poti resnice. In ko pozna pravilno sodbo, naj pazi, da ne bo zašel, bodisi, ker bi se mu nekateri dobrikali, bodisi iz ljubezni do kakega prijatelja, bodisi iz strahu pred kakim veljakom bodisi zaradi podkupnine. In pošteno se nam zdi, da sodniki zadeve poslušajo in razsojajo tešči.

63. VSEM. Tako nam po zakonu ukazuje gospod: »ne prisegajte po krivem pri mojem imenu; s tem bi skrunili ime svojega Boga« in »ne izgovarjaj po nemarnem imena Gospoda, svojega Boga.«⁸ Zato je treba sploh vse posebej opomniti, naj se pazijo krivega priseganja, ne le na sveti evangelij ali oltar ali

1 Mk 12,29.

2 Mk 12,30.

3 Mt 22,39.

4 Mt 5,9.

5 Jn 13,35.

6 Ps 58,2.

7 Mz 1,17.

8 2 Mz 20,7.

relikvije svetnikov, temveč tudi v vsakdanjem govorjenju; kajti so ljudje, ki prisegajo pri ljubezni in resnici ter se pazijo priseganja v božjem imenu, ne vedo pa, da je Bog isto kot ljubezen in resnica, kakor pravi apostol Janez: »Bog je ljubezen«;⁹ prav tako sam Gospod v evangeliju: »Jaz sem pot in resnica«.¹⁰ Kdor prisega pri resnici in ljubezni, torej prisega pri Bogu. Prav tako je treba paziti, da ne bi kdo s farizejsko vraževernostjo bolj častil zlata kot oltarja, da mu ne bi Gospod rekel: »Norec in slepec! Kaj je vendar več: zlato ali tempelj, ki zlato posvečuje?«¹¹ A tudi nam se zdi prav, da kdor ima priseči pri svetnikih, to stori tešč, z vso iskrenostjo in strahom božjim; in da ve, da bo z Gospodom poračunal vsako prisego, kjerkoli je že napravljena, bodisi znotraj cerkve bodisi izven cerkve. In otrok, ki še niso v razumni starosti, naj se ne sili prisegati, kakor delajo Guntbodingi. In kdor je enkrat krivo prisegal, naj zatem več ne bo priča in naj ne prejme zakramenta in naj ne bo zaprisežen v svoji zadevi ali zadevi koga drugega.

64. VSEM. Prav tako imamo v Gospodovem zakonu naročeno: »ne ukvarjajte se z vedeževanjem!«¹² in v Devteronomiju: »Naj ne bo nikogar, ki bi opravljal vedeževanje, zarotitve, razlagal sanje ali se obračal na znamenja,« pa tudi: »čaral, izgovarjal uroke ali klical duhove umrlih.«¹³ Tako ukazujemo, naj ne bo vedeževalcev, uročevalcev, vračev ali zarotovalcev, kjerkoli pa so, naj se jih poboljša ali obsodi. Prav tako glede dreves, skal ali izvirov, kjer nekateri neumneži prižigajo luči ali izvajajo druge obrede, strogo ukazujemo, da naj se ta najhujša in bogu odurna navada prekine in zatre, kjerkoli se najde.

65. VSEM. Prav tako je treba naznaniti, kolikšno zlo je sovraštvo ali zavist, kajti v zakonu je pisano: »Ne sovraži svojega brata v svojem srcu; odkrito ga posvári.«¹⁴ Prav tako pravi evangelist Janez: »Kdor sovraži svojega brata, je ubijalec.«¹⁵ Prav tako pravi evangelij: »Če tvoj brat greši zoper tebe, pojdi in ga posvári na štiri oči«¹⁶ in drugo, kar beremo prav tam. O pohlepu pa beremo, kako apostol pravi: »Lakomnosti, ki je toliko kot malikovanje, se je treba braniti.«¹⁷ Prav tako beremo o poželjivosti, ki je »korenina vsega zla.«¹⁸ In v zakonu: »Ne želi svojega bližnjega blaga.«¹⁹

66. VSEM. Prav tako je treba pridigati, da je prepovedan umor znotraj domovine, tudi z Gospodovo zapovedjo, in da naj ne pride do njega ne zaradi

9 Jn 4,8 ali 4,16.

10 Jn 14,6.

11 Mt 23,19.

12 3 Mz 19,26.

13 5 Mz 18,10–11.

14 3 Mz 19,17.

15 1 Jn 3,15.

16 Mt 18,15.

17 Ef 5,5.

18 1 Tim 6,10.

19 2 Mz 20,17.

maščevanja ne pohlepa ne ropanja. In kjerkoli se ga bo odkrilo, ga bodo naši sodniki v skladu z zakonom z našim pooblastilom kaznovali. In naj se človeka ne ubije, razen če tako ukazuje zakon.

67. VSEM. Kot smo že pogosto prosili, prav tako, skrbno prepovedujte tatvine, poroke brez pravice, pa tudi lažno pričanje, kakor jih prepoveduje tudi gospodov zakon.

In z veliko vnemo opominjajte na to, da naj sinovi spoštujejo svoje starše, kajti sam gospod pravi: »Spoštuj očeta in mater, da se podaljšajo tvoji dnevi na zemlji, ki ti jo daje Gospod, tvoj Bog.«²⁰

68. ŠKOFOM. Naj škofje skrbno preverjajo prezbiterje po svojih škofijah, njihovo vero, obhajanje krstov in maš; naj se držijo prave vere, obhajajo katoliški krst in naj dobro znajo mašne molitve. In naj bo ritem psalmov po razdelitvi verzov primeren, in naj sami poznajo Oče naš ter vsem pridigajo, da ga morajo poznati, tako da bo vsak vedel, kaj prosi od Boga. In naj vsi z vsem dostojanstvom pojejo *Slava očetu* in sam duhovnik naj s svetimi angeli in božjim ljudstvom v en glas odpeva *Svet, svet, svet*. In na vsak način je treba prezbiterjem in diakonom povedati, naj ne nosijo orožja, temveč naj bolj zupajo v božjo obrambo kot v orožje.

69. NEKAJ ŠKOFOM, NEKAJ LJUDSTVU. Prav tako smo sklenili vašo častitljivost opomniti, naj vsak od vas gleda, da bo po njegovi škofiji božja cerkev imela svojo čast. Prav tako naj se oltarji častijo v skladu s svojim dostojanstvom, in naj hiša božja ter posvečeni oltarji ne bodo odprti psom, in naj se z bogu posvečenim posodjem ravna z velikim spoštovanjem in naj se posvečene daritve z veliko skrbnostjo pobirajo od tistih, ki so tega vredni, in naj se ponujajo s častjo. In naj se v cerkvi ne opravlja posvetnih poslov ali govoričenja, kajti hiša božja mora biti hiša molitve, ne razbojniška jama.²¹ In naj bodo njihove duše obrnjene k bogu, ko pridejo k mašnim obredom, in naj ne odidejo, dokler se ne opravi duhovniški blagoslov.

70. ŠKOFOM. A od vaše svetosti terjamo tudi to, da služabniki pri božjem oltarju oziroma drugi redovi kanonske observance ali kongregacije meniške namere svojo službo krasijo z dobrimi navadami. Prosimo, da se vedejo dobro in primerno, kakor v evangeliju ukazuje sam Gospod: »Tako naj vaša luč sveti pred ljudmi, da bodo videli vaša dobra dela in slavili vašega Očeta, ki je v nebesih,«²² da bo njihovo dobro vedenje mnoge privedlo k božji službi. In ne le otroci podložnega stanu, tudi sinovi svobodnjakov naj se zberejo in se pridružijo. In naj se ustanovijo šole za fante, ki berejo. Skrbno izboljšajte psalme, pisavo, pesmi, računanje in slovnico po posameznih samostanih ali škofijah in katoliških knjigah, kajti pogosto nekateri želijo lepo prositi boga, pa ga zaradi

20 2 Mz 20,12.

21 Mt 21,13.

22 Mt 5,16.

slabih knjig prosijo slabo. In ne pustite, da bi jih vaši dečki skvarili z branjem ali pisanjem. In če je treba napisati evangelij, psalter ali misal, naj z vso skrbnostjo pišejo ljudje v zrelih letih.

71. ŠKOFOM. Hkrati smo poskrbeli, da se zaprosi tudi, naj povsod vsi, ki se z zaobljubo zavežejo meniškemu življenju, v vseh ozirih živijo v skladu s svojo zaobljubo, glede česar je zapisano: »Vaše zaobljube izpolnite Gospodu, svojemu Bogu,«²³ in tudi: »Bolje je, da ne oblubiš, kakor da ne izpolniš.«²⁴ In naj se tiste, ki prihajajo v samostane, v skladu z običajnim redom najprej preizkusi v noviciatu in naj se jih sprejme tako. In tiste, ki v samostan pridejo iz posvetnega življenja, naj se ne pošilja takoj ven na samostanske zadolžitve, dokler niso znotraj dobro izučeni. In naj menihi ne hodijo na posvetne sodne zборе.

Podobno velja za tiste, ki vstopajo v kleriško službo, kar mi imenujemo kanonično življenje; želimo, da ti živijo kanonično v vseh ozirih, v skladu s svojim redovnim pravilom. In njihovo življenje naj ureja škof, kakor opat za menihe.

72. VSEM. Naj imajo vsi enake in pravilne mere ter poštene in enakomerne uteži, tako v mestih kot v samostanih, tako pri tem, da se v njih daje, kot da se v njih sprejema, kakor imamo tudi v zakonu Gospodovo zapoved. Prav tako Gospod v Salomonu pravi: »Dvojno utež in dvojno mero moja duša sovraži.«²⁵

73. VSEM. Tudi to se nam zdi primerno in spoštljivo, da imajo gostje, tujci in reveži redne in kanonične nastanitve po različnih krajih, kajti sam Gospod bo ob poplačilu na veliki dan rekel: »Tujec sem bil in si me sprejel.«²⁶ In ko je hvalil gostoljubje, je apostol rekel: »Skozi to je Bogu ugajalo, da ste nekateri z gostoljubjem sprejeli angele.«²⁷

74. ŠKOFOM, OPATOM. Sliši se, da nekatere opatinje proti običaju svete božje cerkve dajejo blagoslove s polaganjem roke in znakom svetega križa nad glavami mož, pa tudi, da se zagrinjajo device s tančico z duhovniškim blagoslovom. Vedite, najsvetejši očetje, da morate to v svojih škofijah strogo prepovedati.

75. KLERIKOM. Zdi se, da je treba tiste klerike, ki si po oblačilih ali imenu domišljajo, da so menihi, pa niso, na vsak način popraviti in poboljšati, da postanejo pravi menihi ali pa pravi kanoniki.

76. VSEM. Prav tako se naj lažnim spisom in dvomljivim pripovedim ali stvarjem, ki so popolnoma proti katoliški veri, kakršno je strahovito in popolnoma lažno pismo, za katero so preteklo leto nekateri, ki so bili v zmoti in so druge vodili v zmoto, govorili, da je padlo z neba, ne verjame in naj se jih ne bere; naj se jih zažge, da ne bi bilo ljudstvo s takimi spisi poslano v zmoto.

23 Ps 76,12.

24 Sir 5,4.

25 Prg 20,10.

26 Mt 25,35.

27 Heb 13,2.

Berejo in izročajo naj se le kanonične knjige in katoliške razprave ter izjave svetih piscev.

77. NEKAJ DUHOVNIKOM, NEKAJ VSEM. Prav tako naj se ne dopusti tistim krošnjarjem in žeparjem, ki se brez vsake klatijo po tej deželi, da bi tavali in zavajali ljudi, prav tako ne tistim nagim v okovih, ki pravijo, da tavajo, ker jim je bila naložena pokora. Če so zagrešili kak poseben ali s smrtjo kaznovan zločin, se zdi bolje, da ostanejo na enem kraju, delajo in služijo ter opravljajo pokoro v skladu s tem, kar jim je bilo naloženo po kanonu.

78. VSEMU KLERU. Naj se posebej dobro poučuje rimski koral, in naj se ga redno opravlja med nočno ali dnevno službo v skladu s tem, za kar se je boril naš oče v blaženem spominu, kralj Pipin, ko je za enotnost apostolskega sedeža in mirno slogo svete božje cerkve ukinil galikanski koral.

79. VSEM. Prav tako v skladu s tem, kar v zakonu ukazuje tudi Gospod, odrejamo, da naj se na Gospodove dni ne opravlja služnih del, kakor je ukazal tudi moj oče, ki ga ohranjamo v lepem spominu, v svojih sinodalnih odlokih. To pomeni, da možje ne smejo delati podeželskih opravil, ne obirati vinograde, ne orati, žeti, kositi slame ali postavljati ograje na poljih, ne izkoreninjati ali sekati dreves v gozdovih, ne delati v kamnolomu, ne graditi domov. Naj ne delajo v vrtu, naj se ne zbirajo na zborovanjih in naj ne hodijo na lov. In na Gospodov dan je dovoljeno opravljati tri opravila prevažanja: to so prevozi za vojsko, prevozi hrane ali, če je slučajno potrebno, to, da se pelje k pokopu truplo. Prav tako naj ženske ne opravljajo pletilnih del, naj ne režejo oblačil, naj ne šivajo ali delajo vezenin. Naj se jim ne dopusti, da bi trgale volno, da bi lomile lan, da bi javno prale oblačila, da bi strigle kostrune, da bi se v vseh ozirom ohranjalo spoštovanje in počitek Gospodovega dne. Naj se raje vsepovsod zbirajo v cerkve na obhajanje maš in hvalijo boga za vse dobro, kar je tistega dne napravil za nas.

80. VSEM. Vendar morate tudi vi, najdražji in častitljivi pastirji ter vodje božjih cerkva, gledati, da pridigajo prav in pošteno prezbiterji, ki jih pošljete po vaših škofijah, da po cerkvah ljudstvo, ki služi Bogu, vodijo in mu pridigajo. In ne dopustite, da bi si nekateri iz svojega lastnega razumevanja in v neskladju s svetimi spisi izmislili ter pridigali ljudstvu nove, nekanonične stvari, temveč tudi sami pridigajte koristno, pošteno in pravilno ter tisto, kar vodi v večno življenje in druge podučite, naj pridigajo prav to.

Pred vsem drugim je treba na splošno vsem pridigati, naj verjamejo, da so oče, sin in sveti duh en vsemogočni, večni in nevidni Bog, ki je ustvaril nebo in zemljo, morje in vse, kar je v njih, in da je v treh osebah očeta, sina in Svetega Duha ena božanskost, eno bistvo in eno veličastvo.

Prav tako je treba pridigati, kako se je božji sin utelesil po Svetem Duhu iz Marije, večne device, da bi odrešil in obnovil človeški rod; da je trpel, bil pokopan in tretji dan vstal od mrtvih in šel v nebesa; in kako bo spet prišel v božanski slavi soditi vse ljudi po njihovih lastnih zaslugah; in kako bodo brezbožni

zaradi svojih grehov s hudičem poslani v večni ogenj; in kako bodo pravični s Kristusom in njegovimi svetimi angeli poslani v večno življenje.

Prav tako je treba zavzeto pridigati o vstajenju umrlih, da bodo vedeli in verjeli, da bodo v istih telesih prejeli nagrade zaslužnih.

Prav tako je treba z vso zavzetostjo vsem pridigati, za katere grehe jim bo prisojeno večno trpljenje. Beremo namreč, kako apostol pravi: »Sicer pa so dela mesa očitna. To so: nečistovanje, nečistost, razuzdanost, malikovanje, čaranje, sovraštva, prepirljivost, ljubosumnost, predrznosti, jeze, častihlepnosti, razprtije, herezije, strankarstva, nevoščljivosti, pijančevanja, žretja in kar je še takega. Glede tega vas vnaprej opozarjam, kakor sem vas že opozoril: tisti, ki počenjajo takšne stvari, ne bodo podedovali Božjega kraljestva.«²⁸ Torej z vso vnemo prepovedujte, kar je posamično naštel veliki pridigar božje cerkve, saj veste, kako strašno je to, kar je rekel: »Tisti, ki počenjajo takšne stvari, ne bodo podedovali Božjega kraljestva.«²⁹

A z vso vztrajnostjo jih opominjajte na ljubezen do boga in do bližnjega, na vero in upanje v Bogu, na ponižnost in potrpežljivost, na čistost in vzdržnost, na dobrohotnost in usmiljenje, na dajanje miloščine in priznavanje svojih grehov, in da naj v skladu z Gospodovo molitvijo odpuščajo dolge svojim dolžnikom, saj gotovo veste, da bodo tisti, ki počenjajo takšne stvari, podedovali Božje kraljestvo.

In to vam zdaj, ljubljani, še skrbneje nalagamo, saj vemo, da bodo ob koncu sveta prišli lažni preroki, kakor je napovedal sam Gospod v evangeliju in kakor pričata apostola Pavel in Timotej. Torej se z vsem srcem pripravimo v poznavanju resnice, najdražji, da se zmoremo upirati tistim, ki resnici ugovarjajo, in z darežljivo božjo milostjo naj božja beseda raste, hiti in se množi v dobro svete božje cerkve in odrešenje naših duš ter hvalo in čast imenu našega gospoda Jezusa Kristusa. Mir tistim, ki pridigajo, milost pokornim, slava našemu gospodu Jezusu Kristusu. Amen.

Leta Gospodovega utelešenja 789, v dvanajsti indikciji, v enaindvajsetem letu naše vladavine, je bil ta odlok odposlanstva obravnavan v Aachnu, v kraljevi palači. Ta listina je bila izdana na deseti dan pred aprilskimi kalendami.³⁰

Matic Kristan
Univerza v Ljubljani
matic.kristan@gmail.com

²⁸ Gal 5,19–21.

²⁹ Gal 5,21.

³⁰ 23. marca.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.1.223-234>

Ovidij: Ojnonino pismo Parisu (*Heroides* 5)

Prevedla Polonca Zupančič

Ojnonino pismo Parisu spada v prvi del Ovidijeve mladostne zbirke z naslovom *Pisma junakinj*,¹ ki je nastala pred letom 15 pr. Kr. V tej zbirki se je Ovidij prelevil v ženske like iz grške mitologije, ki pišejo svojim ljubimcem – gre za enostranska pisma, v katerih pesnik večinoma upodablja zapuščene ženske, ki objokujejo svojo usodo, trpijo zaradi povzročene krivice in z izjemno retorično spretnostjo zaman prepričujejo svoje nesojene ljubimce, naj se vrnejo nazaj.

Tipičen primer zapuščene ženske je tudi Ojnona. Medtem ko je zgodba o Parisu in Heleni splošno znana, pa je nasprotno lik podeželske nimfe Ojnone, ki jo je v mladosti Paris ljubil, a jo je nato zapustil, precej nepoznan.² Tudi v primerjavi z ostalimi junakinjami pisem, ki nastopajo kot ključne akterke v zgodbah moških mitoloških oseb, Ojnonin lik nima neposrednega vpliva na kasnejši potek trojanske vojne. V ohranjenih zapisih je omenjena le nekajkrat – večinoma gre za besedila, ki so nastala po *Pismih junakinj*. Poleg tega v ohranjenih fragmentih ni poudarka na ljubezenski zgodbi med Ojnono in Parisom, ampak na Parisovi smrti: po padcu Troje ga namreč smrtno rani puščica, Ojnona pa je zaradi svoje zdravilne moči edina, ki ga lahko reši. Ker pa se še vedno spominja, da jo je Paris v mladosti zapustil, mu noče pomagati. Naposled si vendarle premisli, vendar prepozno, saj je Paris že mrtev, zato tudi sama stori samomor.³ Knox je na podlagi analize ohranjenih omemb Ojnone

1 Tradicionalni lat. naslov je sicer *Heroides*, »Junakinje«.

2 Thea S. Thorsen v svoji analizi trdi, da je Ovidij vsaki junakinji pridal vzdevek, ki naj bi opisoval njeno usodo. Ojnona je tako strta (*Oenone laesa*, *Her.* 5.3–4) oziroma predvsem Parisova žena (*uxor*, *Her.* 5.80). Glej »Ovidian signatures and the single *Heroides*«, v: *Ovid's early poetry from single Heroides to his Remedia amoris* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 39–68, tu 42.

3 Glede izvornih besedil glej Peter E. Knox, ur., *Ovid Heroides: Select Epistles* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 140–141, in Howard Jacobson, *Ovid's Heroides* (Princeton: Princeton University Press, 1974), 176–179.

iz helenističnega časa prišel do zaključka, da so morali njen lik v Ovidijevem času sicer relativno dobro poznati, ni pa povsem jasno, kakšno vlogo so ji pripisovali v zgodbi o trojanski vojni⁴ – Homer je npr. v *Iliadi* sploh ne omeni, ker ni bistvena za potek vojne. V tem tudi Bebergal vidi njeno glavno šibko točko: »v pismu poudarja svojo pomembnost v svetu in svojo prejšnjo vlogo pri Parisu, a pri tem ne dojamemo, da sploh ni ključnega pomena ne za Parisa niti za mitološki kanon.«⁵ Toda lahko bi trdili tudi nasprotno: ravno s tem, ko jo je Ovidij postavil ob bok ostalim junakinjam, je potrdil ali celo kot prvi izpostavil, da je vendarle pomembna v Parisovi zgodbi, in poskrbel, da njena usoda ne bo potonila v pozabo.

Ojnonino pismo se v notranji kronologiji mita umešča v tiste trenutke, ko je junakinja spoznala, da se Paris iz Grčije ne vrača sam, ampak ga spremlja tudi Helena, s tem pa je konec njenih iluzij, da se bo še kdaj vrnil k njej – Ovidij je ta trenutek spretno postavil prav na sredino pisma, kjer je tudi največja zgostitev dramatične napetosti. Pred tem slišimo o njeni idilični pretekli sreči z mladostnim Parisom na podeželju, v zadnjem delu pa se usmeri še v negotovo prihodnost: po primerjavi s Heleno in številnih argumentih, s katerimi dokazuje, da je sama boljša in varnejša izbira, naposled sklene svoje pismo. S tem pa se pravzaprav vrne k začetnemu verzmu, v katerem se sprašuje, ali bo Paris sploh prebral, kar mu pošilja. Tako Ovidij že z uvodnim verzom nakaže Ojnonino zmedo in negotovost glede njenega sedanjega položaja v odnosu do bivšega ljubimca. Ta prijem v *Pismih* ni novost, saj ga Ovidij uporabi tudi pri drugih ženskah, ki so jih njihovi ljubimci zapustili, ter tako s čustvenim nagovorom bralca uvede v svet zapuščenega dekleta.

Šele v naslednjem verzmu se Ojnona tudi predstavi: je studenčna oz. pega-zovska nimfa, ki prebiva v Frigiji, pokrajini v Mali Aziji (3–4). Seveda podeželska nimfa, v katero se je Ovidij prelevil, v svoji preprostosti ne razume povsem nove situacije, saj je še neizkušeno mlado dekle, ki je naivno zaupala prvi ljubezni in posledično doživela razočaranje. V naslednjih vrsticah (5–12) zato išče razlog za svojo usodo pri bogovih oziroma pri sebi – sprašuje se namreč, če je morda kaznovana za kak svoj prestop ek iz preteklosti. Ne spomni se nobenega zločina, zaradi katerega bi jo bogovi lahko preizkušali, zato je zanjo nezasluzena kazen (tj. Parisov odhod) še toliko hujša – morda pa je njen »zločin« prav v tem, da je naivno zaljubljena.⁶ Premišljevanje o svoji preteklosti ji priključuje v spomin skupne čase s Parisom, ki je takrat še veljal za pastirskega sina. Kot mnoge druge junakinje (npr. Didona, Ariadna in Medeja) tudi Ojnona izpostavi dejstvo, da je bil njen izbranec sprva nižjega porekla in bi se zlahka veliko bolje poročila, če bi želela, a se je vendarle odločila zanj.

4 Peter E. Knox, ur., *Ovid Heroides: Select Epistles*, 140–141.

5 Craig Bebergal, *A Student's Commentary on Heroides 5, 16, and 17* (doktorska teza, Florida State University, 2013), 60.

6 *Ibid.*, 67.

V verzih 13–20 se nato zvrsti mini-epski »katalog« skupnih dejanj: skupaj sta počivala na prostem, prebivala v preprosti koči in se podajala na lov za zvermi, pri čemer nimfa očitno idealizira podeželje. V zadnjih verzih kataloga Ojnona pri omembi lova namiguje, da Paris sprva ni bil tako dober lovec in morda posledično ljubimec: opominja ga, da ga je prav ona naučila mnogih spretnosti, s tem pa tudi osvajanja žensk, s čimer je, ironično, sama pospešila konec njune zveze – metanje mreže in lov se namreč uporabljata tako v lovskem kot v erotičnem smislu.⁷ Gaertner ob tem izpostavlja Ovidijevo mojstrstvo, saj imajo takšni katalogi znaten vpliv na čustveno vpletenost bralca, ki dobi prek nizanja podob boljši vpogled v življenje in ozadje nekega lika, s tem pa se načeloma poveča tudi njegova simpatija do njega.⁸ Naštevaje se naposled zaključi z verzi 21–32, v katerih Ojnona obnovi Parisovo romantično gesto, značilno za pastoralni svet: njeno ime je vrezal na drevesa in s tem potrdil svojo ljubezen, še več: na topol je vpraskal celó zakletev in ji s tem prisegel večno ljubezen, ki jo je sedaj prelomil.

Ojnona na tem mestu pride k omembi Parisove sodbe, za katero ugotavlja, da je bila pravi vzrok za njeno nesrečo (33–42), čeprav je verjetno, da ji Paris ni zaupal celotne zgodbe. Dobro se spominja, da ji je njena telesna reakcija že takrat naznanila bodoče zlo, kar so ji potrdili tudi vidci. Dalje je bilo znamenje prihajajoče nesreče tudi tesanje ladij za odhod: s tem ko je dal Paris posekati drevesa, v katerih je nimfa domovala, je simbolno že nakazal konec zveze z njo.⁹ Ironija je seveda še toliko večja, če so bila med posekanimi tudi tista drevesa, na katera je vrezal Ojnonino ime.

V nadaljevanju (verzi 43–54) Ojnona opisuje njuno slovo in zatrjuje, da je Paris odhod objokoval enako kot ona sama. Ne vemo zagotovo, kaj je Paris Ojnoni zaupal glede svoje usode, saj imamo le njeno pričevanje, čeprav ji najverjetneje ni povedal vse resnice. Ker ne vemo niti, ali ji je obljubil, da se bo znova vrnil k njej, je Ojnonina prihodnost v očeh bralca še bolj nejasna. V verzih 55–66 poskuša Ovidij poglobiti ta vtis pri bralcu, ko uvede tipično podobo ženske, ki opazuje odhod ladje in nestrpno pričakuje njeno vrnitev. Ironija je seveda v tem, da bralec zelo dobro ve, da se Paris ne bo vrnil nazaj sam. Tudi Ojnona se zboji tega, a v tem trenutku še ni povsem prepričana, kaj se dogaja, s tem pa se povečuje tudi napetost. Od daleč namreč še ne razloči, ali je v škrlat odet Paris, čeprav to ni njegova značilna noša. S približevanjem ladje raste tudi njen strah, hkrati pa se vedno bolj izpostavlja kontrast med sedanjim in preteklim Parisom. Casali tako opozarja, da Ojnona pravzaprav pozna le »pastirskega Parisa«, zato bi bil tudi v primeru, ko bi zares on stal na ladji, zanjo

7 *Ibid.*, 71–72.

8 Jan F. Gaertner, »Homeric Catalogues and Their Function in Epic Narrative,« *Hermes* št. 129 (2001): 298–305, tu 300.

9 Catherine M. Bolton, »Gendered Spaces in Ovid's *Heroides*,« *Classical World* št. 102 (2009): 279–290, tu 281–282.

enako nerazpoznaven in tuj.¹⁰ Sledi razkritje, da je Paris pripeljal drugo žensko; v verzih 67–76 tako Ojnona dramatično opisuje svojo reakcijo: razpeta med besom in presunljivo žalostjo divja naokrog in si zadaja fizične rane. Je ogorčena in besni, a lahko po drugi strani le nemočno čaka in opazuje prihod ladij na obalo, zato vsa svoja negativna in konfliktna čustva usmeri vase, v fizično nasilje do lastnega telesa. Dramatičnost Ovidij ponazori tudi z uporabo sedanjika: Ojnona med opisovanjem očitno podoživlja čustva, ki so jo preplavila v tistem trenutku prepoznanja, ko pa se naposled le nekoliko umiri in znova zbere, se odloči napisati pismo, ki nastaja pred očmi bralca.

V nadaljevanju svojo jezo usmeri na Parisa (77–98): obtoži ga, da se je zaradi spremembe statusa prevzel, saj sebično ruši poročne vezi med Heleno in Menelajem. Z omembo Heleninega moža se Ojnona z njim poveže v skupni usodi, na ta način pa okrepi svoj položaj legitimne, »zakonske« žene, čeprav je ta legitimnost v njenem primeru vprašljiva – Paris se namreč ni nikdar uradno poročil z njo. Zaradi tega v naslednjih verzih raje poudari, da je ne zanimata bogastvo in status kot Heleno, pač pa je zadovoljna s preprostim življenjem. Še več: vredna je kraljevskega statusa, saj po rodu, lepoti in po svojih spretnostih, tudi v postelji, nič ne zaostaja za Heleno. Da bi še poudarila prednosti zveze z njo, Parisa opomni, da Heleni sledi vojska, ki pripravlja vojno, prav tako pa tudi številni starešine menijo, da je bila ugrabitev slaba odločitev, ki se ne bo dobro končala. V verzih 99–108 dalje navaja argument, da ženska, ki je enkrat prešuštvovala, ne bo ostala zvesta: Paris bo nekoč postal drugi Menelaj, saj Helena ne bo mogla ubežati svoji naravi. Bebergal na tem mestu izpostavi dejstvo, da je antični bralec dobro vedel, da so Ojnonina svarila brezpredmetna, saj bo Paris umrl, preden bodo Grki dobili Heleno nazaj, zato lahko njene grožnje zvenijo pomilovanja vredno.¹¹

Očitno se Ojnona vendarle zaveda, da si Paris ne bo premislil, saj ga ozmerja, da ravna lahkomišlno (109–112). V verzih 113–124 Ojnona obnovi še Kasandrin preroško, ki jo je kot vsa druga znamenja, ki so ji napovedovala prihajajoče zlo, razumela prepozno, čeprav ji je to nakazala telesna reakcija. Parisa v nadaljevanju opomni na domnevno Helenino ugrabitev in ga poskusi tako še enkrat opozoriti na njeno nezvestobo (125–132), v naslednjih verzih pa dokazuje, da je tudi sama vreden »plen«, po katerem so segala božanstva, ne zgolj heroji, in je v tem torej celo boljša od Helene. Da bi še povečala razliko med njo in sabo, poudari svojo krepkost (133–144): ni se izognila samo Satirom, pač pa celo samemu gorskemu bogu Panu, ki jo je zasledoval po planotah. In ko jo je naposled poželed še Apolon, se mu je v nasprotju s Heleno upirala – njene nedolžnosti ni ugrabil zlahka, pač pa po dolgem boju, v katerem ga je Ojnona iznakazila. V nadaljevanju svoje pripovedi o posilstvu

10 Sergio Casali, »Enone, Apollo Pastore e l'amore immedicabile: giochi ovidiani su di un topos elegiaco,« *Materiali e discussioni per l'analisi dei testi classici* št. 28 (1992): 85–100, tu 87.

11 Bebergal, *A Student's Commentary*, 98.

zatrjuje, da ni želela sprejeti nobenih darov v zameno za svojo nedolžnost (seveda znova v nasprotju s Heleno, ki ji bo pripadel ves trojanski blišč), a ji je bog vendarle podaril čudodelno veččino in jo izučil v zdravilstvu (145–155). Z njo pa si vendarle ne more pomagati v svojih ljubezenskih mukah, saj jo lahko odreši edino Paris.

V zadnjih verzih (155–158) Ojnona Parisu zatrjuje, da ne bo povzročila prelivanja krvi kakor Helena, ter ga še zadnjič prosi, naj se vrne nazaj k njej in z njo preživi preostali čas. Ovidij je tako dal glas Ojnoni in poskrbel, da njena usoda ne bo ostala zamolčana, pač pa bo ostala tesno povezana s Parisom. Vemo namreč, da se Ojnonina »življenjska zgodba ne konča s tem pismom: viri ... nam poročajo, da bo prav Ojnona zagotovila Grkom ob napadu pomembno pomoč in se s tem maščevala, ker je bila zapuščena.«¹² V trojanski vojni bo naposled Paris ranjen, a ga bo Ojnona kljub svoji zdravilni sposobnosti pustila umreti. Če je bila ob Parisovem odhodu nemočna in pasivna žrtev, ki ni bila deležna niti pojasnila, kaj šele opravičila za njegovo dejanje, se bo sedaj prelevila v žensko, od volje katere bo odvisno Parisovo življenje – oziroma smrt.

OJNONA PARISU

[Svojemu Parisu, tudi če ta ne priznava, da njen je,
nimfa z idajskih planot v branje pošilja zapis.]¹³
No, ali bereš? Ti nova soproga¹⁴ to brani? Preberi!¹⁵
Ni zapisala teh črk roka, doma iz Miken,¹⁶
pač pa studenčna¹⁷ Ojnona, poznana po frigijskem gozdu,
strta o tebi ječim, dragi, če le dopustiš.

12 Alessandro Barchiesi, »Future Reflexive: Two Mode of Allusion and Ovid's *Heroides*,« *Harvard Studies in Classical Philology* št. 95 (1993): 333–365, tu 339.

13 Začetna verza sta v večini izdaj izpuščena.

14 Zanimivo, da je Ojnona uporabila latinski izraz *coniunx*, ki je za ženski spol večkrat rabljen slabšalno (navadno za označevanje samice pri parjenju – na zaničevalni ton opozarja zlasti Lucille Haley, »The Feminine Complex in the *Heroides*,« *Classical Journal* 20, št. 1 (1924): 15–25, tu 17), in ne bolj ustaljeni *uxor* – po drugi strani tudi Helena uporabi isti izraz zase (glej *Her.* 17.109). Morda želi s tem Ovidij le poudariti Ojnonino preprosto, »kmečko« naravo.

15 Ojnona ne želi zgolj, da Paris njeno pismo sprejme, ampak da ga natančno in v celoti prebere (latinsko *perlegere*).

16 Ojnona pomirja Parisa, da ne gre za Menelajevo ali Agamemnonovo pismo, ki bi mu napovedovala vojno, po drugi strani pa tudi ni Helenino.

17 Db. »Pégazovska«. Pégaz, »studenčni konj«, je v grški mitologiji krilati konj, ki se je rodil iz krvi Gorgone Meduze, ki jo je obglavi junak Perzej. Z udarcem svojega kopita naj bi na gori Helikon odprl »konjski izvir« Hipokrena, ki je navdihoval pesnike. Arthur K. Palmer (ur., *Ovid's Heroides: Vol 1&2*, Bristol: Bristol Phoenix Press, 1898) namesto izraza *Pegasis* uvaja druge, mdr. *Pedasis*, ki označuje ime kraja blizu Ide, kjer bi se morda Ojnona rodila, ali pa kar nimfo, vendar Bebergal trdi, da je patronim povsem na mestu (*A Student's Commentary*, 66).

Kdo od bogov nasprotuje s svojo močjo mojim prošnjam?¹⁸ [5]
 Mar me ovira zločin, da bi ostala s teboj?
 Mirno je treba prenesti vse, kar te zasluženost tare,
 če pa po krivem prispe, kazen prinese bolešt.
 Nisi še bil med veljaki, ko sem se voljna možila
 s tabo jaz, nimfa, ki vir reka mogočna je moj. [10]
 Priamov sin si sedaj, a bil si (in to je resnica),¹⁹
 suženj, jaz, nimfa, pa šla rada sem v zakon s teboj.²⁰
 Večkrat sva v senci dreves počivala s čredo obdana,
 nudil ležišče tedaj travnik je z listjem prekrit.
 Večkrat je koča pritlehna pregnala svetlikasto ivje, [15]
 ko sva se ulegla na kup slame, na sveženj sena.
 Kdo ti je kazal planote, primerne za lov, in skalovje,
 kjer so poskrile ves svoj zarod mladičev zveri?
 Večkrat sem s tabo raztezala mreže na grobo spletene,
 večkrat sem gnala na lov pse preko širnih slemen.²¹ [20]
 Bukve še nosijo moja imena, kjer si jih vsekal,
 bere »Ojnona« se tam, kjer je zarezal tvoj nož.
 [Topol obstaja, spominjam se, raste na rečnatem bregu,
 spomnim se, da si prav nanj vpisal imeni obeh.]²²
 Kolikor zviša se deblo, naj zrastejo tudi imena. [25]
 Rastite, kvišku mi moj vzdignite slavni napis!²³
 Prosim te, živi, ti, topol, ki rasteš na robu obrežja,²⁴
 ti, ki na lubju imaš v brazde vrezan ta verz:²⁵
 »Če bi kdaj Paris Ojnono zapustil in dalje vdihaval
 zrak, naj priteče nazaj Ksantova²⁶ voda v izvir.«²⁷ [30]

18 V ozadju Parisove zveze so res bogovi, ni pa povsem jasno, kdo nosi največjo krivdo: Erida, Afrodita ali Zevs.

19 Db. »Naj ne bo strahu pred resnico«.

20 Očitno pretiravanje: Paris je bil pastir, ne pa suženj.

21 Pomenljiv je izraz za vrzel (lat. *macula*), ki lahko označuje tudi (sramoten) madež ali nečistost, kar namiguje na spolnost.

22 Nekateri izdajateli (npr. Palmer) ta dva verza izpuščajo oziroma ju označujejo kot popačena, ker Ojnona zameša vrsto drevesa z zapisom njenega imena (tako Knox). Bebergal pa v tem ne vidi zmede, saj je topol omenjen tudi nekaj verzov nižje (*A Student's Commentary*, 75).

23 Ovidij se poigrava z dvema pomenoma besede *titulus*, ki lahko označuje napis ali častno odlikovanje, slavo.

24 Morda je Ovidij izbral drevo ob reki z namenom, da bi znova izpostavil Ojnonin polbožanski izvor, a Bebergal opozarja, da je obstajal tudi kult Helene Dendritis »drevesne Helene« kot boginje narave. Če so bili Ovidijevi bralci seznanjeni s tem kultom, so lahko prepoznali ironijo v tem, ko Ojnona nagovarja drevesa in s tem Heleno kot njihovo zaščitnico (*A Student's Commentary*, 76).

25 V latinščini *carmen sicer* označuje pesem – morda *Pisma* kot celoto, lahko pa tudi (ljubezenski) urok oziroma napev, na kar namiguje vsebina vrezanega napisa.

26 Ksant je reka v Troji.

27 Paris je edini moški v enostranskih *Pismih*, katerega besede so zabeležene, hkrati pa je prvi mitološki junak dvojnih pisem – na ta način je Ovidij povezal oba sklopa pisem (Thea S. Thorsen,

Ksant, le pohiti nazaj, potočki,²⁸ tecite vzvratno!
 Paris lahko že vzdrži, da me zapustil je zdaj.
 Tistega dne je nesrečnici meni naznanil pogubo,
 tistega dne je prišla silna pozeba²⁹ strasti,
 dne, ko so Venera, Juno ter gola Minerva, dostojna [35]
 bolj v opremi za boj, k tvoji razsodbi prišle.³⁰
 Ko si govoril o tem, so osupli vzdrhtele mi prsi,
 mrzel me pot je oblił, streslo po trdih kosteh.
 Silen me strah je navdal,³¹ za nasvet povprašala sem starke,
 starce, ki dolgo živé: jasno so videli zlo. [40]
 Jelke podrete nato, razsekate bruna, ladjevlje
 čaka, da moder bo val zloščene čolne sprejel.
 V joku odšel si – vsaj tega, te prosim, nikar ne zanikaj.
 [raje se nove strasti, ne pa minule, sramuj!
 V joku zagledal si moje oči, kako se solzijo,] [45]
 V joku nato sva oba združila svoje solzé.³²
 Trta, privezana k brestu, ga níkdar tako ne ovije,
 kot so mi tvoje roké stisnile vrat v objem.
 Kolikokrat si bil spremstvu v posmeh s svojo tožbo, da veter
 stalno te tukaj drži – ta pa ugoden je bil. [50]
 Kolikokrat si po danem slovesu prišel po poljube,
 komajda zmogel si mi dati poslednji pozdrav.
 Sapa lahkotna napenja zdaj jadra, viseča na trdnem
 jamboru, morje kipi, ko ga veslač vzvalovi.³³
 Jaz pa, nesrečnica, spremljam s pogledom ladjevje³⁴ v daljavi, [55]
 kolikor dolgo lahko; pesek je moker od solz.

»Dating the young Ovid«, v: *Ovid's early poetry from single Heroides to his Remedia amoris* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 9–38, tu 30, op. 74).

- 28 Latinski izraz *lympa* lahko označuje vodo ali pa vodne nimfe.
- 29 Db. »zimsko neurje«. Bebergal in drugi komentatorji hvalijo ta verz, saj metafora lepo ponazarja razburkana čustva v ljubezni in služi kot kontrast prejšnji podeželski idili, kot jo je prikazala Ojnona (*A Student's Commentary*, 79).
- 30 Gre seveda za Parisovo sodbo. Po drugi različici mita naj bi Paris celo prosil boginje, naj se slečejo, da bi lahko tako bolje presodil, katera je najlepša (prim. Helenino pismo *Her.* 17.115). Zanimiva je omemba Minervine oziroma Atenine bojne opreme, ki že nakazuje na prihodnje boje: v trojanski vojni je na strani Grkov – morda se želi s tem maščevati Parisu, ker zmage ni prisodil njej? (Bebergal, *A Student's Commentary*, 79–80)
- 31 Db. »nisem se le malce zbala«. Čeprav ima Ojnona v drugih virih preroški dar, ga Ovidij ne omenja, saj se mora posvetovati z drugimi vidci. Očitno ji je Paris o sodbi pripovedoval selektivno, najverjetneje ji je tudi zamolčal o Afroditinem daru.
- 32 Nekateri izdajatelji verza 43 in 44 označujejo kot popačena oziroma ju izpuščajo (npr. Knox), saj v vsebini ne pridata nič bistvenega k pesnitvi.
- 33 Bebergal opozarja, da ladje očitno plujejo v naglici: v antiki so namreč pluli bodisi z vetrom bodisi z vesli, tukaj pa uporabljajo obe metodi (*A Student's Commentary*, 85).
- 34 Db. »jadra«.

Prosim zelene Nerejeve hčere,³⁵ da hitro se vrneš –
 hitro prišel bi zato, da me zares pogubiš.³⁶
 Mar si se vrnil na moje priprošnje, da k drugi odšel boš?!
 Joj, saj te vabim nazaj strašni rivalki³⁷ v korist! [60]
 Rt, ki naravno nastal je, zdaj zeva v neskončno globino
 (gora bila je nekoč), morskim vodam se ne vda.
 Prva od tu prepoznala sem jadra na tvojem ladjevju,
 v sebi čutila nagib, da čez valove bi šla,
 vtem ko oklevam, zasije škrlat na privzdignjenem premcu. [65]
 To me prestraši, saj ni ton, ki ga nosiš sicer.³⁸
 Čoln se približa, potisnjen od vetra, nasede na zemljo,
 vidim tuj ženski obraz, v meni trepeče srce.
 Kot da to ni že dovolj – čemu naj se brzdam v besnjenju?
 Ženska odvrtna³⁹ celo v tvojem naročju leži! [70]
 Jaz si tedaj svoje dojke razgalim, se tolčem po prsih,
 dalje si z nohti čvrstó solzen razbrazdam obraz.
 S tožbo in kriki napolnim presveto idajsko gorovje,
 solze ponese od tam v svoje votline zatem.⁴⁰
 Hélena naj se tako žalosti, objokuje naj vdovstvo,⁴¹ [75]
 sama naj to doživi, kar mi kot prva zada!

-
- 35 Nereide so bile morske nimfe. Najbolj znana med njimi je bila Tetida, Ahilova mati, ki je pozabila na svojo poroko s Pelejem povabiti boginjo Neslogo oziroma Erido, ta pa je z zlatim jabolkom zanetila prepir, ki je privedel do Parisove sodbe in posledično trojanske vojne – na to nezanimljivo dejstvo opozarja Bebergal (*A Student's Commentary*, 85–86). V tem, da Ojnona prosi za pomoč prav njih, je velika ironija.
- 36 Ann H. Rittenbaum opozarja na uporabo sedanjika, ki kaže na to, da je »prizor za Ojnono še kako živ: med opisovanjem ga namreč znova podoživlja« (*The Process of Grieving in Ovid's Heroides*, doktorska teza, Washington University, 1997, 99).
- 37 Latinski izraz *paelex* označuje ljubico, priležnico – bodisi Ojnona ne razume odnosa med njenim moškim in njegovo novo ljubeznijo, ki je zakonska žena, bodisi želi s tem izrazom očrtniti Heleno, ki je vendarle prešuštnica.
- 38 Škrlatna barva je bila zaradi svoje dragocenosti in dolgotrajnega postopka pridelovanja (izdelovali so jo namreč iz posebne vrste morskih polžkov, celoten proces pa je tekel več tednov) znamenje najvišjih slojev, zlasti kraljevih družin.
- 39 Bebergal opozarja na ironično rabo izraza *turpis*: Helena nedvomno ni »grda« v fizičnem, pač pa je sramotna v moralnem pomenu – vsaj z Ojnonine perspektive, ki do tega trenutka še ne ve, da sta Paris in Helena poročena. S tem še poveča kontrast med Helenino lepo zunanostjo in »grdim« obnašanjem, morda pa v svoji preprostosti sploh ne dojame zares nove realnosti (*A Student's Commentary*, 89).
- 40 Gre za tipično formulo, ki jo lahko najdemo tudi drugje v *Pismih* (npr. 10.15–16, 37–38 in 145–148), je pa sicer povezana s pogrebnim žalovanjem oziroma obrednim divjanjem (npr. na čast Kibeke, Vélike matere): morda s tem sedaj Ojnona nakazuje, da ima Parisa za mrtvega (tako Bebergal, *A Student's Commentary*, 90).
- 41 Db. »da bo zapuščena žena«. Ojnona v tej zakletvi Heleni zaželi lastno usodo. Zanimivo, je da njeno ime omeni le na tem mestu – morda prav zato, ker to zahtevajo uroki (Howard Jacobson, *Ovid's Heroides*, (Princeton: Princeton University Press, 1974), 176–179, tu 186). Bralec ve, da se bo tudi ta prerokba uresničila, saj bo Ojnona naposled pustila Parisa umreti, Helena pa bo postala žena njegovemu bratu.

Zdaj ti ugajajo žene, ki gredo za tabo po širnem⁴²
 morju, pustijo vnamar svoje zakonske može,
 toda ko bil si še reven in čuval si črede na paši,
 revnemu žena je zgolj ena, Ojnona, bila. [80]
 Nič me ne mika bogastvo, ne gane me tvoja palača,
 niti da Priamu bom ena od tolikih snah,⁴³
 Priam že ne bi zavrnil, da nimfi postal bi sorodnik,⁴⁴
 Hekuba skrila ne bí, da sem ji snaha bila.
 Vredna sem, dalje želim si soproga⁴⁵ mogočnejši biti, [85]
 roke imam, ki se jim žezlo kraljevsko poda.
 Name s prezirom ne glej, ker sem s tabo ležala na listju
 bukve,⁴⁶ čeprav mi škrlat v postelji bolj pristoji.⁴⁷
 Moja ljubezen je varna: ne bo ti pripravila vojne,
 val ti privedel ne bo ladij, ki rušijo mir.⁴⁸ [90]
 Hčer Tindareja⁴⁹ na begu že iščejo z mrzkim orožjem:
 taka je dota, ki jo nosi prevzetna v tvoj dom.⁵⁰
 Če bi jo moral vrniti Danajcem, brat Hektor je tukaj,
 Deifob in Polidamant – prosi te tri za pomoč.⁵¹
 Kaj častivredni Anténor⁵² svetuje, povprašaj, kaj Priam, [95]
 njima je množica let dala življenjsko modrost.

42 Db. »odprtem«.

43 Priam naj bi imel celo do 50 sinov. Troja je v antiki veljala za izredno bogato mesto, polno dragocenosti, v Sparti pa sta nasprotno vladali vojaška disciplina in preprosto življenje. Helena bo v svojem pismu Parisu odkrito priznala, da je bogastvo Troje mamljivo (prim. *Her.* 16.95).

44 Db. »tast«. Ojnonino poreklo je po njenem mnenju dovolj plemenito, da postane del kraljeve družine, četudi je med rečnim bogom in Zevsom velika razlika. Vseeno si želi preprostega življenja (prim. 9–12).

45 Bebergal opozarja na anhronistično rabo latinskega izraza *matrona* tj. »poročena ženska« – gre namreč za popolnoma rimski koncept, ki ima močne moralne konotacije in ga Ovidij uporabi, da bi poudaril kontrast s Heleninim prešuštvovanjem (Bebergal, *A Student's Commentary*, 94).

46 Morda pod iste, na katere je Paris vrezal znamenja svoje ljubezni? (prim. verze 20–32)

47 Njena izjava morda nakazuje, da je pripravna (lat. *apta*) za posteljo in se s tem zadovolji s statusom ljubice (tako Peter E. Knox, ur., *Ovid Heroïdes, ad loc.*), verjetneje pa želi poudariti, da je tudi v postelji zelo izurjena in si zato zasluži odlikovanje, tj. škrlatno pregirnalo (R. Alden Smith, »Fantasy, Myth, and Love Letters; Text and Tale in Ovid's *Heroides*«, v: *Oxford readings in Classical Studies: Ovid*, ur. Peter E. Knox, 217–237 (Oxford: Oxford University Press, 2006), 299).

48 Db. »maščevalnik«. Nanaša se na grško vojsko, ki se bo Parisu naposled maščevala za ugrabitev Helene.

49 Db. »Tindarida« tj. Helena.

50 Db. »spalnico«. Helenina dota je vojna (tako Palmer in Knox) oziroma tisoče ladij, ki prihajajo z njo in se omenjajo v verz 90 (Bebergal, *A Student's Commentary*, 96).

51 Omenjeni so trije Parisovi bratje. Bebergal meni, da omemba Deifoba ni naključna in je izrazito ironična, saj bo prav on po Parisovi smrti vzel Heleno za svojo ženo (*A Student's Commentary*, 97).

52 Antenor je bil eden izmed trojanskih starešin, ki je Trojancem svetoval, naj Heleno čimprej posadijo na ladje in odpeljejo k njenemu možu (glej *Il.* 3). Ojnona se seveda ne zaveda ironije.

Slab je začetek,⁵³ če ugrabljena ženska prednjači pred domom,
 sram te naj bo, saj njen mož meč po pravici vihti.
 Če si razumen, ne misli, da zvesta ostane Spartanka,
 ki tako voljna je šla, hitro ti stekla v objem.⁵⁴ [100]
 Kakor zdaj mlajši Atrid⁵⁵ razglašča skrunitev zakonske
 zveze,⁵⁶ ves osramočen čustva do tujca trpi,
 enkrat tako boš sam tožil, nobena večšina ne more
 vzeti skrunitve nazaj, čednost⁵⁷ le enkrat odmre!
 Strastno te ljubi – tako je nekoč Menelaja ljubila, [105]
 zdaj pa naivnež je sam, prazno ležišče ima.⁵⁸
 Srečna Andrómaha,⁵⁹ ker se je z zvestim soprogom ženila,
 če bi posnemal ta⁶⁰ zgled, mene za ženo bi vzel.
 Vendar si lažji⁶¹ od listja, ko vlaga povsem mu usahne,
 suho, brez teže tedaj z vetrnim pišem leti. [110]
 V tebi še manjša je vsebnost teže kot v žitni konicu,
 ki se takoj posuši, kadar pripeka jo žge.
 Spomnim se, da mi je tole nekoč tvoja sestra zapela,
 las je razpetih bila, rekla preroško tako:⁶²
 »Kaj pa, Ojnona, počneš? Čemu seješ seme v pesek? [115]
 Morski obali ne bo vpreženi vol v korist!⁶³

-
- 53 Ugrabitev poročene ženske je slabo znamenje za Parisa, ki so ga ravnokar prepoznali za kraljevega sina.
- 54 Na ta očitek se odzove tudi Helena (prim. *Her.* 17.213-214).
- 55 Tj. Atrejev sin – to sta bila tako Menelaj kot njegov starejši brat Agamemnon.
- 56 Db. »(zakonske) postelje«. Zanimivo, da Ovidij tako v primeru Helene kakor maloprej Ojnone namiguje na dejavnosti v spalnici. Bebergal opozarja na večplastni pomen latinskega izraza *foedus*, »zveza, dogovor, prisega«: verjetno namiguje na prisego Heleninih snubcev, ki so tako potrdili, da bodo stali ob strani njenemu bodočemu možu, komurkoli bo pripadla njena roka (*A Student's Commentary*, 99).
- 57 Knox prevaja izraz *puđicitia* kot »nedolžnost«, a je vsebina v tem primeru protislovna, saj je Helena kot Menelajeva žena rodila hčer Hermiono, medtem ko je Ojnona nedolžnost izgubila z Apolonom. Ovidij je imel gotovo v mislih čednost v smislu zakonske zvestobe (Bebergal, *A Student's Commentary*, 99-100).
- 58 Db. »leži na praznem ležišču«. Prim. *Her.* 16.317, kjer se Paris Heleni pritožuje, da oba samevata vsak v svoji sobi.
- 59 Andromaha je bila Hektorjeva žena, ki je veljal za zglednega moža, sama pa bo po njegovi smrti postala sužnja Neoptolemu, Ahilovemu sinu, ki ji bo ubil Hektorja. Ironija je med tem, kar Ojnona o njej ve v času pisanja pisma in, tem, kar o poteku dogodkov ve bralec, ki je seznanjen s koncem trojanske vojne.
- 60 Db. »bratov« tj. Hektorjev.
- 61 Latinski izraz *levior*, »lažji«, se uporablja tudi v pomenu »lahkomiselni« oziroma »muhast«.
- 62 Omenjeni razpeti lasje so tipični pri opisu vidk in čarovnic, zanimivo pa je, da tudi Kasandra v svoji prerokbi uporabi poljedelsko metaforo. Kasandra je bila Parisova sestra, ki je zavrnila Apolonovo snubljenje. Ta jo je preklel s preroškim darom: čeprav je vselej govorila resnico, njenim prerokbam niso verjeli, dokler se niso uresničile.
- 63 Pregovorno za nesmiselno dejanje, ki ne obrodi sadov.

Grška junica⁶⁴ je tu, da tebe, tvoj dom, domovino
 zruši. Preženi jo! Joj! Grška junica je tu!
 Dokler je možno, zvrnite pod vodo nečisto⁶⁵ ladjevje!
 Joj, kako mnogo krvi Frigijcev pelje na njej!« [120]
 To je dejala in že so jo v divjem blaznjenju zgrabile
 služkinje, meni pa vtem vstali so svetli lasje.
 Meni nesrečni si rekla še zlasti resnično prerokbo,
 grška junica ima v lasti še mojo ravan.⁶⁶
 Tudi če res je izjemne lepote, je vendar nezvesta, [125]
 gost jo tako je prevzel, da zapustila je dom.⁶⁷
 Njo je nekoč že Tezej iz njenega doma ugrabil,
 če me ne vara ime, bil je res neki Tezej ...⁶⁸
 Naj ji verjamem, da željni mladenič je vrnil devico?
 Vprašal me, kje mi je vir vednosti: ljubim te – v tem. [130]
 Zlahka razglašal nasilje, z besedo ji krivdo prikriješ:
 mnogo je ropov bilo – sama je dala povod.⁶⁹
 Jaz pa, Ojnona, ostajam krepostna, četudi me varaš,
 saj bi na isti način zlahka te varala jaz.⁷⁰
 Mene iskali okretni so Sátiri⁷¹ z urnim korakom, [135]⁷²
 truma nasilna, (a jaz skrita sem v gozdu bila)
 Favn me je iskal z rogovjem na glavi, ovenčani z ostrim
 smrečjem, kjer Ida je vsa polna neskončnih slemen.
 Mene je vzljubil še Troje graditelj,⁷³ poznan po zvestobi,
 njemu pripadel je plen – mojo nedolžnost ima.⁷⁴ [140]

64 Tj. Helena. Kasandrin preroški dar je omejen na metafore. Tudi Ojnoni je Apolon podaril posebno večino, v tem primeru zdravilsko, a si z njo ni mogla pomagati pri ljubezenskih mukah (glej verz 138isl.).

65 Latinski izraz *obscaenus* pomeni »umazan, nespodoben«, pa tudi »zloglasen« in znova spomni bralca na Helenino prešuštvo.

66 V latinščini ima *saltus* lahko tudi seksualni pomen, označuje (zlasti žensko) osramje.

67 Db. »zavezniške« tj. »zakonske bogove«.

68 Pred Parisom sta Heleno v mladosti ugrabila Tezej in njegov prijatelj Pirithous.

69 Db. »ta, ki je bila že tolikokrat ugrabljena, se je sama ponudila ugrabitvi«. Ojnona želi s to trditvijo še bolj očrtniti Heleno, čeprav ta v svojem pismu Parisa celo res nagovarja, naj si jo prilasti s silo (*Her.* 17.185–188).

70 Manj verjetno je, da bi Ojnona imela namen varati Parisa, saj se ta sedaj ne bi zmenil za to; najverjetneje ima spet v mislih Heleno in njen nestanoviten značaj (Bebergal, *A Student's Commentary*, 109). Ta se na to odzove v svojem pismu (glej *Her.* 17.213–214).

71 Satiri so bili mitološka bitja, navadno povezani z Dionizom (bogom vina, zabav, divjaštva), ki so imeli človeški zgornji del telesa, spodaj pa kozjega. Navadno so naznanili prihod božanstva, v tem primeru Favna.

72 Verze 135–148 in 151–152 ima Palmer za nepristne, medtem ko jih večina uvršča v besedilo (tako npr. Knox), E. C. Kennedy (*The Heroides of Ovid: V, VII, X, XII, XIV*, St. Martin's Press, 1948) pa je izpustil zadnjih nekaj verzov.

73 Apolon: mesto naj bi postavil ob igranju na liro (prim. *Il.* 7).

74 Palmer je izločil to vrstico, češ da nasprotuje Ojnonini trditvi, da je krepostna (verz 133): to res velja za njeno zvezo s Parisom, poleg tega pa v naslednjih vrsticah zagotavlja, da se Apolonu

Ni je brez boja pridóbil, saj sem mu s prsti spulila
 kodre na glavi, nato z nohti razrila obraz.⁷⁵
 Nisem v zameno za rop hotela zlata in draguljev,
 res je sramota, če dar kupi dostojno telo.⁷⁶
 Sam je presodil, da vredna sem, da mi zdravilne veščine, [145]
 svoje darove preda, v moje roké položi.
 Vsako krepčilno zelišče, gomolj, uporaben za zdravstvo,
 ki se razrašča po vsem svetu, je moja posest.⁷⁷
 Bednica, ko bi le mogla z zelišči odpraviti čustva!
 Lastna umetnost pusti večšo me brez pomoči. [150]
 Sam iznajditelj zdravilstva⁷⁸ menda je ferejsko⁷⁹ govedo
 pasel, kot jaz prizadet, isti ga ogenj je gnal.⁸⁰
 Ti mi edini lahko prineseš zdravilo, ne daje
 zemlja ga, ki obrodi mnogo zeli, ne kak bog.⁸¹
 Zmoreš in vredna sem tega.⁸² Zaslužne se ženske usmili! [155]
 Nisem z Danajci prišla z meči, ki nosijo kri.
 Pač pa sem tvoja in s tabo mladostna sem leta delila,
 prosim, naj tvoja bom ta čas, ki je še preostal.

Polonca Zupančič
 Škofijska gimnazija Vipava
 polonca.etc@gmail.com

ni predala voljno, kot se je Helena Parisu, zato je njena krepost ostala neokrnjena. Njen opis posilstva je precej nasilen: latinski izraz *spolium* je vzet iz vojaškega besedišča in nakazuje na plen, ki ga vojaki s silo vzamejo poražencu. Verjetno je v ozadju Ojnonina želja po slavi, saj bi v nasprotnem primeru, torej če bi zamolčala posilstvo, ostala pozabljena (tako Deborah Lyons, *Gender and Immortality: Heroines in Ancient Greek Myth and Cult*. Princeton: Princeton University Press, 1996, 42).

- 75 Prim. z verzi 71–72, ko Ojnona zagleda Heleno: izgubo devištva objokuje enako kot izgubo ljubezni. Podobno v svojem pismu Helena predstavi svoje upiranje Tezeju (glej *Her.* 16.237).
- 76 Znova kontrast s Heleno, ki jo Ojnona predstavi kot povzpeticno, ki se žene za statusom in bogastvom (prim. verza 81–82).
- 77 Apolon tukaj nastopa v svoji običajni vlogi kot bog zdravilstva, pa tudi bolezní in kuge. Ironija je v tem, da bo zdravilna moč, ki jo podarja Ojnoni, še kako potrebna Parisu, ki ga bodo zastrupii – toda Ojnona mu bo odrekla pomoč.
- 78 Apolon.
- 79 Fere so bile grško mesto, v katerem je prebival Admet.
- 80 Nekateri komentatorji (Palmer, Knox) označujejo kot kasnejšo interpolacijo ta in naslednji verz, v katerem Ojnona omenja Apolonovo suženjstvo pri Admetu, češ da nima pomena v Ojnoninem pismu.
- 81 Znova je mišljen Apolon kot bog zdravilstva, hkrati pa tudi vsi ostali bogovi, ki ji kljub svoji vsemogočnosti ne morejo pomagati. Le Paris lahko ozdravi rano njenega srca – skrajno ironično, saj bo naposled prav on Ojnono prosil, naj sedaj ona ozdravi njega (prim. tudi *Her.* 16.94, kjer Paris uporabi enako misel, ko nagovarja Heleno).
- 82 Ojnona je prepričana, da je kot ženska storila vse v svoji moči, da bi si zaslužila njegovo zvestobo (prim. verze 13–20).